

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ХУДОЛІЙ Л. М., ФАЙЧУК О. В., ФАЙЧУК О. М.

**ПЕРСПЕКТИВИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ
ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ В АГРОПРОДОВОЛЬЧОМУ
ВИРОБНИЦТВІ УКРАЇНИ**

Монографія

**КИЇВ
ЦП «КОМПРИНТ»
2014**

УДК: 336.77 : 658.589 : 338.432

ББК 65.262.222

X 98

*Рекомендовано до друку Вченою Радою
Національного університету біоресурсів і природокористування України
(протокол №9 від «28» травня 2014 р.).*

Рецензенти:

Нестерчук Ю. О. – доктор економічних наук, професор, декан факультету економіки і підприємництва Уманського національного університету садівництва;

Захарчук О. В. – доктор економічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу ринку матеріально-технічних ресурсів ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН України;

Зеліско І. М. – доктор економічних наук, професор кафедри фінансів і кредиту Національного університету біоресурсів і природокористування України.

X 98 Перспективи банківського кредитування інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві України [Текст]: монографія / Л. М. Худолій, О. В. Файчук, О. М. Файчук. – К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2014. – 267 с.
ISBN 978-617-7144-96-9

Монографія присвячена дослідженню теоретичних і розробленню практичних рекомендацій щодо підвищення економічної ефективності банківського кредитування інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві. З'ясовано та узагальнено сутність, специфіку та умови банківського кредитування інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві на основі зіставлення внутрішньої норми доходності проекту та процентної ставки за кредит. Проаналізовано та систематизовано причини низької інноваційної активності підприємств харчової промисловості. Оцінено стан та тенденції розвитку банківського кредитування суб'єктів господарювання в аграрному секторі. Удосконалено методичний інструментарій щодо визначення об'єктивного розміру ставки за кредит, зважаючи на рівень інноваційності та ризикованості проектів. Розроблено описативні моделі участі банку у процесі кредитування інноваційних проектів за різного співвідношення їх рентабельності та процентної ставки, а також за різних умов наявності у позичальника капіталу та об'єкта майнової застави. Обґрунтовано пропозиції щодо вибору пріоритетності та варіанту кредитування банком інноваційних проектів на підставі обчислених показників його ефективності.

Для науковців, викладачів, докторантів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів, фахівців агропромислового виробництва та банківської сфери, працівників органів державної влади та усіх, хто цікавиться проблемами банківського кредитування.

УДК: 336.77 : 658.589 : 338.432

ББК 65.262.222

© Л. М. Худолій, 2014

© О. В. Файчук, 2014

© О. М. Файчук, 2014

ISBN 978-617-7144-96-9

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ В АГРОПРОДОВОЛЬЧОМУ ВИРОБНИЦТВІ	7
1.1. Сутність інноваційного проекту в аграрному секторі та його значення в економічному зростанні.....	7
1.2. Особливості банківського кредитування інноваційних проектів у агропродовольчому виробництві.....	30
1.3. Методичні підходи до оцінки ефективності кредитування банками інноваційних проектів	56
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РОЗВИТКУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ В АГРОПРОДОВОЛЬЧОМУ ВИРОБНИЦТВІ УКРАЇНИ	78
2.1. Розвиток та фінансування інноваційної діяльності в агропродовольчому секторі.....	78
2.2. Новітні тенденції банківського кредитування сільськогосподарських і переробних підприємств.....	101
2.3. Ефективність кредитування банками інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві.....	121
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ	152
3.1. Удосконалення процентної політики банку щодо кредитування інноваційних проектів	152
3.2. Розроблення моделей участі банків у наданні кредитів для впровадження інноваційних проектів.....	173
3.3. Застосування ефективного механізму банківського кредитування інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві	193
<i>Післямова</i>	211
<i>Список використаних джерел</i>	215
<i>Додатки</i>	234
<i>Перелік таблиць</i>	252
<i>Перелік рисунків</i>	256
<i>Перелік додатків</i>	258
<i>Анотації російською та англійською мовами</i>	260

*Головна користь капіталу не в тому, щоб робити більше грошей,
але у тому, щоб робити гроші для покращення життя.*

Генрі Форд

ПЕРЕДМОВА

Низька конкурентоздатність більшості агропродовольчих підприємств України пояснюється, здебільшого, зношеністю основних засобів, застарілістю технологій виробництва та методів управління. Модернізувати аграрний і переробний сектори можна шляхом впровадження інноваційних проектів. Останні потребують ефективного механізму фінансування. В умовах дефіциту власних коштів підприємств, низької ділової активності інвесторів, а також недостатнього розвитку інституційного середовища фінансового ринку чи не єдиним інструментом залучення грошових ресурсів для реалізації інноваційних проектів виступає банківське кредитування. Проте небажання українських банків брати на себе підвищені ризики та відсутність у них навичок і досвіду роботи із суб'єктами інноваційного бізнесу суттєво ускладнюють процес надання кредитів для здійснення інноваційних проектів.

Наукове підґрунтя розроблення фундаментальних основ інноваційних проектів відображено у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців: В. М. Аньшина, М. В. Гамана, О. І. Дація, І. Ю. Єгорова, А. Г. Івасенко, Л. Н. Івіна, С. М. Ілляшенка, І. В. Кольцової, Т. І. Ломаченко, Р. Н. Мінніханова, С. О. Москвіна, О. В. Пилипенко, Є. М. Рогової, П. Т. Саблука, Б. Санто, Р. А. Фатхутдінова, О. Г. Шпикуляка, Й. Шумпетера, А. І. Яковлева.

Теоретичні, методичні і практичні аспекти банківського кредитування інвестиційних та інноваційних проектів розроблялися у працях В. Ф. Бабака, І. В. Бандурки, Н. Д. Барковського, С. В. Валдайцева, Дж. К. Ван Хорна, Т. А. Васильєвої, М. Я. Дем'яненка, О. О. Другова, С. П. Захарченкова, Н. Я. Зінько, І. В. Карбівничого, А. Я. Кузнецової, О. І. Лаврушина, Н. Н. Молчанова, О. В. Мотовилова, О. О. Непочатенко, С. В. Онишко, Є. І. Парфенюка, Б. І. Пшика, П. Роуза, Т. С. Смовженко, Є. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОЇ, Дж. Д. Фіннерті та інших вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів.

Проте найменш вирішеними залишаються проблеми розроблення ефективних механізмів банківського кредитування інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві, які б дали можливість збільшити економічну вигоду для банків та сприяли прискореному переходу підприємств на інноваційну модель розвитку.

Метою монографії є поглиблення теоретичних засад, розроблення методичних підходів і практичних рекомендацій щодо удосконалення банківського кредитування інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності його продукції.

Наукове дослідження базується на фундаментальних засадах економічної теорії, теорій банківської справи, інвестицій, ймовірності, ризикології, економіко-математичного моделювання. Методологічним підґрунтям у монографії стали сучасні наукові здобутки вітчизняних та зарубіжних дослідників у сфері банківського кредитування, інвестицій та інновацій, проектного аналізу, фінансового менеджменту і ризик-менеджменту у банках. Для вирішення поставлених задач використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи наукового дослідження. Із загальнонаукових: метод синтезу (у ході розроблення і з'ясування понятійного апарату), метод аналізу (при узагальненні класифікацій видів і форм та принципів банківського кредитування), індукції і логічного узагальнення (при формулюванні висновків). Із спеціальних методів використано методи обчислення абсолютних

та відносних величин, рядів динаміки (при аналізі динаміки фінансування інноваційної діяльності в агропродовольчому секторі економіки України та Київської області), індексний (при розробленні індексу інноваційності проектів та індексу опосередкованого ризику), методи побудови дескриптивних моделей, економіко-математичного моделювання (при розробленні і обчисленні величини об'єктивного банківського проценту), рейтингування (при відборі найбільш ефективних для кредитування проектів) та ін.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України; статистичні дані Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Київській області; аналітичні огляди та звітні дані Національного банку України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Головного управління агропромислового розвитку Київської області державної адміністрації, Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України, Державного агентства України з інвестицій та розвитку, Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України (SMIDA), Асоціації українських банків; монографічні дослідження і праці вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячені банківському кредитуванню інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві; інформація офіційних сайтів; бізнес-плани підприємств та особисті спостереження здобувача.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ В АГРОПРОДОВОЛЬЧОМУ ВИРОБНИЦТВІ

1.1. Сутність інноваційного проекту в аграрному секторі та його значення в економічному зростанні

Еволюція суспільства призводить до закономірного зростання людських потреб, які проявляються не лише у необхідності кількісного збільшення обсягів вже існуючих матеріальних та духовних благ, але й у вимозі споживачів до підвищення якості суспільного продукту. Задовольнити ріст людських потреб здатна лише економіка, що розвивається на інноваційних засадах, оскільки вона частково вирішує проблему обмеженості ресурсів, дає змогу суспільству і споживати більше, і нарощувати свій майбутній виробничий потенціал [79]. Головною рушійною силою економічного зростання при цьому є науково-технічний прогрес. Останній охоплює не тільки розроблення і впровадження нових виробничих технологій, а також нових методів управління та форм організації бізнесу, що дає змогу по-новому комбінувати наявні ресурси визначеного обсягу, із тим, щоб досягти приросту виробництва. У кожній із історичних епох присутні свої елементи технологічного прогресу. З погляду економічної теорії, про нього можна вести мову лише у довгостроковому періоді, який дозволяє змінюватися технологіям, а фірмам виробляти абсолютно нові продукти [79].

Протягом всієї історії людства науково-технічний прогрес, який забезпечував економічне зростання національного господарства ґрунтувався на появі і практичному застосуванні нових знань. Удосконалення продуктивних сил суспільства внаслідок «інтелектуалізації» способу економічного відтворення, якому згенерувало розкриття нових законів буття природи

і соціуму, призвело до переходу від натурального господарства до капіталістичного, від аграрно-ремісничої до постіндустріальної інформаційної цивілізації. Стрижнем цього процесу на всіх етапах розвитку соціально-економічних формацій були різного роду нововведення такі як : колесо, скло, папір, паровий двигун, верстат, конвеєр, електронна обчислювальна машина тощо. Світова економічна наука стверджує, що основою технологічного прогресу є інновації. Проте навіть на початку XXI ст., за наявності широкого кола досліджень проблеми інновацій у працях як західних, так і вітчизняних вчених, єдиного визначення цієї категорії не існує. Деякі науковці бачать в інноваціях процес, а інші – його результат.

Прибічником динамічного (процесного) підходу та основоположником теорії інновацій є австрієць Йозеф Шумпетер. У своїй праці «Теорія економічного розвитку» він використав словосполучення «нова комбінація», наслідком якої має стати: просування нового товару на ринок, запровадження нового для певної галузі методу виробництва, відкриття нового ринку, оволодіння новим джерелом сировини або напівфабрикатів і нова організація промисловості (завоювання позиції монополіста або її втрата) [173, С. 159]. Очевидно, що перша спроба інтерпретувати інновацію мала абстрактний характер, однак і була фундаментом для послідовників у сфері поглиблення розуміння цього економічного феномена.

Зокрема, американські автори «Економікс» К. Р. Макконнелл і С. Л. Брю вважають інновацію (нововведення) другим елементом технічного прогресу, який слідує за винаходом [79, С. 588]. Вони розглядають винахід як відкриття чогось нового і доказ можливості втілення його у життя (виникає у наслідок нестандартного мислення та експериментування), а нововведення – як перше успішне комерційне впровадження нового продукту, нового методу виробництва або створення нових форм організації бізнесу.

У свою чергу П. Елліот нововведення розглядає як «комерціалізацію винаходу до рівня виробництва корисного продукту, процесу або блага» [183, С. 2].

Інший американський дослідник Б. Твісс [137, С. 36] стверджує, що інновація – це, насамперед, «процес, в якому винахід чи ідея набуває економічного змісту».

Солідарним із американськими колегами є російський вчений Л. І. Абалкін [175], який характеризує інновацію як доведення до ринку результатів наукових досліджень та дослідно-конструкторських розробок (НДДКР).

До числа прибічників динамічного погляду на інновацію серед вітчизняних вчених належить І. В. Пасічник [99, С. 7]. Вона бачить тут «процес цілеспрямованого використання суб'єктами соціально-економічних відносин результатів наукових досліджень і розробок, які ініціюють потенційно корисні зміни у виробничих, економічних, правових і соціальних відносинах, в області науки, культури, освіти та інших сферах діяльності суспільства». Очевидно, що такий підхід є дещо узагальненим, але сприяння прогресивним трансформаціям у суспільному житті має наближений до вихідного визначення зміст.

Поряд із нею, О. Ю. Єрмаков та А. А. Гребеннікова [33, С. 7] вважають, що інновація – це діяльність, спрямована на впровадження нововведень на виробництві. До того ж, вчені під нововведеннями розглядають результат праці інтелектуального та інжинірингового характеру, що характеризується новизною, об'єкт впровадження на підприємстві нової продукції, техніки, технології, методів управління тощо.

Надзвичайно вузько пояснює термін «інновація» С. І. Кравченко [66, С. 8], який надає йому змісту «нововведення, що приймається до поширення». Крім того, автор робить спробу розмежувати категорії «новація», «нововведення» та «інновація». Якщо новація тут тотожна новим ідеям, то нововведення – це процес відбору ідей і до комерційної реалізації новацій. На нашу думку, такий підхід є дискусійним, оскільки сутність інновацій полягає лише у «повному визнанні нововведення ринком», тоді як попередній процес елімінується.

Інші вчені переконані у тому, що інновація – це комплексний процес, який передбачає весь цикл від зародження нової ідеї до змін у соціально-економічній системі. Так, угорський вчений Б. Санто [122, С.83] під інновацією розуміє суспільно-техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів призводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій, і у разі, якщо вона орієнтується на економічну вигоду, на прибуток, її поява на ринку може дати додатковий прибуток. Йдеться про те, що інновація охоплює весь спектр дій – від досліджень та розробок до маркетингу [122].

Натомість польський економіст Анджей Помікальський (Andrzej Romykalski) у своїх наукових поглядах йде далі і стверджує, що «інновація це цілісний процес, який охоплює теоретичну концепцію, технічний винахід, його реалізацію та дифузії» [180, С. 17]. Однак, ми вважаємо, що дифузія як складова процесу масового поширення нового продукту виходить за межі інновації.

Дачій О. І. переконливо доводить, що інновація – це «проведення зміни в техніці, технології, організації, екології, економіці, а також у соціальній сфері з метою одержання економічного ефекту на основі задоволення певних суспільних потреб» [21, С. 11]. Ми погоджуємось із вченим у тому, що результатом інновацій має бути обов'язкове задоволення потреб суспільства. Інакше, зміни не будуть носити інноваційний зміст.

Запропоноване визначення інновації А. Я. Кузнецовою [71, С. 10], на наш погляд, є найближчим до сутності. Так, автор розуміє під ним комплексний процес від моменту зародження ідеї, її вдосконалення та практичне втілення у конкретному продукті, до кардинального якісного оновлення виробничого процесу з реально обчисленими показниками соціально-економічної ефективності від її впровадження. Проте останній методичний аспект видається нам скоріше оцінкою результативності інновації, ніж її елементом.

Цікавим є розуміння суті цього явища П. Друкером [28], за яким інновація – це дія, що передає ресурсам нові можливості створення багатства.

Однак не менш цікавою є думка А. І. Пригожина [113, С.29]. Він зауважує, що нововведення – це «цілеспрямована зміна, що вносить у середовище впровадження (організацію, суспільство тощо) нові відносно стабільні елементи. Нововведення – ... процес, тобто перехід деякої системи з одного стану в інший». Такі інтерпретації свідчать про процес змін в економічній системі, що може містити елемент істинності у цьому контексті.

Також у рамках наукової парадигми існують і статичні погляди на інновацію, тобто як на результат творчого процесу у вигляді нової продукції (товару, послуги, технології, методу організації та управління тощо). Зокрема, Р. А. Фатхутдінов [163, С. 17] розглядає інновацію як «кінцевий результат впровадження нововведення з метою зміни об'єкта управління й одержання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного чи іншого виду ефекту».

Наукові думки Р. А. Фатхутдінова мають однодумців й у вітчизняній економічній науці. Так, авторський колектив монографії «Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект» із НААН України «Інститут аграрної економіки» – П. Т. Саблук, О. Г. Шпикуляк та Л. І. Курило, схиляється до думки, що інновація є закінченим результатом творчої праці винахідника, який матеріалізований, тобто втілений у вигляді нового (або удосконаленого) продукту, процесу, послуги або системи управління, що базуються на отриманих нових знаннях, відкриттях чи винаходах, які запропоновані на ринку, але поки що не знайшли масового практичного застосування у споживачів [47, С. 100].

У свою чергу вітчизняний вчений О. М. Гусак [20, С. 6], під інновацією розуміє проміжний продукт інноваційно-інвестиційного процесу, який є наслідком проведених наукових досліджень і розробок та впроваджується у виробництво з метою одержання нової або якісно поліпшеної продукції. У такому разі постає протиріччя у змісті поняття «інновація» та «новація».

Схожою є думка І. Л. Федун [164, С. 6], який також бачить в інновації проміжний продукт, що приймається до впровадження у виробництво. Крім

того, він чітко розмежовує терміни «інновація» та «інноваційний процес». Так, І. Л. Федун останній наділяє характером безперервності, що охоплює цикл від опрацювання науково-технічної ідеї до її реалізації на комерційній основі.

Статичний підхід до розкриття змісту досліджуваної проблеми відображено й у сучасному словнику іншомовних слів за редакцією О. П. Семотюк [124, С. 252], де тлумачиться, що інновація – це «комплекс заходів, спрямованих на впровадження в економіку нових технологій, винаходів тощо».

Натомість у Законі України від 4 липня 2002 р. № 40-IV «Про інноваційну діяльність», у розділі I «Загальні положення», у статті 1 «Визначення термінів», зазначено, що «інновації – це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [38]. Разом з тим у цьому Законі подається дуже подібне визначення понять «інноваційний продукт» та «інноваційна продукція». Зокрема, під інноваційним продуктом тут розуміється результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки, що узгоджується з вимогами, встановленими цим Законом, тоді як інноваційна продукція – це нові конкурентоздатні товари чи послуги, що узгоджуються з вимогами, встановленими цим Законом [38]. Виходячи із наведених визначень у Законі України № 40-IV впливає, що поняття «інновація» та «інноваційна продукція» за економічним змістом практично не відрізняються одне від одного.

Виходячи із зазначених вище розбіжностей у визначенні дефініції «інновація», і необхідності встановлення суті явища, ми вважаємо за доцільне звернутися до її виникнення. Згідно з латинсько-українським словником за редакцією В. Литвинова [76, С. 322–323; С. 433] і латинсько-російським словником за редакцією А. В. Подосінова [75, С. 212] термін «інновація» утворюється додаванням двох слів, а саме «in» та «novare» («novo»). У перекладі префікс «in» відповідає на запитання «куди?», тобто у вторинному

контексті воно означає «в напрямку, до». Безпосередньо корінь ключового терміна «novare», «ново» на українську мову, у першому варіанті, перекладається як «обновляти, поновлювати, відновлювати». Тобто інновація – це процес у напрямку оновлення, поновлення, відновлення.

В електронному словнику «АВВУ Lingvo» можна відшукати більш близьке слово до інновації «in-novātio», (ōnis f.), яке тут перекладається як «відновлення або зміна» [179], що близьке до вищенаведеного контексту.

Отже, на нашу думку, інновація – це процес оновлення існуючого, створення і використання нового конкурентоспроможного продукту (товару, технології, способу виробництва) з метою кращого задоволення суспільних потреб (підвищення продуктивності праці, якості продукції, зниження її собівартості тощо).

Інакше кажучи, – це синтез процесів створення і маркетингового використання винаходу. Перше передбачає поступове просування нової ідеї у сферу науки та техніки, тобто проведення НДДКР і подальше обґрунтування життєздатності нового продукту вже як винаходу. Другий етап являє собою організацію маркетингових обчислень та експериментів із винаходом з метою його адаптації до запитів споживачів. Результатом останнього має стати поява новації у вигляді нового товару чи послуги, нової технології виробництва або нового способу управління господарським процесом. Якщо у ролі новації є новий товар, то завершальною стадією інновації буде запуск його у серійне виробництво, а також подальша організація продажу на ринку. Однак, у разі винайдення нової технології, нових засобів праці або способу організації процесу відтворення, інновація може закінчуватися на етапі їх впровадження у виробництво. На наше переконання, початковим поштовхом до інновації має бути чітко сформована суспільна потреба у ній, тоді як її результатом слід очікувати стан оновленої соціально-економічної системи, який задовольнить висунуті вимоги споживачів.

Звідси випливає, що новація – це оновлений (удосконалений) існуючий або новий конкурентоспроможний продукт (товару, технології, способу виробництва).

Вітчизняні вчені І. В. Бандурка, С. П. Захарченков і Е. Л. ТОВАЖНЯНСЬКА [3, С. 12] зазначають, що інноваційний процес повинен містити виділення ресурсів на наукові дослідження, поліпшення і модифікацію та розвиток наукових ідей, створення зразків нових продуктів, орієнтованих у перспективі на створення нових конкурентоспроможних технологічних процесів і на виробництво нових конкурентоспроможних продуктів.

У свою чергу С. В. Валдайцев, О. В. Мотовілов і Н. Н. Молчанов [141, С. 85] під інноваційним процесом розуміють безперервний комплексний процес створення нового знання, впровадження його у виробництво і розповсюдження у масштабах всієї економіки, а також суміжні із ним зміни у соціальній і речовій сферах.

Однакової думки додержується і А. Я. Кузнецова [71, С. 11], яка вважає, що «інноваційний процес не закінчується першою появою на ринку нового продукту, послуги чи доведенням до проектної потужності нової технології, не переривається після впровадження, тому що в міру поширення на ринку новинка удосконалюється і набуває нових споживчих властивостей».

На думку М. В. Гамана [16, С. 18], під впливом інноваційного процесу зазнає змін структура економіки, насамперед зникають енергоємні виробництва, на зміну їм з'являються нові ресурсозберігаючі підприємства. Також під силу інноваційному процесу спричинити перетворення в економічній організації суспільства: виникають нові елементи у сегменті господарських структур, змінюються зв'язки між ними, відбуваються зрушення у структурі власності, розвиваються нові технології управління. Крім того, зазнає змін державне управління економікою, розвивається політична культура, динамічно розвиваються правові, етичні, естетичні та моральні норми, зростає рівень освіти та охорони здоров'я. Враховуючи вищезазначене, можна дійти висновку,

що процес поширення інновацій об'єднує різні соціальні та економічні суб'єкти в єдине ціле [16].

Інноваційні процеси, як складне явище потребує спеціального виду діяльності для управління інноваціями. Так, згідно з Законом України № 40-IV від 4 липня 2007 року «Про інноваційну діяльність» під останньою варто розуміти «діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг». Заради справедливості слід зазначити, що дана діяльність звужена до впровадження та комерціалізації. Натомість А. Я. Кузнєцова, Н. Я. Зінько та О. О. Другов [72, С. 12] вважають, що інноваційна діяльність – це діяльність щодо забезпечення здійснення всього інноваційного процесу.

Будучи послідовними у власних міркуваннях, ми припускаємо, що інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на оновлення існуючого, створення і використання нового конкурентоспроможного продукту (товару, технології, способу виробництва) з метою кращого задоволення суспільних потреб (підвищення продуктивності праці, якості продукції, зниження її собівартості тощо).

Техніко-економічним оформленням інноваційної діяльності та інструментом її здійснення, на наш погляд, має стати інноваційний проект.

У науково-технічній літературі є чимало трактувань терміна «проект». В. Д. Шапіро [142, С. 24] вважає, що «проект – це сукупність визначених елементів (об'єктів матеріального і нематеріального характеру) і зв'язків між ними, що забезпечує досягнення поставлених цілей».

У свою чергу Е. М. Рогова, Е. А. Ткаченко та С. Ю. Шевченко [118, С. 19] розглядають проект як «деяку задачу із певними вихідними даними і очікуваними результатами (цілями), які обумовлюють спосіб її вирішення».

Наведені визначення досить близькі за суттю. Нам більше імпонує визначення «інноваційного проекту», сформульоване С. О. Москвіним [114], за яким «проект – це комплекс взаємопов'язаних заходів, розроблених для

досягнення певних цілей протягом заданого часу при встановлених обмеженнях ресурсів».

Головними ознаками будь-якого проекту є [113]:

- обов’язкова зміна стану у соціально-економічній системі;
- наявність мети, тобто бажаного результату, який може бути досягнутий за певних умов за визначений період;
- обмеженість у часі передбачає, що проект має свій початок і кінець;
- обмеженість ресурсів означає, що для втілення проекту у життя необхідно використати встановлений обсяг матеріальних, фінансових і людських ресурсів;
- неповторність, тобто комплексність і структурованість заходів є унікальними, що відрізняє проекти один від одного.

Проекти можна класифікувати за різними ознаками в залежності від практичних потреб.

За обсягами інвестування проекти поділяють на: крупні, виконання яких потребує понад 2 млн дол. США, тобто проекти стратегічного значення, які передбачають, що створення принципово нових продуктів буде мати вагомое значення для всієї економіки країни; середні, вартість яких коливається від 300 тис. до 2 млн дол. США; дрібні – менше 300 тис. дол. США.

За термінами виконання виділяють проекти: довгострокові – їх розроблення і виконання триває до 5 років; середньострокові – 2-3 роки і короткострокові – до 1 року.

За масштабами виокремлюють проекти: транснаціональні, національні, міжгалузеві, галузеві, заводські (фірмові) і внутрішньозаводські [177, С. 5].

Здебільшого, процес здійснення будь-якого проекту містить 3 стадії [177, 118]:

1) доінвестиційна стадія передбачає здійснення інвестиційного проектування, на якій ухвалюється рішення про доцільність реалізації проекту взагалі. Варто зазначити, що успіх проекту закладається саме на цьому етапі. Недостатня увага до якості робіт може призвести до збільшення витрат

і термінів реалізації проекту. За оцінками експертів, питома вага затрат доінвестиційних досліджень становить 5-10 % від загальної величини видатків за життєвий цикл товару, але подальші 90-95 % майбутніх витрат залежать саме від неї. Помилки, які мають місце на доінвестиційній стадії, досить складно виправити на подальших етапах життєвого циклу товару (рис. 1.1);

2) інвестиційна стадія – це безпосереднє здійснення капіталовкладень в об'єкти інвестування;

3) експлуатаційна (оперативна) стадія починається із моменту отримання перших результатів від вкладеного капіталу і завершується в кінці інвестиційного періоду (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Цикли розробки проекту			
Доінвестиційна стадія			
Виявлення можливостей інвестування	Етап попереднього вибору	Етап формування проекту	Етап формування і ухвалення рішень
Інвестиційна стадія			
Стадія переговорів і укладання контрактів	Етап проекткування	Етап будівництва	Етап запуску
Експлуатаційна (оперативна) стадія			
Етап освоєння	Етап нормальної експлуатації		Етап завершення експлуатації

Джерело: [177, С. 7].

До учасників будь-якого проекту належать: ініціатори, замовники, інвестори, керуючі, контрактори, субконтрактори, виконавці, постачальники, органи влади, споживачі продукції та ін. Однак перші п'ять є провідними.

Власне ініціатором проекту є особа, яка виступає автором ідеї проекту. Вона, як правило, здійснює попереднє його обґрунтування. Проте ініціатор не завжди є замовником проекту. Останнім має бути особа, яка буде відповідальною за успішність реалізації всього проекту, оскільки зацікавлена в отриманні кінцевого результату. Замовник може залучати власні кошти або інвесторів. Інвесторами проекту є особи, які здійснюють інвестиції у проект

і зацікавлені у максимізації доходності своїх капіталовкладень. Ними можуть бути як банки, так і інші юридичні та фізичні особи. Якщо планується впровадити середній або дрібний проект, то самі інвестори можуть здійснювати управління ним. У разі реалізації крупного проекту функція щодо менеджменту покладається на керуючого, тобто юридичну особу, якій замовник та інвестори делегують повноваження щодо планування, аналізу, обліку і контролю та координації роботи всіх учасників проекту. У свою чергу контрактор проекту бере на себе відповідальність за виконання певних робіт згідно з укладеною угодою із замовником [114].

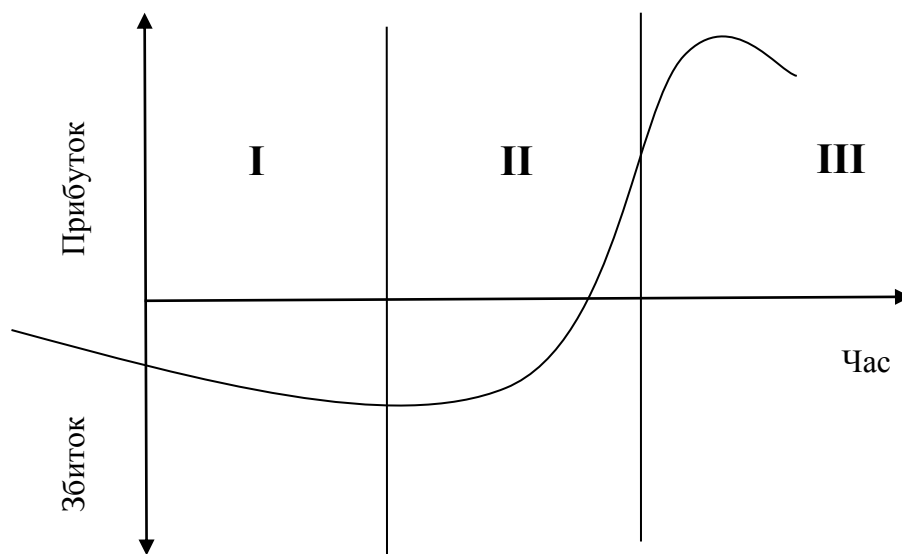

Рис. 1.1. Розподіл витрат за стадіями реалізації проекту
Джерело: [118, С. 20].

Особливими видами проектів є інвестиційні проекти. Як стверджують Е. М. Рогова, Е. А. Ткаченко та С. Ю. Шевченко [118], інвестиційний проект – це обґрунтування економічної доцільності, обсягу і термінів здійснення капітальних вкладень, у тому числі необхідна проектно-кошторисна документація, а також опис практичних дій зі здійснення інвестицій (бізнес-план). Це визначення і всі інші, які будуть наведені нижче принципово не вирізняються між собою.

На думку І. В. Кольцова, Д. А. Рябих [60], інвестиційний проект – це план вкладення засобів з метою подальшого отримання прибутку (або одержання передбаченого ефекту). Дефініція у такій інтерпретації є досить абстрактною.

Пшик Б.І. і Парфенюк Є.І. [115], розуміють його як будь-який обмежений часом підприємницький проект, що передбачає інвестування капіталу з метою отримання прибутку чи досягнення відповідного ефекту.

Москвіним С. О. запропонована дефініція, за якою інвестиційний проект – це комплекс взаємопов’язаних заходів, розроблених для досягнення певних цілей, однією з яких є одержання прибутку або соціального ефекту протягом заданого часу при встановлених ресурсних обмеженнях [114].

У Законі України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. № 1560-ХІІ подається точніше визначення інвестиційного проекту як системи заходів, що оформленні як планово-розрахункові документи [39].

Більшість вчених схиляються до думки, що інноваційний проект є різновидом інвестиційного. Зокрема, С. О. Москвін [114] вважає, що інноваційний проект по суті є інвестиційним з однією притаманною лише йому ознакою – має на меті розроблення і впровадження нових технологій, «ноу-хау» та інших інновацій, що забезпечують розвиток підприємства.

Схожої позиції дотримуються Е. М. Рогова, Е. А. Ткаченко та С. Ю. Шевченко [118], тому що на їх думку «інноваційний проект» – це комплекс взаємопов’язаних заходів, які забезпечують протягом певного періоду часу створення і розповсюдження нового виду продукції або технології з метою отримання прибутку або іншого корисного ефекту.

Близьким за сутністю є визначення І. В. Бандурки, С. П. Захарченкова та Е. Л. Товажнянської, де під інноваційним проектом розуміють попередньо сформований і підготовлений до планомірного здійснення, об’єднаний єдиною метою і прив’язаний до певних часових рамок і термінів комплекс робіт та заходів зі створення, виробництва і просування на ринок нових високотехнологічних продуктів із зазначенням виконавців, ресурсів, що використовуються та їх джерел [3].

Ми абсолютно погоджуємось із думкою А. Я. Кузнецової, Н. Я. Зінько та О. О. Другова [72, С. 13], які стверджують, що інноваційний проект згідно із принципами проектного управління є інструментом реалізації інноваційного

процесу. Вчені розглядають його під двома кутами зору: по-перше, як діяльність, що припускає здійснення комплексу дій, які гарантують досягнення певних цілей; а по-друге, – це система організаційно-правових і розрахунково-фінансових документів, необхідних для здійснення яких-небудь дій. Виходячи із цих двох тверджень, науковці наголошують на тому, що інноваційний проект є формалізованою ідеєю щодо розроблення та реалізації інновації. Ми погоджуємось із тим, що досліджувана категорія дійсно являє собою форму цільового координування інноваційної діяльності [72].

У свою чергу у Законі України «Про інноваційну діяльність» подається дещо інше сутнісне розуміння інноваційного проекту, під яким розглядають комплект документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції [38]. Проте, на нашу думку, інноваційний проект не можна розглядати вузько, обмежуючись лише набором відповідної документації. Хоча, ми частково згідні з вищезазначеним, однак документально інноваційний проект необхідно представляти як бізнес-план, адже він передбачає техніко-економічне обґрунтування діяльності підприємств у ринкових умовах в майбутньому [175]. Загальновідомий факт, що бізнес-план за своєю суттю – це послідовний і комплексний план заходів, в якому передбачені учасники, обмеження по термінах і ресурсах, обґрунтовані ризики недоотримання прибутку та особливості здійснення підприємницької діяльності.

У контексті дослідження інноваційних проектів розрізняють три елементи: учасники проекту; події, що контролюються і життєвий цикл інноваційного проекту.

Учасниками проекту є виконавці, замовники та інвестори. Події, що контролюються – це встановлені терміни закінчення робіт, які плануються і заходи проекту та встановлені показники якості і кількості робіт, що виконані; допустимі інтервали всіх встановлених показників. Життєвий цикл інноваційного проекту – це повний комплекс робіт і заходів, що виконуються у

суворо визначеній послідовності виконавцями проекту, до того ж життєвий цикл охоплює всі стадії його втілення – від появи замислу, проведення НДДКР, підготовки виробництва і безпосередньо виробництво продукції до її реалізації, яке містить післяпродажне обслуговування, експлуатацію, а іноді й утилізацію продукту [3].

На нашу думку, поняття «інвестиційний проект» є значно ширшим ніж «інноваційний проект», тому що останній входить до його класифікаційної структури. Інакше кажучи, інноваційний проект завжди є інвестиційним, оскільки для його реалізації необхідно здійснити відповідні капіталовкладення. Проте інвестиційний проект набуває ознак інноваційності лише тоді, коли передбачається здійснення інноваційної діяльності. Останню можна подати як послідовність етапів створення винаходу за допомогою проведення наукових, дослідницьких і конструкторських обґрунтувань нової ідеї, а також його використання на ринку завдяки проведенню маркетингових досліджень, запуску новації (нового товару, технології і способу управління) у виробництво і продаж інноваційного продукту. Варто зазначити, що характер інноваційної діяльності напряму залежить від зміни уподобань людей щодо поліпшення умов роботи та відпочинку. Звідси стає очевидним, що метою втілення інноваційного проекту у життя є закономірне задоволення суспільної потреби, яке супроводжується оновленням соціально-економічної системи. Крім того, оскільки ця категорія проекту є новітньою, то й ризики неотримання закладених параметрів прибутковості завжди будуть підвищеними.

Отже, на наше переконання, під інноваційним проектом слід розглядати задум щодо здійснення інноваційної діяльності, документально оформлений у бізнес-план, в якому зазначаються підвищенні ризики недоотримання очікуваного рівня прибутковості, що є вищою за її середнє значення по галузі (рис.1.2).

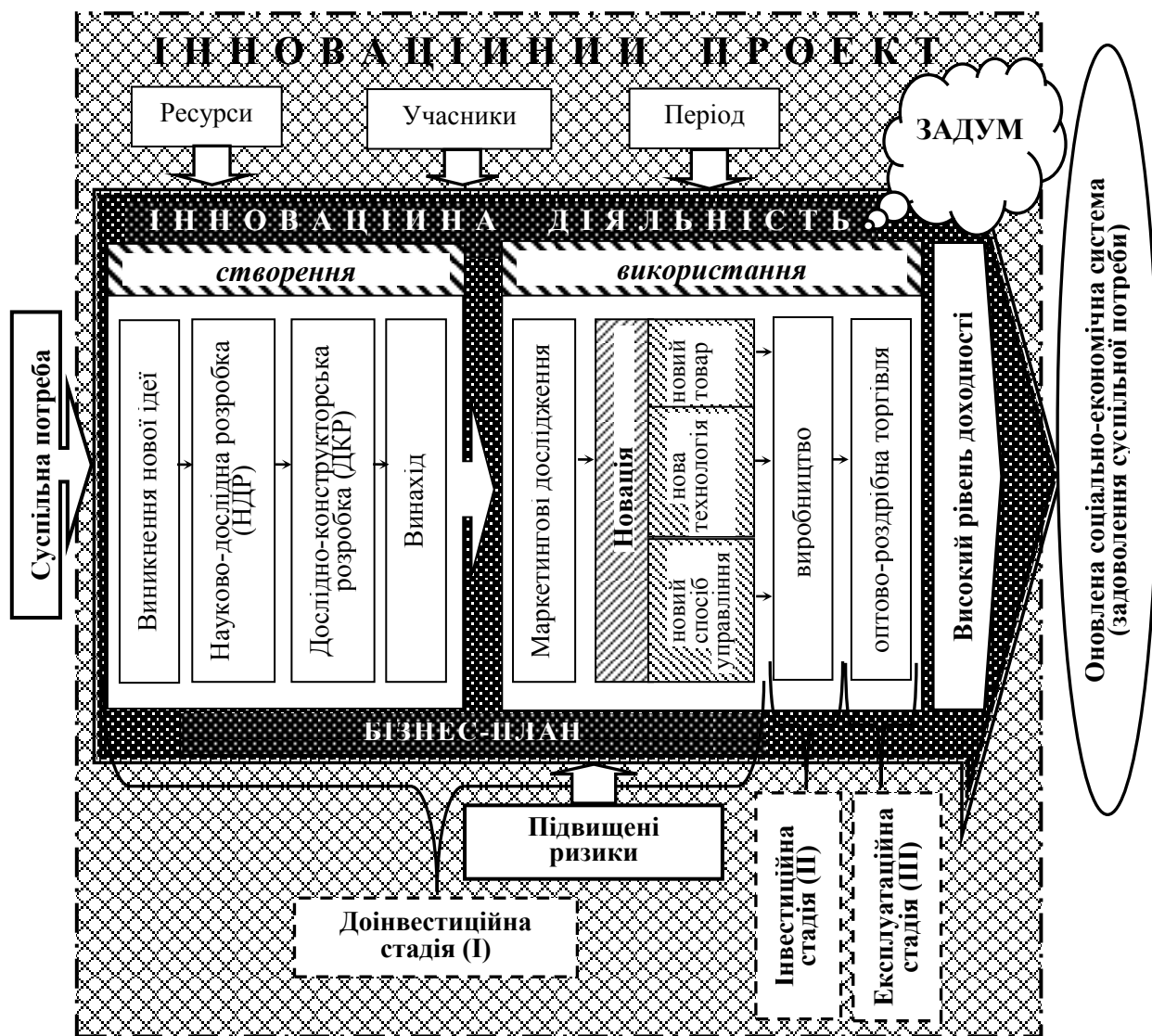

Рис. 1.2. Принципова схема інноваційного проекту
Джерело: побудовано автором.

Щодо ступеня охоплення інноваційними проектами етапів інноваційних процесів С. В. Валдайцев, О. В. Мотовилов та Н. Н. Молчанов [141, С.87] наводять таку класифікацію проектів:

- 1) повний інноваційний проект, який містить науково-дослідні і дослідно-конструкторські розробки, освоєння нововведень, розгортання їх випуску, післяпродажне обслуговування;
- 2) неповні інноваційні проекти:
 - першого виду (містять перші етапи інноваційної діяльності);
 - другого виду (містять завершальні етапи інноваційної діяльності).

Якщо повний інноваційний проект і неповний першого виду безпосередньо пов'язані із розвитком фундаментальної і прикладної науки, то неповні інноваційні проекти другого виду містять проекти реалізації нововведень, які не несуть у собі нового наукового знання. Останні поділяються на: проекти створення нововведень, знання, про які вже було отримано набагато раніше, але не набуло практичного застосування та проекти впровадження нововведення, знання, про які отримано у ході самого виробничого процесу (наприклад, впровадження передового досвіду) [141].

Інша частина неповних інноваційних проектів другого виду – це проекти, які використовують нове наукове знання, створене в рамках інших інноваційних проектів. Таке знання може передаватись як товар, різні форми безповоротного присвоєння результатів чужої праці; імітація, у тому числі із отриманням паралельних патентів, отримання інформації про нову технологію, яка становить комерційну таємницю, долучаючи переманювання осіб, які мають знання про нововведення у формі інвестицій [141, С. 87–88].

Отже, згідно з нашими дослідженнями «інноваційний процес» на міжрегіональному та національному рівнях – це безперервний комплексний процес, який передбачає послідовну зміну інноваційних проектів, а їх реалізація призводить до економічного зростання світової і національної економіки (рис. 1.3).

Кожен інноваційний проект починається на етапі спаду життєвого циклу відповідного товару (точки a_0, a_2, b_2) і закінчується на початку періоду його зрілості (точки a_1, b_1 і c_1). Відповідні між ними інтервали являють собою «інноваційні поля», що відповідають відрізкам на кривій економічних циклів, де здійснюються інноваційні проекти. Варто зауважити, що кожен інтервал між «інноваційними полями» становить дифузю, тобто період масового поширення нововведень та проектів, що пов'язані із їх проведенням. У свою чергу економічні цикли зростання перебувають у рамках між періодом активного проведення інноваційних проектів (A_0B_0, B_0C_0, C_0D_0).

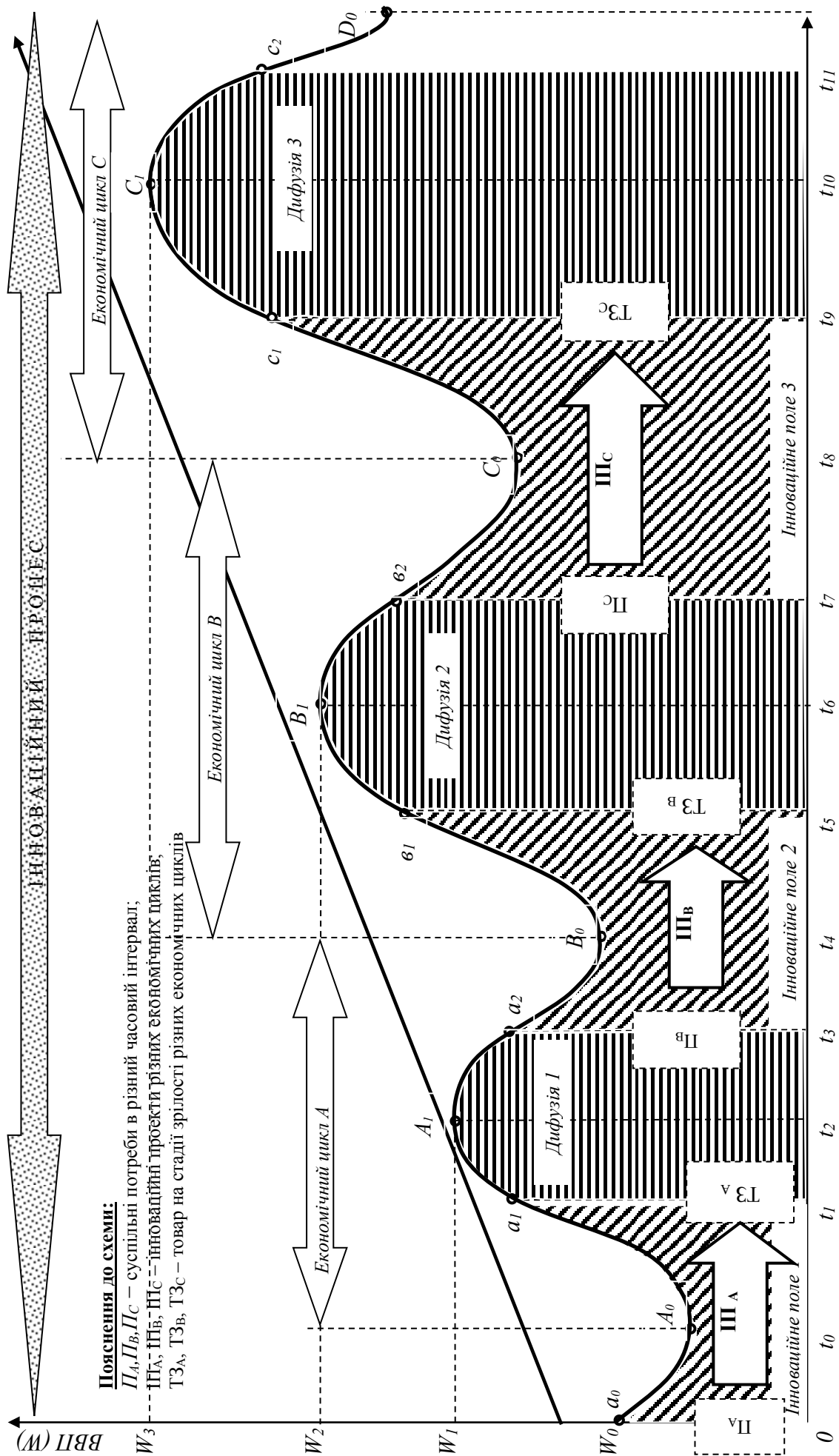

Рис. 1.3. Місце інноваційних проектів у системі економічного зростання економіки

Джерело: побудовано автором

Повертаючись до визначення інноваційного проекту як інструменту інноваційної діяльності, варто зазначити, він не може бути об'єктом інвестицій у формальному плані, оскільки його інституційний статус невизначений. Формальним об'єктом інвестування в інноваційний процес є підприємства, які запроваджують інноваційні проекти. В умовах децентралізованої економіки такими підприємствами часто є інноваційні фірми, а інструментами здійснення інвестицій є, насамперед, цінні папери, які вони випускають.

Поняття «інноваційна фірма» в економічній літературі вживається досить часто, але чіткого визначення цього терміна також не має. Інноваційна фірма – це економічна одиниця будь-якої організаційно-правової форми, науково-технічний потенціал якої становить значну частку її економічного потенціалу, а витрати на НДДКР – вагому частку її обсягу продаж (якщо орієнтуватися на показник, прийнятий у Японії – 3 %) [136, С. 111]. Такого виду фірми можуть функціонувати у різних сегментах господарства країни, у тому числі й в аграрному.

Агропродовольче виробництво вважається специфічною галуззю національної економіки, а тому інноваційний розвиток тут здійснюється за унікальними закономірностями та особливими ознаками. За аналізом різних наукових джерел, які присвячені проблемам інновацій та інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки [33, 47, 53, 56, 77, 78, 171, 178] ми дійшли висновку, що практично всі вони приблизно однаково їх ідентифікують. Окрім того, семасіологічну сутність інноваційних проектів в аграрній галузі нам знайти не вдалося.

Широко і деталізовано, але без глибокого економічного осмислення розглядає інновації в агропромисловому виробництві Н. І. Іванов. Він стверджує, що досліджувана категорія це «реалізація у господарську практику результатів досліджень і розробок у вигляді нових сортів рослин, порід і видів тварин і кросів птиці, нових або покращених продуктів харчування, матеріалів, нових технологій у рослинництві, тваринництві і переробній промисловості, нових добрив і засобів захисту рослин і тварин, нових методів профілактики і

лікування тварин і птиці, нових форм організації та управління різними сферами економіки, нових підходів до соціальних послуг, що дають змогу підвищити ефективність виробництва» [53]. Як наслідок, у системі агропромислового комплексу він виокремлює чотири типи інновацій: селекційно-генетичні; техніко-технологічні і виробничі; організаційно-управлінські та економічні і соціально-екологічні.

Авторами узагальнення абстрактних і динамічних поглядів на інновації в АПК є О. Ю. Єрмаков і А. А. Гребеннікова [33, С. 20–21]. Вчені вважають, що у сільському господарстві вони набирають форми зміни в техніці, технології, організації, екології, економіці, а також у соціальній сфері, метою яких є одержання економічного ефекту, спрямованого на задоволення певних суспільних потреб людського буття та й самих інноваторів. Незважаючи на відсутність тут конкретизації та наголошення на онтологічних основах, друга частина дефініції, на нашу думку, повною мірою розкриває наслідкову сутність інновації.

У свою чергу інноваційну діяльність у сільському господарстві ідентифікує Т. І. Ломаченко [77]. Вчений вбачає в ній процес впровадження наукових досягнень у виробництво, яке докорінно впливає на підвищення конкурентоспроможності виробників і різко підвищує економічну ефективність. Крім того, науковець наголошує, що внаслідок постійного та об'єктивного процесу внаслідок інноваційної політики в АПК відбувається суттєва модернізація виробництва на підставі наукових досліджень. Також зазначається, що явище інтенсифікації сільського господарства було б неможливим без науково-технічного прогресу, який своїм корінням йде в ті далекі часи, коли галузь була примітивною та ґрунтувалася лише на природних факторах, ручній праці і живій тягловій силі, які поступово замінювалися більш технічно досконаліми методами виробництва. Ломаченко Т. І. зазначає, що ті робітники сільського господарства, які народилися на початку ХХ ст. стали свідками унікальних перетворень у галузі. Ці люди змогли побачити як принципово змінюється виробництво – від дерев'яного рала до плуга, від коня

до трактора, від серпа до комбайна, від канцелярських рахівниць до комп'ютера. Ці перетворення, як наголошується, були ні чим іншим як результатом інноваційного процесу [78, С. 75].

Схожої думки дотримується В. М. Яценко [178], який інноваційну діяльність у сільському господарстві розкриває як комплексний процес створення нових або більш продуктивних високоврожайних сортів, поголів'я худоби, елітного насіння, високопродуктивних сільськогосподарських машин і агрегатів тощо, впровадження прогресивних техніко-технологічних, організаційно-економічних й управлінських рішень, комерціалізацію сучасних споживчих норм.

Колектив науковців із інституту аграрної економіки НААН України, зокрема П. Т. Саблук, О. Г. Шпикуляк, Л. І. Курило [47, С. 128] вважають, що інноваційна діяльність в аграрній сфері передбачає створення нових благ, перетворює їх на нову якість завдяки новим більш раціональним за існуючі комбінації знань й інтелекту. Ми погоджуємось із думкою вчених про те, що при створенні інноваційної продукції в аграрній сфері необхідно зважати на специфіку сільського господарства, яка полягає у сезонності галузі, використанні землі як основного фактора виробництва і домінуючому значенні живих організмів як ресурсів. Вони вважають, що це зумовлює можливість суттєвого прискорення науково-технічного прогресу на основі використання досягнень біології, селекції, генетики і мікробіології і доводять, що головною умовою здійснення інноваційного процесу є оптимізація аграрного виробництва.

Власне інноваційний процес в аграрному секторі економіки – це безперервне перетворення технічних ідей на нові технології та доведення їх до використання на виробництві із метою отримання прибутку, а також для забезпечення суспільства якісно новою сільськогосподарською продукцією. У ньому беруть участь аграрні наукові та навчальні установи, органи управління виробництвом, організаційні формування різних типів, які обслуговують та впроваджують нововведення, а також самі товаровиробники [100].

Інноваційний процес в аграрній сфері має багатоплановий характер. Його розвиток залежить від організаційних форм, виду інновацій, освоєваних безпосередньо у виробництві [47, С. 136].

Зокрема, В. Шепя та А. Алмаши [171] однозначно наголошують, що ефективність впровадження у сільське господарство досягнень науково-технічного прогресу передбачає відповідний рівень не тільки біологічних основ і техніко-технологічних параметрів, а й організаційних форм виробництва. На їх думку, треба зважати, що у сільському господарстві так званий фактор «мінімум» характеризує ефективність використання основних засобів виробництва – угідь в обробітку, ефективність додаткових вкладень уречевленої і живої праці тощо.

Згідно з баченням Р. Мінніханова і В. Алексєєва [56] на інноваційний розвиток вітчизняного аграрного сектору впливає багато таких факторів:

- диспаритет цін на сільськогосподарську та промислову продукцію;
- скорочення державного фінансування науково-технічних програм;
- неконтрольована лібералізація цін, інфляція і спад економіки;
- ведення податкової та кредитної політики, неадекватної умовам функціонування АПК;
- дезінтеграція виробничої, соціальної і ринкової інфраструктури АПК;
- різноманітність форм власності і форм господарювання;
- посилення конкуренції із зарубіжними технологіями по всіх ланцюгах науково-технічного прогресу (НТП);
- керування об'єктами безпосередньо виробниками сільськогосподарської продукції;
- зміцнення економічної мотивації, установлення пріоритету високоефективного виробництва.

Зважаючи на вищенаведене О. І. Даций [21, С. 6] зазначає, що ефективному процесу освоєння інновацій у вітчизняному агропромисловому виробництві стають на заваді такі причини:

- слабка адаптація і низька інноваційна активність агропромислових підприємств;
- безсистемність упровадження нововведень;
- відсутність комплексності освоєння інновацій;
- недосконалість економічного механізму управління інноваційними процесами;
- відсутність в агропромисловому виробництві висококваліфікованих інноваційних менеджерів із досвідом просування інновацій.

Критично оцінюючи наукові погляди цілого ряду вчених і спираючись на самостійні наукові висновки, сформульовані у підрозділі 1.1, вважаємо, що інновація в агропродовольчому виробництві це процес оновлення існуючого, створення і використання нового конкурентоспроможного продукту у сільськогосподарському виробництві та харчовій промисловості (продуктивніших сортів сільськогосподарських культур і порід тварин; ефективніших технічних засобів виробництва, технологій, організації і управління процесами виробництва сільськогосподарської продукції і її переробки та більш якісних і безпечних продуктів харчування) з метою кращого задоволення суспільних потреб (зростання рівня продовольчої безпеки, поліпшення якості споживчих товарів).

За аналогією, інноваційний проект в агропродовольчому виробництві – це задум щодо здійснення інноваційної діяльності в сільськогосподарському виробництві та харчовій промисловості, що документально оформлений у бізнес-плані, де наводяться високі ризики недоотримання очікуваного рівня прибутковості, який є вище за його середнє значення по галузі внаслідок синтезу факторів невизначеності аграрного та інноваційного середовища.

Запровадження інноваційних проектів потребує значних фінансових інвестицій, часто на довгостроковий період. Це є великою проблемою для більшості країн світу. Одним із видів фінансування інноваційних проектів є банківське кредитування.

1.2. Особливості банківського кредитування інноваційних проектів у агропродовольчому виробництві

Результативність запровадження інноваційних проектів значною мірою визначається організаційними формами та способами їх фінансування. Різні країни, зважаючи на важливість підтримання конкурентоспроможності своїх товарів і послуг, знаходять можливості для підтримки та розвитку інновацій. При цьому заохочується різноманітність методів фінансування інноваційної діяльності та розширюється спектр заходів її непрямой підтримки. У державах, що розвиваються, ці можливості значно скромніші, ніж у розвинених, а тому й ефект від інноваційних проектів значно вищий.

Джерелами фінансування інноваційних проектів можуть бути власні фінансові кошти підприємства та його внутрішньогосподарські резерви; позикові кошти; залучені кошти від продажу акцій або одержані як пайові та інші внески членів трудових колективів, громадян, юридичних осіб; кошти, що перебувають під централізованим контролем об'єднань підприємств; кошти позабюджетних фондів; кошти Державного бюджету; а також кошти іноземних інвесторів [128, С. 32–33].

Чільне місце у фінансуванні проектів належить банківському сектору, який в умовах дефіциту власних коштів інноватора або низької активності вітчизняних чи іноземних інвесторів може бути провідним суб'єктом інноваційного капіталовкладення.

Опрацювавши різні літературні джерела [72, 73, 141], які характеризують досвід розвинутих країн, ми дійшли висновку, що банки в інноваційному процесі фактично можуть працювати у двох ключових напрямках:

1) надавати консультації потенційним інноваторам щодо процедури і правил фінансування проектів та обслуговувати рух грошових потоків, отриманих внаслідок їх реалізації;

2) спрямовувати власні кошти на впровадження інноваційних проектів.

Якщо перший напрям свідчить про значення комерційної установи як експерта із планування і контролю грошових потоків, тобто пасивну його функцію, то другий – на його безпосередню участь на свій страх і ризик у фінансуванні інноваційної діяльності.

За першим напрямом банк є органом, який уповноважений замовниками проекту контролювати хід та якість робіт, відповідати за цільове та ефективне використання виділених засобів. Банк при цьому є лише як проміжною ланкою між державою (в особі відомства або спеціалізованого фонду), яка надає фінансові засоби під ці роботи, та організацією, яка їх здійснює. Він не кредитує дослідження і розроблення зі створення складної наукомісткої продукції. Після проведення фахівцями банку експертизи про доцільність видачі бюджетних коштів під конкретний інноваційний проект, банк має одержати передбачену комісійну винагороду за свої послуги (наприклад, у вигляді певного відсотку від обсягу фінансування). Однак у перспективі банк може перейти від позиції пасивного аналітика-спостерігача до більш активної участі шляхом купівлі у держави інноваційних проектів, що були впроваджені за його конкретною допомогою. Це передбачає перетворення їх на акціонерні товариства або товариства з обмеженою відповідальністю.

За другим напрямом банк ризикує власним капіталом, виступаючи у ролі інвестора або кредитора інноваційних проектів. У першому випадку фінансова установа бере участь у майбутніх прибутках проекту вкладаючи кошти в акції проектної компанії. Такий вид фінансування, здебільшого, дістав форми венчурного, оскільки використовується для реалізації найбільш ризикових видів діяльності, які очікувано мають давати інвестору підвищений прибуток (дивіденди). В іншому випадку банківська установа може бути кредитором. Варто наголосити, що серед всіх видів фінансового забезпечення інноваційних проектів саме кредити комерційних банків мають неабияке значення [141, С.47–48].

Взагалі термін «кредит» у перекладі з латинської «creditum» означає «позика, борг», а від «credere» – «вірити, довіряти», що за етимологічним

значенням характеризує відносини між позичальником та позикодавцем, які є підставою для передання грошей або матеріальних цінностей у тимчасове користування, запорукою їх повернення [7]. Різні автори інтерпретують термін «кредит» по-різному. Зокрема, А. Г. Загордній [167] розуміє його у контексті його уречевленої форми, а саме як «позику у грошовій або товарній формі на умовах повернення, що надається банком чи юридичною особою, кредитором, іншій особі – позичальнику».

В економічній енциклопедії за редакцією С. В. Мочерного [30, С.89] подається схоже визначення, де під банківським кредитом розуміють тимчасове надання у борг грошових коштів фізичним і юридичним особам.

У фінансовому словнику-довіднику за редакцією М. Я. Дем'яненка [168] кредит – це «... форма передачі у тимчасове користування коштів у грошовій і грошово-натуральній формі на умовах строковості, повернення, платності та цільового характеру, що надається однією юридичною або фізичною особою – кредитором, іншій особі – позичальнику».

Натомість в економічній енциклопедії банківської справи України [32] подана економічна сутність кредиту. Тут кредит – це, насамперед, економічні відносини між суб'єктами господарювання щодо надання та отримання позики у грошовій чи товарній формі на умовах повернення, строковості і платності.

Натомість Т. С. Смовженко [68] у зміст поняття «кредит» вкладає «економічну категорію, яка передбачає економічні відносини між кредитором і позичальником з приводу зворотного руху позиченої вартості з обов'язковою сплатою відсотків». Подібні погляди на проблему у М. І. Савлука [120], який вважає, що кредит – це економічні відносини між юридичними і фізичними особами та державою з приводу перерозподілу вартості на засадах повернення зі сплатою відсотків.

Проте, на наш погляд, більш чіткою і лаконічною є інтерпретація кредиту О. О. Непочатенко [90], як відносин, пов'язаних із наданням ресурсів у тимчасове користування на умовах повернення із погашенням зобов'язань, які при цьому виникають.

Безпосередньо дефініція «банківський кредит» подається у Законі України «Про банки і банківську діяльність» № 2750-III від 20.09.2001 р., де встановлено, що це « ... будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми» [35]. Таке визначення видається не зовсім точним в частині умов надання кредиту.

Нам імпонує трактування банківського кредиту, яке висвітлено у Положенні «Про кредитування», що було затверджене Постановою НБУ № 246 від 28.09.95 р., але втратило чинність 15.03.2004 р. Під ним пропонувалося розуміти «позичковий капітал банку в грошовій формі, що передається в тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільового характеру використання» [107].

Значення банківського кредиту в економічному зростанні та інноваційному розвитку є надзвичайно важливим. Кредит розширює можливості підприємств зі збільшення виробництва, впровадження нової техніки, інтенсифікації виробничих процесів, модернізації та удосконалення основних фондів, і як наслідок – стимулює технічний прогрес [34]. Крім того, матеріальна зацікавленість у результатах здійснення кредитування капіталовкладень стимулює робітників підприємств та об'єднань до ініціативності, відшукування нових технічних та організаційних рішень, внутрішніх ресурсів і за допомогою раціонального використання кредиту прискорювати темпи розвитку виробництва [1, С. 81]. Варто наголосити, що надання грошових коштів на капітальні витрати у формі кредиту, авансуючи послідує підвищення рентабельності, виступає як знаряддя із стимулювання виробництва товарів, мобілізації додаткових джерел...» [74].

Погляди Й. Шумпетера (Schumpeter J.) [192] на проблему кредитування взагалі стосуються виключно аспекту нововведень в економічній системі. Так, вчений у своїй роботі під назвою «Нестабільність капіталізму» (1928 р.)

висунув гіпотезу, згідно з якою потреба у крупних вкладеннях капіталу ззовні постає виключно внаслідок появи інновацій. Й. Шумпетер розглядав кредитну емісію як основне джерело інноваційного розвитку [174, С. 1539–1557].

Банківське кредитування інноваційних проектів може здійснюватися за трьома напрямками [141, С.47–48]:

- 1) кредитування незавершеного виробництва;
- 2) проектне кредитування;
- 3) участь банку у прибутку підприємства.

1) банк кредитує незавершене виробництво наукових досліджень і розробок, які виконують наукові організації за договорами із замовниками, оскільки останні платять за роботу лише після її повного завершення і прийняття. У випадку нестачі обігових коштів виконавці інноваційного проекту мають залучити кредит для проведення науково-дослідних робіт. Вимоги банку до позичальників тут будуть надзвичайно жорсткими, тому що йдеться про високоризикові проекти, які характеризуються такими умовами: відсутність гарантій досягнення поставлених цілей, що ускладнюється можливою відмовою замовника приймати роботу і відсутністю у наукової організації об'єкта застави; тривалі терміни кредитування, які необхідні для проведення серйозних дослідницьких проектів; високі розміри відсоткових ставок, а також відсутність у банків досвіду такого кредитування.

2) складність проектного кредитування (проектного фінансування) полягає у необхідності проведення глибокого аналізу ефективності передбачуваних вкладень капіталу, що ґрунтується на ряді припущень і прогнозів щодо науково-технічного, політичного, юридичного та іншого ризику суміжних робіт, цін на сировину і матеріали, які необхідні для їх виконання тощо. Тут кошти можуть надаватися не лише для здійснення НДДКР, а під конкретно визначений і сформульований проект [141, С. 47–48].

Загалом А. А. Пересада [104] під проектним фінансуванням розглядає цільове кредитування позичальника для реалізації інвестиційного проекту без регресу або з обмеженим регресом кредитора на позичальника, за якого

забезпеченням платіжних зобов'язань є грошові доходи від функціонування конкретного проекту, а також активи, що перебувають у його власності.

Однак, зважаючи на американський досвід, ключовою специфікою проектного фінансування є те, що єдиним джерелом погашення боргових зобов'язань є доходи від реалізації проекту [104].

Зауважимо, що в літературі деякі вчені вважають за правильне вживати не термін «проектне фінансування», а «проектне кредитування». Такого погляду дотримуються В. М. Шенаєв та Б. С. Ірніязов [170].

Інші, наприклад, В. А. Москвін, стверджують, що поняття «проектне фінансування» є тотожним дефініції «проектне кредитування», тому що в обох випадках йдеться про «фінансування інвестиційних проектів за рахунок доходів, які принесе створене або реконструйоване підприємство у майбутньому» [82]. Ми вважаємо, що такий підхід є цілком виправданим лише у тому випадку, коли розглядається фінансування з боку банківської установи.

Нам найбільше імponує визначення О. С. Кобичевої [59, С. 6], яка пропонує визначати проектно фінансування як «систему відносин між учасниками угоди (банками, іншими фінансовими установами, державою, приватними інвесторами тощо) у процесі здійснення комплексу взаємопов'язаних заходів з приводу беззаставного, синдикованого фінансування за принципом обмеженої відповідальності позичальника, організації та управління інвестиційним проектом на партнерських умовах з цільовою орієнтацією на грошові потоки, отримані виключно в результаті реалізації проекту». Більше того, вчена серед основних критеріїв ідентифікації проектного фінансування (кредитування) виокремлює відсутність так званого «твердого» забезпечення наданих коштів (доходи, отримані внаслідок реалізації проекту, є єдиним джерелом погашення заборгованості).

3) у випадку участі банку у прибутку підприємства, яке могло би бути створене спеціально під якийсь проект, повернення кредиту і процентів по ньому банки могли б отримувати акціями акціонерного товариства, яке створюється або шляхом надання паю у товаристві з обмеженою

відповідальністю [141, С. 47–48]. Інакше кажучи, банк придбає частину акцій або паю проектної компанії, стаючи її співзасновником на період реалізації проектної угоди. У разі досягнення успіху банківська установа зможе отримати прибуток у вигляді сплачених дивідендів, що враховують не тільки розмір позичкового відсотка, але й додаткову величину доходу (рис. 1.4). Межа між кредитуванням та інвестуванням інноваційного проекту може зникати у тому разі, коли кредитна угода передбачає виплату позичальником тільки позичкового процента, а основна сума боргу в кінці дії кредитної угоди конвертується в акції (conver-table unsecured loan stock). Крім того, інколи використовуються так звані угоди «роялті» (royalty agreement), фактично це вже не банківський процент, а участь у прибутках: кредитор може отримати певний процент від чистої проектної виручки за обумовлений період (за цей термін може бути взятий проміжок часу дії ліцензії на впроваджувану технологію або «ноу-хау») [40].

Рис. 1.4. Схема участі банку у кредитуванні інноваційного проекту як інвестора (участь у прибутках)
Джерело: [59, С. 11].

Підсумовуючи вищезазначене, на нашу думку, банки можуть брати участь у фінансуванні інноваційних проектів прямо або опосередковано (рис. 1.5). Пряме фінансування може здійснюватися через безпосередню участь банків у статутному чи пайовому власному капіталі або купуючи частину емісії акцій підприємства, виступаючи у ролі венчурного інвестора. З іншого боку банк може прямо надавати середньо- і довгострокові кредити через

кредитування незавершеного виробництва, проектного кредитування (фінансування) та класичного кредитування із договором застави і гарантій, у тому числі з боку державних інституцій. У свою чергу опосередкована роль банків у цьому випадку полягає у надбанні завуальованої форми кредитування через лізинг, форфейтинг та франчайзинг [64, 155].

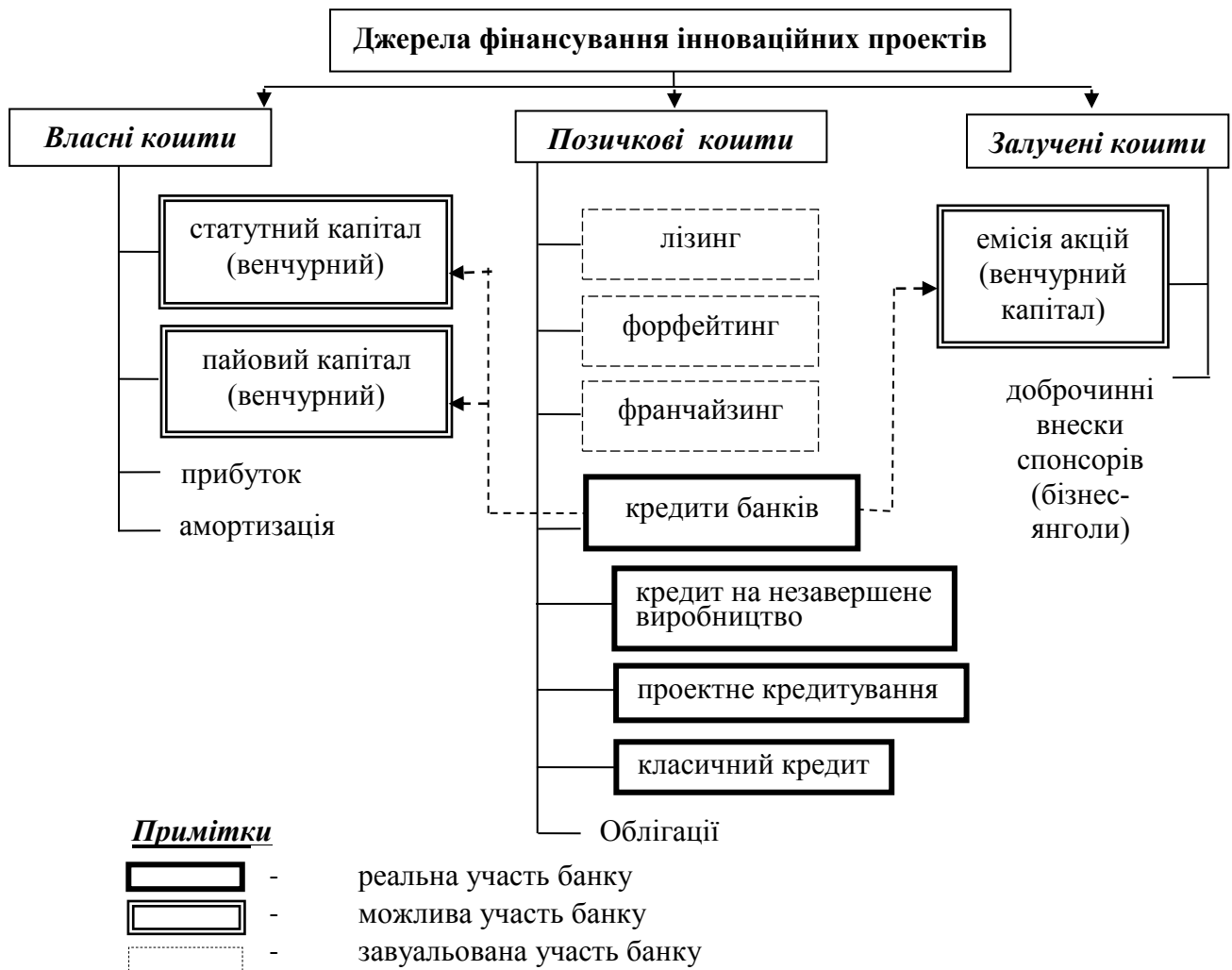

Рис. 1.5. Місце банку у фінансуванні інноваційних проектів
Джерело: побудовано автором за матеріалами [64, 73, 141].

При всій важливості і перспективності альтернативних форм фінансування інноваційних проектів, банківське кредитування залишається основним джерелом фінансових ресурсів для більшості потенційних позичальників. Повний цикл банківського кредитування інноваційних проектів можна розділити на такі етапи [73, 141]:

- 1) пошук об'єктів вкладення коштів;
- 2) оцінка рентабельності і ризику проекту;
- 3) розроблення схеми фінансування;
- 4) укладання угод за проектом;
- 5) виконання НДДКР, виробничої, комерційної програми робіт до повного погашення кредитів;
- 6) оцінка фінансових результатів проекту та їх зіставлення із запланованими.

Щодо пошуку об'єктів вкладення коштів, то на цьому етапі банк із загальної кількості поданих заявок щодо надання кредиту обирає лише той, який задовольняє його інтереси. Протягом етапу він має, по-перше, детально вивчити інноватора – потенційного позичальника. У ході процедури акцент робиться не стільки на вивченні його плато- і кредитоспроможності, скільки на дослідженні реальності та потенційній ефективності інноваційного проекту, тобто здатності інноватора реалізувати власний проект згідно бізнес-плану. Такий підхід, здебільшого, характерний для середньо- і довгострокових кредитів та пов'язаний з тим, що погашення позики і отримання банком відповідного прибутку залежить не від поточної дохідності позичальника, а від результативності самого проекту, під який надається кредит. По-друге, банк має визначити ринковий потенціал інноваційного проекту, який обґрунтовується у бізнес-плані, де висвітлюються такі питання [73, 141]:

- сутність самого проекту;
- його ринкова ніша (потенційні ринки збуту нового товару);
- оцінка конкуренції з боку інших товаровиробників;
- маркетинг нового товару;
- виробничий, фінансовий, організаційний, юридичний плани реалізації проекту;
- оцінка ризиків та їх страхування;

– розмір необхідних фінансових ресурсів, порядок використання кредиту і графік його погашення за рахунок прибутку від виробництва і реалізації новації тощо.

Зрозуміло, що чим детальніше та достовірніше будуть представлені різні аспекти реалізації проекту, тим більше буде довіри у банку до бізнес-плану. Однак кредитор не відразу приймає рішення щодо надання позики, а залишає за собою право перевірити достовірність наданої аналітичної інформації [73].

За своєю сутністю оцінка рентабельності і ризику інноваційного проекту – це фінансова частина бізнес-плану, де подається доходність проекту із поправкою на ризики, які у ньому закладені. Для позитивної оцінки банком проект має відповідати таким критеріям [115]:

–прогнозні обсяги продажу за проектом мають бути адекватними до фактичної ємності ринку, де позичальник планує збувати свою продукцію. Причому прогнози повинні бути підкріплені укладеними договорами або договорами / протоколами намірів із покупцями (потенційними клієнтами);

–чиста теперішня вартість (NPV) за проектом за ставкою дисконтування, що дорівнює загальній вартості кредиту (проценти, комісії, виражені у процентах річних) має бути додатною;

–дисконтований період окупності кредиту має бути менший від терміну кредитування;

–внутрішня норма доходності проекту (IRR) має бути вищою від вартості кредиту (проценти, комісії виражені у процентах річних);

–плановий обсяг реалізації продукції за проектом має перевищувати точку беззбитковості.

У свою чергу аналіз ризиків – це найважливіший розділ бізнес-плану, оскільки, навіть, найперспективніший проект може бути нереалізованим у випадку, коли виявлено реальні потенційні загрози, які можуть у перспективі завадити досягненню планових показників проекту. Серед числа найважливіших ризиків, які повинні бути оцінені, можна вважати технічні і комерційні [73].

Технічні ризики інноваційних проектів містять ймовірності [73] :

- негативних результатів науково-дослідних робіт, що долучаються до інноваційного проекту і є його основою;
- недосягнення запланованих технічних параметрів у ході конструкторських і технологічних розробок інновацій;
- випередження ними технічного рівня і технологічних можливостей виробництва засвоїти отримані результати розробок;
- виникнення при використанні нових технологій і продуктів побічних або відстрочених у часі проявів проблем, які не можуть бути вирішені при сучасному рівні науки і техніки.

На думку С. В. Валдайцева, комерційні ризики інноваційних проектів пов'язані із неправильним вибором економічних цілей проекту, оцінкою споживчих фінансових ресурсів і ринку збуту, недоотриманням термінів проекту, незабезпеченням поточного постачання за проектом, необхідністю взаємодії із контрагентами і партнерами, непередбачуваними витратами і перевищенням кошторису проекту, забезпеченням прав власності на проект і непередбачуваною конкуренцією [10, С. 4–31].

При розробленні схеми фінансування проекту банк, після ухвалення рішення про доцільність надання позики, разом із замовником визначає конкретну суму кредиту і порядок її перерахувань виконавцю, графік виплати основного боргу, процентів по ньому, а також, у разі необхідності, – частину (у відсотках до розміру прибутку або об'єму продаж) доходів від реалізації новації. У такому випадку банком може застосовуватись рамочна кредитна лінія. Її сутність полягає у видачі кредиту під проект частинами. Кожна подальша частина позики видається лише після запланованого попереднього прийому робіт конкретного етапу. Схема погашення заборгованості передбачає виплату постійного проценту і основної суми, але їх сплата може розпочатися на другий або третій рік кредиту [73, 141].

Відповідно до укладання угоди по проекту, у разі досягнення згоди між банком та клієнтом, підписуються кредитна і заставна угоди, а також контракти

між виконавцем проекту та його контрагентами, що мають забезпечити поставки необхідної сировини, матеріалів і напівфабрикатів. Також укладаються угоди оренди обладнання і виробничих приміщень (за необхідності), угоди із покупцями майбутньої продукції (за потреби), страхові поліси (долучаючи можливе страхування ризику непогашення кредитів) тощо. Зрозуміло, що головним тут є угода між банком і позичальником. При цьому можливі різні варіанти політики банку щодо необхідності укладання угоди про заставу або надання гарантійного листа, який би заміняв її. Якщо йдеться про кредит під розроблення проекту із більш чи менш прогнозованим результатом, то банк підходить до такого кредитування на звичайних умовах терміновості (з можливістю їх уточнення у ході реалізації проекту), повернення і плати (із майбутніх прибутків), цільового характеру і забезпеченості. У цьому разі можуть бути використані різні форми забезпечення повернення кредиту (застава якогось майна – найбільш імовірно обладнання або нерухомості, гарантії, а також страховка кредиту самим клієнтом або банком). Інший підхід може бути використаний, коли йдеться про надання особливого різновиду проектного кредиту – інноваційного кредиту на фінансування процесу створення принципово нового продукту, за яким не має жорсткої гарантії отримання продукту або хоча би відшкодування витрат, оскільки ризик неповернення коштів тут досить високий. Останній покладено або повністю на сторону, яка фінансує (будь-яких форм забезпечення повернення не передбачається – схема венчурного фінансування) або ризик розділяється у певній пропорції між двома сторонами. У цьому разі можливе забезпечення частини кредиту, розмір якої в оберненій пропорційній залежності буде фіксувати величину ризику кредитора [73, 141].

Наступним етапом циклу банківського кредитування є виконання НДДКР, виробничої, комерційної програми робіт до повного погашення кредитів. Тут банк повинен контролювати виконання ухвалених на попередній стадії домовленостей про умови кредитування.

Етап оцінки фінансових результатів від впровадження інноваційного проекту та їх зіставлення із запланованими параметрами передбачає спостереження за якістю проведених робіт – дослідженнями, розробками, експериментами, засвоєнням новацій, правильністю проведення маркетингових досліджень, а також застосування надійних методів контролю і своєчасне проведення відповідних корегувань. Потрібно оцінювати підсумкові результати з погляду повернення кредиту і отримання банком доходів на вкладений капітал. У разі відхилення фактичних фінансових результатів проекту від планових висуваються заставні вимоги або претензії до гарантів. У гіршому випадку мають місце прямі збитки банку від фінансування проекту, який не виправдав сподівань. Проте завжди є можливість доопрацювати проект. Однак слід усвідомлювати, що це пов'язано із новими додатковими витратами в умовах очевидної невизначеності, тобто додаткового ризику [3, 141].

Здебільшого, у світовій практиці кредитування банками інноваційних проектів банками має середньо- та довгостроковий характер. До того ж, тут виокремлюють 3 основні види проектного кредитування [3, С. 195]:

а) кредитування (фінансування) з правом повного регресу (full resource financing), за якого кредитор зберігає за собою право повної компенсації щодо всіх зобов'язань позичальника. У такому випадку цей кредит можна прирівняти до традиційного (звичайного) забезпеченого кредиту. Він є найбільш простим і порівняно швидко оформлюється;

б) кредитування (фінансування) із правом часткового регресу (limited resource financing), за яким кредитори мають обмежене право перекладення на позичальника відповідальності за погашення кредиту. За такого виду надання позики ризику по проекту розподіляються між учасниками так, щоб кожен із них був прийнятий на себе тією стороною, яка могла би найкраще його оцінити і застрахувати;

в) кредитування (фінансування) без права регресу (non-resource financing), при якому кредитори беруть на себе більшість ризиків. Вони фактично несуть всю відповідальність за реалізацію інноваційного проекту.

Незважаючи на те, що тут може бути досягнута надзвичайно висока прибутковість цей вид кредитування, як правило, застосовується досить рідко, оскільки ризик є також занадто високим.

Варто зазначити, що для потенційного кредитора найбільше значення для прийняття рішення про доцільність кредитування інноваційного проекту має ступінь готовності новації до впровадження [3, С. 196]. В цьому контексті інноваційні проекти можна умовно розділити на такі категорії (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Категорії інноваційних проектів

Група	Удосконалений продукт (технологія)	Новий продукт (технологія)
Інноваційні проекти, пов'язані виключно із просуванням готового інноваційного продукту	1.1	1.2
Інноваційні проекти із незавершеною стадією впровадження	2.1	2.2
Інноваційні продукти із незавершеною стадією дослідно-конструкторських робіт (ДКР)	3.1	3.2
Інноваційні проекти із незавершеною стадією науково-дослідних робіт (НДР)	4.1	4.2
Інноваційні проекти із незавершеною стадією пошукових досліджень	5.1	5.2

Джерело: [3, С. 196].

Очевидно, що найбільш привабливими для кредитора є проекти категорій із номерами (1.1) і частково (2.1), тому що тут продукт вже пройшов відповідне маркетингове дослідження (апробацію на ринку). Ризик, пов'язаний із просуванням удосконаленого продукту на ринки мінімальний. Звідси абсолютно виправданими будуть схеми традиційного банківського кредитування.

Якщо проекти передбачають просування на ринок принципово нового продукту або технології, тоді ризик буде досить високим. При розробленні

і реалізації таких проектів багато рішень необхідно ухвалювати на інтуїтивному рівні, оскільки потрібна інформація, у більшості випадків, відсутня. Тут дуже складно розробити маркетингову концепцію із-за таких причин: висока ймовірність помилок при прогнозуванні обсягів попиту, можливостей збуту, позиціонуванні товару на ринку, встановленні цін тощо. Однак інноваційні проекти із номерами (1.2) і (2.2), мають кредитну перспективу, але за умови наявності вагомих аргументів з боку потенційного позичальника. Такий висновок пояснюється можливим виникненням монопольної позиції інноватора на ринку, коли інноваційний продукт спричинить великий інтерес у кінцевого споживача. Як наслідок, відсутність конкурентів автоматично забезпечить інноватору успішну експансію на ринку, надприбутки і появу у банку потужного високоліквідного позичальника [3, С. 196].

Найбільш ризикованими, а тому значно менш привабливими для кредиторів є проекти 4-ї та 5-ї категорії. У цьому випадку фактор ризику зазвичай переважає фактор потенційно високої вигоди [3, С. 196]. На переконання Д. Дж Тісс [138, С. 85] до зниження норми доходності інвестицій в інноваційні проекти призводить слабкий механізм захисту прибутку від реалізації новацій. До того ж, він є скоріше правилом, ніж винятком.

Фахівці із інноваційних проектів І. В. Бандурки, С. П. Захарченкова, Е. Л. Товажнянської [3] стверджують, що їх кредитування доцільно здійснювати лише тоді, коли існує реальний результат науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок – дослідний зразок технологічної лінії, зразки інноваційної продукції, які адаптовані на ринку. Це означає, що мають бути практично відсутні сумніви стосовно можливості реальної реалізації проекту.

Виходячи із попереднього опису сутності інноваційних проектів, на нашу думку, можна узагальнити зіставлення ролі банку у їх кредитуванні відповідно до категорій проектів (рис. 1.6).

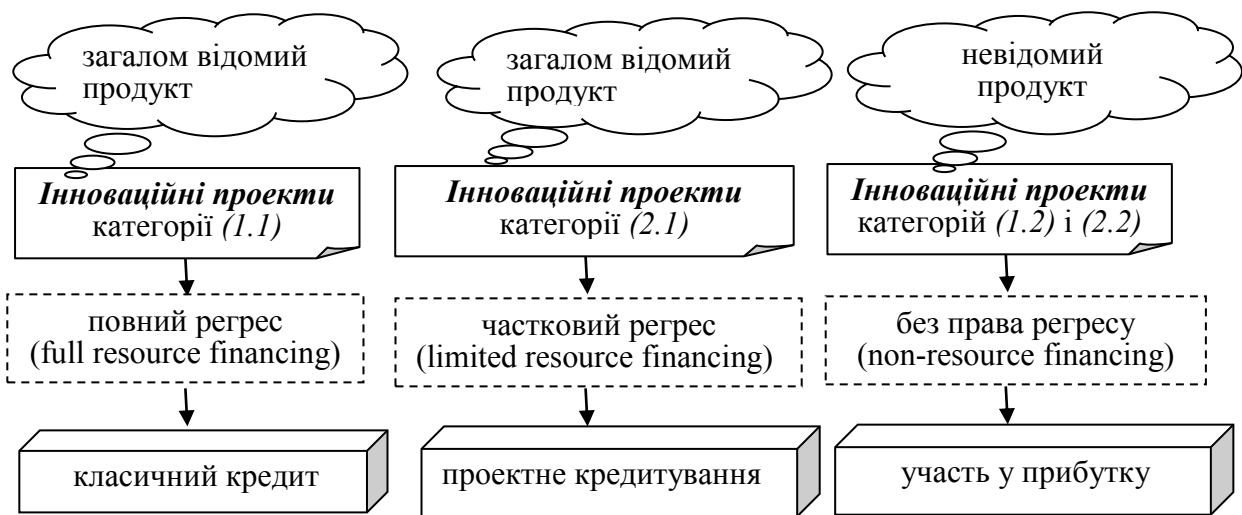

Рис. 1.6. Роль банку у кредитуванні інноваційних проектів залежно від їх категорії

Джерело: складено автором.

Головним критерієм, що визначає доступність кредитних ресурсів для потенційного позичальника, який має наміри впроваджувати інноваційний проект, є ціна кредитних ресурсів – процентна ставка, яка сформувалася на певний момент часу у банківському секторі [13, С. 25].

Загалом при визначенні процентної ставки банку за кредит враховують зовнішні фактори та ті, що безпосередньо пов'язані із його діяльністю [70].

До зовнішніх факторів належать такі:

- циклічність розвитку ринкової економіки;
- темпи інфляційного процесу;
- ефективність державного кредитування;
- середній рівень процентних ставок за міжбанківськими кредитами;
- ситуація на міжнародному кредитному ринку;
- динаміка грошових накопичень фізичних та юридичних осіб;
- динаміка виробництва та обігу;
- сезонність виробництва;
- динаміка внутрішнього державного боргу.

Фактори, які стосуються діяльності кредитора і позичальника наступні:

- середня ставка, що сплачується банком клієнтами за депозитними рахунками;
- структура кредитних ресурсів банку;
- вид кредиту, що надається банківською установою;
- строковість кредиту;
- вид ризику банку залежно від забезпечення кредиту;
- зміст проекту, що фінансується;
- кількість партнерів, які беруть участь у здійсненні проекту, на який надається позика;
- платоспроможність, надійність та імідж позичальника.

Внаслідок того, що інноваційна діяльність є ризиковою, то процентні ставки банків за надані кредити, здебільшого, не можуть задовольнити більшість підприємств-новаторів. Це впливає із того, що плата за кредит не є адекватною можливим результатам господарської діяльності після його використання [13, С. 25]. Звідси, стає очевидним, що в основу банківського кредитування, як двостороннього процесу, має бути покладена різниця економічних вигод кредитора і позичальника. Якщо вигода для банку закладена у розмірі норми процентної ставки за кредит, то інноватор зацікавлений у впровадженні найбільш рентабельного проекту.

Отже, на нашу думку, на практиці можуть мати місце три варіанти, за яких банки будуть по-різному формувати свою поведінку щодо об'єкта інноваційного фінансування (кредитування).

Перший варіант – ставка банківського відсотка менша за рентабельність інноваційного проекту. Це свідчить про те, що потенційний об'єкт фінансування є надзвичайно привабливим, оскільки прогнозований дохід від його впровадження має забезпечити додаткову економічну вигоду після повного відшкодування вкладених коштів, навіть з урахуванням всіх можливих ризиків. За таких умов доцільно буде розглянути банком варіант його участі у венчурному кредитуванні. За своєю суттю такого роду процедура передбачає створення спеціальних фондів або фондів ризикованого (венчурного)

фінансування. Таким чином комерційний банк надає певну суму грошових коштів в обмін на частку у статутному капіталі. Оскільки за венчурного кредитування йдеться про дуже ризиковані проекти, в основі яких лежить створення принципово нових продуктів або технологій і їх просування на ринок, то зрозуміло, що банк сподівається одержати настільки високий прибуток, який переважить розмір відсотку за позику. У разі імовірності настання інших подій від такого варіанта варто відмовитись.

Другий варіант припускає, що ставка банківського процента дорівнює (або наближається до) величині доходності інноваційного проекту. Ми вважаємо, що в цих умовах банківській установі краще буде вдатись до проектного фінансування (кредитування), тому що воно передбачає покриття інвестованих ресурсів переважно доходами, отриманими від реалізації такого проекту. Крім того, тут банк може брати на себе ініціативу у формуванні грошових потоків і фінансового менеджменту, адже ризик від здійснення інноваційного проекту є цілком виправданим (здебільшого створюється вже відома на ринку технологія або товар, але які ще не дістали масового поширення). Це дасть змогу банку із високою імовірністю отримати запланований дохід. Проте, якщо очікуваний ступінь ризику переважає бажаний прибуток, тоді варто відмовитись і від механізму проектного фінансування (кредитування).

За третім варіантом, коли позичкова ставка є більшою за рівень рентабельності проекту, банку є сенс надавати кошти інноватору лише у разі вжиття ним відповідних заходів щодо мінімізації кредитного ризику за допомогою державних інституцій. Інакше кажучи, держава має компенсувати частину відсоткової ставки за кредит, щоб запровадити економічний стимул на поживлення інвестиційної діяльності банківського сегмента фінансового ринку (переважно через державні банки розвитку) (табл. 1.3).

Для уникнення банкрутств інноваційно-активних підприємств, державні банки повинні регулярно (щомісячно та щоквартально) здійснювати моніторинг реалізації проекту [105].

Альтернативні варіанти банківського кредитування інноваційних проектів за різних умов зіставлення рівня ефективної ставки банку та їх доходності

№ п/п	Вид альтернативного зіставлення	Форма кредитування	Різновиди	Умови
1.	Позичковий відсоток банку менше рентабельності інноваційного проекту	Венчурне кредитування (участь у прибутку)	<ol style="list-style-type: none"> Фінансування інкубаційного періоду Фінансування комерційного освоєння Фінансування розвитку 	<p>Банк проводить експрес-аналіз інноваційних пропозицій щодо створення бізнес-інкубатора</p> <p>Джерела фінансування – банківські кредити та кошти синдикатського інвестора</p> <p>Передумова фінансування – наявність у підприємства технологічного зразка</p>
2.	Позичковий відсоток банку дорівнює (або наближається до) рентабельності інноваційного проекту	Проектне кредитування (фінансування)	<ol style="list-style-type: none"> Фінансування, засноване «на життєздатності проекту, без урахування кредитоспроможності його учасників, їхніх гарантій і гарантій погашення кредиту третіми особами» Фінансування інвестицій, за якого джерелом погашення є тільки грошові потоки, що генеруються внаслідок реалізації проекту Фінансування, за якого забезпеченням кредиту є як потоки готівки, що генеруються в результаті реалізації проекту, так і активи підприємства Забезпечення кредиту економічної і технічної життєздатності самого підприємства 	<ol style="list-style-type: none"> Банки беруть на себе не лише функцію фінансового забезпечення, але й певні зобов'язання щодо управління інвестиційною діяльністю Ризики розподіляються не тільки між фірмами, що беруть участь у ньому, а й між замовниками, майбутньої продукції, постачальниками, державними службами чи кредиторами Основним джерелом компенсації інвестованих коштів є майбутній прибуток від діяльності об'єкта
3.	Позичковий відсоток банку більше рентабельності інноваційного проекту	Пільгове кредитування та державні гарантії	<ol style="list-style-type: none"> Безпосереднє гарантування кредитів державою Часткова компенсація процентної ставки 	<ol style="list-style-type: none"> Держава гарантує значну частину тіла кредиту Замість урядових гарантій банки сплачують ризикову премію від негарантованої частини кредиту, що вноситься у платіж Кредит частини вартості проекту, на певний термін без застави на розроблення інноваційного проекту або кредит на безпосередню його реалізацію Створення спеціалізованих інститутів (державні банки)

Джерело: складено автором на основі матеріалу [13].

Якщо на першому етапі банківський моніторинг спрямований на виявлення відхилень від програми реалізації інвестиційного проекту, то після введення об'єкта в експлуатацію порівнюються поточні показники ефективності інвестицій із плановими. У разі, зниження внутрішньої норми доходності проекту і збільшення терміну його окупності банк має вжити всіх необхідних заходів для своєчасного і повного повернення позики [105].

Виходячи із вищезазначеного, на нашу думку, під терміном «банківське кредитування інноваційних проектів» варто розуміти процес надання банком позичкового капіталу інноватору на принципах цільового призначення, платності, строковості, обов'язкового повернення і забезпечення для втілення задуму щодо інноваційної діяльності, який документально оформлений у бізнес-план, де зазначаються підвищенні ризики недоотримання очікуваного рівня прибутковості вищого за його середнє значення по галузі.

Варто зауважити, що в агропродовольчому виробництві мають місце ще більш високі ризики надання кредиту для впровадження інноваційних проектів, які випливають із складності та унікальних особливостей галузі.

Загалом кредитування в аграрному секторі економіки має цілий ряд особливостей, які випливають із залежності процесу економічного відтворення від природо-кліматичних умов. Внаслідок цього, можна виокремити такі його риси [14, С. 33–37]:

1) чітка періодизація процесу виробництва спричиняє потребу у забезпеченні надання кредитів для товаровиробників галузі у чітко визначений час і у повному обсязі;

2) уповільнений оборот капіталу потребує збільшення термінів залучення кредитних ресурсів та зниження плати за кредит;

3) нееквівалентність обміну та низький рівень прибутковості сільськогосподарського виробництва потребують зниження плати за кредит;

4) низький рівень технічної оснащеності виробництва за високого рівня зносу техніки та використання застарілої технології потребує значного обсягу кредитного забезпечення інвестиційного характеру;

5) підвищений рівень ризикованості галузі вимагає застосування адекватного рівня страхового захисту.

Звідси додаткові ризики фінансування науково-виробничих результатів, часового розриву між затратами і результатами, невизначеність попиту на інноваційну продукцію є демотивуючими факторами для приватних інвесторів. У зв'язку із цим проведення фундаментальних наукових досліджень практично повністю фінансуються коштом державного бюджету [78, С. 238].

Однак на думку Т. І. Ломаченко [78, С. 239], альтернативою державному фінансуванню інноваційного розвитку частково може стати агропромислова інтеграція. Остання на основі моделі фінансово-промислових груп дає змогу відродити втрачену у ході реформ керованість товарними, ресурсними і фінансовими потоками, а також залучити в аграрний сектор фінансово-кредитні ресурси приватних інвесторів, суттєво зміцнити фінансовий потенціал сільськогосподарських товаровиробників.

Натомість А. П. Смоленюк [127, С. 13] переконаний, що фінансова політика інноваційного розвитку агропромислового виробництва в Україні має містити два напрями реалізації: політику пріоритетності фінансування сфери інноваційної діяльності та її фінансове стимулювання серед суб'єктів підприємницької діяльності. До того ж, вчений серед джерел інвестування інноваційного бізнесу у вітчизняному аграрному секторі надає перевагу модернізованому державному інноваційному фонду, венчурному капіталу, а також банківським кредитам.

Як зазначає М. І. Савлук [120, С. 398–399] банківський кредит для сільськогосподарських підприємств – це провідна і найбільш поширена форма фінансування. Загалом для комерційних банків кредитування є основним джерелом прибутку: за кредитними операціями вони отримують від 60 до 90 % свого доходу [61, С.6]. Причому у сільському господарстві воно, здебільшого, здійснюється на пільгових умовах, що потребує чіткого обліку бюджетних і позабюджетних ресурсів, які витрачаються із цією метою та оцінки ефективності їх використання [121, С. 9].

Натомість щодо інноваційних проектів, то Т. І. Ломаченко [78, С. 239] зазначає, що банки можуть стати донором фінансових ресурсів лише на завершальних стадіях інноваційного процесу. Крім того, автор надає перевагу тут власним коштам товаровиробників. Він переконаний, що це найбільш прийнятне джерело інвестицій внаслідок більшої мобільності і реальної доступності.

На думку О. І. Дація [21, С. 251], проблема із кредитуванням інноваційних проектів полягає у тому, що протягом тривалого часового періоду їх реалізації не відбувається створення реального продукту, який би міг виступити як його кредитне забезпечення.

Так, внаслідок довготривалості етапів розроблення й апробації фундаментальних інновацій у сільському господарстві, результати наукових досягнень у селекції сільськогосподарських культур дають максимальну віддачу через 15–20 років від початку фінансування кожного конкретного напрямку наукової роботи, а у селекції порід тварин – через 20–30 і більше років [33, С. 21]. Звідси зрозуміло, що жоден банк не погодиться на такі умови фінансування інноваційних проектів.

Для здійснення традиційних виробничих процесів постає потреба у залученні короткотермінових кредитів, забезпеченням яких є створюваний продукт, що перебуває на складі, а тому кредитні гроші, що з'являються в господарському обороті, мають товарне покриття. В інноваційному процесі такого покриття немає і це є основною відмінністю кредитування інноваційних проектів. Однак, переважно, на фінансування інновацій власних коштів може бути недостатньо, насамперед, якщо вони відбуваються із паралельним здійсненням агропромислового виробництва. У нього вже вкладені значні засоби і найчастіше їхнє відволікання є складною процедурою. Звідси з'являється необхідність одержання потрібних для розробки інновацій фінансових ресурсів ззовні. Один із способів їх залучення – це одержання кредиту. Останній може бути середньостроковим або довгостроковим. Метою такого кредитування є можливість розпоряджатися матеріальними ресурсами

протягом тривалого часу до створення ринкової вартості, що може бути покриттям позики. Ця вартість буде створена після закінчення визначеного періоду, потрібного для розроблення й комерціалізації нововведення. Однак можливості кредитних організацій щодо виділення засобів обмежені. Тому банки вважають кредитування агропромислових підприємств надто ризикованим [21, С. 251].

Вихід із ситуації, коли не вистачає фінансування на селекцію високоврожайних сортів рослин та насамперед продуктивних тварин на основі методів генної інженерії, біотехнологічні методи боротьби із шкідниками, на нанотехнології, на оновлення матеріально-технічної бази науково-дослідних установ пропонує Т. Г. Ігнат'єва [45]. Вона зазначає, що в аспекті фінансування інноваційної діяльності аграрних підприємств важливе значення має державне кредитування у формі надання прямих гарантованих державних позик, відкриття державних кредитних ліній, повної або часткової компенсації відсотків за кредитами, державного гарантування кредитів [45, С. 241].

Стратегічний підхід до розвитку і фінансування інноваційного розвитку аграрного виробництва пропонують М. В. Зубець і С. А. Володін [43]. Вчені тут надають перевагу парадигмі «трьох І» – інтеграція, інновації та інвестиції. Мається на увазі, що інтеграційний аспект забезпечує функціонування єдиного циклу «держава – наука – бізнес – виробництво – споживання» як ефективного засобу взаємовигідної співпраці держави й ринку на користь прискорення апробації і впровадження пріоритетних наукомістких інновацій в практику аграрного господарювання. Вони зазначають, що інноваційна складова моделі розвитку вітчизняного АПК передбачає запровадження детального моніторингу на підтримку всього науково-технічного процесу від розроблення нововведення, захисту інтелектуальної власності, накопичення бази застосовуваних інновацій до їхнього комерційного поширення серед клієнтів-споживачів при наданні постійного сервісного супроводу в умовах інноваційно-сприятливого клімату. У свою чергу інвестиційний напрям свідчить про необхідність підвищення інвестиційної привабливості інноваційної діяльності у

контексті модернізації аграрної сфери, нагальність удосконалення фінансово-кредитних механізмів підтримки розробників сільськогосподарських інновацій та перспективність масштабного впровадження системи інноваційного провайдингу [43]. Причому, вчені зазначають, що парадигма інноваційної моделі розвитку аграрної економіки України «три І» має з часом трансформуватись у детермінанту «три К» – корпоратизація, капіталізація, комерціалізація [44, С. 7,8]. Власне термін «комерціалізація» означає обов'язкову та кінцеву додатну рентабельність всього циклу інноваційних робіт, починаючи від виникнення наукової ідеї до випуску готової продукції та її просування на ринку інтелектуальних товарів і послуг.

Отже, у разі вибору джерелом фінансування інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві кредитів банків, варто мати на увазі, що ціна кредитного ресурсу тут буде більш високою, ніж у випадку кредитування лише окремо аграрного сектору або інноваційного бізнесу. Це пояснюється синергійною дією факторів обох середовищ, що можуть призводити до пропорційного зростання ризику (рис. 1.7). Більшість різнобічних факторів доповнюють одне одного завдяки збільшенню величини ризику. Так, фактор (А.2) – повільний оборот вкладеного капіталу в агропродовольчому виробництві уніфікується та інтегрується із фактором інноваційності (Б.4) – довгий розрив у часі між вкладенням капіталу і одержанням доходу від реалізації інноваційної готової продукції, що ініціює підвищення рівня невизначеності. Також взаємодоповнюються аграрний фактор (А.1) – сезонний характер виробництва і фактор (А.3) – домінування біологічних і кліматичних чинників із фактором (Б.1) – відсутність гарантій вчасного виконання планових робіт. Збільшує загальний ризик і чинник невизначеності щодо реального задоволення попиту на новий продукт у майбутньому (Б.3).

Однак деякі фактори, навпаки, елімінують вплив одне одного. Так, негативний вплив чинника (А.4) – досконала конкуренція у галузі, яка занижує можливість отримання високих прибутків від сільськогосподарської діяльності перекривається фактором (Б.2) – монопольне становище. Мається на увазі, що у

разі пропозиції нового продукту на ринку, інноватор одразу ж опиняється у ситуації, коли відсутність конкурентів дає змогу йому отримати так званий маркетинговий ефект «знімання вершків».

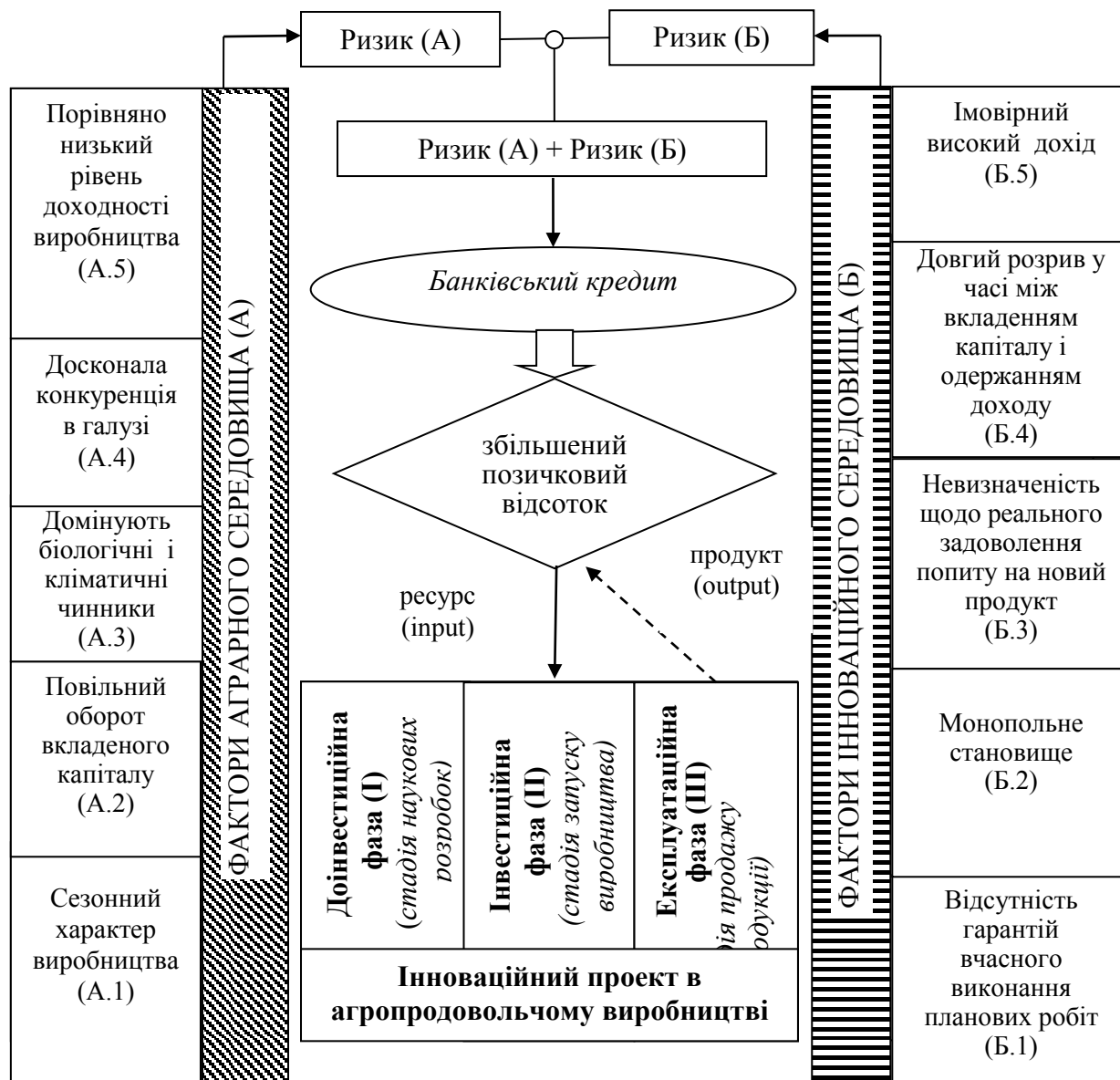

Рис. 1.7. Вплив факторів на позичковий відсоток банківського кредитування інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві
Джерело: складено автором.

Також діалектичне протистояння може спостерігатись між фактором (А.5) – порівняно низький рівень доходності агровиробництва і фактором (Б.5) – ймовірний високий дохід. Якщо перший є наслідком досконалої

конкуренції, то другий – монополізації ринку. Внаслідок цього обидва знижують ризики негативних подій.

Процес надання банками кредиту для впровадження інноваційних проектів спрямовується, переважно, на другу їх стадію, тобто етап, де відбувається безпосереднє будівництво нового об'єкта, налагодження нового технічного обладнання чи матеріалізоване оформлення нової технології виробництва або управління. Проте повернення авансованого капіталу має місце лише на завершальній стадії, коли інноваційно-активне підприємство починає виходити на ринок із продукцією, яка повинна гарантувати інноватору грошові потоки. Зрозуміло, що такий довготривалий часовий інтервал по ланцюгу «ресурс – продукт» на тлі інших факторів ініціює головний ризик, а тому і підвищення процентної ставки.

Отже, на нашу думку, під банківським кредитуванням інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві потрібно розуміти процес надання банком позичкового капіталу інноватору для втілення задуму щодо інноваційної діяльності в сільськогосподарському виробництві та харчовій промисловості. Він має обов'язково ґрунтуватись на принципах цільового призначення, платності, строковості, обов'язкового повернення і забезпечення, а також повинен бути документально оформлений у бізнес-план. В останньому повинні зазначатись високі ризики недоотримання очікуваного рівня прибутковості вищого за його середнє значення по галузі внаслідок синтезу факторів невизначеності аграрного та інноваційного середовища.

Для того, щоб кількісно оцінити ризики інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві, обчислити величину об'єктивної ставки банківського проценту та розрахувати ефективність процесу банківського кредитування інноваційних проектів потрібно узагальнити методичні підходи для таких оцінок. Складність полягає в тому, що аграрне виробництво належить до непростих, відкритих, динамічних, недетермінованих систем, здатних до саморозвитку і самовідновлення. Тому системні дослідження інноваційного оновлення аграрного сектору мають супроводжуватись створенням економіко-

математичних моделей, представлених різними аналітичними, імітаційними, інформаційно-кібернетичними, структурно-системними та ситуаційними підходами [12, С. 60].

1.3. Методичні підходи до оцінки ефективності кредитування банками інноваційних проектів

За проведеним аналізом специфіки кредитування інвестиційно-інноваційних проектів комерційними банками А. Я. Кузнєцова [70, 73] дійшла висновку, що для кредитора визначальною з погляду економічної ефективності кредитування є ставка позичкового процента r , яка встановлюється при укладенні кредитної угоди і визначає для нього внутрішню рентабельність засобів, що інвестуються. Більше того, вона зазначає, що при заданій ставці процента різні варіанти кредитування можуть вирізнятися структурою грошових потоків, загальною сумою платежів за позику, але це не впливає на величину економічного ефекту, який отримує кредитор.

Очевидно, що в контексті інноваційного проекту ставка банківського процента (r) набирає форми його внутрішньої норми прибутковості (IRR). На підтвердження нашого припущення, А. Я. Кузнєцова стверджує, що кредит позичальнику доцільно використовувати у разі, якщо ставка позичкового процента менша за ставку дисконтування, скориговану на розмір податку на прибуток. Більше того, вона пропонує граничний розмір банківського відсотка, до межі якої зберігається економічна привабливість кредитування інноваційного проекту визначати за формулою (1.1):

$$r_{\max} < \frac{IRR}{1 - \alpha}, \quad (1.1)$$

де r_{\max} – гранична ставка позичкового процента;

α – ставка податку на прибуток.

А) якщо $r_{\max} \geq r$, то доцільно використовувати банківське кредитування інноваційних проектів;

Б) якщо $r_{\max} < r$, то кредитування є не вигідним [70, 73].

Однак, якщо ставку податку на прибуток включити до величини негативного грошового потоку, тоді гранична ставка позичкового банківського проценту знову стає рівною внутрішній нормі доходності інноваційного проекту (*IRR*). Величина останньої тісно взаємопов'язана із ступенем невизначеності.

Невизначеність – це одна із головних ознак інноваційного проекту, під якою розуміють неповноту або неточність інформації про передумови, умови або наслідки реалізації проекту, у тому числі пов'язані із ними затрати і результати. Її причинами є основні 3 групи факторів: незнання, випадковість і протидія [54, С. 293]. У сучасній економічній теорії індикатором невизначеності є категорія «ризик». Ризик є величиною, яку можна виміряти, його кількісною мірою є ймовірність настання неприйняттого результату. У найбільш загальному вигляді інноваційний ризик можна визначити як можливість повної або часткової втрати капіталу, який інвестується в інноваційні проекти. У більш вузькому сенсі під інноваційним ризиком розуміють виміряну ймовірність недоотримання прибутку або втрати доходів у ході реалізації інноваційних проектів [54, С. 295].

На переконання А. Г. Івасенка [54], ризик інноваційного проекту – це система факторів, яка проявляється як комплекс ризиків, індивідуальних до кожного учасника проекту у кількісному і якісному відношеннях. Таку систему можна подати так:

$$R = \left\{ \begin{array}{cccc} R_{11}, & R_{12}, & \dots & R_{1n} \\ R_{21}, & R_{22}, & \dots & R_{2n} \\ R_{m1}, & R_{m2}, & \dots & R_{mn} \end{array} \right\}, \quad (1.2)$$

де n – можлива кількість окремих ризиків,
 m – кількість учасників виконання проекту,
 R_{ij} – окремий ризик для конкретного учасника процесу.

Здебільшого, виокремлюють такі види ризиків інноваційних проектів [54, С.296]:

- 1) безпосередньо інноваційні, тобто ризики недоотримання очікуваних результатів науково-дослідницьких робіт, наукових та інженерних розробок;
- 2) техніко-технологічні, обумовлені труднощами технічної й технологічної реалізації новації тощо;
- 3) виробничі, пов'язані із необхідністю адаптації технології, зупинками і перервами у виробництві та ін.;
- 4) економічні (зростання витрат, насамперед, на стадії НДДКР, підвищення цін на сировину і комплектуючі, інфляція тощо);
- 5) комерційні (відторгнення новинки споживачем, поява товару-аналогу, який має патентний захист тощо);
- 6) фінансові (кредитні, валютні, процентні та інші ризики, пов'язані із біржовими операціями);
- 7) соціальні (невідповідність новації культурним цінностям споживачів та ін.);
- 8) політичні (зміна законодавства, пріоритетів, адміністративні обмеження та ін.);
- 9) галузеві, тобто специфічні ризики галузевої діяльності (промисловість, будівництво, сільське господарство тощо);
- 10) екологічні і природно-кліматичні;
- 11) ризики протиправних дій (шахрайство та ін.).

Розрізняють різні методи обліку факторів невизначеності і ризику при оцінці ефективності інноваційних проектів [40, 54, 83]:

- 1) корегування ставки дисконту на величину премії за ризик;
- 2) визначення меж беззбитковості;
- 3) аналіз сценаріїв;
- 4) імітаційний метод Монте-Карло;
- 5) аналіз чутливості.

1. Метод корегування ставки дисконту на величину премії за ризик належить до числа методів укрупненої оцінки стійкості інноваційного проекту, який реалізується в умовах невизначеності і ризику. Укрупнена оцінка стійкості

проекту здійснюється за показниками ефективності проекту, який обчислюється тільки за одним базовим сценарієм його реалізації. Для формування базового сценарію використовують, переважно, песимістичні прогнози техніко-економічних показників проекту і показників зовнішнього середовища: економічної, соціальної, екологічної тощо (наприклад, ставок податків, цін на продукцію, послуги і поставки, рівня інфляції тощо). Залежно від ризику встановлюється ставка премії за ризик. За відсутності інфляції реальна ставка дисконту, яка використовується в обчисленні ефективності, збільшується (корегується) на величину ставки премії за ризик [54]:

$$d_{ск} = d_p + r_c , \quad (1.3)$$

де $d_{ск}$ – скорегована ставка дисконту, яка враховує величину премії за ризик, %;
 d_p – реальна ставка дисконту, яка не враховує наступну можливу інфляцію, %;
 r_c – ставка премії за ризик, %.

За скорегованою ставкою дисконту обчислюються показники ефективності NPV, PI та IRR. При дотриманні зазначених умов проект вважається стійким, якщо NPV має достатньо високе додатне значення.

2. *Метод визначення меж беззбитковості.* За ним ступінь стійкості інноваційного проекту щодо різних сценаріїв розвитку (зміни) умов реалізації характеризується граничними показниками беззбитковості. Граничні показники беззбитковості визначаються за основними техніко-економічними показниками проекту – за обсягом виробництва, цінами реалізації продукції тощо. Частіше застосовується коефіцієнт беззбитковості для обсягу виробництва. Він дорівнює відношенню «беззбиткового» обсягу виручки, за якої прибуток або збиток дорівнює нулю, до проектного обсягу виручки. При визначенні загальної комерційної ефективності проект вважається стійким, якщо після освоєння його проектної потужності коефіцієнт беззбитковості не перевищує 0,7–0,8. За умови визначення ефективності участі (коли коефіцієнт беззбитковості розраховується по підприємствам-учасникам з урахуванням схеми фінансування) проект вважається з погляду учасника стійким, якщо коефіцієнт беззбитковості після освоєння проектної потужності об'єкта не

перевищить 1, а у подальших кроках обчислення по завершенню повернення боргу за інвестиційним кредитом не перевищить 0,5–0,6. Наближення коефіцієнта беззбитковості до одиниці свідчить про невисоку його стійкість до коливань попиту на продукцію [54].

3. *Аналіз сценаріїв* передбачає обмеження трьома сценаріями: песимістичним, реалістичним та оптимістичним. У разі, коли їх імовірності встановлені, тоді схема обчислення показників, що визначають співвідношення рівнів доходності і ризику буде такою:

а) за проектом обчислюються грошові потоки за песимістичним, реалістичним та оптимістичним сценаріями;

б) кожному сценарію надається імовірність їх здійснення – p_n, p_e, p_o , причому $p_n + p_e + p_o = 1$;

в) за кожним сценарієм обчислюється показник чистого дисконтного доходу – NPV_n, NPV_e, NPV_o .

г) обчислюється середнє очікуване значення NPV проекту, який є математичним очікуванням NPV за трьома сценаріями, які зважені за присвоєними ймовірностями:

$$\overline{NPV} = NPV_n \times p_n + NPV_e \times p_e + NPV_o \times p_o, \quad (1.4)$$

де \overline{NPV} – середнє очікуване значення показника NPV проекту.

д) обчислюється середнє квадратичне відхилення показника NPV :

$$\delta = \sqrt{\sum (NPV - NPV_i)^2 \times p_i}, \quad (1.5)$$

де δ – середньоквадратичне відхилення NPV по i сценаріях від його середнього очікуваного значення.

е) розраховується коефіцієнт варіації за формулою:

$$K_e = \frac{\delta}{\overline{NPV}}. \quad (1.6)$$

Прийнята така кількісна оцінка різних значень коефіцієнта варіації: до 10 % – слабкий ризик, 10–25 % – помірний і понад 25 % – високий. Головним

критерієм економічної ефективності проекту в умовах невизначеності і ризику є математичне очікування \overline{NPV} . Якщо $\overline{NPV} > 0$, то проект слід вважати ефективним, $\overline{NPV} < 0$ – неефективним. Поряд із показниками математичного очікування ефекту, можна визначати очікуване значення інших показників ефективності – очікуваний термін окупності, очікуваний індекс доходності та очікувану внутрішню норму доходності. При виборі оптимального варіанта проекту із декількох запропонованих, можна використовувати зазначені вище показники оцінки рівня ризику – середнє квадратичне відхилення δ і коефіцієнт варіації K_v . Чим вище δ і K_v , тим вище рівень ризику проекту, і навпаки [54].

4. *Імітаційний метод Монте-Карло*. В його основу покладено модель імовірної оцінки ризиків, яка отримала розвиток у напрямі оцінки комплексного їх впливу на підсумкові економічні показники проекту. Його відмінністю є те, що метод не передбачає моделювання із використанням значень ринкових факторів, які отримано внаслідок спостережень. Замість цього обирається статистичний розподіл, добре апроксимуючі зміни ринкових факторів згідно із спостереженнями, і оцінюються їх параметри. З цією метою часто використовується розподіл Стюдента. Потім на підставі обраного розподілу за допомогою генератора псевдовипадкових чисел генеруються тисячі або навіть десятки тисяч гіпотетичних наборів значень ринкових факторів. Отримані результати використовуються для обчислення величин прибутків і збитків проекту [54].

5. *Аналіз чутливості* пропонується фахівцями Світового Банку як один із основних методів кількісного аналізу ризику. Цей метод є трудомістким, проте – за використання відповідного програмного забезпечення видає досить наочний і точний результат. Його сутність полягає у такому: чим сильніше реагують показники економічної ефективності проекту на зміни вхідних величин, тим сильніше проект піддається відповідному ризику. Аналіз чутливості починають із визначення найбільш значущих факторів та їх імовірних (базових) значень, за яких обчислюється чиста поточна вартість. Потім у певних межах змінюється один із факторів, при кожному його новому

значенні обчислюється чиста поточна вартість і попередній крок повторюється для кожного із факторів. Далі всі розрахунки зводяться до таблиці, порівнюються за ступенем чутливості проекту до змін кожного фактора, і визначаються ті з них, які більшою мірою впливають на результативність проекту. Заключним етапом в аналізі чутливості є побудова графіка чутливості для всіх невизначених факторів [54].

Карбівничий І. В. [57] виокремлює три основні групи факторів появи кредитних ризиків: зовнішні, внутрішні та ті, що пов'язані із особливостями діяльності позичальників банку. Зрозуміло, що останні є провідними, коли розглядаються проекти щодо проведення інновації, тобто впровадження принципово нових методів і способів господарювання.

Так, серед моделей оцінки кредитного ризику безпосередньо інноваційних проектів заслуговує на увагу методичний підхід С. Захарченкова [67]. Вчений пропонує оцінювати кредитний ризик кількісно як відхилення критерію ефективності інноваційного проекту від його прогнозованого значення. За критерій ефективності проекту С. Захарченков пропонує брати чисту приведену вартість (NPV). Проте, на переконання А. Я. Кузнецової, Н. Я. Зінько та О. О. Другової, ця модель може бути досить складною для банківських робітників, оскільки потребує розроблення індивідуальної моделі фінансових потоків з урахуванням особливостей конкретного позичальника й умов реалізації проекту. Тому автори вважають, що на практиці доцільно застосовувати більш просту методику кількісної оцінки кредитного ризику інноваційного проекту – формування відсоткової ставки за кредит на її основі. Вони стверджують, що найбільшу складність у плануванні показників інноваційних проектів має дохід по роках проекту (вхідні грошові потоки). Очевидно, що кредитні ризики мають зосереджуватися саме у показнику сумарного грошового потоку від реалізації проекту. Звідси вчені пропонують оцінювати кількісно кредитний ризик інноваційного проекту за формулою (1.7) [72, С. 90–91]:

$$r = \frac{\delta}{CF'} \times 100\%, \quad (1.7)$$

де CF' – дисконтований сумарний грошовий потік по роках реалізації проекту;
 δ – середньоквадратичне відхилення експертних оцінок показника.

Оптимальна кількість експертів – 5–10 осіб. Процес відбору експертів має відбуватися за критерієм рівня знання специфіки ринку. На основі розрахованого показника r науковці пропонують обчислювати проценту ставку по кредитах на інноваційні проекти, застосовуючи певні формалізовані моделі (формула 1.8) [72, С. 92]:

$$d = \begin{cases} i, & \text{якщо } R < \Delta_{\min} \\ i + x \cdot R, & \text{якщо } \Delta_{\min} < R < \Delta_{\max} \\ \text{кредит не надається,} & \text{якщо } R > \Delta_{\max} \end{cases}, \quad (1.8)$$

де d – процентна ставка по кредитах на інноваційні проекти;
 i – базова ставка;
 Δ_{\min} та Δ_{\max} – прийнятний і максимально припустимий рівень ризику проекту (таке значення r , до якого ставка не змінюється);
 x – коефіцієнт прийняття ризику.

Останні два параметри визначаються виключно кредитною стратегією банку (від агресивної до консервативної), яка залежить від специфіки його діяльності (якість ресурсної бази тощо). На думку А. Я. Кузнецової, Н. Я. Зінько та О. О. Другової, такий методичний підхід дасть змогу сформувати кредитну ставку інноваційного проекту [72, С. 92].

Отже, однією із найскладніших задач для банку при кредитуванні суб'єктів господарювання є визначення процентної ставки. Подібно до комерційної фірми, яка прагне продати якомога дорожче свій товар на ринку, менеджери банку також переслідують ціль видати позику під найвищий процент. Однак ринкові умови обмежують фактичний рівень доходності обох господарюючих суб'єктів, диференціюючи їх на ступінь конкуренції. Звідси випливає, що фінансова установа повинна не лише обчислювати прийнятний для неї рівень базової процентної ставки, але й корегувати її на ціну кредитного ресурсу у конкурентів.

Класично норма процентної ставки банку за кредит ґрунтується на рівні базової процентної ставки (встановлюється на певний період часу для найбільш кредитоспроможних клієнтів банку по забезпечених позиках) і ризику (враховуються умови кожної конкретної угоди) [4, С. 554].

Базова процентна ставка визначається, виходячи із орієнтовної собівартості кредитних вкладень і закладеного рівня прибутковості позичкових операцій на подальший період за такою формулою [4, С. 554]:

$$\text{Базова процентна ставка} = C_1 + C_2 + \Pi_m, \quad (1.9)$$

де C_1 – середня реальна ціна всіх кредитних ресурсів на плановий період,
 C_2 – відношення планових видатків по забезпеченню функціонування банку до очікуваного обсягу продуктивно розміщених засобів,
 Π_m – плановий рівень прибутковості позичкових операцій банку.

Найбільш проста модель встановлення ставки за кредит, яка у світовій практиці одержала назву «вартість плюс», передбачає, що процентна ставка за будь-яким кредитом складається із таких компонентів [119, С. 230]:

- 1) вартість залучення відповідних ресурсів для банку;
- 2) банківські операційні витрати відмінні від видатків на залучення засобів, у тому числі заробітна плата співробітників кредитного управління і вартість матеріалів та обладнання, необхідних для надання кредиту і контроль за ним;
- 3) компенсація банку за рівень ризику невиконання зобов'язань;
- 4) бажана маржа прибутку по кожному кредиту для здійснення достатніх виплат на користь акціонерів банку.

Кручок С. І. [69, С. 144] доповнює й подає більш розгорнуту класичну схему визначення необхідної кредитної ставки, включаючи норму обов'язкового резервування і рівень повернення кредиту. За цим методичним підходом формула має такий вигляд:

$$\text{НКС}_{\text{ВКВ}} = (\text{ВКП}_{\text{ВКВ}} + \text{ММ}_{\text{ВКВ}} + \text{П}_{\text{ВКВ}}) : (1 - \text{Н}_p : 100) : \text{К}_\text{П} \quad (1.10)$$

де $\text{НКС}_{\text{ВКВ}}$ – необхідна кредитна ставка (у валюті кредитування), %;
 $\text{ВКП}_{\text{ВКВ}}$ – вартість кредитного портфеля, %;

$MM_{ВКВ}$	– мінімальна маржа (тобто така, що покриває витрати банку), % розміру кредитного портфеля;
$P_{ВКВ}$	– необхідний прибуток банку, % від розміру кредитного портфеля;
H_p	– норма обов'язкового резервування, %;
$K_{П}$	– коефіцієнт повернення кредиту.

Як зазначає автор методики кредитні операції є вигідними для комерційного банку, якщо ринкова кредитна ставка за ними є вищою або хоча б не нижчою від величини необхідної ставки [69, С. 145].

Головним недоліком моделі «вартість плюс» є припущення, що банк знає свої видатки і може встановлювати ставку по кредиту без урахування фактора конкуренції з боку інших кредиторів. Для усунення зазначеного недоліку запропонована модель цінового лідерства. Ще у період Великої депресії найбільші банки встановили уніфіковану ставку за кредит, відому як «прайм-рейт» (базова ставка), імовірно, найбільш низьку ставку, яку пропонують найбільш кредитоспроможним клієнтам за короткотерміновими кредитами в оборотний капітал. Іншими словами, за моделлю цінового лідерства позичкова ставка обчислюється як сума базової ставки або прайм-рейт (містить бажану банком маржу прибутку понад операційних та адміністративних видатків) і надбавки (премія за ризик невиконання зобов'язань, що сплачується не першокласними позичальниками та премія за ризик, пов'язана із терміновістю, яка сплачується позичальниками, що звертаються за довгостроковими кредитами) [190].

Наступна модель встановлення ставок за кредит «нижче прайм-рейт» стала актуальною за умов високої конкуренції на кредитному ринку. Тут ставка за кредит обчислюється як сума процентних витрат з залучення засобів на грошовому ринку і надбавки для покриття ризику і отримання прибутку. Таку модель доцільно використовувати при наданні крупних кредитів підприємствам, тоді як малим і середнім фірмам зазвичай надаються кредити із розрахунку прайм-рейт або іншої базової ставки (наприклад, ЛІБОР) [190, С. 576].

До більш складних моделей встановлення ставок на кредит належить принцип «вартість-вигідність», який складається із трьох найпростіших компонентів [190]:

1) оцінка сукупного доходу по кредиту в умовах різних рівнів процентних ставок та іншої винагороди банку;

2) оцінка чистої суми, наданих в кредит засобів (за винятком будь-яких депозитів, які позичальник зобов'язується тримати у банку, і з урахуванням вимог щодо резервування);

3) оцінка прибутку по кредиту до стягнення податків шляхом ділення оціночного доходу по кредиту на чисту суму наданих в кредит засобів, яким буде фактично користуватись позичальник.

Цей принцип є лише однією із частин більш широкої концепції відомої як «аналіз доходності клієнта». Цей метод передбачає, що банк повинен при оцінці кожної кредитної заявки зважати на всі взаємовідносини із конкретним клієнтом. При аналізі доходності особлива увага акцентується на прибутку від усіх взаємовідносин із клієнтом, який обчислюється за формулою (1.11) [190, С. 576]:

$$\text{Чиста ставка прибутку до оподаткування кредитора від всіх взаємовідносин із клієнтом} = \frac{\text{Доходи від кредиту та інших послуг, наданих позичальнику} - \text{Витрати від обслуговування кредиту та ін. послуг, наданих позичальнику}}{\text{Чиста сума кредитних ресурсів понад суми депозитів клієнта}} \quad (1.11)$$

Доходи, які отримує банк від клієнта, можуть містити проценти по кредиту, комісію по зобов'язаннях, комісію за управління готівковими засобами і обробку цифрової інформації. У свою чергу витрати, пов'язані із клієнтом, можуть містити заробітну плату банківських працівників, витрати на вивчення кредитної документації, проценти по депозитах, витрати на перевірку рахунків і вартість обробки (оплата чеків, облік кредитів і депозитів, послуги на зберігання цінностей у сейфах), а також вартість отриманих кредитних

ресурсів. Чисті кредитні ресурси являють собою суму кредиту, який наданий клієнту, за вирахуванням середньої суми його депозитів (скорегована із урахуванням вимог до резервування) [190].

Згідно з логічними міркуваннями, у разі, коли процентна ставка за кредит однакова для різних інноваційних проектів, то для банку постає проблема вибору ефективнішого із них. Для її розв'язання необхідно детально дослідити методичні підходи до економічної оцінки ефективності інноваційних проектів.

Оцінка ефективності інноваційних проектів посідає провідне місце у ході обґрунтування і вибору можливих варіантів інвестування в сфері бізнесу [54, С. 274]. За своєю природою ефективність проекту являє собою співвідношення всіх вигод і витрат для його учасників. Залежно від категорії останніх вона може бути економічною, бюджетною і комерційною. Якщо економічна ефективність передбачає оцінку зіставлення вигод для суспільства і витрат проекту, долучаючи вимір екологічних і соціальних наслідків, бюджетна розглядає наслідки для державного і місцевого бюджетів, то комерційна (фінансова) – являє собою співвідношення фінансових результатів від реалізації проекту до понесених витрат [54, 83].

Оскільки інноваційні проекти за своєю сутністю є інвестиційними, бо всі вони спрямовані на створення і впровадження новацій інвестиційного типу, тому досить часто вченими для аналізу економічних результатів впровадження перших рекомендується застосовувати традиційні показники фінансової (або економічної) ефективності саме інвестиційних проектів [97].

Загалом всі методи оцінки економічної ефективності інноваційних проектів можна поділити на дві групи: статичні (прості) і динамічні. Статичні показники мають недолік – вони не враховують вартість грошей у часі. До таких показників традиційно належать: традиційний термін окупності інноваційного проекту і середня (річна) норма прибутку. Простий термін окупності (PB- англ. Pay Back) визначають як співвідношення розміру інвестицій до величини річного валового доходу (або чистого прибутку). Середню (річну) норму прибутку (ARR – англ. Average Rate of Return) ще

називають методом бухгалтерської норми прибутку, тому що вона обчислюється діленням середньорічної величини прибутку, яка отримана із бухгалтерської звітності, на середньорічну величину інвестиції (формула (1.12)) [55]:

$$ARR = \frac{\bar{NP}}{\bar{I}}, \quad (1.12)$$

де ARR – середня (річна) норма прибутку,

\bar{NP} – середньорічний чистий прибуток,

\bar{I} – середньорічний обсяг інвестицій.

Головною перевагою статичних методів є простота їх обчислення, а недоліком, як вже зазначалося, – неврахування вартості грошей у часі. Ці методи найкраще використовувати, якщо планується здійснювати одноразову інвестицію на початку реалізації проекту, річний дохід буде майже однаковим протягом всього періоду його функціонування, а кредитна і податкова політики не зазнаватимуть суттєвих змін. В іншому випадку результат виявиться недостовірним.

Однак основна вада статичних методів оцінки економічної ефективності інноваційних проектів досить легко долається за допомогою динамічних методів, в основу яких покладено принцип дисконтування (приведення вартості грошових потоків, отриманих у різний час до вартості на початок періоду). До цієї групи показників вчені [6, 8, 21, 40, 46, 54, 55, 60, 70, 73, 83, 95, 97, 115, 176, 177, 186] відносять:

– чистий приведений дохід («чиста теперішня вартість» – NPV – англ. Net Present Value);

– внутрішня норма прибутку («внутрішня норма рентабельності» – IRR – англ. Internal Rate of Return);

– індекс прибутковості («індекс рентабельності» – PI – англ. Profitability Index);

– дисконтований період окупності (*DPP* – англ. Discounted Payback Period).

1. Чиста теперішня вартість (*NPV*) – це вартість, одержана шляхом дисконтування всіх доходів і витрат, які накопичуються за весь період функціонування об'єкта інвестування при фіксованій, заздалегідь визначеній процентній ставці (нормі проценту) [54]. Ми погоджуємось із думкою С. О. Москвіна [83] в тому, що при обчисленні *NPV* слід оперувати терміном «чисті грошові потоки» (net cash flow). Як зазначають І. А. Бланк [8, С. 416] і Дж. Д. Фінерті (J.D. Finnerty) [186, С. 146], цей показник формується сумою чистого прибутку і амортизаційних відрахувань у ході експлуатації проекту. З іншого боку, під грошовим потоком слід розуміти різницю між позитивними і негативними грошовими потоками. Згідно з логічними міркуваннями до перших належать надходження коштів від операційної діяльності, тобто одержання виручки від реалізації продукції. У свою чергу величина інвестицій хоча і є формою надходження фінансових ресурсів, однак записується як негативний показник, оскільки за своєю суттю характеризує видатки проекту, що потрібно покрити чистим доходом. Крім того, нам імпонує роз'яснення О. І. Дація [21] про те, що видатки мають складатись не лише із інвестиційних, але й поточних (операційних) витрат. Зрозуміло, що до останніх слід включити постійні і змінні витрати, а також податки і проценти за користування банківським кредитом тощо. Із вищезазначеного випливає, що чиста теперішня вартість –це різниця між дисконтованими позитивними і негативними грошовими потоками або різниця дисконтованих за періодами чистих вигод від проекту (чистого прибутку і амортизації) та початкових інвестицій (формула (1.13)).

$$NPV = \sum_{t=0}^n \frac{CIF_t - COF_t}{(1+r)^t} = \sum_{t=0}^n \frac{NP_t + D_t}{(1+r)^t} - I_0 \quad (1.13)$$

де CIF_t – доходи від проекту в році t (позитивний грошовий потік);
 COF_t – витрати від проекту в році t (негативний грошовий потік);
 NP_t – чистий прибуток в році t ;
 D_t – амортизація в році t ;
 I_0 – разова інвестиція на початку періоду;

- r – ставка дисконтування,
- n – тривалість реалізації проекту;
- t – періоди реалізації інноваційного проекту ($t=0, 1, 2, \dots, n$)

А) якщо $NPV > 0$, то інноваційний проект є вигідним, тобто принесе доход; Б) якщо $NPV < 0$, то проект є не вигідним, принесе збиток; В) якщо $NPV = 0$, то проект не принесе ні збитку, ні доходу.

Такий підхід дає змогу банку побачити розмір фінансового результату від впровадження інноваційного проекту станом на момент інвестування. Зрозуміло, що для отримання позитивної відповіді від банківської установи NPV , що містить сумарні витрати на кредитування (проценти, комісії, виражені у процентах річних) має бути додатною величиною [97, С. 24]. Сильним у цьому методі можна вважати те, що він враховує весь період функціонування інноваційного проекту. Головним недоліком показника NPV є незмінність ставки дисконтування при прогнозуванні реалізації проекту. Крім того, цей показник не дозволяє банку побачити величину комерційного ефекту в обчисленні на одиницю наданого кредиту. Цю прогалину можна заповнити за допомогою внутрішньої норми доходності (IRR).

2. Внутрішня норма прибутку (IRR) являє собою таку ставку дисконту r , при якій сумарні дисконтовані вигоди (позитивні грошові потоки) дорівнюють сумарним дисконтованим витратам (негативним грошовим потокам), тобто за якої чиста теперішня вартість (NPV) дорівнює нулю [83] (формула (1.14)):

$$\sum_{t=0}^n \frac{CIF_t - COF_t}{(1+r)^t} = \sum_{t=0}^n \frac{NP_t + D_t}{(1+r)^t} - I_0 = NPV = 0 \quad (1.14)$$

У контексті банківського кредитування інноваційних проектів під IRR варто розуміти максимально допустимий рівень процента за позиками, який можна сплачувати, залишаючись при цьому на рівні беззбитковості [83]. Однак з позиції банку внутрішня норма доходності проекту має бути вищою від вартості кредиту (проценти, комісії виражені у процентах річних) [115, С. 24]. З іншого боку IRR – це мінімально припустимий розмір чистого прибутку, який банківська установа має отримати із кожної вкладеної одиниці позичкового капіталу. У міжнародній практиці її обчислення часто застосовують як перший крок під час кількісного аналізу інвестицій. У ході подальшого аналізу

відбирають ті проекти, для яких показник *IRR* перевищує 15 % [73, С. 133]. З огляду на відмінності у масштабі і тривалість інноваційних проектів, вибір найефективнішого із них за коефіцієнтом *IRR* є неправильним.

У разі мобілізації капіталу для здійснення інноваційної діяльності використовують показник модифікованої внутрішньої норми прибутковості (*MIRR* – англ. Modification Internal Rate of Return), який обчислюється за формулою (1.15)) [70]:

$$\sum_{t=0}^n \frac{COF_t}{(1+r)^t} = \frac{\sum_{t=1}^n CIF_t (1+r)^{n-1}}{(1+MIRR)^n}, \quad (1.15)$$

де *r*- ставка реінвестування капіталу, що вивільняється при реалізації проекту.

MIRR, по суті, являє собою ставку дисконту, за якої чиста вартість капітальних витрат дорівнює майбутній вартості позитивних грошових потоків, які реінвестуються за ціною капіталу, що дає змогу отримати краще уявлення про реальну доходність інноваційного проекту [83].

3. Дисконтований період окупності (*DPP*) являє собою час, необхідний для того, щоб сума надходжень від реалізації проекту (позитивний грошовий потік) відшкодувала суму витрат на його впровадження (формула (1.16)):

$$DPP = \frac{\sum_{t=0}^n COF_t}{\sum_{t=0}^n CIF_t \times t} = \frac{I_0}{\sum_{t=0}^n \frac{NP_t + D_t}{(1+r)^t} \times t}, \quad (1.16)$$

де *t* – загальний розрахунковий період експлуатації проекту (років, місяців).

Період окупності, здебільшого, вимірюється у місяцях або роках. Критерій прямо пов'язаний із відшкодуванням капітальних витрат у найкоротший період часу і не сприяє довготривалим проектам, які починають приносити прибуток тільки на завершальних їх стадіях [73, С. 133–134]. Тому цей показник слід використовувати досить обережно. З позиції банку дисконтований період окупності (*DPP*) кредиту на інноваційний проект має

бути менший від терміну кредитування, який, як правило, не повинен перевищувати п'ять років [115, С. 21–24].

4. Індекс прибутковості (PI), на нашу думку, є найбільш неоднозначним показником, тому що його обчислення різні вчені подають по-різному. Так, В. Беренс і П. М. Хавранек [6] пропонують визначати його як відношення дисконтованої різниці між доходами і витратами до величини дисконтованих витрат на реалізацію проекту (поточні та інвестиційні витрати). При цьому дослідники зазначають, що показник PI тісно пов'язаний із величиною чистого приведенного доходу інноваційного проекту (NPV), тобто якщо $NPV > 0$, то $PI > 1$, і навпаки. Звідси випливає, коли $NPV = 0$, то $PI = 1$. Проте згідно з логічними міркуваннями стає очевидною неправильність цих умов. Вони є виправданими тоді, коли величина негативного грошового потоку покривається коштом позитивного грошового потоку. За таких обставин ми маємо справу із іншим показником – коефіцієнтом вигод до витрат (BCR – англ. *benefit/cost ratio*), який розраховується за формулою (1.17):

$$BCR = \frac{\sum_{t=0}^n \frac{CIF_t}{(1+r)^t}}{\sum_{t=0}^n \frac{COF_t}{(1+r)^t}}, \quad (1.17)$$

де BCR – коефіцієнт вигод до витрат.

- А) якщо $NPV > 0$, то $BCR > 1$, тобто інноваційний проект є ефективним;
- Б) якщо $NPV < 0$, то $BCR < 1$, тобто інноваційний проект є неефективним;
- В) якщо $NPV = 0$, то $BCR = 1$, проект не приносить ні доходу, ні збитку.

BCR показує величину позитивного грошового потоку на одиницю всіх витрачених інвестором грошей для реалізації інноваційного проекту. Незважаючи на простоту його обчислення, коефіцієнт не показує для банку величину чистих вигод, для чого і необхідне запровадження індексу прибутковості інвестицій. На наше переконання, він має оцінювати розмір дисконтованого чистого грошового потоку (за мінусом величини інвестиції) у розрахунку на одиницю вкладених коштів (кредиту). Лише в такому разі можна з'ясувати чи дають змогу проведені інвестиції одержати додатковий дохід на

інвестований капітал. До того ж, значення показника тут не обов'язково має бути більшим за одиницю задля схвалення інноваційного проекту. Тому ми погоджуємось із методичними підходами С. П. Захарченкова, С. О. Москвіна, А. І. Яковлева [40, 114, 177], в яких індекс прибутковості (рентабельності) обчислюється за формулами (1.18) і (1.19):

$$PI = \frac{\sum_{t=0}^n \frac{CIF_t - COF_t}{(1+r)^t}}{I_0} = \frac{\sum_{t=0}^n \frac{NP_t + D_t}{(1+r)^t} - I_0}{I_0} \quad \text{або} \quad (1.18)$$

$$PI = \frac{NPV}{I_0}, \quad (1.19)$$

де PI – індекс прибутковості інноваційного проекту;
 I_0 – величина інвестицій або кредиту у базовому періоду.

Отже, на підставі наведених методичних підходів щодо оцінки ефективності інноваційних проектів та методів визначення процентної ставки за кредит, можна зауважити про доцільність запровадження такого показника, який би дав змогу оцінити економічну ефективність банківського кредитування інноваційних проектів ще на доінвестиційній стадії і врахував би не лише економічні інтереси банку (розмір процентної ставки за кредит), але й економічну вигоду проекту (доходність). Таким показником, на нашу думку, має бути ефект фінансового левериджу для банку.

У теорії фінансового менеджменту підприємство, яке залучає банківський кредит може досягти підвищення доходності на власний капітал (ефекту фінансового левериджу) у разі, якщо норма рентабельності активів перевищує вартість позичкового капіталу (диференціал левериджу є додатнім). На нашу думку, такий ефект можна обчислювати і з позиції банку, коли за диференціал взяти різницю між внутрішньою нормою доходності інноваційного проекту (IRR) і фактичною ставкою банківського відсотка (r). У свою чергу коефіцієнт фінансового важеля тут можна подати як співвідношення розміру інвестицій (I) та банківського кредиту (K). За таких умов ефект фінансового левериджу з для банку буде мати вигляд (формула (1.20)):

$$E\Phi L_{\delta i} = (1 - C_{\text{пш}}) \times (IRR - r) \times \frac{I}{K}, \quad (1.20)$$

де $E\Phi L_{\delta i}$ – ефект фінансового левериджу для банку, який надає кредит задля здійснення інноваційного проекту;

$C_{\text{пш}}$ – ставка податку на прибуток;

I – розмір інвестицій для інноваційного проекту;

K – величина банківського кредиту на реалізацію проекту.

$E\Phi L_{\delta i}$ показує для кредитора умовний вплив інноваційного інвестування на зміну доходності кредитного портфеля. Мається на увазі, чим більшим буде додатне значення диференціала важеля або величина інвестицій у розрахунку на одиницю позиченого капіталу, то тим більш бажаним для банку стане кредитування даного інноваційного проекту. Це пояснюється підвищенням ймовірності повернення кредиту із виплатою гарантованих процентів, тобто відповідним зниженням ризику або невизначеності.

Отже, на нашу думку, зазначені вище методичні підходи до оцінки рівня економічної ефективності банківського кредитування інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві, потрібно широко застосовувати на етапі аналізу об'єкта вкладення капіталу фінансовою установою. Це дасть змогу не лише прийняти правильне науково обґрунтоване рішення про доцільність або неприпустимість надання позики для реалізації проектів, а також дозволить відібрати найбільш ефективні серед них.

На етапі розроблення схеми фінансування, обчислені раніше величини внутрішньої норми доходності інноваційного проекту (IRR) та процентної ставки за кредит (r) з урахуванням підвищеного ризику слід порівняти між собою із метою вибору найадекватнішої схеми кредитування – класична, проектна або венчурна.

Після остаточного узгодження між банком і позичальником суми кредиту, відсоткової ставки і механізму повернення позики цілком виправданим буде укладання кредитної угоди, а за необхідності й угоди щодо застави і купівлі майбутньої інноваційної продукції. Логічним завершенням процесу має стати надання кредиту інноватору, а також проведення ретельного контролю за дотриманням з боку позичальника своїх зобов'язань (рис. 1.8).

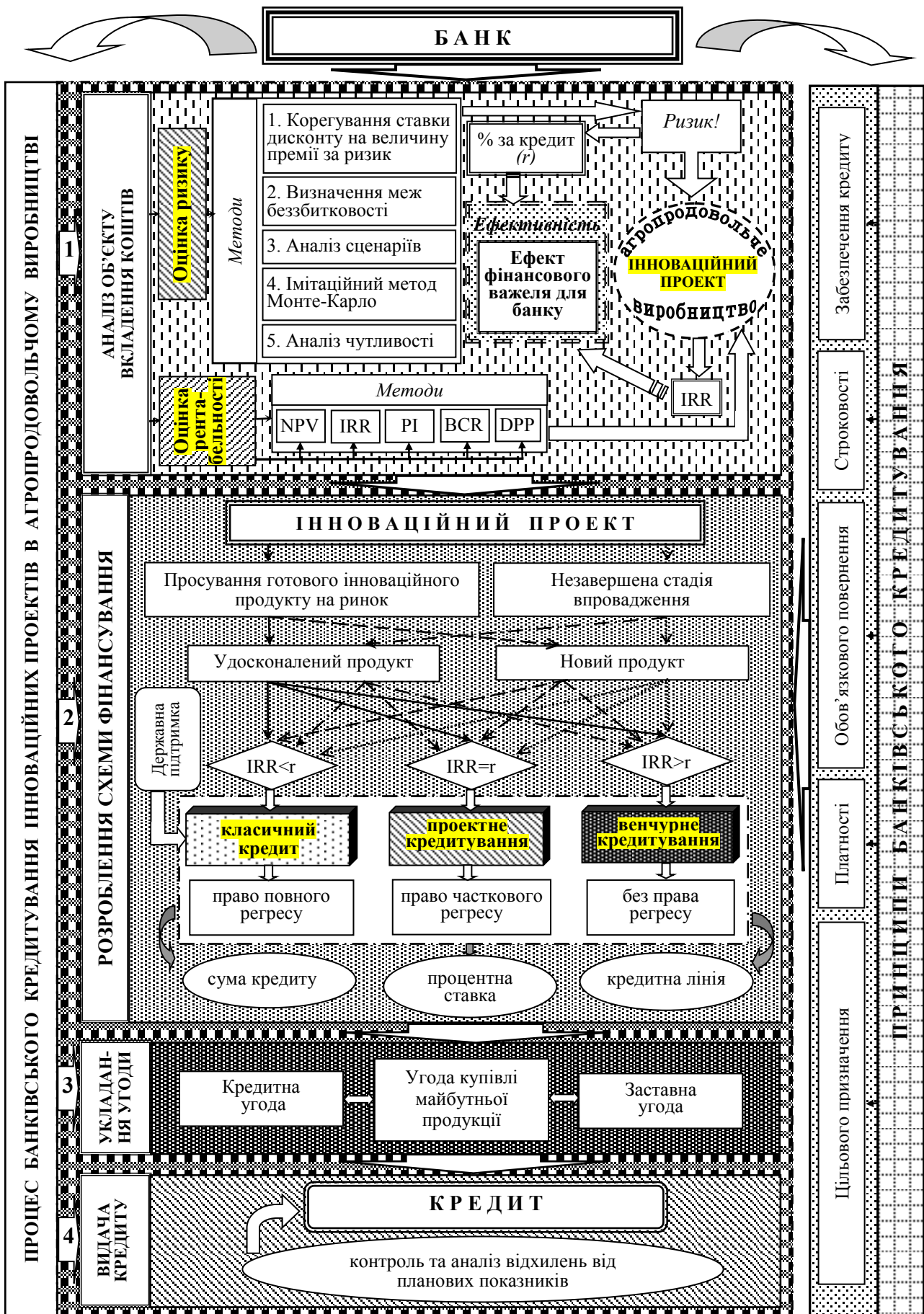

Рис. 1.8. Модель процесу банківського кредитування інноваційних проєктів в агропродовольчому виробництві
 Джерело: побудовано автором.

Результати дослідження у теоретико-методичному розділі монографії дають підстави зробити наступні висновки:

– під дефініцією «інновація», за лінгвістичним аналізом, варто розуміти процес оновлення існуючого, створення і використання нового конкурентоспроможного продукту (товару, технології, способу виробництва) з метою кращого задоволення суспільних потреб (підвищення продуктивності праці, якості продукції, зниження її собівартості тощо);

– інноваційний проект завжди є інвестиційним, натомість останній не завжди може набувати ознак інноваційності. Загалом інноваційний проект – це задум щодо здійснення інноваційної діяльності, що документально оформлений у бізнес-план, де наводяться підвищені ризики недоотримання очікуваного рівня прибутковості, який є вище за його середнє значення по галузі;

– з позиції участі банку у фінансуванні інноваційних проектів, то він може бути фінансовим консультантом (координатор) або безпосередньо кредитором. Банківська установа як кредитор спроможна здійснювати венчурне або проектне кредитування, надавати кредит на класичних умовах залежно від розподілу регресу, від категорії інноваційних проектів за ступенем готовності новації до впровадження та за відношенням доходності проекту до реальної процентної ставки;

– банківське кредитування інноваційних проектів – процес надання банком позичкового капіталу інноватору на принципах цільового призначення, платності, строковості, обов'язкового повернення і забезпечення для втілення задуму щодо інноваційної діяльності, який документально оформлений у бізнес-план, де зазначаються підвищені ризики недоотримання очікуваного рівня прибутковості вищого за його середнє значення по галузі;

– в аграрному секторі «інновація» – це процес оновлення існуючого, створення і використання нового конкурентоспроможного продукту у сільськогосподарському виробництві та харчовій промисловості (більш продуктивних сортів сільськогосподарських культур і порід тварин, більш ефективних технічних засобів виробництва, технологій, організації і управління процесами виробництва сільськогосподарської продукції і її переробки та більш

якісних і безпечних продуктів харчування) з метою кращого задоволення суспільних потреб (зростання рівня продовольчої безпеки, поліпшення якості споживчих товарів);

– під інноваційним проектом в агропродовольчому виробництві слід розуміти задум щодо здійснення інноваційної діяльності в сільськогосподарському виробництві та харчовій промисловості, що документально оформлений у бізнес-план, де зазначаються високі ризики недоотримання очікуваного рівня прибутковості, який є вище за його середнє значення по галузі внаслідок синтезу факторів невизначеності аграрного та інноваційного середовища;

– банківське кредитування інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві являє собою процес надання банком позичкового капіталу інноватору на принципах цільового призначення, платності, повернення, строковості і забезпечення для впровадження інноваційного проекту у сільське господарство та харчову промисловість, підвищені ризики якого призводять до встановлення високої процентної ставки;

– головним критерієм ефективності кредитування інноваційних проектів виступає розмір позичкового процента, який класично формується на основі суми вартості залучених для кредитування ресурсів, витрат на обслуговування позики, ставки маржинального прибутку і відповідної компенсації за ризик. Останній набирає надзвичайно важливого значення у процесі визначення об'єктивного розміру відсотка за кредит на інноваційні проекти в агропродовольчому виробництві;

– у випадку однакової величини процентної ставки більш ефективним буде вважатись кредитування того інноваційного проекту ефект фінансового левериджу для якого буде вищим, тобто чим більшим буде додатне значення диференціалу важеля або величина інвестицій у розрахунку на одиницю позиченого капіталу. Це пояснюється підвищенням гарантій повернення кредиту із виплатою запланованих процентів, тобто відповідним зниженням невизначеності.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА РОЗВИТКУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ В АГРОПРОДОВОЛЬЧОМУ ВИРОБНИЦТВІ УКРАЇНИ

2.1. Розвиток та фінансування інноваційної діяльності в агропродовольчому секторі

Останніми роками Україна належить до держав, які не орієнтуються на інноваційне зростання, а політика спрямована лише на досягнення ефективності макросистеми. За технологічною готовністю до модернізації економіки і впровадження новітніх технологій у 2012 р. наша держава посіла 81 місце серед 144 країн світу [41]. Згідно з інформацією Державної служби статистики України, продовжує простежуватись низька частка промислових підприємств, які займаються інноваційною діяльністю. Незважаючи на їх незначний приріст у 2012 р. порівняно із попереднім періодом – на 1,2 п.п., питома вага суб'єктів господарювання, які реалізують інновації становить 17,4 %, тоді як частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі продажу товарів – лише 3,3 % [17]. У розвинених державах значення цих показників є набагато вищим. Наприклад, у середньому за період 2000–2010 рр., коли кількість вітчизняних промислових підприємств, які впроваджували нові технологічні процеси у виробництво від їх загальної величини дорівнювала близько 4 %, то у Російській Федерації її значення становило 9,6 %, в Угорщині – 21,2 %, у Туреччині – 35,3 %, у Нідерландах – 42,2 %, Фінляндії – 55,4 % і Німеччині – 69,7 % [143].

Як наслідок, згідно з даними Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України, у нашій державі кількість офіційно зареєстрованих інноваційних проектів є надзвичайно малою – всього 15 одиниць [23].

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2011 р. № 389 «Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні» урядом визнається факт різкого скорочення кількості інноваційних проектів, значного уповільнення темпів впровадження інновацій, а також не сформованості інституційних засад для формування національної інноваційної системи. Головною причиною такої проблеми, на думку вищої виконавчої гілки влади, є недосконалість вітчизняного законодавства щодо розвитку інноваційної діяльності і недостатній рівень державної фінансової підтримки впровадження інновацій для забезпечення розвитку малого і середнього підприємництва. Також уряд наголошує на тому, що ускладнює цю ситуацію недорозвиненість інноваційної інфраструктури, яка є наслідком наявності на ринку недостатньої кількості інноваційних підприємств (інноваційних центрів, технопарків, технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів, наукових парків, центрів трансферу технологій і промислових кластерів) [112]. Проте, на нашу думку, позитивним моментом у Програмі є те, що на першому етапі (2011–2012 рр.) її реалізації одним із ключових завдань було заплановано зніціювати створення малих інноваційних підприємств, а також запровадити, зважаючи на міжнародний досвід, банків розвитку, фондів підтримки малих і середніх інноваційних підприємств, венчурних фондів тощо. Не менш оптимістичним є другий етап (2013–2015 рр.), де задекларовано наміри щодо впровадження системи фінансової підтримки інноваційної діяльності, зокрема визначення механізму здешевлення кредитів і заохочення комерційних банків до кредитування інноваційних проектів.

Вітчизняні вчені-економісти поділяють позицію уряду в тому, що суттєво гальмує розвиток інноваційної діяльності та фінансування інноваційних проектів в Україні саме недосконалість законодавчої бази [47, 52, 78]. Науковці наголошують на незадовільному стані правового середовища, що ускладнюється системним недотриманням самими органами державної влади їх положень на практиці, але вони не з'ясовують і не систематизують причини цієї проблеми.

Загалом протягом років незалежності України в умовах усвідомлення на вищих щаблях державного управління необхідності реструктуризації національної економіки, переходу від екстенсивного до інтенсивного типу економічного зростання, який є можливим лише при забезпеченні інноваційного розвитку, сформовано достатню, на наш погляд (у кількісному розумінні), нормативно-правову базу [156]:

1. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13 грудня 1991 р. № 1977-XII;

2. Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995 р. № 51/95-ВР;

3. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16 липня 1999 р. № 991-XIV;

4. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 р. № 2623-III;

5. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. № 40 - IV;

6. Закон України «Про державні цільові програми» від 18 березня 2004 р. № 1621-IV;

7. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 8 вересня 2011 р. № 3715-VI;

8. Закон України „Про внесення змін до Закону України «Про інвестиційну діяльність» від 22 грудня 2011 р. № 4218-VI;

9. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2003 р. № 1474 «Про затвердження Порядку державної реєстрації інноваційних проектів і ведення Державного реєстру інноваційних проектів»;

10. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 липня 2010 р. № 650 «Про внесення змін до Порядку державної реєстрації інноваційних проектів і ведення Державного реєстру інноваційних проектів» та ін.

Однак більшість вітчизняних вчених вважають, що наведений вище перелік нормативних документів протягом тривалого періоду є скоріше не

акселератором, а уповільнювачем процесу фінансування інноваційних проектів. Так, Т. І. Ломаченко зазначає, що низька ефективність інноваційної політики у нашій державі пояснюється недосконалістю чинного законодавства, у той час як прийняті закони виконуються незадовільно [78, С. 295].

Подібними є погляди колективу із ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН України О. Г. Шпикуляка, В. М. Русана, Л. І. Курило, П. В. Павлика, І. Ю. Розгона. Науковці зазначають, що «невиконання законодавчою й виконавчою гілками влади положень, законів, спрямованих на створення сприятливих умов для всіх суб'єктів інноваційної діяльності, а також часті зміни законодавчої бази загальмували динаміку розвитку та розбудови інноваційної інфраструктури в Україні» [47, С. 120].

На нашу думку, першочерговою перепоною на шляху до розвитку інноваційної діяльності в Україні є суперечливий характер змісту понять «інновація» та «інноваційна продукція», які наводяться у Законі України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 04 липня 2002 р. Детально вивчаючи статтю 1 «Визначення термінів», розділу I «Загальні положення» цього Закону зауважимо, що сутність категорії «інновація» є близькою за значенням до терміну «інноваційна продукція». В обох випадках під ними слід розуміти нові або новостворені конкурентоздатні технології (товари чи послуги), тоді як відмінність полягає лише у більш широкій інтерпретації інновації, до якої додаються організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного і комерційного характеру, що суттєво поліпшує якість і структуру виробничої та соціальної сфер. Ми вважаємо, що розглянуті вище категорії мають більш значущу різницю, до того ж дефініція «інновація» не повинна обмежуватись результатами інноваційної діяльності, а має інтегрувати весь ланцюг процесу від зародження наукової ідеї до оновлення соціально-економічної системи.

Також як закономірне продовження проблеми суперечності у категоріальному апараті нормативно-правової бази, постає непорозуміння із суттю терміна «інноваційний проект». Якщо, у статті 1 «Визначення термінів», розділу I «Загальні положення» у Законі України «Про інноваційну діяльність»

від 4 липня 2002 р. № 40-IV під ним пропонують розуміти комплект документів, що регламентує набір робіт щодо створення і реалізації інноваційного продукту та інноваційної продукції, то вже у статті 12 «Інноваційний проект», розділу III «Правовий режим інноваційних проектів, продуктів і продукції, інноваційних підприємств та державна реєстрація інноваційних проектів» – це проект, яким передбачаються розроблення, виробництво і реалізація інноваційного продукту та інноваційної продукції [38]. Натомість терміни «інновація» та «інноваційна діяльність» в обох випадках взагалі не мають місця. Через відсутність чіткого визначення категорії «інноваційний проект» ускладнюється процедура його ідентифікації з метою подальшої державної реєстрації, яка необхідна для підтримки з боку уряду країни, що передбачено у п. 2, статті 12 цього Закону.

Крім того, не мотивує фізичні та юридичні особи, які мають бажання втілювати нові технології та оновлювати виробничі процеси той факт, що експертиза проекту на його відповідність критеріям інноваційності (проводиться спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності, згідно з п. 5, статті 13 «Державна реєстрація інноваційних проектів» Закону України «Про інноваційну діяльність») має виконуватися коштом суб'єктів інноваційної діяльності, з ініціативи яких робиться заявка на реєстрацію відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995 р. № 51/95-ВР (розділ VI «Економічне забезпечення наукової і науково-технічної експертизи»). У статті 34 «Матеріальне стимулювання експертів у сфері наукової і науково-технічної експертизи» цього Закону передбачено незначний рівень компенсації коштів, що спрямовуються на покриття витрат, пов'язаних із проведенням експертизи, а саме: для експертизи наукових і науково-технічних програм та проектів – 1,5 % кошторису витрат, передбачених на виконання, а також для експертизи виконаних науково-дослідних або проектно-конструкторських робіт – 3 % вартості обсягу виконаних робіт [37, 38]. На наше переконання, такий розмір бюджетного відшкодування є не суттєвим для

суб'єкта інноваційної діяльності. Тому у разі встановлення факту імовірного одержання високого рівня економічного або соціального ефекту від впровадження перспективного інноваційного проекту, після проведення експертизи, доцільно було би запровадити повне відшкодування понесених витрат відповідним суб'єктам інноваційної діяльності на конкретну процедуру за рахунок бюджетних коштів.

Додатковою перепоною на шляху до державної реєстрації інноваційного проекту є його довготривалість. Згідно із п. 11, статті 13 Закону України «Про інноваційну діяльність» встановлено, на наш погляд, занадто довгий діапазон часу, а саме термін, який «не повинен перевищувати шість місяців від дати його прийняття», тобто затримка розгляду питання щодо інноваційності проекту може тривати до півроку. Очевидно, що з метою часткового подолання бюрократизації цього процесу час розгляду питання слід скоротити (наприклад, до одного календарного місяця).

Ускладнює процес впровадження інноваційних проектів у реальному секторі економіки також й те, що процедура його державної реєстрації „не передбачає будь-яких зобов'язань щодо бюджетного кредитування його виконання чи іншої державної фінансової підтримки” (п. 10, ст. 13 Закону України «Про інноваційну діяльність» [38]. При тому, що складні організаційні умови реєстрації інноваційних проектів стримують їх впровадження існує більш суттєва економічна перепона. Зокрема, такий різновид проектів потребує довгострокових фінансових вкладень, коли підприємці хочуть мати гарантії, що відволікання коштів з поточної діяльності в рахунок майбутнього більш високого доходу буде окупним. Це можливе лише за умови збереження бізнесу за його власником. Проте в Україні існує дуже велика загроза того, що прибутковий і перспективний бізнес може стати об'єктом недружніх поглинань. Тому підприємці надають перевагу короткостроковим вкладенням з метою отримання прибутків від традиційних і неризикових форм бізнесу.

У законодавчій базі прописані економічні стимули фінансової підтримки впровадження інноваційних проектів. Так, у статті 17 «Види фінансової

підтримки інноваційної діяльності», розділу IV «Фінансова підтримка інноваційної діяльності» Закону України «Про інноваційну діяльність» при реалізації інноваційних проектів суб'єктам господарювання передбачено такі види фінансової підтримки [38]:

- повне безвідсоткове кредитування (на умовах інфляційної індексації) пріоритетних інноваційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів;

- часткове (до 50 %) безвідсоткове кредитування інноваційних проектів за умови залучення до фінансування проекту решти необхідних коштів виконавця проекту і (або) інших суб'єктів інноваційної діяльності;

- повна чи часткова компенсація відсотків, сплачених суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів;

- надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів;

- майнове страхування реалізації інноваційних проектів у страховиків відповідно до Закону України «Про страхування».

Також у статті 18 «Джерела фінансування інноваційної діяльності», розділу IV цього Закону встановлено, що крім коштів державного бюджету різних рівнів на фінансову підтримку інноваційних проектів можуть бути спрямовані кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ, власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності, кошти будь-яких фізичних і юридичних осіб та інші джерела, не заборонені законодавством України [38].

Проте, П. А. Лайко, М. М. Кулаєць, М. Ф. Бабієнко, О. Д. Витвицька, П. М. Музика, Є. А. Бузовський, В. А. Скрипниченко і М. М. Лучник зазначають, що найближчими роками в Україні не слід сподіватися на активну участь приватних фірм, комерційних банків і фондів у фінансуванні довгострокових кредитів або фінансову допомогу без надання належних

гарантій для інноваційно активних суб'єктів господарювання. Крім того, внаслідок постійної мінливості економічних важелів впливу суттєво знижується зацікавленість новаторів у створенні інноваційних підприємств [52, С. 26–31].

Разом із тим, у Законі України «Про інноваційну діяльність» не розкрито механізм реалізації на практиці різних форм державної підтримки інноваційних проектів через спеціалізовані державні небанківські інноваційні фінансово-кредитні установи. Крім того, у п. 8, ст. 19 «Державні інноваційно фінансово-кредитні установи» цього Закону зазначається, що надання кредитів на пільгових умовах цією Установою чи передання майна у лізинг «здійснюється за умови наявності гарантій повернення коштів у вигляді застави майна, договору страхування, банківської гарантії, договору поруки тощо» [38]. Це означає, що на перших етапах новостворені або вже існуючі, проте не міцні підприємства отримати кредити під такі проекти можуть з малою вірогідністю, насамперед зважаючи на суми, які виділяються державою. Очевидно, що таким критеріям відповідають переважно крупні суб'єкти підприємництва, тоді як малі і середні інноваційно-перспективні проекти, які є більш гнучкими і мобільними у реалізації інновацій, на жаль, у цьому Законі залишаються поза увагою з боку держави.

Загалом всі наведені вище суб'єктивні проблеми реєстрації та фінансування інноваційних проектів в Україні можна систематизувати за трьома напрямками: семасіологічно-правові, організаційно-правові і фінансово-правові перепони (рис. 2.1).

Отже, чинне законодавство України у сфері інноваційної діяльності поки що не забезпечує реальних ефективних стимулів для активізації процесу реєстрації і фінансування інноваційних проектів, а також формування інноваційної інфраструктури через наявність семасіологічно-правових, організаційно-правових і фінансово-правових перепон. Останні свідчать про те, що неточність понять; тривалий і забюрократизований процес державної реєстрації інноваційних проектів не гарантує суб'єкту господарювання

фінансової підтримки з боку держави, а відтак стримують інноваторів від їх реєстрації.

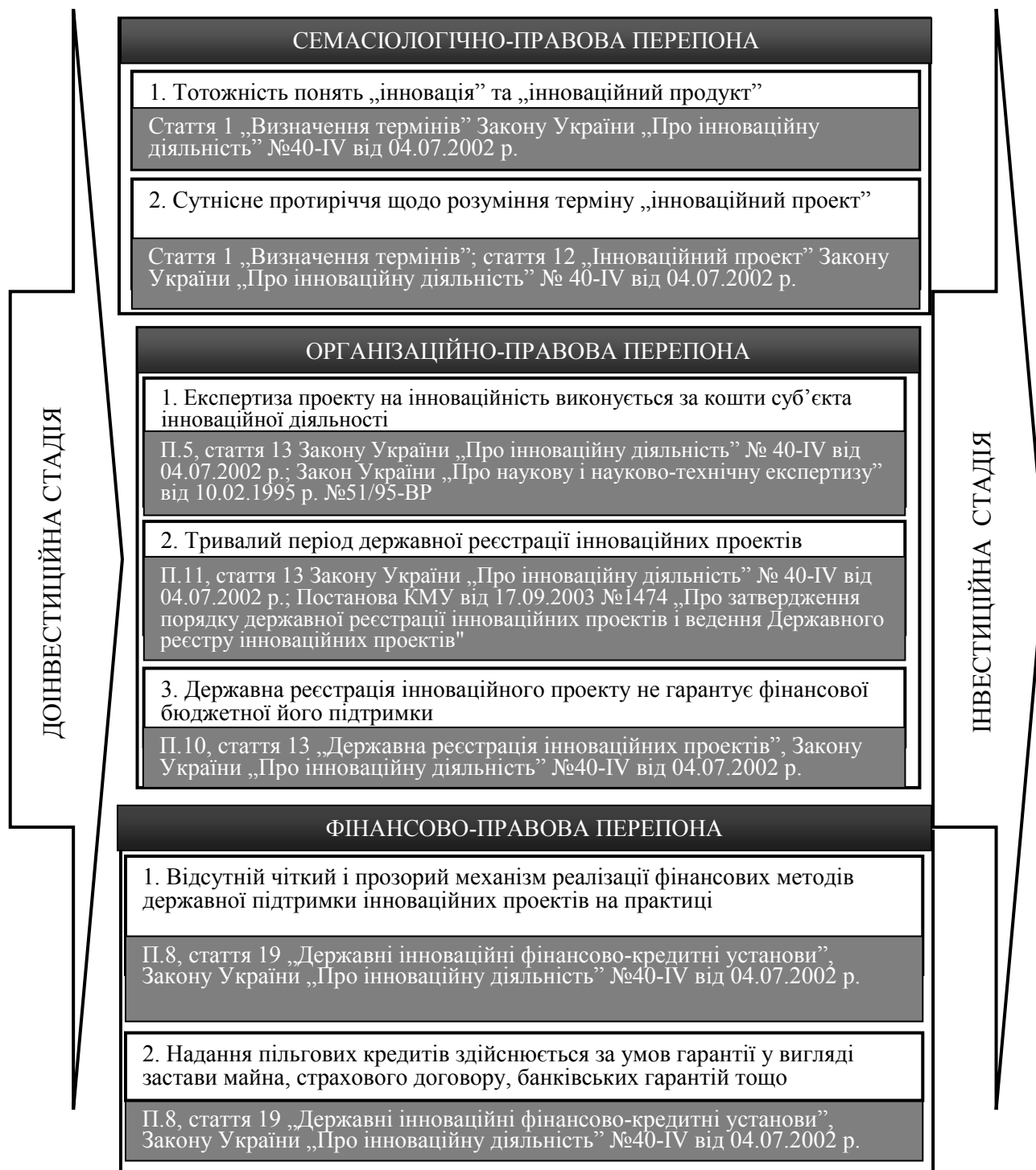

Рис. 2.1. Головні перепони до реєстрації та фінансування інноваційних проектів в реальному секторі економіки України
Джерело: складено автором.

Натомість для успішної реалізації інноваційної діяльності в нашій державі вважаємо за доцільне, насамперед, запропонувати конкретні

інструменти й механізми фінансової підтримки малих інноваційних підприємств, які незважаючи на відсутність належного об'єкта застави здатні найбільш швидко втілювати інноваційні проекти у життя.

Варто зазначити, що серед незначної кількості промислових підприємств України, які впроваджують інновації (1371 од. у 2012 р.) вагома частка припадає на агропродовольче виробництво (виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів) – 25,4 %, що лише на 1,3 п.п. поступається лідируючій тут галузі – машинобудуванню. У свою чергу агропродовольча спеціалізація властива Київській області. Якщо загалом по країні частка реалізованої продукції харчової промисловості у загальному обсязі реалізованої промислової продукції за січень–грудень 2012 р. становила 16,4 %, то по Київській області вона була значно більшою і дорівнювала 31,6 % (рис. 2.2).

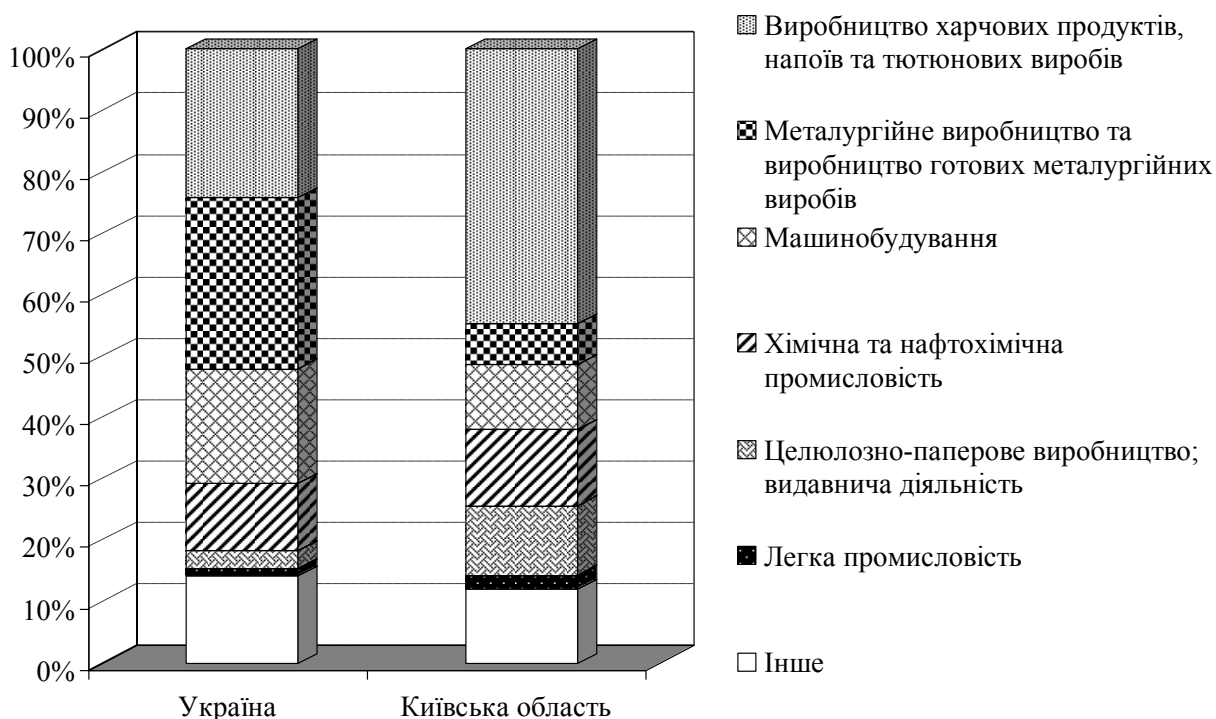

Рис. 2.2. Структура обсягів реалізованої промислової продукції за основними видами діяльності по Україні і Київській області у 2012 році
Джерело: побудовано автором за даними [17, 129].

Проте у цьому регіоні серед всіх промислових підприємств у сфері виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів займаються

інноваційною діяльністю лише 10–12 % , тоді як в Україні протягом останніх двох років – 16–19% (табл. 2.1). До того ж, екстраполяція загальнонаціональної тенденції дає підстави очікувати й подальше збільшення їх питомої ваги у найближчій перспективі загалом по країні. Натомість у Київській області у 2012 р. порівняно із попереднім періодом відбулось зменшення відсотку інноваційно-активних підприємств на 1,8 п.п.

Таблиця 2.1

**Кількість і питома вага підприємств харчової промисловості,
що займались інноваційною діяльністю в загальній їх кількості
по Київській області та загалом по країні**

Показники	2005 р.		2010 р.		2011 р.		2012 р.	
	од.	у % до загальної кількості	од.	у % до загальної кількості	од.	у % до загальної кількості	од.	у % до загальної кількості
<i>Київська область</i>								
Всього підприємств харчової промисловості	117	100	127	100	112	100	112	100
– в т.ч. підприємства, які займались інноваційною діяльністю	12	10,3	14	11,0	13	11,6	11	9,8
<i>Україна</i>								
Всього підприємств харчової промисловості	2705	100	2457	100	2383	100	2243	100
– в т.ч. підприємства, які займались інноваційною діяльністю	267	9,9	352	14,3	384	16,1	420	18,7

Джерело: складено автором за даними [17, 48, 49, 50, 87].

Ускладнює ситуацію те, що в столичній області, яка спеціалізується на виробництві та продажу агропродовольчих товарів, відсоток реалізованої інноваційної харчової продукції у загальному обсязі проданого продовольства регіону у 2012 р. є вдвічі менше, ніж відповідне значення по країні (табл. 2.2).

Навіть, у двох попередніх роках рівень показника по області перевищував національний лише на 0,7 та 0,6 п.п.

Таблиця 2.2

Вартість і питома вага обсягу реалізованої інноваційної агропродовольчої продукції в загальному його обсязі по Київській області та загалом по країні

Показники	2005 р.		2010 р.		2011 р.		2012 р.	
	млн грн	у % до загальної кількості	млн грн	у % до загальної кількості	млн грн	у % до загальної кількості	млн грн	у % до загальної кількості
<i>Київська область</i>								
Обсяг реалізованої агропродовольчої продукції	5820,7	100	13383,0	100	14444,4	100	15905,2	100
– у т.ч. інноваційної	11,1	0,2	419,3	3,1	445,1	3,1	146,8	0,9
<i>Україна</i>								
Обсяг реалізованої агропродовольчої продукції	76329,1	100	193055,6	100	222387,8	100	254459,9	100
– у т.ч. інноваційної	3574,0	4,7	4660,9	2,4	5485,3	2,5	4614,3	1,8

Джерело: складено автором за даними [17, 48, 49, 50, 87].

Разом із тим, протягом 2005–2012 рр. на Київщині спостерігалось хоча й незначне, проте зростання кількості підприємств, які впроваджують інновації у виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів із 7 до 10-ти одиниць (табл. 2.3). Структурні зміни також були позитивними, але малозначущими, оскільки в загальній кількості промислових суб'єктів господарювання їх частка збільшилась лише на 3 п.п. і на кінець 2012 р. дорівнювала 25,6 %. Натомість галузь машинобудування, яка ще у базовому році лідирувала в економіці регіону за кількістю інноваційно-активних підприємств (12 од. у 2005 р.), через сім років поступилась власними позиціями агропродовольчому сектору і хімічній промисловості.

Таблиця 2.3

Динаміка кількості промислових підприємств Київської області за видами економічної діяльності, які впроваджували інновації, од.

№ п/п	Вид економічної діяльності	Роки					Відхилення 2012 р. від 2005 р., од (+,-)
		2005	2009	2010	2011	2012	
1	Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	7	11	12	10	10	3
2	Легка промисловість	3	2	2	3	2	-1
3	Хімічна та нафтохімічна промисловість	4	9	6	6	10	6
4	Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	4	3	2	2	3	-1
5	Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	1	2	1	1	3	2
6	Машинобудування	12	7	9	11	8	-4
7	Інші галузі промисловості	–	5	3	2	3	3
	РАЗОМ	31	39	35	35	39	8

Джерело: складено автором за даними [17, 48, 49, 50, 87].

Загалом по Київській області за досліджуваний період, незважаючи на приріст промислових суб'єктів господарювання, що впроваджують інновації – на 8 одиниць, питома вага інноваційно-активних підприємств фактично продовжує залишатись на рівні 7–8 %. До того ж, порівняно із 2000 роком значення результативності взагалі скоротилось у 2,7 раза – із 21,5 до 8 %. Це свідчить про загострення проблеми щодо оновлення й модернізації виробничого потенціалу як регіону в цілому, так і агропродовольчого сектору зокрема.

Так, протягом досліджуваного періоду зростання кількості інноваційних видів продовольства, що ставились на промислову лінію, супроводжувалось паралельним зменшенням чисельності нових технологічних процесів (рис. 2.3). Очевидно, що така зміна акцентів в інноваційній активності підприємств свідчить про послаблення її якісної складової, тобто надання переваг порівняно короткостроковим цілям над фундаментальним удосконаленням виробничих процесів.

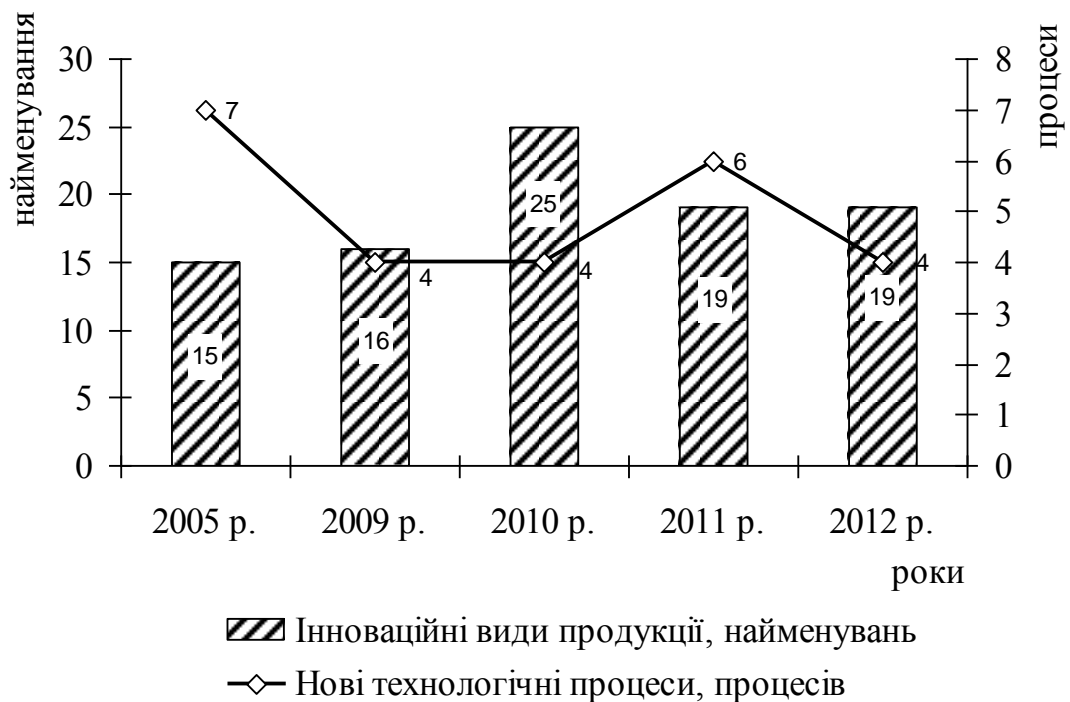

Рис. 2.3. Динаміка впровадження інновацій в агропродовольчому виробництві Київській області

Джерело: побудовано автором за даними [48, 49, 50].

Ця тенденція є віддзеркаленням тієї, що стосується всіх секторів промисловості Київської області. З одного боку, якщо у 2005 р. тут було освоєно виробництво 90 нових видів продукції, то на кінець 2012 р. ця величина збільшилась на 10 найменувань. Негативним виглядає той факт, що із генеральної їх сукупності лише 21 % всіх найменувань інноваційних продуктів належать до розряду нових не лише для самого підприємства, але й для ринку. До того ж, тільки 3 % такої продукції представлені машинами, устаткуванням, апаратами або приладами, з яких жоден не визнається ринком як новий.

З іншого боку, за аналізований період скоротилось впровадження нових технологічних процесів із 41 до 31. Не додає оптимізму те, що у 2012 р. лише 12 нових технологічних процесів (38,7 %) пов'язані із переходом на маловідходні, ресурсозберігаючі або безвідходні напрями виробництва, що є неабияк актуально в умовах необхідності трансформації вітчизняних продуктивних сил.

Разом із тим, інноваційно-активних підприємств, які почали виготовляти нову промислову продукцію станом на 2012 р. було 21 одиниця, що на 9 одиниць більше за кількість тих господарюючих суб'єктів, які впроваджують нові технології. До того ж, порівняно із 2005 р. чисельність як одних, так і інших скоротилось майже вдвічі.

За два останні роки найбільше промислових підприємств, які впроваджують інновації у Київській області здійснювали свою господарську діяльність у Києво-Святошинському районі (6 суб'єктів за 2011 р. і 2012 р.), Білоцерківському (3), Переяслав-Хмельницькому (3) та Згурівському (3), у той час як серед міст найвища інноваційна активність була зафіксована у Білій Церкві (8 суб'єктів у 2012 р.). Однак більшість із них також не зосереджувались на модернізації та підвищенні технологічної ефективності процесів розширеного відтворення, тому що переважно освоювали виробництво інноваційних видів продукції.

Найбільшу частку у структурі виробництва нової продукції промисловими підприємствами Київщини за видами економічної діяльності продовжує займати хімічна та нафтохімічна галузь області. Причому, починаючи із 2005 р. її питома вага зросла на 24 п.п. – із 35 до 59 % (рис. 2.4). Практично без суттєвих змін залишається значення виробництва інноваційних харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, а саме близько $\frac{1}{5}$ від сумарного обсягу освоєних видів нової промислової продукції.

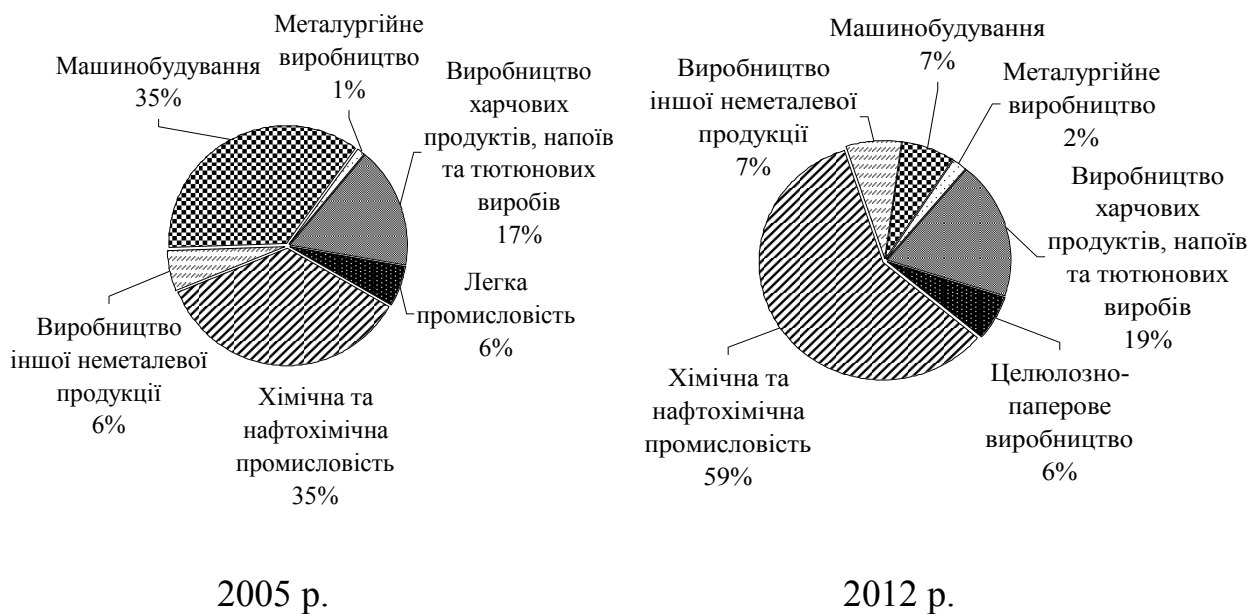

Рис. 2.4. Структура виробництва інноваційних видів продукції переробних підприємств Київської області за видами економічної діяльності
Джерело: побудовано автором за даними [48, 49, 50].

На відміну від освоєння виробництва нових видів промислової продукції в столичному регіоні протягом восьми останніх років у структурі впроваджених нових технологічних процесів питома вага агропродовольчих підприємств, навпаки, скоротилась на 4 п.п. (рис. 2.5), що в абсолютному виразі становить зменшення на 3 процеси. Натомість вдвічі збільшилась кількість застосовуваних інноваційних технологій на підприємствах хімічної і нафтохімічної промисловості (із 9 до 18 процесів), що призвело до заволодіння знову лідерськими позиціями у структурі – 61 % станом на кінець 2012 р. У свою чергу, в галузі машинобудування, яка займала провідну позицію у 2005 р., відбулось різке зменшення кількості впроваджених нових технологічних процесів – із 21 до 2. Повертаючись до підприємств, що спеціалізуються на виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів слід зазначити, що із 4-х нових процесів лише 2 у 2012 р. стосувалось ресурсозберігаючих принципів відтворення.

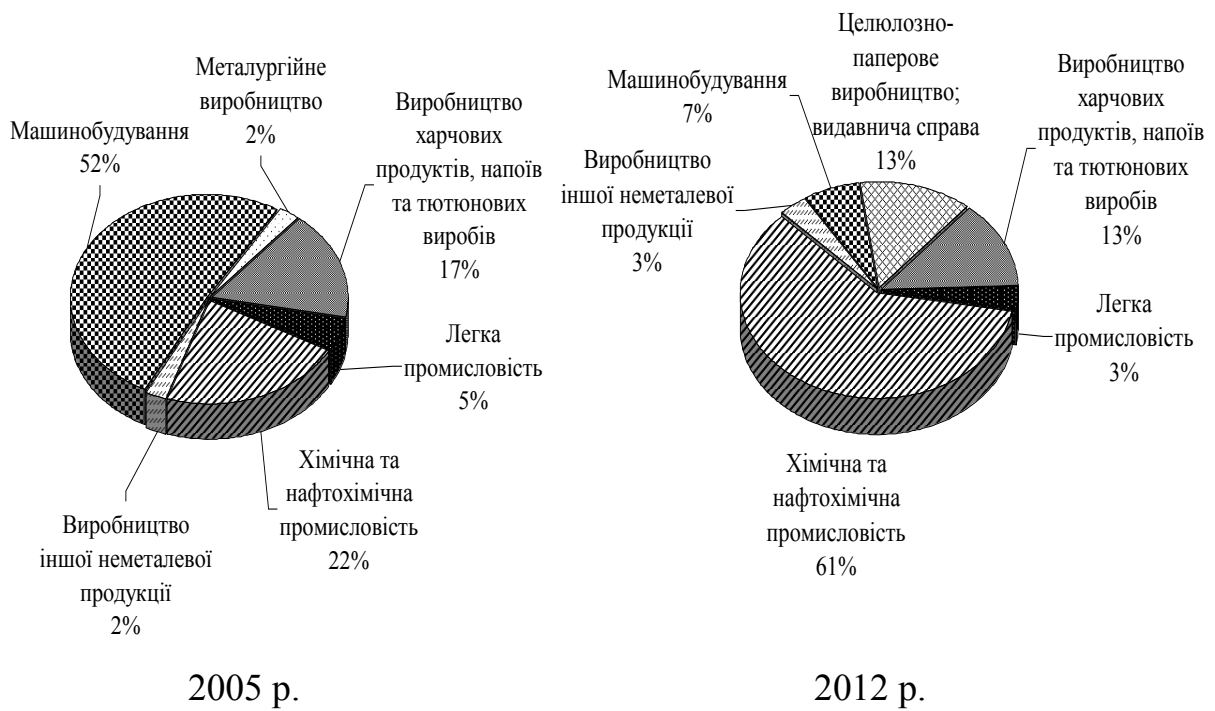

Рис. 2.5. Структура впровадження нових технологічних процесів на переробних підприємствах Київської області за видами економічної діяльності
Джерело: побудовано автором за даними [48, 49, 50].

Крім того низькими є показники інтенсивності проведення інноваційної діяльності в аграрному секторі регіону. Зокрема, не є високою порівняльна активність агропродовольчих підприємств Київської області щодо освоєння виробництва інноваційних видів продукції у розрахунку на один суб'єкт господарювання (табл. 2.4). Якщо в середньому по Київщині значення цього показника у 2005 р. встановилось на рівні 2,9 найменувань на одне інноваційно-активне підприємство, то у харчовій промисловості – лише 2,11. Незважаючи на те, що у хімічній та нафтохімічній промисловості протягом 2005–2012 рр. відбулось зменшення абсолютного значення показника із 8 до 5,9 найменувань нової продукції на одне підприємство, в агропродовольчому секторі значення показника є меншим за відповідне втричі. Разом із тим, загальний рівень інтенсивності за всіма видами економічної діяльності за аналізований період практично залишився на однаковому рівні.

Таблиця 2.4

Кількість освоєних видів інноваційної продукції у розрахунку на одне інноваційно-активне промислове переробне підприємство, найменувань

Показник	2005 р.			2011 р.			2012 р.		
	Кількість інноваційно-активних підприємств	Кількість видів інноваційної продукції	Кількість інноваційної продукції на одне підприємство	Кількість інноваційно-активних підприємств	Кількість видів інноваційної продукції	Кількість інноваційної продукції на одне підприємство	Кількість інноваційно-активних підприємств	Кількість видів інноваційної продукції	Кількість інноваційної продукції на одне підприємство
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	7	15	2,1	10	19	1,9	10	19	1,9
Легка промисловість	3	5	1,7	3	1	0,3	2	-	×
Хімічна та нафтохімічна промисловість	4	32	8	6	49	8,2	10	59	5,9
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	4	5	1,3	2	12	6	3	7	2,3
Металургійне виробництво та виробництво готової металевої продукції	1	1	1	1	2	2	3	2	0,7
Машинобудування	12	32	2,7	11	12	1,1	8	7	0,9
Інше	-	-	×	1	-	×	2	6	3
РАЗОМ	31	90	2,9	34	95	2,8	38	100	2,6

Джерело: складено автором за даними [48, 49, 50].

Освоєння виробництва інноваційної продукції досягається залученням фінансових ресурсів. У 2005 р. найбільший обсяг фінансування було спрямовано на виробництво інноваційної продукції у хімічній та нафтохімічній промисловості, а саме 22,8 млн грн або 74,4 % від всіх витрат на здійснення інноваційної діяльності у промисловості Київської області (табл. 2.5). У свою чергу, в харчову промисловість та переробку сільськогосподарської сировини на зазначені цілі було інвестовано лише 2,7 млн грн. Проте за подальші сім

років обсяг фінансування інновацій у цій галузі стрімко зростав і на кінець 2012 р. збільшився у 43 рази. Завдяки такій прогресуючій тенденції фінансування інноваційної діяльності агропродовольчого виробництва Київщини у звітному році досягло вищого рівня, ніж в інших секторах економіки області, а саме 116,5 млн грн. або 63,8 % від загального обсягу фінансування інноваційної діяльності промисловості регіону.

Таблиця 2.5

Динаміка і структура фінансування інноваційної діяльності за видами економічної діяльності у Київській області

Вид економічної діяльності	2005 р.		2011 р.		2012 р.		Відношення 2012 р. до 2005 р., %
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	2708,4	8,8	61287,5	40,1	116470,4	63,8	зб. у 43 рази
Легка промисловість	188,0	0,6	1997,1	1,3	3289,6	1,8	зб. у 17,5 рази
Хімічна та нафтохімічна промисловість	22823,3	74,4	72743,0	47,6	45236,4	24,8	зб. у 2 рази
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	166,0	0,5	1899,0	1,2	2772,7	1,5	зб. у 16,7 рази
Металургійне виробництво та виробництво готової металевої продукції	1030,0	3,4	1293,1	0,8	–	×	×
Машинобудування	3757,1	12,3	4478,8	2,9	2032,3	1,1	54,1
Інші галузі	–	–	9102,6	6,0	12668,9	6,9	×
РАЗОМ	30672,8	100	152801,1	100	182470,3	100	зб. у 2,3 рази

Джерело: складено автором за даними [48, 49, 50].

Досить слабо фінансуються інноваційні проекти підприємств легкої промисловості, проекти щодо виробництва іншої неметалевої мінеральної продукції і машинобудування, що можна пояснити відсутністю порівняльних переваг цих галузей в економіці Київської області.

Проте на тлі позитивної динаміки останніх років щодо збільшення обсягів фінансування інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості основна проблема полягає у якості здійснення інвестиційного процесу. Якщо ще у 2005 р. майже 1,5 млн грн. або 54,3 % від загального обсягу витрат на фінансування інноваційної діяльності агропродовольчих підприємств було спрямовано на виробниче проектування, інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів, впровадження нових методів їх виробництва, то вже починаючи із 2009 р. близько $\frac{3}{4}$ коштів було витрачено підприємствами на придбання нових машин, обладнання, установок та інших основних засобів (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Розподіл обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності в харчовій промисловості

Напрями інноваційної діяльності	2005 рік		2009 рік		2011 рік		2012 р.	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Дослідження і розробки	5,0	0,2	1403	6,4	119,4	0,2	—	×
Придбання нових технологій	—	—	7,3	0,03	—	×	—	×
Виробниче проектування	1471,4	54,3	—	×	—	×	—	×
Придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів	1122,8	41,5	15994,1	72,6	50505,7	82,4	105614,7	90,7
Маркетинг та реклама	18,7	0,7	—	×	—	×	—	×
Інші	90,5	3,3	4627,6	21,0	10662,4	17,4	9786,5	8,4
РАЗОМ	2708,4	100	22032,0	100	61287,5	100	116470,4	100

Джерело: складено автором за даними [48, 49, 50].

Ускладнює проблему той факт, що на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки у 2012 р. на підприємствах із виробництва харчової продукції, напоїв та тютюнових виробів взагалі перестали витрачатись кошти. Навіть фінансування процесу придбання нових технологій останніми роками тут не спостерігалось. На наше глибоке переконання, такий стан речей

унеможливиює стратегічні перспективи інноваційного розвитку агропродовольчих підприємств Київської області, тому що нівелюються його фундаментальні засади, які обов'язково мають ґрунтуватись на інтеграції вітчизняної технічної науки у сферу матеріального виробництва, а не на впровадженні виключно готових іноземних технологічних ліній. Аналогічні висновки також впливають з аналізу структури витрат за джерелами надходження у харчову промисловість та переробку сільськогосподарської продукції регіону (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Порівняльна структура фінансування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості за джерелами

Види джерел фінансування	2005 р.				2012 р.			
	Загалом по країні		у т.ч. Київська обл.		Загалом по країні		у т.ч. Київська обл.	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
1. Власні кошти	713,81	69,5	2,71	100	1411,7	90,1	111,5	95,7
2. Державний бюджет	1,85	0,2	–	–	0,1	0,0	–	×
3. Вітчизняні інвестори	8,29	0,8	–	–	–	×	–	×
4. Іноземні інвестори	97,62	9,5	–	–	–	×	–	×
5. Кредити	204,88	20,0	–	–	154,2	9,8	5,0	4,3
6. Інші джерела	–	–	–	–	0,4	0,0	–	×
РАЗОМ	1026,45	100	2,71	100	1566,4	100	116,5	100

Джерело: складено автором за даними [48, 49, 50, 93].

На сьогодні агропродовольчі підприємства як у Київській області, так і загалом по Україні впроваджують інновації переважно за рахунок власних коштів. Однак, якщо у 2005 р. в досліджуваному регіоні на ці цілі жодних інших джерел не було передбачено, то вже на кінець 2012 р. 4,3 % всіх фінансових ресурсів становили кредити. Крім того, така питома вага позичкового капіталу вдвічі поступається відповідній по державі, що свідчить про наявність проблеми. Разом із тим, занепокоює відсутність зацікавленості в

інвесторів, як вітчизняних, так іноземних щодо вкладання капіталу у побудову нового високоефективного бізнесу в агропродовольчому секторі економіки. Інакше кажучи, такий перебіг подій свідчить про наявність стримуючих факторів створення сприятливого клімату для розвитку венчурного підприємництва в Україні, які аналізувались на початку розділу.

З іншого боку, проблема також полягає у наявності секторальних диспропорцій у структурі фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств Київської області (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Обсяги реалізованої інноваційної продукції та фінансування інновацій в Київській області за видами економічної діяльності разом за період 2009–2012 роки

Показники		Вид економічної діяльності	Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	Машинобудування	Виробництво неметалевої мінеральної продукції	Хімічна та нафтохімічна промисловість	Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	Інший	Разом
			Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	Машинобудування	Виробництво неметалевої мінеральної продукції	Хімічна та нафтохімічна промисловість	Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	Інший	Разом
Обсяг реалізованої інноваційної продукції	млн грн		1280,6	83,6	123,9	886,4	71,8	124,2	2570,5
	%		49,8	3,3	4,8	34,5	2,8	4,8	100
Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності	млн грн		276,1	15,2	116,9	172,9	3,1	36,5	620,7
	%		44,5	2,4	18,8	27,9	0,5	5,9	100
– у т.ч. за рахунок кредитів	млн грн		22,5	–	18,2	86,8	1,7	8,9	138,1
	%		16,3	–	13,2	62,9	1,2	6,4	100

Джерело: складено автором за даними [48, 49, 50].

Так, за період 2009–2012 рр. при обсягу реалізованої інноваційної продукції агропродовольчого сектору регіону близько половини всього

продажу нових промислових товарів в загальному обсязі фінансування інноваційної діяльності частка кредитів становила лише 16,3 %. У свою чергу на виробництво нових видів хімічної та нафтохімічної продукції у Київській області, де обсяг їх реалізації становив всього $\frac{1}{3}$ всіх продаж інноваційних товарів економіки регіону, було залучено 62,9 % позичкового капіталу.

Загалом нагальна потреба у нарощуванні величини кредитних ресурсів в агропродовольчій сектор досліджуваного регіону для впровадження інноваційних проектів полягає у тому, що власних коштів підприємств, які є головним фінансовим донором недостатньо. Такий висновок випливає із ретроспективного аналізу результатів фінансово-економічної діяльності суб'єктів господарювання даної галузі (рис. 2.6).

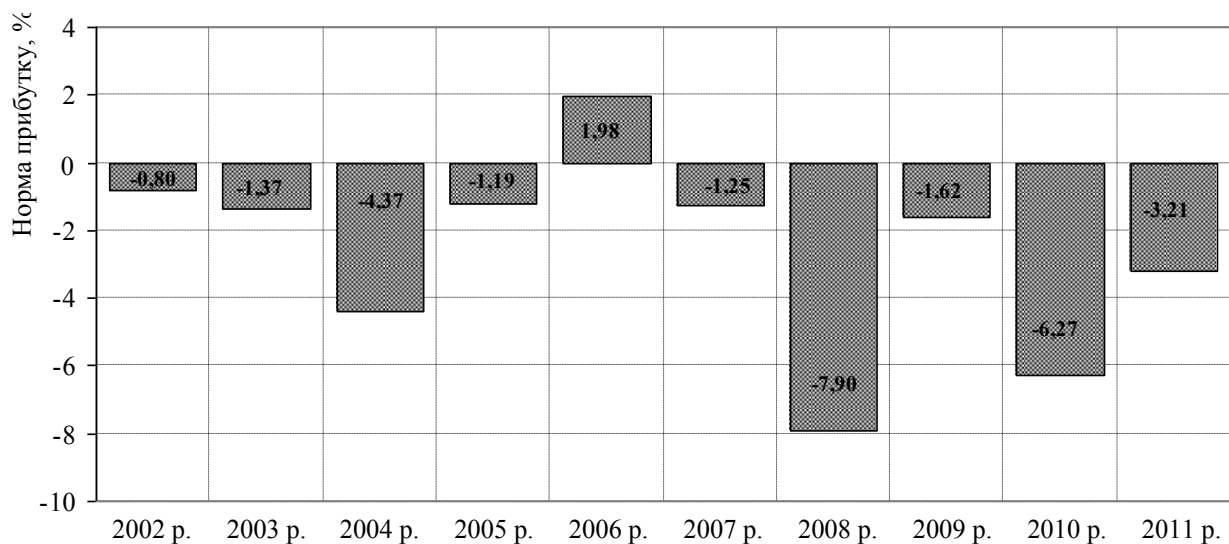

Рис. 2.6. Норма прибутку підприємств з виробництва харчової продукції, напоїв та тютюнових виробів за 2002-2011 роки, %

Джерело: побудовано автором за даними [17].

Протягом 2002–2011 рр. харчова промисловість Київської області працювала неефективно, тому що переважна більшість підприємств галузі продемонстрували від'ємне значення норми прибутку. До того ж, найвищий показник збитковості тут встановився у 2008 р. – 7,9 % і у 2010 р. – 6,27 %, коли кризові явища світової економіки негативно відбилися на роботі вітчизняних суб'єктів господарювання, у тому числі агропродовольчого

сектору регіонального рівня. За умов очевидного дефіциту власного капіталу провідним інструментом у забезпеченні інноваційного розвитку підприємств сільського господарства і харчової промисловості можуть виступати запозичені кошти, чільне місце серед яких мають посісти банківські кредити.

2.2. Новітні тенденції банківського кредитування сільськогосподарських і переробних підприємств

Протягом 2002–2007 рр. в Україні спостерігалася позитивна тенденція щодо активізації участі комерційних банків у стимулюванні розвитку реального сектору економіки. Поступове зниження процентної ставки на 7,3 п.п. (із 20,8 до 13,5 %) призвело до цілком закономірного збільшення обсягу, залучених у різні сектори господарювання, кредитів, а саме із 42 до 427 млрд грн (у понад 10 разів) (рис. 2.7). За січень–грудень 2007 р. стрімке підвищення попиту населення на іпотечне і споживче кредитування, ініційоване порівняно низькими процентними ставками – 13,5 %, призвело до значних темпів зростання заборгованості за кредити, надані фізичним особам – 197,9 % порівняно із попереднім роком. Загалом ситуація ускладнювалася внаслідок загрози несвоєчасного погашення заборгованості у майбутньому, тому що номінальні доходи населення в цей період зростали суттєво повільніше, а саме на 30,6 %, ніж обсяги отриманих кредитів [130, С. 43]. Зрештою, такий перебіг подій цілком виправдано мав всі підстави, щоб прискорити інфляційні процеси. Так, індекс споживчих цін у 2007 р. дорівнював 116,6 % проти 111,6 % у 2006 р. (був найвищим за попередні сім років). Варто зазначити, що експерти Національного банку України серед груп інфляційних факторів не виокремлюють ріст кредитування фізичних осіб, натомість акцентують увагу на подорожчанні продовольчих товарів внаслідок несприятливих погодних умов, збільшенні ціни на паливо через ріст світових цін на нафту і нафтопродукти, підвищенні доходів населення і політичній невизначеності в країні [130, С. 4].

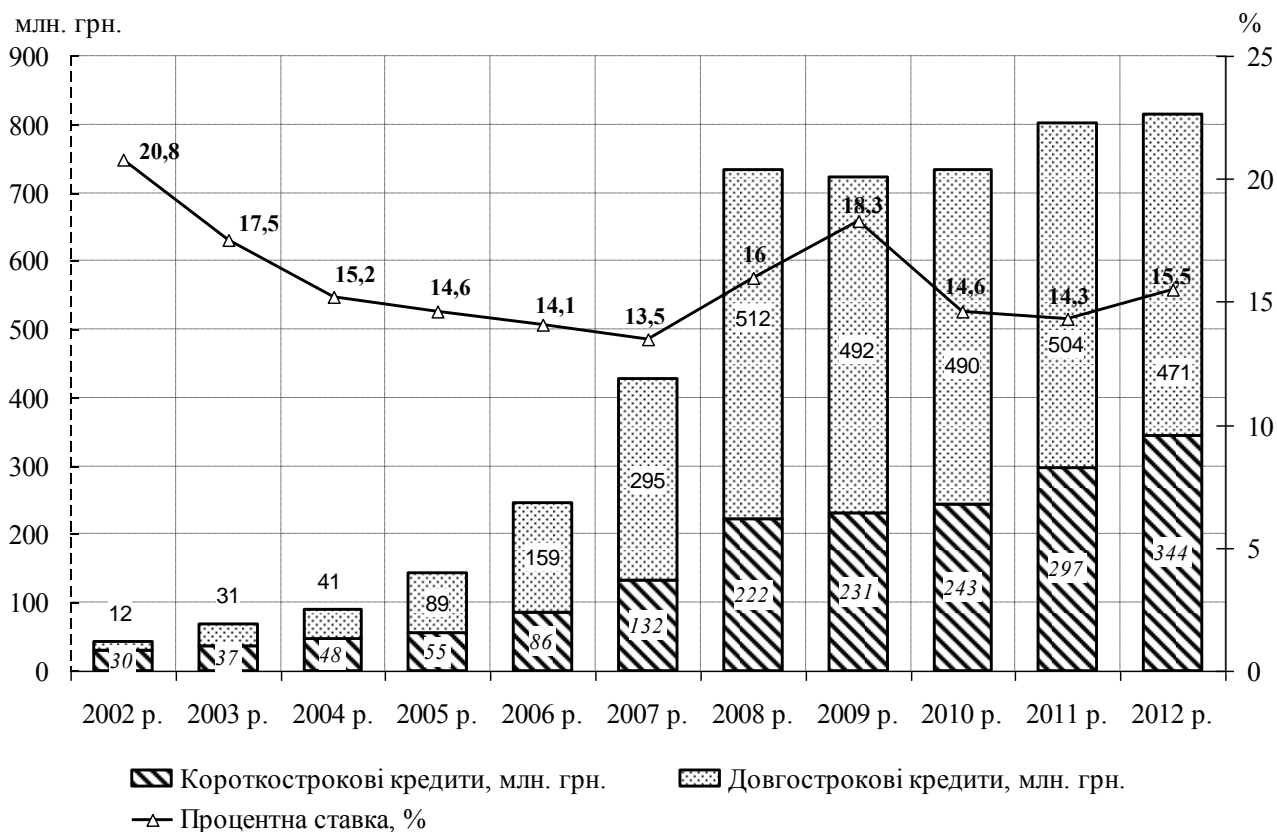

Рис. 2.7. Обсяги кредитів (залишки коштів на кінець періоду), залучених в економіку України і розмір процентної середньозваженої ставки (з урахуванням овердрафту) за 2002–2012 роки

Джерело: побудовано автором за даними [130, 131, 132, 133, 134].

Проте, ми вважаємо, що необґрунтоване нарощування обсягів споживчих та іпотечних позик, яке переважало ріст реальних доходів населення протягом року неодмінно мало було б стимулювати підвищення цін на товари. З метою зниження інфляційного тиску протягом 2007 р. Національний банк України через монетарну політику стримував розширення грошової маси в обігу. Зокрема, було вжито заходів з регулювання ліквідності комерційних банків, використовуючи депозитні сертифікати. Застосування цього фінансового інструменту передбачало підвищення середньозважених процентних ставок за операціями рефінансування овернайт з 9 до 12% річних та з 10 до 12,5 % річних (без забезпечення) у листопаді і до 14,5 та 15,0 % річних відповідно у грудні. Також після відновлення у серпні 2007 року проведення мобілізаційних операцій мало місце розширення діапазону процентних ставок за депозитними

сертифікатами з 0,5–5 до 0,5–7,0 % річних у листопаді, з 0,5 до 8,0 % річних – у грудні 2007 року [130, С. 26–27].

Незважаючи на зростання на 2,5 п.п. середньозваженої процентної ставки за кредитами з урахуванням овердрафту до 16 % (у річному обчисленні), у 2008 р. розмір наданих кредитів зріс до 734 млрд грн, що в 1,7 раза перевищило значення попереднього року. Пояснити це можна девальвацією гривні по відношенню до іноземних валют, починаючи із жовтня 2008 р., що й спричинило суттєве зростання кредитних вкладень в іноземній валюті. Підвищення відсоткової ставки за кредити було пропорційно пов'язане із збільшенням ставки по депозитах домашніх господарства із 7,6 % у грудні 2007 р. до 10 % у грудні 2008 р. У свою чергу подорожчання вкладень у фінансові корпорації було спричинено погіршенням розвитку національної економіки, починаючи із другої половини 2008 р. через вплив світової фінансової кризи, яке проявилось у зниженні купівельної спроможності населення країни та штучно спровокованої недовіри людей до комерційних банків. Для підтримки ліквідності банків і подолання інфляційних процесів Національний банк вдався до рефінансування шляхом підняття середньозваженої процентної ставки із 10,1 до 14,8 % у грудні [131, С. 3–4].

Світова фінансова криза зумовила різке зниження зовнішнього попиту на продукцію української економіки, що проявилось у значному погіршенні фінансових результатів багатьох вітчизняних підприємств, зростанні безробіття, скороченні заробітних плат і реальних доходів населення, а також зменшенні пропозиції іноземної валюти на внутрішньому фінансовому ринку. Падіння купівельної спроможності громадян та негативні фінансові показники діяльності господарюючих суб'єктів на тлі зростаючої їх недовіри до банківського сектору, інфляційних і девальваційних очікувань мотивувало низьку заощаджувальну активність протягом 2009 р. Зрозуміло, що депозитна політика комерційних банків була спрямована на нарощування ресурсів переважно у національній валюті на довготривалий термін. Так, вартість депозитів зросла до 11,8 % (на 3,5 п.п.) [132, С. 3–4], що цілком закономірно

спричинило підвищення середньозваженої процентної ставки за кредитами – із 16,0 у 2008 р. і до 18,3 % річних у 2009 р. Більш висока ставка за кредит разом із погіршенням платоспроможності населення через зменшення їх реальних доходів, великий рівень фінансових ризиків, збільшення заборгованості за раніше отриманими кредитами, посилення вимог банків щодо оцінки кредитоспроможності клієнтів призвело до того, що у 2009 р. обсяг залучених в економіку кредитів зменшився на 1,5 % до 723 млрд грн [132, С. 3–4].

У 2010 р. економічна ситуація дещо стабілізувалась, а грошово-кредитний ринок характеризувався відновленням довіри населення до банків і національної валюти. Збільшення обсягу депозитів на 24,4 % – до 416,6 млрд грн спричинило зниження вартості заощаджень 4,4 п.п. – до 7,6 % річних. Достатній рівень ліквідності комерційних банків і аргументована монетарна політика НБУ дали змогу знизити вартість кредитного ресурсу із 18,3 до 14,6 %, що забезпечило зростання залишків за кредитами на 10 млрд грн або на 1,4 % [133, С. 3–4].

Поліпшення макроекономічних тенденцій і зовнішньоекономічної кон'юнктури призвело до поступового збільшення депозитних ресурсів у 2011 р. на 18 % – до 491,8 млрд грн. Загалом процентна ставка за депозит протягом звітного періоду скоротилася на 2,1 п.п. до 7,3 % річних. Завдяки такій динаміці активізувалось кредитування: сума наданих кредитів зросла на 10,8 % [132, С. 8]. Висхідна тенденція продовжилась і у 2012 р., що призвело до збільшення заборгованості за коротко- і довгостроковими кредитами на кінець періоду до рівня 815 млрд грн. Варто зазначити, що загальнонаціональна тенденція вітчизняної грошово-кредитної політики суттєво вплинула на розвиток системи кредитування агропродовольчого сектору.

Загалом агропромисловий комплекс не належить до групи галузей національної економіки, відносно до яких комерційні банки мають високий інтерес щодо надання позик. До 2000 року внесок української банківської системи у фінансування сільськогосподарських і переробних підприємств був досить невеликим і не перевищував одного мільярда гривень. Для

прискореного переходу на інноваційний шлях розвитку, вітчизняна продовольча галузь потребувала чималих кредитних ресурсів. Проте через тривалий оборот авансованого капіталу у сільськогосподарському виробництві, підвищені ризики настання несприятливих природно-кліматичних умов, неточності у прогнозах цінової кон'юнктури на аграрну і продовольчу продукцію, відсутність належної застави внаслідок не сформованості ринку землі в Україні значною мірою знижуються показники кредитоспроможності вітчизняних суб'єктів агропродовольчого виробництва і підвищується вартість позичкового капіталу банку.

За таких умов світовий досвід сформував механізм державної підтримки аграрної галузі внаслідок часткової компенсації процентних ставок за надані кредити. У розвинених країнах він, насамперед, спрямований на модернізацію виробничого процесу і переходу на інтенсивний тип зростання. Так, наприклад, в Австрії близько 40 % загальної суми пільгового кредиту використовується на удосконалення організаційної структури ферм, тоді як у Франції понад 70 % пільгових позик спрямовується на модернізацію аграрних підприємств [63]. З метою прискорення процесу модернізації сільського господарства і випуску конкурентоздатної продукції уряди країн з розвинутою ринковою економікою передбачають спеціальні умови кредитування. Відсоткова ставка пільгових кредитів залежно від умов ведення аграрного виробництва становить лише від 3,1 до 8,9 % [116].

В Україні інструмент часткової компенсації процентної ставки за кредити, надані банками для здійснення операційної діяльності суб'єктам господарювання в аграрному секторі економіки була запроваджена ще у 2000 р. Протягом 2000–2001 рр. питома вага одержаних банківських кредитів агропромисловими підприємствами України суттєво підвищилась, досягнувши рівня 20,8 % від загального обсягу кредитування національної економіки. Цьому значною мірою посприяло саме запровадження державного механізму здешевлення кредитів комерційних банків для аграріїв, що зацікавило комерційні банки і сприяло кредитуванню підприємств АПК. Незважаючи на

досить високий фактичний рівень процентної ставки за аграрний кредит у розмірі 33 % у 2001 р., завдяки частковій компенсації із бюджету вдалося знизити її рівень для сільськогосподарського позичальника на 17,5 п.п. і досягти значення у 15,5 %. Очевидно, що така величина була значно більш прийнятною для аграрного бізнесу ніж стартова. Хоча слід наголосити на короткостроковому характері кредитів протягом 2000–2003 рр. Всі вони призначались для фінансування виробничих витрат на один календарний рік, пов'язаних із поповненням оборотних засобів (пально-мастильних матеріалів, мінеральних добрив, насіння, засобів захисту рослин, кормів, ветеринарних препаратів, молодняку сільськогосподарських тварин, птиці, яєць для інкубації, запасних частин для ремонту сільськогосподарської техніки тощо).

Із 2004 і по 2008 рр. обсяг наданих для агропромислових підприємств України кредитів в абсолютних значеннях зріс найбільше – на 11,1 млрд грн (із 9,0 до 20,1 млрд грн) (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Динаміка і питома вага кредитів АПК України за 2000-2012 роки

Показники	Роки						
	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012
1.Обсяги кредитів в економіку, млрд. грн.	19,6	42,0	88,6	245,2	734,0	732,8	815,1
– темп приросту,%	×	114,3	111,0	зб. в 1,7 рази	зб. у 2 рази	-0,16	11,2
2.Обсяг кредитів в АПК, млрд. грн.	2,1	6,2	9,0	12,8	20,1	10,1	13,5
– темп приросту,%	×	зб. у 2 рази	45,2	42,2	57,0	-50,0	33,7
3. Питома вага кредитів в АПК, %	10,7	14,8	10,2	5,2	2,7	1,4	1,7

Джерело: складено автором за даними [80, 88].

Велике значення мало впровадження у 2004 р. механізму здешевлення вартості довгострокових банківських позик, які використовувалися на оновлення основних засобів виробництва, зокрема сільськогосподарської і зрошувальної техніки. Оскільки в цей період величина пільгової процентної

ставки перебувала у діапазоні від 7 до 12 %, то зрозуміло, що такі умови були досить сприятливими для фінансування більш масштабних проектів в АПК держави. При цьому питома вага кредитів в АПК у загальних їх обсягах продовжувала зменшуватись. Аграрний сектор економіки не став пріоритетним напрямом кредитування, хоча і обсяги кредитів зростали до 2008 р.

Фінансова криза, що почалася вкінці 2008 р. спричинила зростання ціни кредитного ресурсу для агропромислових підприємств із 17 % у 2007 р. до 27,8 % у 2009 р. (на 10,8 п.п.) (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Пільгові кредити в АПК України і зміна процентних ставок за ними протягом 2000-2012 рр.

Роки	Обсяг кредитування			Середня процентна ставка за кредит, %	Розмір часткової компенсації процентної ставки, %	Пільгова ставка за кредит, %
	всього, млрд грн	у т.ч. пільгові кредити				
		млрд грн	у % до загальної суми			
2000	2,1	0,8	38,1	54	17,5	36,5
2001	5,9	2,8	47,5	33	17,5	15,5
2002	6,2	2,2	35,5	26	10	16
2003	8,2	3,2	39,0	21	10	11
2004	9,0	3,6	40,0	17	10	7
2005	10,4	7,6	73,1	18	10	8
2006	12,8	7	54,7	20	10	10
2007	14,6	8,3	56,8	17	10	7
2008	20,1	15,1	75,1	24	12	12
2009	6,8	2,6	38,2	27,8	15,4	12,4
2010	10,1	6,2	61,4	25,5	15,5	10
2011	14,9	4,1	27,5	17,8	15,5	2,3
2012	13,5	1,3	9,6	15,5	15,0	0,5
2012 р. (+,-) до 2000 р.	11,4	0,5	-28,5 п.п.	-38,5 п.п.	-2,5 п.п.	-36,0 п.п.

Джерело: складено автором за даними [80,88] (додаток А).

Хоча пільгова ставка в цей період була досить низькою – всього 7–12 %, але різке скорочення бюджетних коштів на здешевлення комерційних кредитів

із 1,7 млрд грн у 2008 р. до 374 млн грн у 2009 р. призвело до зменшення обсягу кредитування галузі із 20,1 млрд грн у 2008 р. до 6,8 млрд грн у 2009 р. відповідно. До того ж, ускладнювалась ситуація із ліквідністю банків, що потребувало від них зробити більш жорсткими вимоги до застави по кредиту і кредитоздатності позичальників [93].

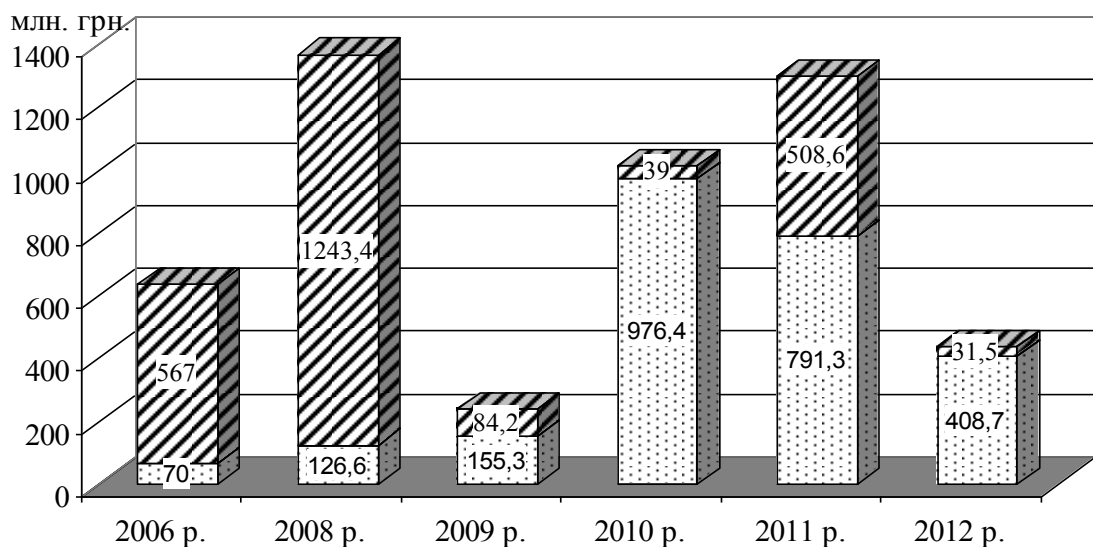
Починаючи із 2010 р., процентні ставки за надані агропромисловим підприємствам кредити знизились на 7,7 п.п., а саме із 25,5 % у звітному році і до 17,8 % у 2011 році. У свою чергу, за рахунок часткової компенсації вартості кредитного ресурсу із бюджету для аграріїв ця величина була зменшена на 15,5 п.п., тобто рівень пільгової ставки досягнув значення 2,3 %. Як наслідок, розмір залучених в АПК кредитів у 2011 р. порівняно із кризовим періодом, збільшився у 2,2 раза – із 6,8 до 14,9 млрд грн. Однак вже в цьому році спостерігалось зменшення абсолютної величини пільгових кредитів у галузь на 2,1 млрд грн і скорочення їх питомої ваги в загальному обсязі із 61,4 до 27,5 %. Незважаючи на встановлення найнижчої за всі роки пільгової ставки за кредити аграріям у 2012 р., а саме 0,5 %, їх грошовий вираз скоротився у 3,2 раза порівняно із попереднім, що фактично призвело до досягнення найнижчої за весь досліджуваний період частки пільгових кредитів – 9,6%.

Отже, за весь період використання механізму здешевлення кредитів для підприємств АПК в Україні залишок їх кредиторської заборгованості перед банками на кінець року збільшилась до рівня 13,5 млрд грн. Проте величина залучених у галузь кредитів на пільгових умовах за 12 років зросла лише на 500 млн грн., а їх питома вага у загальному обсязі взагалі зменшилась на 28,5 п.п. Це можна пояснити тим, що після 2010 р. мало місце різке зменшення обсягів фінансування за бюджетною програмою 2801240 «Здійснення фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів», а саме із 621,6 млн грн. у 2010 р. до 87,7 млн грн. у 2012 р., тобто у 7,1 раза [80]. Натомість починаючи із 2000 р. і по 2008 рр., стрімке зростання обсягів кредитування агропродовольчого

сектору загалом і у тому числі пільгового досягалось не стільки частковою компенсацією процентної ставки (протягом 2002–2007 рр. вона була постійною на рівні 10 %), скільки завдяки тенденції щодо зниження середньої процентної ставки за кредити із 54 до 17 %, тобто поліпшенню загальнонаціональної грошово-кредитної ситуації.

Варто зауважити, що у структурі пільгового кредитування аграрного сектору нашої держави чільне місце посідає Київська область. Так, сумарний обсяг кредитів в АПК за 2007–2011 рр., які підпадали під здешевлення у 2012 р., у досліджуваному регіоні становив 1,3 млрд грн, що поступалось лише Кіровоградській області (2,0 млрд грн) та Полтавській (1,7 млрд грн).

Протягом 2006–2012 рр. динаміка залучення кредитів до агропродовольчого сектору столичної області була досить неоднозначною, хоча повною мірою відповідала загальнонаціональній тенденції (рис. 2.8).

□ Кредити на звичайних умовах, млн. грн. ▨ Кредити на пільгових умовах, млн. грн.

Рис. 2.8. Обсяги кредитів, залучених в АПК Київської області на звичайних і пільгових умовах, млн грн

Джерело: побудовано автором на основі [80].

Однак за цей період загальний обсяг наданих кредитів зменшився із 637 до 440,2 млн грн (на 30,9 %). Провідним тут є той факт, що починаючи із 2009 р. частка пільгових кредитів у загальній сумі кредитів різко скоротилась

і на кінець 2012 р. вже становила лише 7,2 %, тоді як ще у 2008 р. вона дорівнювала 90,8 %. Головною причиною негативної тенденції є також значне скорочення фінансування програм щодо бюджетної підтримки АПК через механізм часткової компенсації розміру фактичної процентної ставки за кредити. Проблема ускладнюється диспропорціями у структурі пільгового кредитування агропродовольчих підприємств Київщини. Якщо у 2006 р. тут 46,6 % становили довгострокові кредити, то у 2012 р. вони взагалі були відсутні, хоча у загальному обсязі кредитів їх обсяг дорівнював 69,9 млн грн.

Протягом 2008–2012 рр. обсяги наданих кредитів агропродовольчим підприємствам Київської області, що мають право на отримання компенсації відсоткової ставки із державного бюджету, у національній валюті збільшились в 1,7 раза і на кінець періоду досягли рівня 1764,1 млн грн (табл. 2.11). За досліджуваний період структура позичкового капіталу трансформувалась у бік підвищення частки середньострокових кредитів (тобто наданих на користування на період від одного до п'яти років) – із 75,6 до 91,9 % з паралельним скороченням питомої ваги короткострокових із 24,4 до 6,3 %. Варто наголосити, що перші домінували протягом всього досліджуваного періоду за виключенням 2009 р., коли внаслідок настання світової фінансової кризи в державі значно послабилась ділова активність більшості суб'єктів господарювання на середньострокову перспективу. Позитивним моментом тут можна назвати одержання агропродовольчими підприємствами-позичальниками регіону права на здешевлення довгострокових кредитів, починаючи із 2010 р. Це свідчило про активізацію процесу поступової модернізації виробництва і оновлення основних фондів у галузі. Однак незважаючи на оптимістичний початок, вже у 2012 р. їх частка становила менше двох відсотків, що виявляє наявність серйозної проблеми саме у цьому сегменті кредитування сільськогосподарських і переробних підприємств.

Менш важливе значення у системі кредитування агропродовольчого сектору економіки Київської області має надання банками позик в іноземній валюті. Якщо у 2008 р. розмір кредитів, які мають право на компенсацію

процентної ставки, в американській валюті становив 201,0 млн дол. США, що фактично дорівнювало величині кредитів у гривні (офіційний курс НБУ у середньому за 2008 р. становив 526,72 гривень за 100 доларів США).

Таблиця 2.11

Динаміка і структура кредитів, наданих банками агропродовольчим підприємствам Київської області, які мають право на отримання компенсації відсоткової ставки*

Вид кредиту		2008 р.		2009 р.		2010 р.		2011 р.		2012 р.	
		млн од.	%	млн од.	%	млн од.	%	млн од.	%	млн од.	%
Гривня	коротко-строкові	256,2	24,4	173,1	51,0	487,8	28,6	145,6	6,7	111,1	6,3
	середньо-строкові	795,8	75,6	620,1	49,0	1160,3	68,0	1729,9	79,9	1621,5	91,9
	довго-строкові	–	×	–	×	57,2	3,4	288,6	13,3	31,5	1,8
	Разом	1052,0	100	793,2	100	1705,3	100	2164,0	100	1764,1	100
Долар США	коротко-строкові	154,6	76,9	89,8	72,7	2,8	15,3	–	×	1,3	2,1
	середньо-строкові	46,4	23,1	33,7	27,3	4,6	25,1	12,1	57,0	50,6	82,4
	довго-строкові	–	×	–	×	10,9	59,6	9,1	43,0	9,5	15,5
	Разом	201,0	100	123,5	100	18,3	100	21,2	100	61,4	100
Євро.	коротко-строкові	–	×	–	×	–	×	–	×	–	×
	середньо-строкові	3,5	100	1,9	100	1,3	15,5	0,8	8,7	0,0	×
	довго-строкові	–	×	–	×	7,1	84,5	8,4	91,3	7,9	100
	Разом	3,5	100	1,9	100	8,4	100	9,2	100	7,9	100

Джерело: складено автором за даними [18].

Проте внаслідок ревальвації долара США вкінці 2008 р. у подальші чотири роки спостерігається зменшення обсягу кредитів в американській валюті у 3,3 раза. Протилежна ситуація має місце щодо позик у європейській валюті. Так, величина кредитів для агропродовольчих підприємств Київської області, які мають право на відшкодування частини процентної ставки, хоча є

* Примітка: короткострокові кредити – термін до 1 року, середньострокові – від 1 до 5 років, довгострокові – понад 5 років.

порівняно досить малою, але за 2008–2012 рр. збільшилась у 2,3 раза – із 3,5 до 7,9 млн євро. Характерною особливістю кредитування в іноземній валюті є орієнтація його на довгострокові цілі. У 2010 р. більше половини позик в американських доларах були довгостроковими, тоді як у 2012 р. вся сума у європейській валюті, яку планувалось здешевити за допомогою державної програми пільгового кредитування, надавалась на термін понад 5 років. Це пояснюється тим, що у 2010 р. середньозважена процентна ставка за довгостроковими кредитами не фінансовим корпораціям (без урахування овердрафту) була знижена на 2,4 п.п. і досягла прийнятного рівня – 9,7 %. Очевидно, що разом із компенсацією вартості кредитного ресурсу кінцеві умови кредитування на середній і довгий термін в іноземній валюті є більш вигідними для агропродовольчих підприємств, ніж відповідні у гривні, де розмір середньозваженої ставки відсотка у 2012 р. був на 3,7 п.п. вищим. Проте домінуючу позицію тут на кінець 2012 р. все таки має кредитування у національній валюті. Відсутність зацікавленості сектору нефінансових корпорацій загалом по країні у залученні кредитів в іноземній валюті пояснюється наявністю чималих зовнішніх ризиків [134, С. 43].

Серед 30 агропродовольчих підприємств Київської області, які у 2012 р. мали право на отримання компенсації відсоткової ставки за середньо- та довгостроковими кредитами, майже $\frac{3}{4}$ – сільськогосподарські підприємства (табл. 2.12). Незважаючи на це, розмір кредиту у розрахунку на одне переробне підприємство області є втричі більше, ніж значення цього показника по аграрних суб'єктах господарювання, тоді як у середньому у звітному році одне агропродовольче підприємство залучило позики на суму 55,1 млн грн.

Аналіз цільового використання кредитів агропродовольчими підприємствами досліджуваного регіону свідчить про те, що позичковий капітал, залучений на термін понад 1 календарний рік переважно спрямовується не для проведення інноваційної діяльності, яка є надзвичайно важливою за цих умов конкурентного середовища, а на гарантування безперебійного процесу операційної діяльності. Так, для покриття виробничих витрат (тобто

поповнення обігових коштів) одне агропродовольче підприємство в середньому залучило середньострокових кредитів, з правом переходу на пільгові умови його оплати, на суму 91,1 млн грн.

Таблиця 2.12

Середньо- і довгострокові кредити, надані агропродовольчим підприємствам Київської області у 2012 р., які мають право на отримання компенсації відсоткової ставки, за цільовим призначенням

Цільове призначення кредиту	Кількість підприємств, од.			Сума кредиту, млн. грн			Розмір кредиту у розрахунку на 1 підприємство, млн. грн		
	всього	у тому числі		всього	у тому числі		всього	у тому числі	
		с.-г.	переробні		с.-г.	переробні		с.-г.	переробні
Покриття виробничих витрат (поповнення обігових коштів)	15	10	5	1366,7	490,1	876,6	91,1	49,0	175,3
— в т.ч.:									
середньострокові	15	10	5	1366,7	490,1	876,6	91,1	49,0	175,3
— довгострокові	—	—	—	—	—	—	×	×	×
Закупівля основних засобів (с.-г. техніки, обладнання, устаткування тощо)	4	4	—	35,3	35,3	—	8,8	8,8	—
— в т.ч.:									
середньострокові	4	4	—	35,3	35,3	—	8,8	8,8	—
— довгострокові	—	—	—	—	—	—	×	×	×
Будівництво та реконструкція виробничих приміщень	11	8	3	251,1	215,6	35,5	22,8	27,0	11,8
— в т.ч.:									
середньострокові	9	8	1	219,6	215,6	4,0	24,4	27,0	4,0
— довгострокові	2	—	2	31,5	—	31,5	15,8	×	15,8
Разом	30	22	8	1653,1	741,0	912,1	55,1	33,7	114,0

Джерело: побудовано автором за даними [18].

Натомість з ціллю будівництва і реконструкції виробничих приміщень та оновлення основних засобів у розрахунку на один суб'єкт господарювання галузі було надано позики в середньому лише на 22,8 і 8,8 млн грн. Високе

значення результативного показника у першому випадку впливає, насамперед, із того, що для поповнення таких оборотних активів як паливно-мастильні матеріали, засоби захисту рослин, мінеральні добрива, насіння, корми, ветеринарні препарати, молодняк сільськогосподарських тварин, запчастини для ремонту сільськогосподарської техніки, підприємствам було надано найбільший обсяг кредитів – на 1,4 млрд грн (82,7 % всіх позичкових коштів).

У свою чергу порівняно незначний розмір кредитів для будівництва і реконструкції виробничих приміщень в обчисленні на одне агропродовольче підприємство Київської області, які мають право на компенсацію процентної ставки з бюджету, можна пояснити відносно невеликою сумою банківських кредитів, які спромоглися залучити підприємства галузі на ці потреби – лише 251,1 млн грн. (15,2 % всіх позичкових коштів). Крім того, занепокоює той факт, що тільки 2 підприємства харчової промисловості регіону у 2012 р. мали змогу отримати пільговий кредит на реалізацію інноваційних проектів. Так, у звітному році ПАТ «Переяславський експериментальний комбінат хлібопродуктів» претендував на часткову компенсацію відсоткової ставки за кредит, отриманий у 2008 р. від ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України» терміном на 4 роки і 5 місяців в сумі 4,0 млн грн на фінансування угод з будівництва цеху обвалювання свинячих напівтушок і складів силосного типу. До того ж, це саме переробне підприємство у 2009 р. залучило також довгостроковий кредит (до 2014 р.) на суму 15 млн грн під 17 % річних у тому ж комерційному банку для створення сучасного м'ясопереробного цеху і будівництва складів силосного типу, у тому числі придбання новітнього обладнання. Іншим позичальником для реалізації довгострокових господарських намірів є ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат», яке залучило ще у 2006 р. кредит на суму 16,5 млн грн під 19,6–22,5 % у ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України» до кінця 2015 р. під будівництво сучасного молочного комбінату. Однак викликає стурбованість те, що у 2012 р. жодне сільськогосподарське підприємство не мало права на

здешевлення вартості довгострокових кредитів, потрібних для будівництва чи реконструкції виробничих приміщень.

Іншим негативним моментом є відсутність пільгових кредитів у звітному році на закупівлю основних засобів (нового обладнання або устаткування), тобто для оновлення і модернізації безпосередньо виробничого процесу на підприємствах харчової промисловості Київської області, що перешкоджає зростанню конкурентоспроможності агропродовольчої продукції регіону. Однак не набагато кращою є також ситуація із сільськогосподарськими підприємствами. Вони спромоглися претендувати на здешевлення лише 35,3 млн грн середньострокових кредитів для оновлення парку сільськогосподарської техніки. До таких господарств належать: ТОВ «Агрофірма «Хліб України», яка у 2010 р. отримала від ПАТ «Державний ощадний банк України» в позику 5,0 млн грн під 17,5 % для оновлення складу основних фондів підприємства, ТОВ СП «Володар», що на придбання нової зрошувальної техніки зарубіжного виробництва отримав у 2010 р. кредит на суму 6,8 млн грн під 20 % річних від ПАТ «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний Банк», ТОВ «ТАК-Агро», яке для придбання нової сільськогосподарської техніки взяло кредит у ПАТ КБ «Хрещатик» у розмірі 8,3 млн грн під 23 % на період до 2 років і 5 місяців і ПАТ «Племптахорадгосп «Броварський», що для купівлі нових основних засобів у 2008 р. і до 2012 р. одержало кредит від ПАТ «Дочірній банк Сбербанку Росії» на суму 15,2 млн грн під 12 % річних.

За останні шість років кількість агропродовольчих підприємств Київської області, які претендували на компенсацію відсоткової ставки за середньо- і довгостроковими кредитами у розмірі до 1 млн грн різко скоротилась. Якщо у 2007 р. їх налічувалось 39 суб'єктів, то вже у 2012 р. – лише 1 (табл. 2.13). Закономірно, що сумарна величина позики на пільгових умовах у цьому діапазоні також зменшилась із 25,5 млн грн до 888 тис. грн. Аналогічну динаміку можна простежити із кредитуванням у діапазоні від 1 до 5 млн грн, де

за досліджуваний період загальний обсяг кредитів скоротився в 4,6 раза, а кількість таких підприємств зменшилась у 6 разів.

Таблиця 2.13

Групування агропродовольчих підприємств Київської області за обсягом наданих середньо- і довгострокових кредитів, які мають право на компенсацію відсоткової ставки

Порядковий номер групи	Розмір кредитів, млн грн	2007 р.		2011 р.		2012 р.		Відхилення (+,-) 2012 р. від 2007 р.	
		Кількість підприємств, од.	Обсяг кредиту на всі підприємства, тис. грн.	Кількість підприємств, од.	Обсяг кредиту на всі підприємства, тис. грн.	Кількість підприємств, од.	Обсяг кредиту на всі підприємства, тис. грн.	за кількістю підприємств, од.	по обсягах наданих кредитів, тис. грн.
I	до 1	39	25534	4	2013	1	888	-38	-24646
II	1–5	36	101638	12	30910	6	22138	-30	-79500
III	5–10	3	24060	9	61600	7	47100	4	23040
IV	10–25	4	102600	13	237200	8	135155	4	32555
V	25–50	3	122260	10	455375	7	241735	4	119475
VI	50–100	0	0	3	275000	2	106000	2	106000
VII	понад 100	0	0	3	954750	3	1100000	3	1100000
	Разом	85	376092	54	2016848	34	1653016	-51	1276924

Джерело: побудовано автором за даними [18].

Проте діаметрально протилежною є ситуація із залученням кредитів, які мають право на здешевлення вартості, величина яких перевищує 5 млн грн. Насамперед привертає увагу, висхідна тенденція по агропродовольчих підприємствах груп VI і VII. Якщо ще у 2007 р. жодне із них не мало права на отримання кредитів на пільгових умовах на термін понад один календарний рік, то вже через чотири роки 3 суб'єкти господарювання спромоглися на такий крок. Причому на кінець 2012 р. вони разом зуміли залучити позичкових коштів на суму понад 1 млрд грн. Вищезазначене дає підстави припустити факт

зміщення акценту бюджетної підтримки по програмах кредитування від малих агропродовольчих підприємств Київської області до середніх і, насамперед, крупних суб'єктів господарювання. Гіпотетично це знову доводить, що відсутнє у цьому сегменті сприяння інноваційній діяльності з боку органів державного управління, оскільки саме представники малого і середнього бізнесу є маневреними і гнучкими у реагуванні на зміни зовнішнього конкурентного середовища, тобто здатні досить швидко впроваджувати інноваційні проекти, не потребуючи для цього значних фінансових ресурсів [157].

У свою чергу серед трьох найменш гнучких і маневрених до здійснення інновацій підприємств в агропродовольчому секторі Київської області, які мають право на компенсацію відсоткової ставки за середньо- і довгострокові кредити можна виокремити станом на 2012 р.: ТОВ «Торговельна компанія «Урожай», ТОВ «Панда» та ТОВ «Комплекс «Агромарс» (табл. 2.14). До того ж, їх частка у загальному обсязі цих кредитів становила $\frac{2}{3}$. Негативним моментом тут є те, що жодне із них не претендувало на здешевлення великої суми кредитів для реконструкції приміщень чи модернізації процесу виробництва продукції. Так, ТОВ «Торговельна компанія «Урожай» одержала у позику 500 млн грн під 14,25 % річних терміном на 3 роки у ПАТ «Державний ощадний банк України» з метою закупівлі у сільськогосподарських товаровиробників виробленої ними аграрної продукції. Для поповнення обігових коштів залучили по 300 млн грн на термін понад один рік позичкових коштів ТОВ «Панда» і ТОВ «Комплекс «Агромарс».

Якщо перше скористалось фінансовими послугами ПАТ «Державний ощадний банк України», то ТОВ «Комплекс «Агромарс» для закупівлі кормів, сировини для виробництва комбікормів, ветеринарних препаратів, молодняка сільськогосподарських тварин та птиці, яєць для інкубації одержало позику у ПАТ «Перший український міжнародний банк» під 12–15 % річних. Зважаючи на передбачений розмір компенсації відсоткової ставки у 2012 р. 15 %, стає зрозуміло, що аграрне підприємство ТОВ «Комплекс «Агромарс» фактично має

змогу скористатись безпроцентною позицією у великих обсягах, що повинно позитивно вплинути на рівень його конкурентоздатності.

Таблиця 2.14

Найбільші агропродовольчі підприємства-позичальники банківських середньо- і довгострокових кредитів, що мають право на компенсацію відсоткової ставки у Київській області у 2012 році (обсяг кредиту понад 50 млн грн)

Назва підприємства	Банк-кредитор	Відсоткова ставка за кредит	Термін користування кредитом	Обсяг наданого кредиту, млн. грн.	У % до загальної суми кредитів
ТОВ «Панда»	ПАТ «Державний ощадний банк України»	16,5–18,5%	2 роки 11 місяців	300	18,1
ПАТ «Агрокомбінат «Калита»	ПАТ «Юнекс Банк»	21%	3 роки	56	3,4
ТОВ «Комплекс «Агромарс»	ПАТ «Перший український міжнародний банк»	12%	2 роки 11 місяців	150	9,1
	ПАТ «Перший український міжнародний банк»	15,0%	2 роки 11 місяців	150	9,1
ТОВ «Торговельна компанія «Урожай»	ПАТ «Державний ощадний банк України»	14,25%	3 роки	500	30,2
Інші	×	×	×	497	30,1
<i>Всього кредитів по області</i>	×	×	×	<i>1653</i>	<i>100</i>

Джерело: складено автором за даними [18]

Навіть ПАТ «Агрокомбінат «Калита», залучивши у жовтні 2010 р. кредитів на 56 млн грн з метою покриття виробничих витрат, пов'язаних із придбанням комбікормів і ветеринарних препаратів, під 21 % річних у ПАТ «Юнекс Банк», у разі переведення на пільговий режим буде мати можливість користуватись досить дешевими грошима. Також тут привертає увагу те, що провідним кредитором крупних агропродовольчих підприємств Київської області, які мають право на часткову компенсацію відсоткової ставки

є ПАТ «Державний ощадний банк України», питома вага якого у загальному обсязі становила у 2012 р. 51,8 % (рис. 2.9). Хоча ситуація не є сталою і позиції лідера серед кредиторів щороку змінювались, але у звітному році все таки окреслилась більш чітка картина.

Якщо ще у 2007 р. частка ВАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України» у структурі наданих середньо- і довгострокових кредитів для агропродовольчих підприємств Київської області, які претендують на здешевлення позик із державного бюджету була найбільшою і становила лише 21 %, то вже на кінець 2012 р. більше половини всіх кредитів належали до одного банку ПАТ «Державний ощадний банк України». Натомість у 2007 р., крім ВАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України», міцні позиції також займали: ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» (14 %), Акціонерний комерційний банк «Індустріалбанк» (13 %) (рис. 2.8).

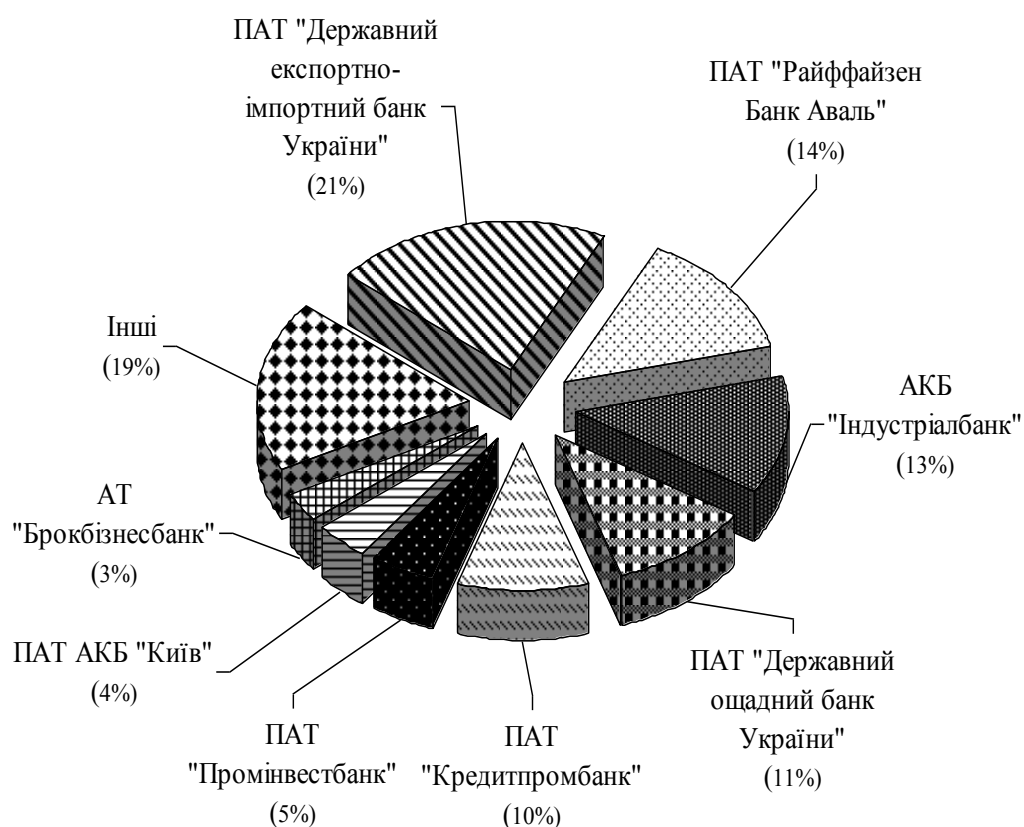

Рис. 2.9. Питома вага банків за величиною наданих середньо- і довгострокових кредитів агропродовольчим підприємствам Київської області, які мали право на компенсацію відсоткової ставки у 2007 році, %

Джерело: побудовано автором за даними [18]

Ощадбанк у той рік мав більш скромне значення, оскільки його частка у структурі кредитів складала 11 %. Протягом подальших п'яти років ВАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України в загальному обсязі наданих середньо- і довгострокових кредитів агропродовольчим підприємствам Київської області, які мають право на компенсацію відсоткової ставки, суттєво послабив власні позиції – змістився на третє місце в структурі, охопивши 7,1 % (рис. 2.9).

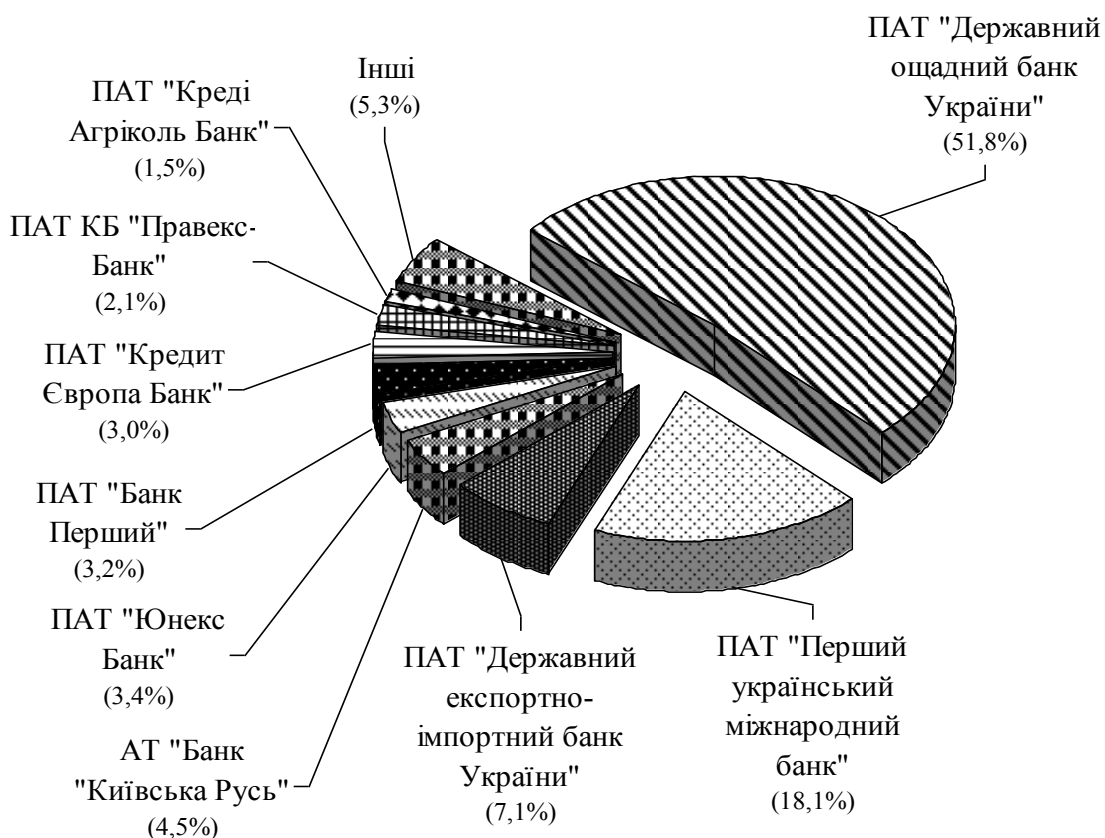

Рис. 2.10. Питома вага банків за величиною наданих середньо- і довгострокових кредитів агропродовольчим підприємствам Київської області, які мали право на компенсацію відсоткової ставки у 2012 р., %

Джерело: побудовано автором за даними [18].

Варто зауважити, що на другому місці у 2012 р. опинився ПАТ «Перший український міжнародний банк» із часткою у 18,1 %, який у 2007 р. взагалі не був поданий у списку провідних кредиторів. Крім того, більшість комерційних банків, які посідали активні позиції серед фінансово-кредитних установ області, які надавали позики на зазначені цілі п'ять років тому, а саме ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» (14 %), АКБ «Індустріалбанк» (13 %),

ПАТ «Кредитпромбанк» (10 %), ПАТ «Промінвестбанк» (5 %), ПАТ АКБ «Київ» (4 %) і АТ «Брокбізнесбанк» (3 %), у поточному періоді взагалі не фігурували.

Зосередження великих обсягів середньо- і довгострокових кредитних ресурсів на пільгових умовах у крупних агропродовольчих підприємств, які до того ж мають належний об'єкт застави, дають їм змогу потенційно реалізовувати великомасштабні інноваційні проекти. Проте, як зазначалося вище, вони не є такими гнучкими і маневреними у реалізації інновацій у виробництво як малі та середні за розміром суб'єкти господарювання. До того ж, економія на масштабах ще не гарантує високу ефективність як загалом операційної діяльності підприємств, так і підвищення прибутковості від використання кредитів.

2.3. Ефективність кредитування банками інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві

За даними Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України станом на початок 2013 р. у нашій державі були чинними лише 15 інноваційних проектів, що занесені до державного реєстру. Більшість із них стосуються галузі машинобудування і лише 3 з них реалізуються у агропродовольчому виробництві [23]:

1) «Виробництво технологічного комплексу для агропромислового комплексу», що мав впровадити ВАТ «ГОДАК» (м. Київ) у період червень 2007 р. – червень 2009 р. (свідоцтво № 0000010 від 18 червня 2007 р. і діє до 18 червня 2014 р.);

2) «Створення вертикально інтегрованої структури із замкнутим циклом виробництва м'яса свинини», який мало реалізувати ЗАТ «АПК–Інвест» (м. Донецьк) протягом січня 2007 р. по грудень 2010 р. (свідоцтво № 0000003 від 03 серпня 2007 р., що діє до 03 серпня 2014 р.);

3) «Модернізація заводу по виробництву органо-мінеральних добрив потужністю до 10000 тон за рік», який мав реалізувати ТОВ «ДІКО» (м. Київ) за період 2008 р. – 2012 р.(свідоцтво № 000014 від 12 листопада 2008 р. і діє до 12 листопада 2015 р.).

Зазначимо, що згідно з додатком 3 до Порядку конкурсного відбору інноваційних проектів для їх фінансової підтримки Державного агентства України з інвестицій та розвитку у бізнес-плані інноваційного проекту крім обґрунтування новизни товару (техніко-економічних параметрів товару) обов'язково у п. 3.1.2 і 3.1.3 (п. 3 – «Науково-технічне підґрунтя проекту та науково-технічна діяльність у рамках проекту») має міститись опис фундаментальних і прикладних наукових досліджень, що покладені в основу проекту, тобто інформація про дослідження, основні публікації, місце вчених, що їх виконували та ступінь готовності результатів дослідження до безпосереднього впровадження [24]. Очевидно, що тут йдеться про проекти першого порядку, де домінуюче значення мають НДДКР, у фінансуванні яких банки практично не зацікавлені.

Зокрема, у п. 9 «Фінансові аспекти проекту» у п.п. 9.1. наводяться джерела фінансування проекту, причому державні кошти від недержавних чітко розмежовані, оскільки подані у двох різних таблицях (табл. 2.15 і табл. 2.16).

Таблиця 2.15

Державні джерела фінансування інноваційних проектів

№ п/п	Джерело	Назва програми	Розділ програми	Розпорядник коштів	Сума	Термін надання
0	1	2	3	4	5	6
1	Загальнодержавна (національна) програма
2	Державна програма (цільова державна програма)
3	Інноваційна програма
4	Кошти Української державної інноваційної компанії
5	Кошти комунальної кредитно-фінансової установи

Джерело: [24].

Серед недержавних джерел фінансування інноваційних проектів першість належить кредитам комерційних банків, а потім власним коштам виконавця проекту та вітчизняним або іноземним інвесторам (табл. 2.16).

На наш погляд, до недоліків форми бізнес-плану належить те, що не наводиться форма-зразок фінансового плану проекту (п. 9.7), де мають бути чітко прописані грошові потоки, чиста приведена вартість, внутрішня норма дохідності, індекс прибутковості, дисконтований період окупності проекту тощо. Натомість тут подається форма фінансового плану спільної діяльності (п. 9.6) і перспективний план капітальних вкладень (п.п. 9.3).

Таблиця 2.16

Недержавні джерела фінансування інноваційних проектів

№ п/п	Джерело	Кредитор	Умови надання	Сума	Термін надання
0	1	2	3	5	6
1	Комерційний кредит
2	Власні кошти виконавця проекту
3	Додаткові джерела фінансування
4	Фінансування всього

Джерело: [24].

Незважаючи на те, що офіційно занесені до державного реєстру лише 2 інноваційні проекти в агропродовольчому виробництві Київської області, але Головне управління статистики у Київській області подає інформацію про наявність 13 інноваційно-активних підприємств, до яких належать [17]:

- 1) ТОВ «Армада Гмбх»;
- 2) ДП ПАТ «Київхліб «Фастівський хлібокомбінат»;
- 3) ДП ПАТ «Оболонь «Пивоварня Зіберта»;
- 4) ПАТ «Вімм-Білл-Данн Україна»;
- 5) ВАТ «Яготинський маслозавод»;
- 6) ВАТ «Переяславський експериментальний комбінат хлібопродуктів»;
- 7) ТОВ «Сквирський комбінат хлібопродуктів»;
- 8) ПАТ «Білоцерківський консервний завод»;

- 9) ТОВ «Віста»;
- 10) ПрАТ «Мономах»;
- 11) Сквирська філія ТОВ фірми «Грона»;
- 12) ТОВ «Слобода Ко»;
- 13) ТОВ «Краєвид».

Згідно з методологічними поясненнями Державної служби статистики України під «інноваційно-активним підприємством» необхідно розуміти підприємство за умови, якщо воно впровадило будь-яку інновацію за період часу, визначений при обстеженні. Натомість під інновацією тут розуміють введення у вживання будь-якого нового або значно вдосконаленого продукту (товару, послуги) або процесу, нового методу маркетингу чи нового організаційного методу в діяльності підприємства (організації), організації робочих місць або зовнішніх зв'язків [48, 49, 50].

Однак варто зауважити про недосконалість процесу віднесення того чи іншого підприємства до категорії «інноваційний», тому що ця процедура здійснюється суб'єктивно власноруч керівництвом самого підприємства, а не контролюючими підзвітними державними органами. Так, відповідно до форми № 1-інновація (річна) «Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства», що затверджена Наказом Держкомстату від 7 листопада 2011 р. № 286 підприємство на свій розсуд у п. 2.1 «Інноваційна продукція» ставить відмітку про те, чи протягом останніх трьох років впроваджувало воно нову або удосконалену продукцію [91].

Отже, ТОВ «Сквирський комбінат хлібопродуктів» віднесено Головним управлінням статистики у Київській області до інноваційно активних підприємств, а тому повинно впроваджувати інновації. Загалом комбінат спеціалізується на виробництві крупи гречаної, борошна гречаного дієтичного, пластівців гречаних та вівсяних. На жаль теперішній стан основних виробничих фондів хлібоприймальних підприємств не відповідає світовим вимогам. Більше половини складських приміщень потребують переоснащення, тоді як обладнання та устаткування амортизоване на понад 60 % вартості. До того ж,

висока енергоємність виробничих процесів призводить до зростання витрат послуг. Оскільки у теперішній час вартість палива і енергоносіїв є основною складовою частиною вартості сушіння зерна, то на неабияку увагу заслуговує питання ефективності використання зерносушильного господарства. Як відповідь на виклики сьогодення, керівництво ВАТ «Сквирський комбінат хлібопродуктів» ухвалило рішення прискорити процес оновлення та розширення матеріально-технічної бази заготівельної ділянки – побудувати сучасний зерноприймальний комплекс на 60 тис. тонн зерна. Реалізувати цей проект підприємство мало намір протягом п'яти років, починаючи із 3-го кварталу 2008 р. Його суть полягає у розширенні зерноскладського господарства, для чого потрібно було залучити 47500 тис. грн. (табл. 2.17), з яких 32,5 млн грн як банківський кредит. До того ж, понад $\frac{3}{4}$ всіх інвестицій мало бути спрямовано на придбання обладнання і монтажні, пусконаладжувальні роботи.

Таблиця 2.17

**Оцінка вартості інноваційного проекту
ВАТ «Сквирський КХП»**

№ п/п	Напрямок інвестицій	Сума, тис. грн	Структура, %
1	Проектні роботи	1000	2,1
2	Придбання обладнання	25200	53,1
3	Будівельні роботи	8200	17,3
4	Монтажні та пусконаладжувальні роботи	12200	25,7
5	Введення в експлуатацію	900	1,8
	Разом	47500	100

Джерело: складено автором за техніко-економічним обґрунтуванням кредитної пропозиції.

Варто зауважити, що кошти як кредитні, так і власні планувалося освоїти ще до початку приймання зернових пізньої групи врожаю 2009 р. Це мало сприяти отриманню прибутку від впровадження проекту вже в наступному

фінансовому році, що б гарантувало своєчасну сплату відсотків за користування кредитом.

Згідно з інформацією, поданою у кредитній пропозиції передбачалось, що протягом подальших п'яти років прибуток від розширення заготівельної діяльності та впровадження новітніх технологій дасть змогу повністю погасити кредит і повернути власні інвестиції.

На переконання розробників кредитної пропозиції, п'ять років користування кредитом є цілком виправданим періодом, оскільки програми закупки сировини і реалізації виробленої продукції розмежовані у часі. Так, за перший і другий роки програми планувалось освоїти залучені кошти у повному обсязі у сезон закупівлі сировини, поступово щоквартально зменшуючи залишок заборгованості за кредитом, з огляду на виплату відсотків банку.

У подальшому планувалось зменшувати щороку кредитну залежність збільшенням обсягів переробки та реалізації, зниженням собівартості готової продукції і завдяки отриманню додаткових коштів поступово закрити кредитну лінію (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

Рух коштів по кредитній лінії (з урахуванням сезонності), тис. грн

Період	2008/09 МР	2009/10 МР	2010/11 МР	2011/12 МР	2012/13 МР
III квартал:					
– вибрано	30000	19400	22000	23500	25500
– погашено	14000	0	0	0	21500
IV квартал					
– вибрано	0	0	0	0	0
– погашено	6700	7500	8500	11400	4000
I квартал					
– вибрано	0	0	0	0	0
– погашено	3700	5500	5500	7800	0
II квартал					
– вибрано	0	0	0	0	0
– погашено	9000	11000	12700	5600	0

Джерело: складено автором за техніко-економічним обґрунтуванням кредитної пропозиції.

Проте значення показників фінансової ефективності інвестиційного проекту ставлять під сумнів його інноваційний характер. За п'ять планових років реалізації проекту значення коефіцієнта вигод до витрат (BCR) є меншим за одиницю, а індекс прибутковості (PI) свідчить про те, що на одну вкладену гривню буде отримано збиток у розмірі 0,49 грн. Як наслідок, від'ємною є величина чистої приведеної вартості (NPV), а саме -23241 тис. грн. Про не доцільність видачі банківського кредиту для втілення цього проекту свідчать показники ефективності проекту і в тому числі від'ємний розмір внутрішньої норми доходності (IRR) (табл. 2.19).

Варто зауважити, що проектний вид діяльності Сквирського комбінату хлібопродуктів загалом є рентабельним (значення ARR дорівнює 14 %) і забезпечує щорічне отримання валового прибутку у розмірі 6,6 млн грн, однак п'ятирічного терміну недостатньо для того, щоб його повністю окупити. За нашими обчисленнями, термін окупності проекту, який становить 7 років і 3 місяці, що майже наполовину перевищує плановий термін. До того ж, у разі використання позикового капіталу підприємство зможе його повернути не раніше, ніж через 4 роки і 11 місяців (дисконтований період буде становити понад п'ять років), що є додатковим аргументом проти кредиту банку у цьому випадку.

Незважаючи на обґрунтовану відмову комерційних банків від кредитування проекту щодо будівництва сучасного зерноприймального комплексу на 60 тис. тонн зерна, ВАТ «Сквирський комбінат хлібопродуктів» у 2011 р. все ж зумів отримати банківську позику на поповнення обігових коштів, пов'язаних із закупівлею у сільськогосподарських товаровиробників зерна. Позичальником у цьому випадку був ПАТ КБ „Правекс-Банк”, який видав агропродовольчому підприємству кредит на суму 34 млн грн під 18 % річних (без урахування часткової компенсації процентної ставки із державного бюджету).

Таблиця 2.19

**Оцінка фінансової ефективності інноваційного проекту
ВАТ «Сквирський комбінат хлібопродуктів»**

№ п/ п	Показники	Роки				
		2008/ 09	2009/ 10	2010/ 11	2011/ 12	2012/ 13
<i>ВХІДНІ ДАНІ</i>						
1	Чистий дохід (виручка від реалізації продукції), тис. грн	15183	15183	15183	15183	15183
2	Повна собівартість, тис. грн	8609	8609	8609	8609	8609
3	Валовий прибуток (ЕВІТДА), тис. грн	6574	6574	6574	6574	6574
4	Інвестиції (земля, нерухомість, обладнання і роботи), тис. грн:	47500	–	–	–	–
	- в т.ч. за рахунок кредиту	32500	–	–	–	–
5	Процентна ставка за кредит (ставка дисконтування), %	18	18	18	18	18
<i>АНАЛІЗ</i>						
1	Позитивний грошовий потік (CIF), тис. грн	15183	15183	15183	15183	15183
2	Негативний грошовий потік (COF), тис. грн	56109	8609	8609	8609	8609
3	Грошовий потік, тис. грн	-40926	6574	6574	6574	6574
4	Дисконтований грошовий потік, тис. грн	-40926,0	5571,2	4721,3	4001,1	3390,8
5	Кумулятивний грошовий потік, тис. грн	-40926,0	-35354,8	-30633,5	-26632,3	-23241,5
<i>ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОЕКТУ</i>						
1	Середня (річна) норма прибутку (ARR)	0,14	×	×	×	×
2	Чистий приведений дохід (NPV), тис. грн	-23241,53	×	×	×	×
3	Внутрішня норма доходності інвестицій (IRR), %	-16	×	×	×	×
4	Коефіцієнт вигод до витрат (BCR)	0,71	×	×	×	×
5	Індекс прибутковості (PI)	-0,49	×	×	×	×
6	Період окупності проекту (PP), років	7 років і 3 місяці	×	×	×	×
7	Період окупності кредиту, років	4 роки 11 місяців	×	×	×	×

Джерело: обчислено автором за техніко-економічним обґрунтуванням кредитної пропозиції ВАТ «Сквирський КХП».

Подібний інвестиційний проект, починаючи із 2007 р. мало намір впроваджувати фермерське господарство «Агротрейд-2006», яке здійснює свою

діяльність в смт. Терезине Білоцерківського району Київської області не ідентифікується службою статистики як інноваційно-активне. За умов недостатньої кількості потужностей елеваторів в Україні для забезпечення обсягів зростаючого експорту і транзиту зерна розроблено проект з будівництва лінійного елеватора для доведення зерна до кондиції ДСТУ, зберігання зерна, накопичення залізничних партій, завантаження у вагони й автотранспорт. Впровадження інвестиційного проекту з організаційної точки зору передбачає проведення всіх робіт за два роки:

- перша черга – будівництво ділянки з приймання зерна, яке привозиться автотранспортом із пропускною здатністю до 100 тис. тонн на рік; будівництво 4-х силосних ємкостей (по 3000 т кожна) сумарною ємкістю – 12 000 т (ділянка землі під забудову площею 6,2 га);

- друга черга – будівництво 6 силосних ємкостей (по 3000 т кожна) сумарним обсягом – 18000 т.

Рівень доходності від реалізації інвестиційного проекту мав бути досягнутий завдяки отриманню доходів внаслідок використання силосних ємкостей елеватора 30 тис. т; збільшення доходів гарантується завдяки прийманню зерна безпосередньо із автотранспорту; зменшити неритмічне завантаження елеватора; зменшити ціну на послуги і досягнути високого рівня конкурентоздатності за ціновим фактором.

У бізнес-плані ФГ «Агротрейд-2006» розглядає два варіанта розрахунків:

- за умов 100 % інвестицій;

- за умов використання позичкового капіталу (кредитів банку).

У п. 5 бізнес-плану «Фінансовий план» передбачена загальна сума капіталовкладень по двох чергах, яка разом дорівнює 12,4 млн грн. Причому фінансовою програмою було заплановано розбиття всієї суми на 4 транші: перший (III квартал 2007 р.) – 3,0 млн грн, другий (I квартал 2008 р.) – 3,2 млн грн, третій (III квартал 2008 р.) – 4,7 млн грн і четвертий (I квартал 2009 р.) – 1,5 млн грн. Крім того, передбачалось, що у 2009–2010 рр.

комплексний тариф на послуги елеватора становитиме 22 гривні (4,1 дол. США) за тонну.

При виході на запланований річний вантажообіг у розмірі 100 тис. т за п'ять років інвестиційний проект має принести чистої приведеної вартості на суму 27,5 млн грн (табл. 2.20).

Таблиця 2.20

**Економічна оцінка ефективності інвестиційного проекту
ФГ «Агротрейд-2006»**

№ п/ п	Показники	Роки				
		2007	2008	2009	2010	2011
<i>ВХІДНІ ДАНІ</i>						
1	Чистий грошовий потік (чистий прибуток + амортизація), тис. грн	–	–	6213	8050	9123
2	Інвестиції, тис. грн:	3000	7900	1500	–	–
	– в т.ч. за рахунок кредиту	3000	7900	1500	–	–
3	Процентна ставка за кредит (ставка дисконтування), %	20	20	20	20	20
<i>АНАЛІЗ</i>						
1	Грошовий потік, тис. грн	-3000	-7900	4713	8050	9123
2	Дисконтований грошовий потік, тис. грн	-3000,0	-6583,3	3272,9	4658,6	4399,6
3	Кумулятивний грошовий потік, тис. грн	-3000,0	-9583,3	-6310,4	-1651,9	2747,7
<i>ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОЕКТУ</i>						
1	Чистий приведений доход (NPV), тис. грн	2747,74	×	×	×	×
2	Внутрішня норма доходності інвестицій (IRR), %	33	×	×	×	×
3	Індекс прибутковості (PI*)	0,92	×	×	×	×
4	Дисконтований період окупності проекту (кредиту) (PP), років	4 роки і 5 місяців	×	×	×	×

Джерело: обчислено автором за даними бізнес-плану ФГ «Агротрейд-2006».

У разі залучення банківського кредиту на 100 % інвестицій, тобто у розмірі 12,4 млн грн. під 20 % річних підприємство зможе окупити проект за період менший ніж термін кредитування – 4 роки і 5 місяців. Внутрішня норма доходності проекту (IRR) встановилась на відносно високому рівні, а саме

33 %, що вказує банківській установі на можливість одержувати дохід підприємству, навіть, у разі підвищення ціни кредитного ресурсу до зазначеної межі.

У 2011 р. ФГ «Агротрейд-2006» отримало кредит у ПАТ «Райффайзен банк Аваль» на придбання обладнання для зберігання зернових культур, механізми для відвантаження, на проведення супровідних робіт з будівництва елеватора під 18,5 % річних у національній валюті на довгостроковий термін – 5 років (від 17.05.2011 р. і до 16.05.2016 р.) на суму 3500 тис. грн. Проте наші обчислення доводять, що за умови 100 % кредитування проекту інвестиційний проект аграрного підприємства міг би бути конкурентоздатним і не потребував би застосування механізму часткової компенсації процентної ставки із бюджету. До того ж, порівняно високе значення індексу прибутковості ($PI = 0,92$) залишає відкритим питання щодо інноваційності проекту з будівництва лінійного елеватора із максимальним вантажообігом до 100 тис. т на рік і комплексом з приймання зерна безпосередньо із автомобільного транспорту.

Позиціонують свій проект як інноваційний ТОВ «Острійківське», яке розташоване у селі Острійки Білоцерківського району Київської області. Цей проект під назвою «Реконструкція комплексу на 1200 фуражних корів» згідно з інформацією, поданою у відповідному Резюме, передбачає розвиток у столичній області найпотужнішого, тобто найбільшого регіонального комплексу з виробництва молока. Інноваційна спрямованість проекту стосується впровадження у сільське господарство новітнього автоматизованого технологічного обладнання для доїння корів високопродуктивної породи українська чорно-ряба молочна. На його реалізацію потрібно здійснити інвестиції у сумарному обсязі 87,2 млн грн на термін 5 років, причому найбільшу частину витрат має бути спрямовано на будівельно-монтажні роботи з виготовлення комплексу – 44,6 млн грн або 51,2 % загальної величини інвестицій (табл. 2.21).

Економічна ефективність здійснення інвестиційного проекту характеризується такими показниками: чиста приведена вартість (NPV) становить 13987 грн, тоді як внутрішня норма доходності проекту – 11 %, а дисконтний період окупності (DPP) – 8,37 років. Очевидно, що на основі лише цих показників практично неможливо зробити висновок щодо інноваційного характеру проекту, але можна стверджувати про складність щодо залучення банківського кредиту для його фінансування.

Таблиця 2.21

Розмір і структура витрат на впровадження інвестиційного проекту в ТОВ «Острійківське», тис. грн, %

Вид витрат	Роки					Разом	
	2010	2011	2012	2013	2014	тис. грн.	%
Закупівля матеріалів для будівництва	–	656,5	–	–	–	656,6	0,8
Проектно-вишукувальні роботи	–	2000	2000	2000	–	6000	6,9
Земельні роботи	–	1900	2200	2300	1050	7450	8,5
Будівельно-монтажні роботи	–	11543,5	11100	10000	12000	44643,5	51,2
Обладнання і мережі	–	–	1000	1000	1000	3000	3,4
Устаткування	–	–	–	–	–	–	×
Освоєння (благоустрій)		800	900	700	1450	3850	4,4
Інші	460	8540	5000	7600	0	21600	24,8
Разом витрат	1116,5	24783,5	22200	23600	15500	87200	100

Джерело: складено автором за даними Резюме інвестиційного проекту ТОВ «Острійківське».

Однак, соціальна ефективність тут полягає у створенні 21-го нового робочого місця, а також у поліпшенні умов праці обслуговуючого персоналу внаслідок застосування новітнього повністю автоматизованого технологічного обладнання світового рівня. Для здійснення інвестиційного проекту сільськогосподарське підприємство ТОВ «Острійківське» запланувало залучити

середньостроковий банківський кредит (терміном на 36 місяців) під відсоткову ставку 17 % на суму 10 млн грн у ПАТ «Креді Агріколь банк» під заставу власних активів (табл. 2.22).

Таблиця 2.22

**Коефіцієнт забезпечення кредиту
ТОВ «Острійківське» станом на 01.01.2011 року**

№ п/п	Показники	Сума, тис. грн
1.	Поточна балансова вартість основних засобів, всього у т.ч.:	1936
а)	Нерухоме майно (земельні ділянки, будівлі, споруди та ін.):	1581
	– промислові будівлі	1023,2
	– адміністративні будівлі	54,9
	– споруди	502,9
б)	Обладнання (машини та обладнання)	184
в)	Транспортні засоби (автомашини)	164
г)	Інше цінне майно (меблі, офісна техніка та інше)	7
2.	Товарно-матеріальні цінності, всього: у т.ч.:	2438
а)	Запаси (сировина, матеріали, інше)	2242
	– ГСМ	122
	– міндобриво	296
	– посівний матеріал	414
	– запасні частини	89
	– будівельні матеріали	1321
б)	Товари на складі та в точках продажу, готова продукція	196
3.	Грошові кошти на рахунку в банку	274,4
4.	Дебіторська заборгованість, всього у т.ч.:	146
а)	дебіторська заборгованість за продукцію, товари і послуги	
	– Білоцерківський молочний комбінат	74
	– ВАТ «МЗВКК»	52
б)	Інша заборгованість (за оренду земельного паю)	20
5.	Кредиторська заборгованість, всього у т.ч.:	269
а)	Кредиторська заборгованість за продукцію, товари і послуги	221
б)	Інші зобов'язання (за оренду земельного паю)	48
	<i>Вартість застави</i>	<i>1581</i>
	<i>Сума кредиту та відсотків, всього</i>	<i>15100</i>
	<i>у т.ч. сума кредиту</i>	<i>10000</i>
	<i>Коефіцієнт забезпечення кредиту (К_з)</i>	<i>0,1</i>

Джерело: складено автором за даними Резюме інвестиційного проекту ТОВ «Острійківське».

Проведені обчислення свідчать про низьке значення коефіцієнта забезпечення кредиту (K_3), яке дорівнює лише 0,1. Це пояснюється, насамперед, порівняно низькою поточною балансовою вартістю нерухомого майна товариства, зокрема промислових та адміністративних будівель, споруд – 1581 тис. грн. Отже, результативний показник вказує на наявність високого ризику неповернення кредиту банку у разі песимістичного сценарію реалізації інвестиційного проекту на ТОВ «Острійківське». Процентна ставка ПАТ «Креді Агріколь банк» на 6 п.п. перевищує рівень внутрішньої норми доходності проекту, а період його окупності (дисконтований) на 5,37 років довший ніж термін кредитування. Зважаючи на вищезазначене, стає зрозумілим, що фінансування проекту за рахунок позичкового капіталу припустиме лише за підтримки держави.

Інвестиційний проект «Будівництво заводу і організація виробництва молочної продукції у місті Біла Церква» згідно з бізнес-планом передбачав організацію виробництва, що дозволить одержувати високий рівень її рентабельності. Для здійснення проекту було заплановано будівництво заводу потужністю переробки молока у 150 т на добу, придбання й встановлення сучасного технологічного обладнання, створення сировинної зони, започаткування дистриб'юторської компанії для реалізації продукції, створення торгової марки.

Близько $\frac{2}{3}$ інвестицій на реалізацію проекту планувалось спрямувати на закупівлю новітнього обладнання та транспортних засобів (48,6 млн грн), майже 21 % – на будівництво будівель і споруд (14,6 млн грн), а на проведення проектних робіт – менше одного відсотка (0,9 млн грн) (табл. 2.23). Крім того, вартість основного технологічного обладнання закладалась на рівні 44,3 млн грн, у тому числі виробничі потужності: по сиру зернистому – 0,8 т за годину, по молоку і кефіру – 6000 пляшок за годину, по сметані і сиру вершковому – 1 т за годину, по кисломолочних напоях – 3 т за годину і по продукції довготривалого зберігання – 4 т за годину.

Отже, асортиментна лінійка підприємства передбачає виробництво таких видів молочної продукції: сир зернистий без наповнювачів, жирністю 8 %; сир зернистий із наповнювачем французька суміш, жирністю 8 %; вершки жирністю 12 %; молоко, пастеризоване жирністю 2,5 %; кефір жирністю 2,5 %; кисломолочні напої; сметана жирністю 20 %; сир вершковий жирністю 30 % і продукція довготривалого зберігання.

Таблиця 2.23

**Структура вартості інвестиційного проекту
ТОВ „Білоцерківський молочний комбінат”[†]**

№ п/п	Спрямування інвестицій	Вартість, тис. грн	Структура, %
1	Будівлі та споруди	14597,2	20,6
2	Реєстрація компанії	42,52	0,06
3	Обладнання	44287,5	62,5
4	Транспортні засоби	4322,5	6,1
5	Меблі	283,4	0,4
6	Обчислювальна техніка	850	1,2
7	Проектні роботи	637,7	0,9
8	Монтажні роботи	5031,1	7,1
9	Земельна ділянка	779,5	1,1
	Разом	70860	100

Джерело: складено автором за даними бізнес-плану проекту.

Після здійснення інвестиційних витрат першого року молочний комбінат мав розпочати свою виробничу діяльність із 2007 р. за планової потужності у базовому періоді 13979 тонн. У наступному році було передбачено збільшити обсяг виробництва молочних товарів у 2,32 раза, тоді як у подальші роки зафіксувати його на сталому рівні 40548 тонн за рік (табл. 2.24).

Таким чином, у бізнес-плані закладалось нарощування обсягів реалізації товарів порівняно із базовим роком у 2,9 раза. Найбільшу питому вагу

[†] Примітка: вартість включає ПДВ, мито, витрати на доставку і страхування обладнання.

у загальному виробництві мали кисломолочні напої – 21,6 %; молоко – 18 % і молочні суміші – 18 %.

Таблиця 2.24

**Плановий обсяг реалізації молочної продукції на ТОВ
«Білоцерківський молочний комбінат»,т**

№ п/п	Найменування молочної продукції	Роки				
		2007	2008	2009	2010	2011
	Традиційні продукти, у т.ч.:	8683	20148	25185	25185	25185
1	Молоко	2517	5840	7300	7300	7300
2	Кефір	1888	4380	5475	5475	5475
3	Сметана	629	1460	1825	1825	1825
4	Кисломолочні напої	3020	7008	8760	8760	8760
5	Ряжанка	629	1460	1825	1825	1825
	<i>Сир</i>	1018	2362	2953	2953	2953
	Продукція довготривалого зберігання, в т.ч.:	4279	9928	12410	12410	12410
1	Вершки	126	292	365	365	365
2	Продукція «Преміум»	1573	3650	4563	4563	4563
3	Молочні суміші	2517	5840	7300	7300	7300
4	Вершкові сири	63	146	183	183	183
	Разом	13979	32438	40548	40548	40548

Джерело: бізнес-план проекту «Будівництво заводу і організація виробництва молочної продукції у м. Біла Церква».

Виходячи із прогнозу цін на молочну продукцію, поданого у розділі 4.1. «Допущення, використанні при фінансових розрахунках» бізнес-плану, щорічний їх ріст закладено у розмірі 6 % в середньому (компенсація інфляційних процесів) за базової ціни молока у перший рік проекту на рівні 1,5 грн за літр (без урахування ПДВ). Завдяки динаміці цінового фактора прогнозується більш стрімке зростання величини чистої виручки від продажу товарів протягом 2007–2011 рр., а саме у 3,7 раза, що мало би призвести до рівня чистого доходу у розмірі 267,4 млн грн. у 2011 р. (табл. 2.25).

Таблиця 2.25

**Планова чиста виручка від реалізації молочної продукції на
ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат», тис. грн без ПДВ**

№ п/п	Найменування молочної продукції	Роки				
		2007	2008	2009	2010	2011
	Традиційні продукти, в т.ч.:	31703	77981	103325	109524	116096
1	Молоко	6276	15437	20454	21682	22983
2	Кефір	5081	12497	16558	17552	18605
3	Сметана	4554	11202	14842	15733	16677
4	Кисломолочні напої	13700	33699	44651	47331	50170
5	Ряжанка	2092	5146	6818	7227	7661
6	Сир	12894	31716	42024	44545	47218
	Продукція довготривалого зберігання, в т.ч.:	28425	69917	92640	98198	104090
1	Вершки	1295	3185	4221	4474	4742
2	Продукція «Преміум»	16081	39556	52412	55556	58890
3	Молочні суміші	10052	24725	32761	34726	36810
4	Вершкові сири	996	2450	3247	3442	3648
	Разом	73022	179614	237988	252268	267404

Джерело: бізнес-план проекту «Будівництво заводу і організація виробництва молочної продукції у м. Біла Церква».

Всі продукти асортименту перебувають у ціновому сегменті «середній +», а тому компанія планувала у 2007 р. встановити гуртово-відпускні ціни на молочну продукцію, яка б забезпечувала середню маржинальну рентабельність не нижче 26 % до чистої виручки і кожного окремого продукту – не нижче 6 % (табл. 2.26). Найбільшу доходність очікувалось отримати від вершків – 52,5 %, продукції «Преміум» – 38,8% і сиру – 34,7 %, у той час як сметана дає змогу одержати лише 8 копійок маржинального доходу у розрахунку на одну гривню гуртово-відпускної ціни.

Таблиця 2.26

**Плановий рівень маржинального доходу до ціни
молочної продукції станом на 2008 рік**

№ п/п	Вид молочної продукції	Показники			
		Ціна, грн/кг	Змінні витрати, грн/кг	Маржи- нальний доход, грн/кг	Рівень маржи- нального доходу до ціни, %
1	Молоко	2,64	2,17	0,48	18,2
2	Кефір	2,85	2,42	0,43	15,1
3	Сметана	7,67	7,05	0,62	8,1
4	Кисломолочні напої	4,81	3,73	1,08	22,5
5	Ряжанка	3,52	2,94	0,58	16,5
6	Сир	13,43	8,77	4,66	34,7
7	Вершки	10,91	5,18	5,73	52,5
8	Продукція «Преміум»	10,84	6,63	4,21	38,8
9	Молочні суміші	4,23	3,36	0,87	20,6
10	Вершкові сири	16,78	14,49	2,29	13,6

Джерело: бізнес-план проекту «Будівництво заводу і організація виробництва молочної продукції у м. Біла Церква».

Для реалізації проекту було ухвалено рішення залучити крім власних ще й позичені кошти, до того ж величина останніх мала становити 49167 тис. грн або 57,9 % загальної потреби в інвестиціях (табл. 2.27). Причому основна потреба у кредитах на основні фонди була запланована на третій і четвертий квартали 2006 р., тобто першого періоду впровадження проекту, що пояснюється етапом головної закупівлі і монтажу нового високоефективного обладнання на виробництво молочних продуктів, яке ймає найбільшу вартість у структурі інвестицій. Планувалось, що частково інвестиції будуть фінансуватись за рахунок кредиту під 20 % річних, а тому розмір відсотка було взято за ставку дисконтування (r).

Інвестиційний проект передбачалося втілювати протягом шести років, а саме із 2006 і до 2011 рр. Впродовж перших двох років було заплановано

провести повною мірою капітальні інвестиції, причому за перший рік – 69,1 млн грн, а другий – 1,8 млн грн.

Таблиця 2.27

**Розрахунок потреби у кредитних ресурсах на реалізацію проекту
ТОВ „Білоцерківський молочний комбінат”, тис. грн.**

Статті витрат	Роки, квартали								Разом
	2006				2007				
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	
Будівлі і споруди	–	2297	7364	–	–	–	–	–	9661
Реєстрація компанії	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Обладнання	–	5303	3712	11137	1547	1547	1547	–	24793
Транспортні засоби	–	–	470	1411	378	378	378	–	3015
Меблі	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Обчислювальна техніка	–	–	98	698	–	–	–	–	796
Проектні роботи	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Монтажні роботи	–	600	420	3360	–	–	–	–	4380
Електротехнічні роботи	–	–	–	–	–	–	–	–	0
Кредит під основні фонди	–	8200	12065	16607	1925	1925	1925	–	42647
Кредит під оборотні фонди	–	707	1308	1627	1439	1439	–	–	6520
Всього потреба у кредитуванні	–	8907	13373	18234	3364	3364	1925	–	49167
Загальна потреба у фінансуванні	1147	14856	18501	25312	4189	4189	2750	2750	73694
Питома вага позичкового капіталу, %	–	60,0	72,3	72,0	80,3	80,3	70	–	66,7

Джерело: складено автором за даними бізнес-плану проекту «Будівництво заводу і організація виробництва молочної продукції у м. Біла Церква».

Реальна віддача на інвестований капітал повинна була розпочатись із другого періоду (2007 р.). Закономірно, що у початковому році підприємство в результаті своєї лише інвестиційної діяльності одержало від’ємний грошовий потік у розмірі –75,9 млн грн (у тому числі 4,9 млн грн постійних витрат). Починаючи із другого року, «Біла Лінія» починає займатись виробництвом

молочної продукції на основі інноваційних технологій і отримувати чистий доход в обсязі понад 73 млн грн. Незважаючи на це, проект лише із третього року може стати рентабельним, про що свідчить розмір чистого прибутку у звітному році – 21,4 млн грн. (табл. 2.28).

Загалом інвестиційний проект «Будівництво заводу і організація виробництва молочної продукції у м. Біла Церква» є ефективним з економічного погляду, про що, насамперед, свідчить високе значення бухгалтерської норми прибутку (ARR), більше за одиницю значення коефіцієнта вигод витрат (BCR) і додатне значення чистої приведеної вартості (NPV), яке на кінець 2011 р. (завершення реалізації проекту) становило 26649,9 тис. грн.

Крім того, цей інвестиційний проект передбачає отримання 0,38 грн. в обчисленні на одну гривню інвестованих коштів, про що свідчить відповідне значення індексу прибутковості (PI). З позиції банку найбільше значення має показник внутрішньої норми доходності (IRR), оскільки, якщо проект повністю фінансується позиками комерційного банку, то рівень цього показника демонструє верхню межу допустимого рівня банківської відсоткової ставки, перевищення якої робить проект збитковим [26, С. 213].

У нашому випадку інвестиційний проект на $\frac{2}{3}$ фінансується за рахунок банківського кредиту, проте рівень IRR на 13 п.п. перевищує величину вартості позичкового капіталу. Крім того, дисконтований період окупності кредиту, який дорівнює 3 роки і 8 місяців є майже вповнину коротшим за загальний термін користування кредитом банку – 6 років.

Отже, результати фінансового аналізу доводять, що інвестиційний проект «Будівництво заводу і організація виробництва молочної продукції у м. Біла Церква» є ефективним, а тому банку є сенс його кредитувати на довготривалий період з метою отримання економічної вигоди.

Оцінка фінансової ефективності інноваційного проекту ТОВ „Білоцерківський молочний комбінат”

№ п/п	Показники	Роки					
		2006	2007	2008	2009	2010	2011
<i>ВХІДНІ ДАНІ</i>							
1	Чистий дохід (виручка від реалізації продукції), тис. грн	–	73022	179614	237988	252268	267404
2	Повна собівартість, тис. грн	4906	59663	139139	183632	195078	207437
3	Валовий прибуток (EBITDA), тис. грн	-4906	13359	40475	54356	57190	59967
4	Амортизація, тис. грн	–	9514	9514	9514	9514	9514
5	Відсотки за кредит, тис. грн	1884	5684	5310	–	–	–
6	Податок на прибуток, тис. грн	–	–	4256	11210	11919	12613
7	Чистий прибуток, тис. грн	-6790	-1839	21395	33632	35757	37840
8	Інвестиції, тис. грн:	-69060	-1800	–	–	–	–
	– у т.ч. за рахунок кредиту	-40514	-8653	–	–	–	–
9	Процентна ставка за кредит (ставка дисконтування), %	20	20	20	20	20	20
<i>АНАЛІЗ</i>							
1	Позитивний грошовий потік (CIF), тис. грн	0	73022	179614	237988	252268	267404
2	Негативний грошовий потік (COF), тис. грн	73966	61463	143395	194842	206997	220050
3	Грошовий потік, тис. грн	-73966	11559	36219	43146	45271	47354
4	Дисконтований грошовий потік, тис. грн	-73966	9632,5	25152,1	24968,8	21832,1	19030,5
5	Кумулятивний грошовий потік, тис. грн	-73966	-64333,5	-39181,4	-14212,7	7619,4	26649,9
<i>ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОЕКТУ</i>							
1	Середня (річна) норма прибутку (ARR)	0,74	×	×	×	×	×
2	Чистий приведенний дохід (NPV), тис. грн	26649,9	×	×	×	×	×
3	Внутрішня норма доходності інвестицій (IRR), %	33	×	×	×	×	×
4	Коефіцієнт вигод до витрат (BCR)	1,05	×	×	×	×	×
5	Індекс прибутковості (PI*)	0,38	×	×	×	×	×
6	Дисконтований період окупності проекту (DPP), років						4 роки і 8 місяців
7	Дисконтований період окупності кредиту, років						3 роки і 8 місяців

Джерело: обчислено автором за даними бізнес-плану проекту «Будівництво заводу і організація виробництва молочної продукції у м. Біла Церква»

Наступні 3 проекти в агропродовольчому секторі пропонуються для впровадження міським інвестиційним агентством у м. Біла Церква:

1) «Створення підприємства з виробництва високобілкових кормів на базі власних сільськогосподарських угідь для великої рогатої худоби «Уні-Про»;

2) «Вирощування грибів гливи (вішанка)»;

3) «Створення мережі теплиць з вирощування екологічно чистої дешевої плодоовочевої продукції за новітньою суперприбутковою технологією NASA – світлодіодна аеропоніка»

Інвестиційний проект «Створення підприємства з виробництва високобілкових кормів на базі власних сільськогосподарських угідь» ґрунтується на тих припущеннях, що за рік на одну корову з річним надоєм близько 5000 кг необхідний один із концентрованих кормів у кількісному відношенні до пшениці:

– пшениця – 2 т – 3000 грн,

– овес – 2,6 т – 5200 грн,

– барда – 0,8 т – 800 грн,

– соєвий шрот – 675 кг – 9450 грн,

– рибне борошно – 570 кг – 5700 грн,

– проектний продукт високобілковий корм для великої рогатої худоби «Уні-Про» – 200 кг – 3000 грн.

Автори проекту зазначають, що його інноваційна спрямованість полягає у відсутності конкуренції як на вітчизняному ринку, так і на ринку країн СНД [81]. Цей проект передбачає залучення інвестицій у розмірі 320 тис. дол. США або 2557 тис. грн (за офіційним курсом НБУ). У разі залучення банківського кредиту на 100 % інвестицій проекту під 20 % річних згідно з нашим обчисленням він окупиться досить швидко, а саме через 2 роки і 1 місяць (табл. 2.29). До того ж, він забезпечить NPV у розмірі 868,6 тис. грн вкінці третього року, що в обчисленні на одну вкладену гривню буде дорівнювати 0,34 грн. Величина IRR значно переважає фактичну ставку банківського відсотка, що повністю виправдовує використання позичкового капіталу.

**Економічна оцінка ефективності інвестиційного проекту
з виробництва високобілкових кормів
для великої рогатої худоби «Уні-Про»**

№ п/п	Показники	Роки		
		2012	2013	2014
<i>ВХІДНІ ДАНІ</i>				
1	Курс доллара США до гривні (НБУ)	7,99	×	×
2	Чистий прибуток, тис. грн	1355104	1355104	1355104
3	Інвестиції, дол. США	320000	–	–
4	Інвестиції, грн	2556800	–	–
5	Процентна ставка за кредит (ставка дисконтування), %	20	20	20
<i>АНАЛІЗ</i>				
1	Грошовий потік, тис. грн	-1201696	1355104	1355104
2	Дисконтований грошовий потік, грн	-1201696	1129253	941044
3	Кумулятивний грошовий потік, грн	-1201696	-72442,7	868601,8
<i>ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОЕКТУ</i>				
1	Середня норма прибутку (ARR)	0,53	×	×
1	Чиста приведена вартість (NPV), грн	868601,8	×	×
2	Внутрішня норма доходності інвестицій (IRR), %	77	×	×
3	Індекс прибутковості (PI)	0,34	×	×
4	Дисконтований період окупності проекту (кредиту) (PP), років	2 роки і 1 місяць	×	×

Джерело: розраховано автором за даними [81].

Інвестиційна ідея другого проекту «Вирощування грибів гливи (вішанка)» полягає у будівництві цеху із вирощування грибів гливи (вішанка). Автори проекту зазначають, що фактичні обсяги вирощування грибів в Україні – близько 1 млн т на рік. Однак такий розмір пропозиції не задовольняє існуючий попит. На даному етапі реальна потреба в грибах вітчизняних покупців складає мінімум – 25 тонн свіжого гриба гливи на місяць [81]. Інноваційний характер цього проекту полягає у тому, що всі виробничі об'єкти зведені в єдиний технологічний ланцюг, в основу якого покладено безвідходну технологію. Передбачається створити цех з вирощування і переробки гливи, що має повний цикл виробництва – підготовка субстрату, виготовлення грибних блоків і

безпосереднє вирощування грибів в обсязі 200 т на рік. Основний асортимент продукції – пропозиції по свіжих грибах гливи, на які є стабільний попит, оскільки в умовах кризи – це «лісове м'ясо» за доступною ціною. Також у рамках проекту планується отримувати супутню продукцію – грибні (субстратні блоки), мариновані гриби, кормові добавки (відпрацьовані субстратні блоки).

Наші обчислення свідчать, що інвестиційна пропозиція є привабливою як для потенційного інвестора, так і для кредитора, тому що він характеризується високим рівнем внутрішньої норми доходності ($IRR = 87\%$) і дисконтованим періодом окупності у 2 роки, що менше за весь термін використання кредиту (табл. 2.30).

Таблиця 2.30

**Економічна оцінка ефективності інвестиційного проекту
з вирощування грибів гливи (вішанка)**

№ п/п	Показники	Роки		
		2012	2013	2014
<i>ВХІДНІ ДАНІ</i>				
1	Чистий прибуток, тис. грн	2200	2200	2200
2	Інвестиції, тис. грн	4000	–	–
3	Процентна ставка за кредит (ставка дисконтування), %	20	20	20
<i>АНАЛІЗ</i>				
1	Грошовий потік, тис. грн	-1800	2200	2200
2	Дисконтований грошовий потік, грн	-1800	1833,3	1527,8
3	Кумулятивний грошовий потік, грн	-1800	33,3	1561,1
<i>ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОЕКТУ</i>				
1	Середня норма прибутку (ARR)	0,55	×	×
1	Чиста приведена вартість (NPV), грн	1561,1	×	×
2	Внутрішня норма доходності інвестицій (IRR), %	87	×	×
3	Індекс прибутковості (PI*)	0,39	×	×
4	Дисконтований період окупності проекту (кредиту) (PP), років	2 роки	×	×

Джерело: складено автором за даними [81].

I, зрештою, третій інвестиційний проект «Створення мережі теплиць по вирощуванню екологічно чистої дешевої плодоовочевої продукції за новітньою суперприбутковою технологією NASA – світлодіодна аеропоніка» гарантує інвестору найвищий рівень рентабельності виробництва – 750 % (ARR). Сутність аеропоніки полягає у тому, що рослини розміщують на стелажах теплиці, а їх коріння перебуває у затемненій гідроізольованій камері, куди насосом через дрібно крапельні розбризкувачі кожні 10–20 хвилин подається розчин певної концентрації з усіма необхідними елементами живлення. Варто зауважити, що увімкнення і вимкнення двигуна насоса відбувається автоматично. У такий спосіб можна вирощувати томати, огірки та інші овочі, квіти, кормові рослини для отримання вітамінного корму, полуниці, салати тощо. Оскільки аеропоніка передбачає подачу до коренів розпиленої води, тому використання землі не є необхідною умовою. Новаторська технологія аграрного виробництва дає змогу отримати біомасу значно нижчої собівартості. Так, за класичною технологією урожайність полуниці у теплицях становить 50 т/га на рік, що забезпечує собівартість кілограма полуниці у межах 10 грн. Натомість за технологією світлодіодної аеропоніки урожайність полуниці має становити 1200 т/га на рік, а тому собівартість зменшується практично у 20 разів і складає лише 0,5 грн/кг. Опосередковано конкуренцію може скласти лише Уманський тепличний комбінат.

Цей інвестиційний проект практично безсумнівно є інноваційним, тому що впровадження нової технології супроводжується надзвичайно високим рівнем доходності інвестицій. Він є дуже перспективним для банківського кредитування, оскільки забезпечує не лише високу рентабельність на позичковий капітал, але й дуже швидкий термін його окупності – 3 місяці після першого врожаю (до 1 року), що фактично являє собою різновид короткострокового кредиту (табл. 2.31).

Як зазначалось у розділі 1.3, рівень ефективності банківського кредитування інноваційних проектів узгоджується з розміром процентної ставки за кредит (r). Проте за однакової вартості кредитних ресурсів при оцінці

декількох проектів із різною рентабельністю визначити ефективність позикової операції можливо, на наш погляд, тільки завдяки обчисленню значення допоміжного показника – ефект фінансового левериджу для банку. Інакше кажучи, більш ефективним кредитування проекту буде у тому разі, коли величина останнього буде більшою.

Таблиця 2.31

**Економічна оцінка ефективності інвестиційного проекту
зі створення мережі теплиць з вирощування екологічно чистої
дешевої плодоовочевої продукції за новітньою суперприбутковою
технологією NASA (світлодіодна аеропоніка)**

№ п/п	Показники	2012/13 р.
<i>ВХІДНІ ДАНІ:</i>		
1	Офіційний курс євро до гривні (НБУ)	10,45
2	Чистий прибуток, тис. грн	7837,5
3	Інвестиції, тис. євро	100
4	Інвестиції, тис. грн	1045
5	Процентна ставка за кредит (ставка дисконтування), %	20
<i>АНАЛІЗ і ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОЕКТУ:</i>		
1	Грошовий потік, тис. грн.	6792,5
2	Середня норма прибутку (ARR), %	750
3	Чиста приведена вартість (NPV), тис. євро	326,4
4	Чиста теперішня вартість (NPV), тис. грн	3410,9
5	Індекс прибутковості (PI*)	3,26
6	Період окупності проекту (кредиту) (PP), років	3 місяці після першого врожаю

Джерело: складено автором за даними [81].

Отже, банківське кредитування 7 проаналізованих інвестиційних проектів в агропродовольчому виробництві Київської області є найбільш ефективним для проекту щодо вирощування полуниці за новітньою технологією NASA (світлодіодна аеропоніка), тому що значення ефекту фінансового левериджу з позиції банку, тобто умовна зміна доходності кредиту за рахунок інвестування цього проекту становить 591,3 % (табл. 2.32).

Другу та третю позицію щодо прийнятності кредитування посіли інвестиційний проект з вирощування грибів гливи і проект з виробництва високобілкового корму для великої рогатої худоби «Уні-Про».

Таблиця 2.32

Економічна ефективність банківського кредитування деяких інвестиційно-інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві Київської області

№ п/п	Назва проекту	Внутрішня норма доходності (IRR), %	Процентна ставка за кредит (r), %	Обсяг кредиту (К), тис. грн	Обсяг інвестицій (І), тис. грн	Ефект фінансового левериджу для банку ($E\Phi L_{\delta i}$), %
1	Проект щодо будівництва зерно-приймального комплексу (ВАТ «Сквирський комбінат хлібопродуктів»)	-16	20	32500	47500	-42,6
2	Проект з будівництва лінійного елеватора (ФГ «Агротрейд-2006»)	33	20	12427,2	12427,2	10,5
3	«Реконструкція комплексу на 1200 фуражних корів» (ТОВ «Острійківське»)	11	20	10000	87200	-63,6
4	«Будівництво заводу і організація виробництва молочної продукції у місті Біла Церква» (ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат»)	33	20	49167	70860	15,2
5	Проект з виробництва високобілкового корму для великої рогатої худоби «Уні-Про»	77	20	2556,8	2556,8	46,2
6	Проект з вирощування грибів гливи (вішанка)	87	20	4000	4000	54,3
7	Технологія вирощування екологічно чистої плодоовочевої продукції NASA(світлодіодна аеропоніка)	750	20	1045	1045	591,3

Джерело: обчислено автором.

У свою чергу надання кредитів для здійснення інвестиційних проектів для підприємств ВАТ «Сквирський комбінат хлібопродуктів» і

ТОВ «Острійківське» може принести економічні втрати, тому що диференціал фінансового важеля в обох випадках має від'ємне значення.

Як свідчать обчислення, насамперед, однакові за додатною величиною диференціалів інвестиційні проекти (ФГ «Агротрейд-2006» та ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат»), мають різну ефективність їх кредитування. Так, значення ефекту фінансового левериджу для проекту ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат» на 4,7 п.п. вище рівня проекту по ФГ «Агротрейд-2006», що свідчить про більшу зміну доходності кредитування першого об'єкта. Звідси випливає, що банку за ідентичних термінів і умов кредитування доцільно надати перевагу у наданні позичкового капіталу саме для впровадження інвестиційного проекту щодо будівництва заводу із виробництва нових видів високоякісних цільномолочної продукції і сирних виробів.

Аналітична частина монографії дозволяє сформулювати такі наукові висновки:

– Україна продовжує залишатись державою, яка поки що не перейшла на інноваційний щабель розвитку економіки через наявність цілого ряду семасіологічно-правових, організаційно-правових і фінансово-правових перепон у вітчизняному законодавстві. Категорійно-понятійна неузгодженість із сутністю інноваційного проекту, тривалий бюрократичний процес його державної реєстрації, яка врешті-решт не дає жодних гарантій на одержання інноватором фінансової підтримки з боку держави, на тлі непрозорого і нечіткого економічного механізму робить процес впровадження інноваційних проектів у виробництво надзвичайно складним;

– у Київській області, яка спеціалізується на виробництві агропродовольчої продукції, частка підприємств, що займаються інноваційною діяльністю у цій галузі і питома вага інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованих товарів є значно менше ніж у середньому по Україні. Незважаючи на поступове збільшення кількості інноваційно-активних підприємств харчової промисловості за 2005–2012 рр., за питомою вагою освоєних у виробництво

найменувань нових видів продукції та впроваджених нових технологічних процесів вона продовжує поступатись хімічній та нафтохімічній промисловості, яка не є провідною у структурі виробництва та реалізації валової продукції досліджуваного регіону. До того ж, зменшення кількості впроваджених в агропродовольче виробництво нових технологічних процесів свідчить про фактичну відсутність його ґрунтового оновлення і модернізації;

– фінансування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості у Київській області протягом 2005–2012 рр. зросло у 43 рази і досягло рівня 116,5 млн грн, що є найбільшим значенням серед галузей промисловості регіону. Проте більшість коштів було витрачено не на фундаментальні інновації – понад 90 % витрат було спрямовано на придбання машин і обладнання, а на проведення наукових досліджень і розробок в цій сфері кошти взагалі не виділялись. Також стримує реалізацію інновацій те, що 96 % загального фінансування інноваційної діяльності здійснюється за власні кошти підприємств, яких у більшості випадків не вистачає через збитковість їх діяльності. Проте обсяги кредитування інноваційної діяльності харчової промисловості Київської області, підприємства якої реалізують на ринку близько половини нової промислової продукції області, становили у 2012 р. лише 16,3 %, тоді як питома вага позичкового капіталу менш значущої для економіки регіону хімічної промисловості перевищувала 60 %;

– механізм часткової компенсації відсоткової ставки за кредити в агропродовольчому секторі економіки України поки що не є потужним інструментом у збільшенні позичкового капіталу у підприємствах галузі, насамперед, через різке скорочення видатків за цією статтею у державному бюджеті останніми роками. Стрімке зростання обсягів кредитів у вітчизняній АПК до 13,5 млрд грн у 2012 р. зумовлено, насамперед, зменшенням середньозваженої процентної ставки із 54 до 15,5 %, а не здешевленням вартості позичкового капіталу шляхом бюджетних асигнувань;

– хоча за 2008–2012 рр. обсяг кредитів, наданих банками агропродовольчим підприємствам Київської області, які мають право на

компенсацію відсоткової ставки, зріс на 68 % і досягнув рівня 1764,1 млн грн, частка довгострокових кредитів, які переважно, мають спрямовуватись на модернізацію виробництва, продовжує залишатись надзвичайно низькою. Не сприяє інноваційній діяльності той факт, що найбільший обсяг середньо- і довгострокових кредитів, залучених у розрахунку на одне агропродовольче підприємство Київської області, яке має право на пільгові умови, спрямований на покриття виробничих витрат, а не на заходи щодо оновлення самих виробничих процесів – будівництво чи реконструкція нових споруд або закупівлі нових основних засобів;

– пріоритетним напрямом державної кредитної підтримки агропродовольчих підприємств Київської області останніми роками є фінансування крупних підприємств, які маючи належний об'єкт застави, здатні реалізовувати великомасштабні бізнес-проекти, але не є такими гнучкими і маневреними у впровадженні інноваційних продуктів і нових технологічних процесів у виробництво, як малі і середні за розміром суб'єкти господарювання;

– методологічні підходи, запропоновані органами державної служби статистики в Україні, щодо віднесення підприємств до групи інноваційно-активних, а інвестиційних проектів – до розряду інноваційних є неточними, тому що спираються на суб'єктивний характер їх визначення, який залишає поза увагою об'єктивні засади залежності зростання економічної ефективності господарювання від реалізації інновацій. Проте проведені дослідження ставить під сумнів інноваційний характер ряду інвестиційних проектів, які такими визнаються статистичними органами, але мають невисокі значення показників економічної ефективності. Це зумовлює неабияку необхідність пошуку нових підходів до оцінки ступеня інноваційності як підприємницької діяльності, так і бізнес-проектів;

– банківське кредитування семи досліджуваних інвестиційних проектів з інноваційною спрямованістю (за визначеннями у відповідних бізнес-планах) в агропродовольчому виробництві Київської області є ефективними лише щодо

п'яти із них: проекту щодо вирощування плодоовочевої продукції із використанням новітньої суперприбутковою технології NASA (світлодіодна аеропоніка), проекту із вирощування грибів гливи (вішанка), проект із виробництва високобілкового корму для великої рогатої худоби «Уні-Про», проекту щодо будівництва заводу з виробництва нових видів високоякісних цільномолочної продукції і сирних виробів (ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат») та проекту щодо будівництва лінійного елеватора із максимальним вантажообігом до 100 тис. т на рік (ФГ «Агротрейд-2006»), тому що величина ефекту фінансового левериджу для банку є додатнім значенням.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

3.1. Удосконалення процентної політики банку щодо кредитування інноваційних проектів

Процентна політика комерційного банку, який виявив бажання брати участь у ході фінансування заходів, що спрямовані на модернізацію і оновлення виробництва, має бути похідною від ступеня інноваційності господарської діяльності. В агропродовольчому секторі кредитування інноваційних проектів характеризується більш високою величиною ризику, ніж звичайних інвестиційних, що призводить до підвищення розміру відсоткових ставок за позику.

Загалом під інноваційністю варто розуміти динамічну властивість об'єкта. Ця властивість перебуває у такій зміні (здебільшого, удосконаленні) об'єкта, яка призводить до відносного зростання «якості» об'єкта (соціально-економічних систем або їх елементів) у заданий проміжок часу порівняно із попереднім періодом [62].

На переконання Л. Р. Батукової [5, С. 59–68] ступінь інноваційності об'єкта визначається часткою внеску, яку він вносить у прискорення якісного вдосконалення суміжних з ним об'єктів. Інакше кажучи, інноваційність запропонованого на ринок товару повинна визначатись не стільки новизною технології, яка використана при його виробництві, не його ринковою новизною, а тим імпульсом розвитку, який привносить цей товар у задану соціально-економічну систему. Звідси автор пропонує два методичні підходи до оцінки рівня інноваційності. Перший передбачає розроблення коефіцієнта інноваційності елемента соціально-економічної системи, який оцінюється

прискоренням якісного розвитку всієї системи, що він забезпечує (формула (3.1)).

$$Kis(X) = \sum_{p=1}^n n(p), \quad (3.1)$$

де K_i – коефіцієнт інноваційності,

s – соціально-економічна система, відносно якої відбувається оцінка інноваційності елемента,

X – елемент, інноваційність якого вимірюється,

n – прискорення розвитку, яке забезпечує соціально-економічній системі s елемент X ,

p – параметри, за якими виконується оцінка прискорення якісного розвитку соціально-економічної системи s .

Друге рівняння визначає коефіцієнт інноваційності соціально-економічної системи, який характеризує прискорення розвитку цієї системи за заданими параметрами (формула (3.2)).

$$Ki(S) = \sum_{p=1}^n m(p), \quad (3.2)$$

де K_i – коефіцієнт інноваційності,

S – соціально-економічна система,

m – прискорення якісного розвитку соціально-економічної системи, що оцінюється по змінах заданих параметрів,

p – параметри, за якими здійснюється оцінка прискорення якісного розвитку соціально-економічної системи.

Ми погоджуємось із тим, що з погляду економічної науки інноваційність має розкриватись не через критерій новизни продукту, тому що останній є прерогативою технічного спрямування досліджень. На нашу думку, результативною ознакою тут має стати кінцевий економічний ефект (або ефективність). Також нам імпонує висновок вченої про необхідність зіставлення характеристики конкретного об'єкта із властивістю всієї системи, де він функціонує. Разом із тим, ми вважаємо запропоновані методичні підходи до оцінки коефіцієнта інноваційності дещо абстрактними і складними, оскільки обчислити вплив імпульсу (прискорення) новинки на розвиток всієї

економічної системи є далеко непростим завданням, тому що потребує врахування чималої кількості якісних параметрів.

Принципово інакше пропонує оцінювати індекс інноваційності, причому у харчовій промисловості С. В. Шешегов [172], зважаючи на оперування цілим рядом часткових показників. Однак, він вважає, що більш конкретний висновок доцільно робити лише на підставі узагальненого показника рівня інноваційності ($P_{уи}$), який містить індикатори головних аспектів інноваційної діяльності, що здійснюється на підприємстві (формула (3.3)). Значення кожного із часткових показників оцінюється за шкалою від 0 до 1. На переконання автора результативний показник $P_{уи}$ свідчить про рівень інноваційності того чи іншого підприємства галузі незалежно від його розміру. До того ж, він наголошує, що його можна визначати і за групою підприємств галузі [172].

$$P_{уи} = P_{нп} \times P_{мо} \times P_{ир} \times P_{си}, \quad (3.3)$$

- де $P_{нп}$ – частка прибутку від реалізації нової продукції у загальній його величині підприємства;
- $P_{мо}$ – частка витрат на модернізацію і технологічне обладнання у вартості основних засобів,
- $P_{ир}$ – частка витрат на дослідження і розробки, включаючи закупку ліцензій і патентів у валовому прибутку,
- $P_{си}$ – частка співробітників зайнятих в інноваційній діяльності у середньо-списковій кількості співробітників.

На наш погляд, обмеженість формули (3.3) полягає у тому, що вона більше характеризує вхідні аспекти інноваційної діяльності, залишаючи при цьому поза увагою результативність, яка має визначати вплив на економічне зростання.

У свою чергу, Г. Л. Багієв, В. М. Тарасевич, Х. Анн [2] стверджують, що інноваційність дозволяє підприємствам досягти конкурентоздатності. Розвиває цю ідею Г. М. Мутанов [84], наголошуючи на тому, що якість інновації визначається ефектом від її комерціалізації, рівень якого можна визначити через оцінку конкурентоспроможності продукції. Крім того, вчений зауважує,

що інноваційні відносини є породженням конкурентоспроможності, що дає змогу розглядати конкурентоспроможність як функцію від інновації ($K = f(I)$).

На думку Г. М. Мутанова і Ж. С. Есенгалієвої [85] інноваційні проекти є об'єктами двох взаємодіючих сегментів: науки і бізнесу. Звідси їх доцільно формалізувати як двомірні об'єкти: інноваційність (I) та конкурентоспроможність (K) і визначати через середні значення оцінок експертів по кожному критерію за допомогою таких формул (3.4, 3.5, 3.6):

$$I_j = \sum_{s=1}^n x_i f_{ij}, \quad \sum_{i=1}^n x_i = 1; \quad (3.4)$$

$$K_j = \sum_{k=1}^m y_k g_{kj}, \quad \sum_{k=1}^m y_k = 1; \quad (3.5)$$

$$I_{\min} \leq I_j \leq I_{\max}, \quad K_{\min} \leq K_j \leq K_{\max}, \quad (3.6)$$

де f_{ij} – значення i -го критерію j -го проекту для показника інноваційності;
 x_i – значення вагового коефіцієнта i -го критерію для показника інноваційності;
 n – кількість критеріїв для показника інноваційності;
 g_{kj} – значення k -го критерію j -го проекту для показника конкурентоспроможності; y_k – значення вагового коефіцієнта k -го фактору для показника конкурентоспроможності
 m – кількість критеріїв для показника конкурентоспроможності;
 J – кількість проектів;
 I_{\min} , I_{\max} , K_{\min} , K_{\max} – мінімальне і максимальне значення показників інноваційності і конкурентоспроможності.

Варто зауважити, що значення по кожному із факторів вчені рекомендують оцінювати експертами від 1 до 9 (за наявності декількох експертів обчислюється середнє значення). До критеріїв інноваційності проектів належать: 1 – відповідність проекту пріоритетним напрямам індустріально-інноваційної стратегії; 2 – актуальність дослідження та унікальність проекту (відсутність аналогів); 3 – наукова новизна рішень, які пропонуються у проекті; 4 – технологічний рівень проекту (нова технологія); 5 – переваги проекту у порівнянні із існуючими аналогами у світі; 6 – економічна доцільність проекту.

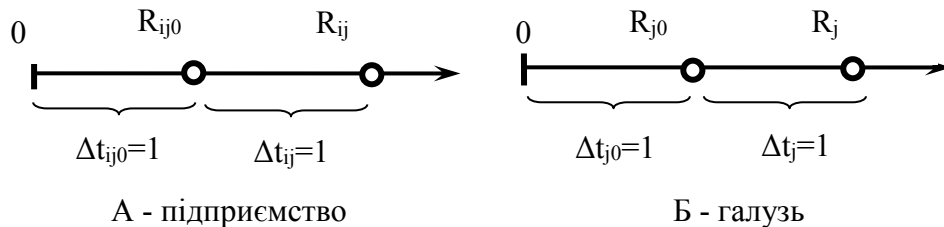
Погоджуючись із тим, що конкурентоспроможність є функцією інноваційності, на нашу думку, Г. М. Мутанов і Ж. С. Есенгалієва пропонують

суб'єктивний підхід до оцінки відповідного коефіцієнта, який не може слугувати адекватною оцінкою.

Отже, ми вважаємо, що індекс інноваційності підприємства – це відношення імпульсу (прискорення) зростання норми рентабельності авансованого капіталу підприємства до імпульсу (прискорення) росту відповідного показника по галузі, в якій функціонує конкретне підприємство. Звідси формалізовано індекс можна подати формулою (3.7):

$$I_i = \frac{\vec{a}_i}{\vec{a}_j} = \frac{\left(\frac{R_{ij} - R_{ij0}}{\Delta t_{ij}} \right)}{\Delta t_{ij}} \cdot \frac{\left(\frac{R_j - R_{j0}}{\Delta t_j} \right)}{\Delta t_j}, \quad (3.7)$$

де I_i – індекс інноваційності;
 \vec{a} – імпульс (прискорення);
 R – норма рентабельності виробництва (авансованого капіталу), %;
 t – час, рік;
 i – підприємство;
 j – галузь.

Якщо $\Delta t_{ij0} = \Delta t_{ij} = \Delta t_{j0} = \Delta t_j = 1$ (один календарний рік), то формула (3.7) буде мати вигляд (3.8):

$$I_i = \frac{(R_{ij} - R_{ij0})}{(R_j - R_{j0})}. \quad (3.8)$$

Очевидно, що формула (3.8) може бути використана для обчислення індексу інноваційності підприємства, оскільки є можливість порівняти фактичні дані із попередніми або базовими. Однак її не можна використати у

такому вигляді при аналізі результативного показника на рівні проекту, тому що тут попередній досвід відсутній, оскільки проект – це лише задекларовані у бізнес-плані наміри досягти у майбутньому поставлених комерційних цілей. Звідси, якщо

$$R_{i_{j0}}=0; R_{j0}=0, \text{ то } Ii = \frac{(R_{ij} - R_{ij0})}{(R_j - R_{j0})} = \frac{(R_{ij} - 0)}{(R_j - 0)} = \frac{R_{ij}}{R_j}. \text{ Отже: } Ii = \frac{R_{ij}}{R_j}. \quad (3.9)$$

Варто зауважити, що за умови, коли рівень доходності галузі є додатною величиною, то формула (3.9) має повне обґрунтування і підтвердження на практиці. Проте, якщо галузь перебуває у кризовому стані, тобто значення рівня рентабельності набуває знак мінус, тоді можуть виникати певні протиріччя, оскільки ділення додатної величини на від'ємну в результаті буде мати від'ємне значення індексу інноваційності, що є неприпустимим. Цю проблему, на наш погляд, можна вирішити шляхом певної трансформації аналізованої формули на варіант (3.10):

$$Ii = \frac{1 + R_{ij} / 100}{1 + R_j / 100}. \quad (3.10)$$

У фінансовому розділі бізнес-плану інноваційного проекту аналогом показнику рентабельності авансованого капіталу може виступати внутрішня норма доходності – IRR, а тоді формула (3.10) буде набирати такого вигляду (формула 3.11).

$$Ii = \frac{1 + IRR_{ij} / 100}{1 + R_j / 100}. \quad (3.11)$$

Якщо значення обчисленого індексу інноваційності (Ii) є менше або дорівнює одиниці, то це означає, що проект є інвестиційним, але не належить до категорії інноваційних. Його можна вважати інноваційним лише тоді, коли результативний показник є більшим за одиницю. Інакше кажучи, доходність

проекту має перевищувати рентабельність галузі, в якій функціонує досліджуване підприємство або, де планується впроваджувати безпосередньо інвестиційний проект.

На нашу думку, взаємозв'язок між доходністю інноваційного проекту та ціною позиченого капіталу доцільно прописати через таку послідовність:

- 1) рентабельність,
- 2) інноваційність,
- 3) ризик,
- 4) банківський процент (рис. 3.1).

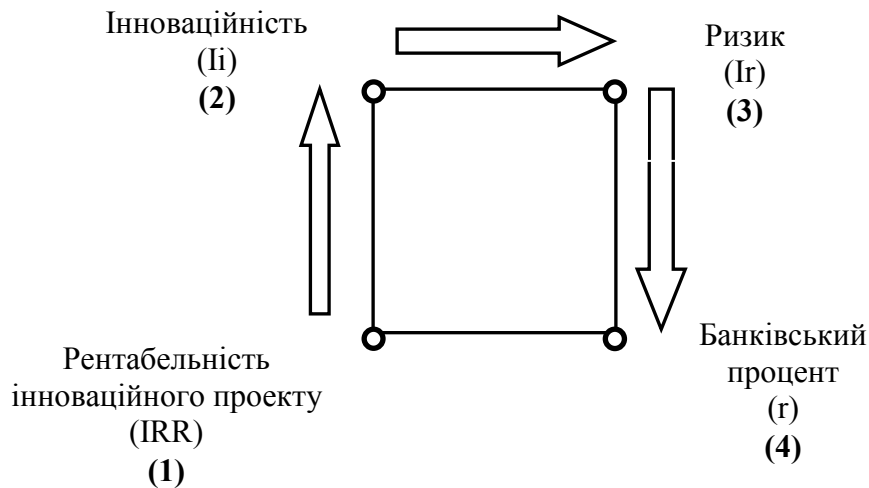

Рис. 3.1. Квадрат взаємозв'язку між рентабельністю інноваційного проекту і банківським процентом за кредит
Джерело: авторська розробка

Для обчислення індексу інноваційності нами була сформована вибірка щодо рентабельності авансованого капіталу по 15 підприємствах харчової промисловості (із 44 підприємств відібраних – див. дод. Б.1) за останні десять років (де була подана інформація за кожен рік) (табл. 3.1). На її основі були проведені розрахунки відповідного індексу – 150 результатів (табл. 3.2).

Таблиця 3.1

Рівень рентабельності авансованого капіталу вибіркового підприємств харчової промисловості Київської області

№ п/п	Назва підприємства	2002 р	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р	2009 р.	2010 р.	2011 р.
1	ВАТ "Рокитнянський цукровий завод"	-4,8216	1,3266	0,0056	0,0037	0,3295	-11,2938	-5,5999	0,3858	0,0664	-9,4675
2	ВАТ "Яготинський маслозавод"	0,2699	4,4510	5,3722	6,5456	23,0215	18,4967	1,9282	8,9517	12,6240	3,2120
3	ПАТ "Городище-Пустоварівський цукровий завод"	16,7359	-5,5676	2,8182	8,3651	5,6313	0,0541	0,0475	0,1378	0,0756	0,1631
4	ВАТ "Саливонківський цукровий завод"	2,3261	5,9763	5,1528	2,3633	1,9170	-11,3995	-22,7094	19,7795	7,1585	3,0637
5	ВАТ "Київський крохмально-переробний комбінат"	-1,5664	-1,0658	-0,2107	0,8192	0,0482	1,2779	1,3972	2,9756	-0,4465	-1,2543
6	ВАТ "Переяславський експериментальний завод хлібопродуктів"	2,0534	1,6180	0,3199	0,3559	0,2009	0,0447	0,6525	0,5307	0,2008	0,3245
7	ВАТ "Віта" (ПАТ ЖЛК Україна)	5,6822	3,9567	1,5856	3,5091	1,8884	0,0283	6,3457	6,3380	9,2821	-1,7917
8	ВАТ "Гребінки-Хлібопродукт"	0,3523	0,9282	1,6427	0,4529	-0,6193	-0,1137	-19,8380	-16,2126	-8,5762	-14,3103
9	ВАТ "Калитянський експериментальний завод комбікормів і пермісів"	2,2970	0,1717	2,2570	-3,3847	0,8461	-0,3791	5,1777	-10,9067	-0,1854	0,8450
10	ПАТ "Рокитнянський комбінат хлібопродуктів"	-1,9370	-1,7416	1,1182	-2,7168	-4,9070	-2,6839	1,9813	-3,7237	-3,3798	-2,1839
11	ВАТ "Миронівський з-д по вигот. круп і комбікормів"	0,4376	-4,7433	-1,9698	0,4184	-1,8327	-0,3907	0,0132	0,0154	0,0088	0,0668
12	ВАТ "Переяславський експериментальний комбінат хлібопродуктів"	1,6207	1,6180	0,3199	0,3559	0,2009	0,2796	0,6525	0,1262	0,2008	0,3245
13	ВАТ "Бориспільський експериментальний комбікормовий завод"	5,4858	2,5951	4,9388	-0,2682	5,1427	-22,9597	-3,5552	-29,4415	-8,2703	-4,2140
14	ПАТ "Білоцерківський консервний завод"	3,1628	0,4356	1,3257	1,1510	0,9831	1,1815	0,9923	11,9360	-17,1288	6,9867
15	ВАТ "Устимівське хлібоприймальне підприємство"	1,1326	-1,4387	5,7890	5,4026	4,9530	-2,4646	-4,4643	-3,3398	-0,3806	-3,6731
	В середньому по галузі	-0,8018	-1,3711	-4,3719	-1,1907	1,9848	-1,2452	-7,9029	-1,6238	-6,2742	-3,2095

Джерело: обчислено автором за даними [22].

Індекс інноваційності (Іі) вибіркового підприємств харчової промисловості Київської області

№ п/п	Назва підприємства	2002 р	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р	2009 р.	2010 р.	2011 р.
1	ВАТ "Рокитнянський цукровий завод"	0,9595	1,0274	1,0458	1,0121	0,9838	0,8982	1,0250	1,0204	1,0677	0,9353
2	ВАТ "Яготинський маслозавод"	1,0108	1,0590	1,1019	1,0783	1,2063	1,1999	1,1067	1,1075	1,2016	1,0663
3	ПАТ "Городище-Пустоварівський цукровий завод"	1,1768	0,9575	1,0752	1,0967	1,0358	1,0132	1,0863	1,0179	1,0677	1,0348
4	ВАТ "Саливонківський цукровий завод"	1,0315	1,0745	1,0996	1,0360	0,9993	0,8972	0,8392	1,2176	1,1433	1,0648
5	ВАТ "Київський крохмально-переробний комбінат"	0,9923	1,0031	1,0435	1,0203	0,9810	1,0255	1,1010	1,0468	1,0622	1,0202
6	ВАТ "Переяславський експериментальний завод хлібопродуктів"	1,0288	1,0303	1,0491	1,0157	0,9825	1,0131	1,0929	1,0219	1,0691	1,0365
7	ВАТ "Віта" (ПАТ ЖЛК Україна)	1,0654	1,0540	1,0623	1,0476	0,9991	1,0129	1,1547	1,0809	1,1660	1,0146
8	ВАТ "Гребінки-Хлібопродукт"	1,0116	1,0233	1,0629	1,0166	0,9745	1,0115	0,8704	0,8517	0,9754	0,8853
9	ВАТ "Калитянський експериментальний завод комбікормів і перміксів»	1,0312	1,0156	1,0693	0,9778	0,9888	1,0088	1,1420	0,9056	1,0650	1,0419
10	ПАТ "Рокитнянський комбінат хлібопродуктів"	0,9886	0,9962	1,0574	0,9846	0,9324	0,9854	1,1073	0,9787	1,0309	1,0106
11	ВАТ "Миронівський завод по виготовленню круп і комбікормів"	1,0125	0,9658	1,0251	1,0163	0,9626	1,0087	1,0860	1,0167	1,0670	1,0338
12	ВАТ "Переяславський експериментальний комбінат хлібопродуктів"	1,0244	1,0303	1,0491	1,0157	0,9825	1,0154	1,0929	1,0178	1,0691	1,0365
13	ВАТ "Бориспільський експериментальний комбікормовий завод"	1,0634	1,0402	1,0974	1,0093	1,0310	0,7801	1,0472	0,7172	0,9787	0,9896
14	ПАТ "Блоцерківський консервний завод"	1,0400	1,0183	1,0596	1,0237	0,9902	1,0246	1,0966	1,1378	0,8842	1,1053
15	ВАТ "Устимівське хлібоприймальне підприємство"	1,0195	0,9993	1,1063	1,0667	1,0291	0,9877	1,0373	0,9826	1,0629	0,9952
	В середньому по галузі	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000

Джерело: обчислено автором

Далі на основі одержаних значень індексів інноваційності спробуємо кількісно оцінити ризик господарської діяльності. На нашу думку, маючи достатній обсяг генеральної сукупності даних це можна зробити шляхом встановлення закону ймовірнісного розподілу випадкових величин вхідних змінних, тобто скориставшись спрощеним прийомом методу імітаційного моделювання Монте-Карло (див. розділ. 1.4). Спочатку робимо ранжування вибірки (150 даних) у порядку їх зростання (див. табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Ранжування вибірки індексу інноваційності підприємств харчової промисловості Київської області за 2002-2011 роки

1	16	31	46	61	76	91	106	121	136
0,7172	0,9658	0,9888	1,0115	1,0178	1,0274	1,0373	1,0622	1,0693	1,1053
2	17	32	47	62	77	92	107	122	137
0,7801	0,9745	0,9896	1,0116	1,0179	1,0288	1,0400	1,0623	1,0745	1,1063
3	18	33	48	63	78	93	108	123	138
0,8392	0,9754	0,9902	1,0121	1,0183	1,0291	1,0402	1,0629	1,0752	1,1067
4	19	34	49	64	79	94	109	124	139
0,8517	0,9778	0,9923	1,0125	1,0195	1,0303	1,0419	1,0629	1,0783	1,1073
5	20	35	50	65	80	95	110	125	140
0,8704	0,9787	0,9952	1,0129	1,0202	1,0303	1,0435	1,0634	1,0809	1,1075
6	21	36	51	66	81	96	111	126	141
0,8842	0,9787	0,9962	1,0131	1,0203	1,0309	1,0458	1,0648	1,0860	1,1378
7	22	37	52	67	82	97	112	127	142
0,8853	0,9810	0,9991	1,0132	1,0204	1,0310	1,0468	1,0650	1,0863	1,1420
8	23	38	53	68	83	98	113	128	143
0,8972	0,9825	0,9993	1,0146	1,0219	1,0312	1,0472	1,0654	1,0929	1,1433
9	24	39	54	69	84	99	114	129	144
0,8982	0,9825	0,9993	1,0154	1,0233	1,0315	1,0476	1,0663	1,0929	1,1547
10	25	40	55	70	85	100	115	130	145
0,9056	0,9826	1,0031	1,0156	1,0237	1,0338	1,0491	1,0667	1,0966	1,1660
11	26	41	56	71	86	101	116	131	146
0,9324	0,9838	1,0087	1,0157	1,0244	1,0348	1,0491	1,0670	1,0967	1,1768
12	27	42	57	72	87	102	117	132	147
0,9353	0,9846	1,0088	1,0157	1,0246	1,0358	1,0540	1,0677	1,0974	1,1999
13	28	43	58	73	88	103	118	133	148
0,9575	0,9854	1,0093	1,0163	1,0250	1,0360	1,0574	1,0677	1,0996	1,2016
14	29	44	59	74	89	104	119	134	149
0,9595	0,9877	1,0106	1,0166	1,0251	1,0365	1,0590	1,0691	1,1010	1,2063
15	30	45	60	75	90	105	120	135	150
0,9626	0,9886	1,0108	1,0167	1,0255	1,0365	1,0596	1,0691	1,1019	1,2176

Джерело: складено автором.

Для зручності обчислень за діапазон зміни значень X беремо проміжок 0,71–1,22 .

Розіб'ємо нашу вибірку на рівні інтервали розміром:

$$h = \frac{x_{\max} - x_{\min}}{1 + 3,322 * \lg n} \approx \frac{1,22 - 0,71}{8,22} = 0,065$$

Отже, діапазон розбиваємо на $\frac{1,22 - 0,71}{0,065} = 8$ рівних інтервалів довжиною 0,065 одиниць кожен. Матимемо інтервали: 0,71-0,775; 0,775-0,83; 0,83-0,895; 0,895-0,96; 0,96-1,025; 1,025-1,09; 1,09-1,155; 1,155-1,22.

Обчислюємо частоту попадання варіанта $x_i (i = \overline{1, k})$ вибірки в кожен інтервал: $n_1 = 1; n_2 = 1; n_3 = 5; n_4 = 7; n_5 = 58; n_6 = 55; n_7 = 16; n_8 = 7$ ($\sum_{i=1}^k n_i = n$); ($\sum_{i=1}^8 n_i = 150$).

Відносні частоти : $w_i = \frac{n_i}{n}$, тобто: $w_1 = \frac{1}{150} = 0,007$; $w_2 = \frac{1}{150} = 0,007$; $w_3 = \frac{5}{150} = 0,034$;
 $w_4 = \frac{7}{150} = 0,047$; $w_5 = \frac{58}{150} = 0,387$; $w_6 = \frac{55}{150} = 0,368$; $w_7 = \frac{16}{150} = 0,1$; ($\sum_{i=1}^8 w_i = 1$).

Щільність відносних частот (довжина інтервалів $|\Delta_i| = 0.065$):

$$p_i^* = \frac{w_i}{|\Delta_i|} \text{ (} |\Delta_i| \text{ - довжина інтервалу } \Delta_i, i = \overline{1, r} \text{); } p_1^* = \frac{w_1}{|\Delta_1|} = \frac{0,007}{0,065} = 0,107$$
; $p_2^* = \frac{0,007}{0,065} = 0,107$;
 $p_3^* = \frac{0,034}{0,065} = 0,523$; $p_4^* = \frac{0,047}{0,065} = 0,723$; $p_5^* = \frac{0,387}{0,065} = 5,95$; $p_6^* = \frac{0,368}{0,065} = 5,66$; $p_7^* = \frac{0,1}{0,065} = 1,538$;
 $p_8^* = \frac{0,047}{0,065} = 0,723$.

Результати обчислення заносимо до табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Інтервальний ряд розподілу індексів інноваційності підприємств харчової промисловості

Інтервали	0,71- 0,775	0,775- 0,83	0,83- 0,895	0,895- 0,96	0,96- 1,025	1,025- 1,09	1,09- 1,155	1,155- 1,22
Частоти, n_i	1	1	5	7	58	55	16	7
Відносні частоти, w_i	0,007	0,007	0,034	0,047	0,387	0,368	0,1	0,047
Щільність відносних частот, p_i^*	0,107	0,107	0,523	0,723	5,95	5,66	1,538	0,723

Джерело: обчислено автором.

На основі даних табл. 3.4 будуємо полігон відносних частот та гістограму (рис. 3.2 і рис. 3.3).

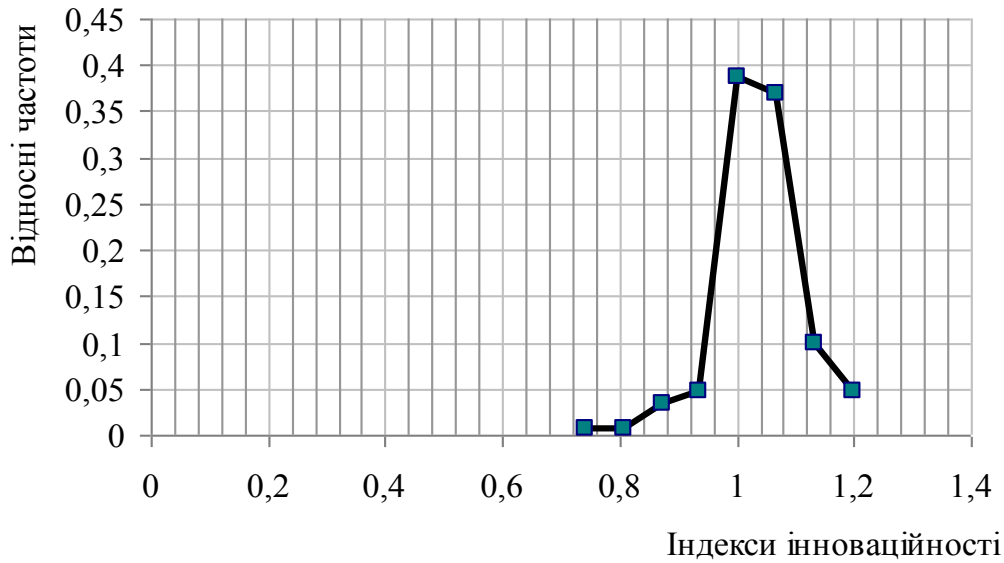

Рис. 3.2. Полігон відносних частот
Джерело: побудовано автором.

Статистична оцінка математичного сподівання ознаки X:

$$\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i, \text{ тобто } = \frac{154.3221}{150} = 1,0288$$

Вибіркова дисперсія: $D_B = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 = 0,005$

Вибіркове середнє квадратичне відхилення: $\sigma_B = \sqrt{D_B} = 0,07$.

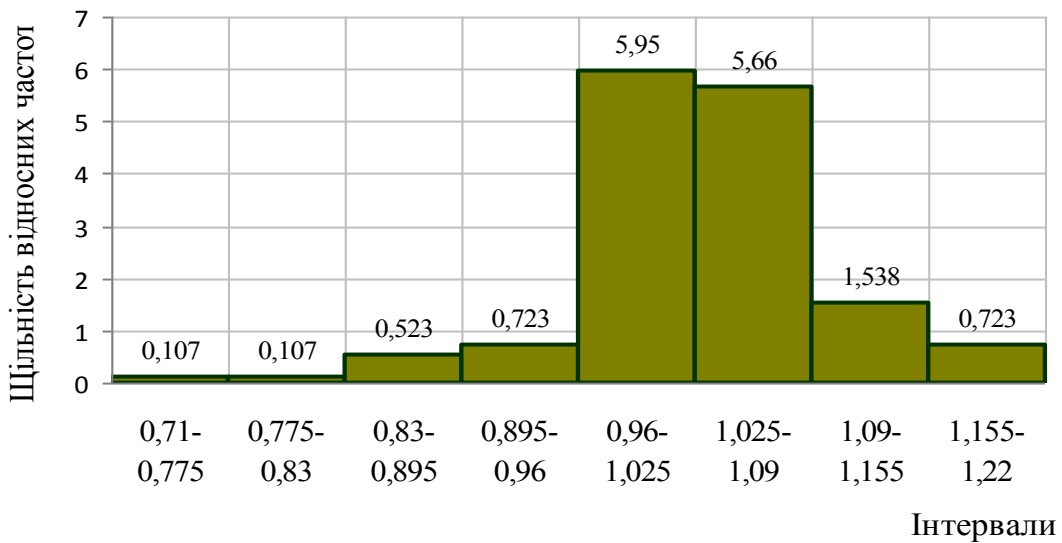

Рис.3.3. Гістограма відносних частот
Джерело: побудовано автором

Отже, випадкова величина розподілена за нормальним законом з параметром $\sigma=0,07$.

Знайдемо довірчий інтервал для усередненого прогнозу за вибіркою об'єму $n=150$ з $\bar{X}=1,0288$.

Прийmemo довірчу ймовірність $\gamma=0,99$.

З рівності $\varphi(t) = \frac{1}{2}\gamma = 0,495$ за таблицею значень функції Лапласа знаходимо $t = 2,797$.

Далі обчислюємо точність оцінки $\delta = \frac{t\sigma}{\sqrt{n}} = \frac{2,797 \cdot 0,07}{\sqrt{150}} = 0,016$

Довірчий інтервал : $(\bar{x} - \delta; \bar{x} + \delta)$, тобто $(1,0288 - 0,016; 1,0288 + 0,016)$, або $(1,0128; 1,0448)$.

Отриманий результат свідчить про те, якщо здійснити значне число вибірок індексу інноваційності по підприємствах харчової промисловості Київської області, то у 99 % із них довірчий інтервал $(1,0128; 1,0448)$ покриватиме усереднений прогноз і лише в 1 % випадків цей параметр може вийти за його межі, але в економічному сенсі це практично не має значення.

З іншого боку одержані результати доводять, що підприємство харчової промисловості / проект, яке є інноваційним ($I_i > 1$) може характеризуватись низькою або середньою величиною опосередкованого ризику, коли значення його індексу інноваційності не виходить за межі довірчого інтервалу.

Аналогічний статистичний аналіз проведемо стосовно вибірки сільськогосподарських підприємств Київської області. Так, на підставі показників (див. табл. 3.3) Обчислюємо індекси інноваційності за десять останніх років по п'ятнадцяти господарствах і запишемо їх у табл. 3.5.

Рівень рентабельності авансованого капіталу вибіркового сільськогосподарських підприємств Київської області

№ п/п	Назва підприємства	2002 р	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р	2009 р.	2010 р.	2011 р.
1	ПАТ „Забір’я”	-2,2341	-0,6478	0,1351	-6,4904	-7,0589	-6,3917	-1,0705	-4,2319	1,4124	-4,5579
2	ВАТ „Яготинське”	-0,5541	2,1473	5,4083	2,0842	1,4092	3,2124	5,0746	2,8856	-12,6344	-8,5655
3	ВАТ „Синявське”	2,0106	1,3043	1,3043	3,4975	1,2776	1,8781	1,7269	2,0478	2,1218	0,2090
4	ВАТ "Шамраївське"	0,3031	-2,8257	0,3236	0,1333	-4,3094	-13,0802	-2,7806	-1,1294	-0,3006	-4,9794
5	ВАТ "Городище-Пустоварівський бурякорадгосп"	0,1603	-7,9295	2,9933	1,8912	3,0623	22,0383	14,0264	16,2284	5,2044	16,7222
6	ВАТ "Новоолександрівське»	-8,6610	-6,9196	-0,4633	-3,5743	-1,4591	0,4618	1,9347	1,0688	0,2999	0,1046
7	ВАТ "Жміївське"	-1,0893	-0,7888	-0,1902	-0,0638	-0,1532	-0,1541	-0,6987	-0,3037	-0,1687	-0,7072
8	ПАТ "Кожухівське"	0,1326	-2,7284	-1,2017	0,8434	-19,0291	-10,8652	-16,5763	-18,3301	-21,3977	19,8735
9	ВАТ "Птахофабрика "Васильківська"	-6,5014	-2,9489	-4,1738	1,9892	2,5779	-1,2392	7,9575	1,7997	-2,9530	-9,8957
10	ВАТ "Комбінат "Тепличний"	5,5681	9,9565	6	16,9283	12,0994	12,6972	12,1041	11,7562	14,1529	5,9987
11	ВАТ "Плодорозсадницьке"	-2,4745	-0,3313	1,7604	5,5540	17,0139	4,5621	5,8584	-10,4430	-13,9490	-17,5372
12	ПАТ "Птахофабрика "Україна"	6,4976	6,8955	8,1712	32,2931	-0,7716	8,8453	0,8923	9,6560	7,9759	-5,4578
13	ВАТ "Племптахоградгосп"	5,5231	2,0049	0,3190	0,1064	0,3778	0,0412	-21,7714	-14,6341	-8,9699	-2,4464
14	ВАТ "Березанський комбикормовий завод"	6,0932	2,0691	2,8585	0,2581	2,5575	0,0149	-10,8688	-8,7626	-8,8536	13,5566
15	ВАТ "Сквирасільрибгосп"	0,3898	0,1501	0,6097	0,4769	0,0059	0,7045	0,7138	0,1458	9,1416	1,1767
	В середньому по галузі	0,2501	2,2041	4,3243	0,8614	1,6068	6,4286	4,8370	5,7169	11,9407	17,3927

Джерело: обчислено автором за даними [22]

Індекс інноваційності (Іі) вибіркових сільськогосподарських підприємств Київської області

№ п/п	Назва підприємства	2002 р	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р	2009 р.	2010 р.	2011 р.
1	ПАТ „Забір’я”	0,9752	0,9721	0,9598	0,9271	0,9147	0,8795	0,9437	0,9059	0,9059	0,8130
2	ВАТ „Яготинське”	0,9920	0,9994	1,0104	1,0121	0,9981	0,9698	1,0023	0,9732	0,7805	0,7789
3	ВАТ „Синявське”	1,0176	0,9912	0,9711	1,0261	0,9968	0,9572	0,9703	0,9653	0,9123	0,8536
4	ВАТ "Шамраївське"	1,0005	0,9508	0,9617	0,9928	0,9418	0,8167	0,9273	0,9352	0,8906	0,8094
5	ВАТ "Городище-Пустоварівський бурякорядгосп"	0,9991	0,9008	0,9872	1,0102	1,0143	1,1467	1,0877	1,0994	0,9398	0,9943
6	ВАТ "Новоолександрівське»	0,9111	0,9107	0,9541	0,9560	0,9698	0,9439	0,9723	0,9560	0,8960	0,8527
7	ВАТ "Жмівське"	0,9866	0,9707	0,9567	0,9908	0,9827	0,9381	0,9472	0,9430	0,8918	0,8458
8	ПАТ "Кожухівське"	0,9988	0,9517	0,9470	0,9998	0,7969	0,8375	0,7957	0,7725	0,7022	1,0211
9	ВАТ "Птахофабрика "Васильківська"	0,9327	0,9496	0,9185	1,0112	1,0096	0,9280	1,0298	0,9629	0,8670	0,7675
10	ВАТ "Комбінат "Тепличний"	1,0530	1,0759	1,1220	1,1593	1,1033	1,0589	1,0693	1,0571	1,0198	0,9029
11	ВАТ "Плодородзсадницьке"	0,9728	0,9752	0,9754	1,0465	1,1516	0,9825	1,0097	0,8471	0,7687	0,7025
12	ПАТ "Птахофабрика "Україна"	1,0623	1,0459	1,0369	1,3116	0,9766	1,0227	0,9624	1,0373	0,9646	0,8053
13	ВАТ "Племптахорадгосп"	1,0526	0,9981	0,9616	0,9925	0,9879	0,9400	0,7462	0,8075	0,8132	0,8310
14	ВАТ "Березанський комбікормовий завод"	1,0583	0,9987	0,9860	0,9940	1,0094	0,9397	0,8502	0,8630	0,8142	0,9673
15	ВАТ "Сквирасільрибгосп"	1,0014	0,9799	0,9644	0,9962	0,9842	0,9462	0,9607	0,9473	0,9750	0,8619
	В середньому по галузі	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000

Джерело: обчислено автором.

Потім здійснимо ранжування відповідно вибірових значень у порядку зростання індексу (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Ранжування вибірки індексу інноваційності сільськогосподарських підприємств Київської області за 2002–2011 роки

1	16	31	46	61	76	91	106	121	136
0,7022	0,8142	0,8960	0,9381	0,9541	0,9698	0,9825	0,9968	1,0104	1,0530
2	17	32	47	62	77	92	107	122	137
0,7025	0,8167	0,9008	0,9397	0,9560	0,9698	0,9827	0,9981	1,0112	1,0571
3	18	33	48	63	78	93	108	123	138
0,7462	0,8310	0,9029	0,9398	0,9560	0,9703	0,9842	0,9981	1,0121	1,0583
4	19	34	49	64	79	94	109	124	139
0,7675	0,8375	0,9059	0,9400	0,9567	0,9707	0,9860	0,9987	1,0143	1,0589
5	20	35	50	65	80	95	110	125	140
0,7687	0,8458	0,9059	0,9418	0,9572	0,9711	0,9866	0,9988	1,0176	1,0623
6	21	36	51	66	81	96	111	126	141
0,7725	0,8471	0,9107	0,9430	0,9598	0,9721	0,9872	0,9991	1,0198	1,0693
7	22	37	52	67	82	97	112	127	142
0,7789	0,8502	0,9111	0,9437	0,9607	0,9723	0,9879	0,9994	1,0211	1,0759
8	23	38	53	68	83	98	113	128	143
0,7805	0,8527	0,9123	0,9439	0,9616	0,9728	0,9908	0,9998	1,0227	1,0877
9	24	39	54	69	84	99	114	129	144
0,7957	0,8536	0,9147	0,9462	0,9617	0,9732	0,9912	1,0005	1,0261	1,0994
10	25	40	55	70	85	100	115	130	145
0,7969	0,8619	0,9185	0,9470	0,9624	0,9750	0,9920	1,0014	1,0298	1,1033
11	26	41	56	71	86	101	116	131	146
0,8053	0,8630	0,9271	0,9472	0,9629	0,9752	0,9925	1,0023	1,0369	1,1220
12	27	42	57	72	87	102	117	132	147
0,8075	0,8670	0,9273	0,9473	0,9644	0,9752	0,9928	1,0094	1,0373	1,1467
13	28	43	58	73	88	103	118	133	148
0,8094	0,8795	0,9280	0,9496	0,9646	0,9754	0,9940	1,0096	1,0459	1,1516
14	29	44	59	74	89	104	119	134	149
0,8130	0,8906	0,9327	0,9508	0,9653	0,9766	0,9943	1,0097	1,0465	1,1593
15	30	45	60	75	90	105	120	135	150
0,8132	0,8918	0,9352	0,9517	0,9673	0,9799	0,9962	1,0102	1,0526	1,3116

Джерело: складено автором.

Для зручності обчислень за діапазон зміни значень X беремо проміжок 0,70-1,34.

Розіб'ємо нашу вибірку на рівні інтервали розміром:

$$h = \frac{x_{\max} - x_{\min}}{1 + 3,322 * \lg n} \approx \frac{1,34 - 0,70}{8,22} = 0,08$$

Отже, діапазон розбиваємо на $\frac{1.34-0.70}{0.08}=8$ рівних інтервалів довжиною 0,08 одиниць кожен. Матимемо інтервали: 0,70-0,780; 0,780-0,86; 0,86-0,94; 0,94-1,02; 1,02-1,10; 1,10-1,18; 1,18-1,26; 1,26-1,34.

Обчислюємо частоту попадання варіанта $x_i(i=\overline{1,k})$ вибірки в кожен інтервал: $n_1 = 7; n_2 = 17; n_3 = 24; n_4 = 78; n_5 = 518; n_6 = 5; n_7 = 0; n_8 = 1$ ($\sum_{i=1}^k n_i = n$); ($\sum_{i=1}^8 n_i = 150$).

Відносні частоти: $w_i = \frac{n_i}{n}$, тобто: $w_1 = \frac{7}{150} = 0,046; w_2 = \frac{17}{150} = 0,113; w_3 = \frac{24}{150} = 0,16;$
 $w_4 = \frac{78}{150} = 0,52; w_5 = \frac{18}{150} = 0,12; w_6 = \frac{5}{150} = 0,034; w_7 = \frac{0}{150} = 0; w_8 = \frac{1}{150} = 0,007$ ($\sum_{i=1}^8 w_i = 1$).

Щільність відносних частот (довжина інтервалів $|\Delta_i| = 0.065$):

$$p_i^* = \frac{w_i}{|\Delta_i|} (|\Delta_i| - \text{довжина інтервалу } \Delta_i, i = \overline{1,r})$$

$$p_1^* = \frac{w_1}{|\Delta_1|} = \frac{0,046}{0,08} = 0,575; p_2^* = \frac{0,113}{0,08} = 1,413; p_3^* = \frac{0,16}{0,08} = 2; p_4^* = \frac{0,52}{0,08} = 6,5; p_5^* = \frac{0,12}{0,08} = 1,5;$$

$$p_6^* = \frac{0,034}{0,08} = 0,425; p_7^* = \frac{0}{0,08} = 0; p_8^* = \frac{0,007}{0,065} = 0,107.$$

Результати обчислення заносимо до табл. 3.8.

Таблиця 3.8

**Інтервальний ряд розподілу індексів інноваційності
сільськогосподарських підприємств**

Інтервали	0,70- 0,780	0,78- 0,86	0,86- 0,94	0,94- 1,02	1,02- 1,10	1,10- 1,18	1,18- 1,26	1,26- 1,34
Частоти, n_i	7	17	24	78	18	5	0	1
Відносні частоти, w_i	0,046	0,113	0,16	0,52	0,12	0,034	0	0,007
Щільність відносних частот, p_i^*	0,575	1,413	2	6,5	1,5	0,425	0	0,107

Джерело: власні обчислення.

За даними табл. 3.8 будуємо полігон відносних частот та гістограму.

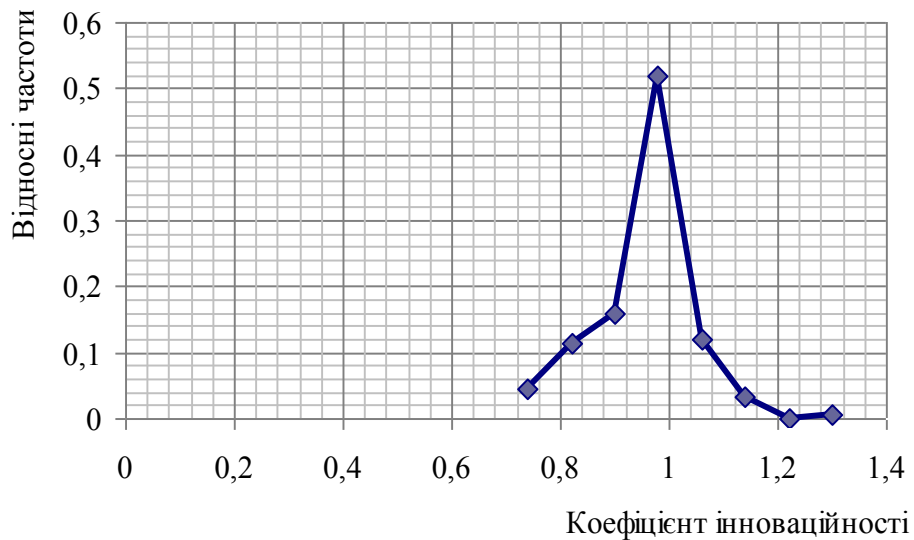

Рис. 3.4. Полігон відносних частот
Джерело: побудовано автором.

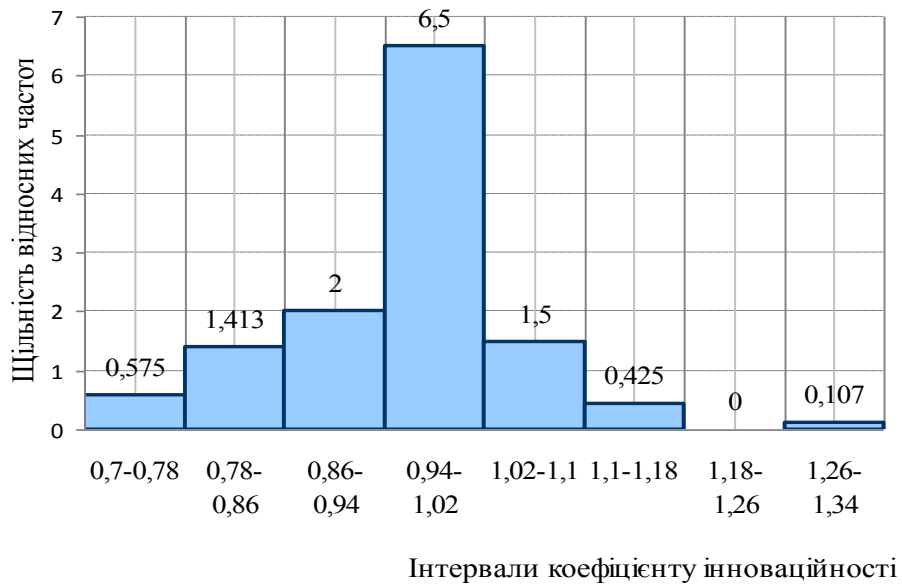

Рис.3.5. Гістограма відносних частот
Джерело: побудовано автором.

Статистична оцінка математичного сподівання ознаки X:

$$\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i, \text{ тобто } = \frac{143.2569}{150} = 0,9551$$

Вибіркова дисперсія: $D_B = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 = 0.0083$

Вибіркове середнє квадратичне відхилення: $\sigma_B = \sqrt{D_B} = 0.091$

Отже, випадкова величина розподілена за нормальним законом з параметром $\sigma=0.09$. Знайдемо довірчий інтервал для усередненого прогнозу за вибіркою об'єму $n=150$ з $\bar{X}=0,9551$. Прийmemo довірчу ймовірність $\gamma=0,99$.

З рівності $\varphi(t) = \frac{1}{2}\gamma = 0,495$ за таблицею значень функції Лапласа знаходимо $t=2,797$. Далі обчислюємо точність оцінки $\delta = \frac{t\sigma}{\sqrt{n}} = \frac{2,797 \cdot 0,09}{\sqrt{150}} = 0,021$

Довірчий інтервал: $(\bar{x} - \delta; \bar{x} + \delta)$, тобто $(0,9551 - 0,021; 0,9551 + 0,021)$, або $(0,9341; 0,9761)$.

Отриманий результат знову означає, якщо можна виконати значне число вибірок індексу інноваційності по сільськогосподарських підприємствах Київської області, то у 99 % з них довірчий інтервал $(0,9341; 0,9761)$ покриватиме усереднений прогноз, і тільки в 1 % випадків цей параметр може вийти за межі довірчого інтервалу. З іншого боку одержані результати доводять те, що сільськогосподарське підприємство/проект, яке є інноваційним ($I_i > 1$) не може характеризуватись низькою або середньою величиною опосередкованого ризику, тому що значення його індексу інноваційності у будь-якому разі будуть виходити за межі довірчого інтервалу. Це підтверджує припущення щодо наявності більш високої ризикованості суто аграрного виробництва.

Зважаючи на отриманий результат дослідження спробуємо кількісно оцінити ризик залежно від значення індексу інноваційності об'єкта. Для цього спочатку запровадимо індекс «опосередкованого ризику» – I_r , який буде встановлюватись щодо обчисленого довірчого інтервалу: $(\bar{X} - \sigma; \bar{X} + \sigma)$. Також для зручності введемо відповідні позначення: $\bar{X} - \sigma = a$; $\bar{X} + \sigma = b$, тоді довірчий інтервал буде мати вигляд: $(a; b)$. Звідси, на нашу думку, I_r доцільно обчислювати за формулою 3.12:

$$I_r = \frac{||I_i - a| - |I_i - b||}{b - a}, \quad (3.12)$$

де I_i – індекс інноваційності підприємства.

Очевидно, що $I_r \in [0; 1]$. Причому, якщо I_i випадає за межі довірчого інтервалу, то:

$$I_r = \frac{|I_i - a - (I_i - b)|}{b - a} = \frac{|b - a|}{b - a} = 1, \text{ тобто ризик максимальний).}$$

Якщо ж $I_i = \bar{X}$ (*), то:

$$I_r = \frac{|\bar{X} - a + (\bar{X} - b)|}{b - a}, \quad (3.13)$$

Тоді використовуючи (*) маємо:

$$I_r = \frac{|a + \delta - a + (b - \delta - b)|}{b - a} = \frac{|a + \delta - a + b - \delta - b|}{b - a} = \frac{0}{b - a} = 0, \quad \text{тобто ризик}$$

мінімальний.

Отже, чим ближче значення індексу інноваційності до вибіркової середньої генеральної сукупності \bar{X} , тим менший ризик $\lim_{I_i \rightarrow \bar{X}} I_r = 0$, і тим вищий, чим далі він від \bar{X} і ближче до меж довірчого інтервалу, тобто $\lim_{I_i \rightarrow a+0} I_r = 1$ або $\lim_{I_i \rightarrow b-0} I_r = 1$.

Підставивши результати наших прикладних обчислень у формулу (3.12) одержимо такий її вигляд (А) – для підприємств харчової промисловості Київської області і (В) – для сільськогосподарських підприємств цього регіону:

$$I_{r(A)} = \frac{|| I_i - 1,0128 | - | I_i - 1,0448 ||}{1,0448 - 1,0128}, \quad (3.14)$$

$$I_{r(B)} = \frac{|| I_i - 0,9341 | - | I_i - 0,9761 ||}{0,9761 - 0,9341}. \quad (3.15)$$

Тепер потрібно за допомогою індексу опосередкованого ризику I_r визначити, на яку величину слід зменшити або збільшити процент за надання банківського кредиту на інноваційні проекти. На практиці використовують наступну шкалу: для проектів із високим ризиком ставку збільшують на 2–3 %, а для проектів з низьким ризиком вона, навпаки, зменшується на 1–2 %, тоді як при середньому значенні невизначеності – дорівнює середньозваженій ціні кредитного ресурсу [83, С. 111].

Отже, процентна ставка за кредит має залишатися без зміни лише у випадку низького ступеня ризику інноваційного проекту ($I_r = 0$), який досягається за умови, що індекс інноваційності дорівнює вибірковій середній генеральній сукупності. Збільшуватись процентна ставка має, коли рівень ризику є середнім або високим (відповідно $I_r \rightarrow 1$), що є можливим за умови наближення значення індексу інноваційності до меж довірчого інтервалу або навіть виходу за них. Варто зауважити, якщо значення індексу опосередкованого ризику дорівнює одиниці, то процентна ставка має бути збільшена вдвічі з метою об'єктивної реакції на міру невизначеності проекту.

Отже, вплив ризику на відсоткову ставку можна подати через вираз: $(1+I_r)$.

Звідси, на нашу думку, формулу обчислення процентної ставки за кредит у відповідності до ступеня ризику, величина якого формується залежно від рівня інноваційності інвестиційного проекту (або підприємства) можна подати таким чином (формула (3.16)):

$$HKS_{BKB} = \frac{(BKП_{BKB} + MM_{BKB} + П_{BKB}) \cdot (1 + I_r)}{\left(1 - \frac{H_p}{100}\right)}, \quad (3.16)$$

де HKS_{BKB} – норма процентної ставки за кредит, %;
 $BKП_{BKB}$ – вартість кредитного портфеля, %;
 MM_{BKB} – мінімальна маржа (тобто така, що покриває витрати банку), % розміру кредитного портфеля;
 $П_{BKB}$ – необхідний прибуток банку, % від розміру кредитного портфеля;
 H_p – норма обов'язкового резервування, %;
 I_r – індекс опосередкованого ризику.

Отже, методика визначення відсоткової ставки за кредити для реалізації інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві має ґрунтуватись на ланцюгу взаємозалежності «рентабельність – інноваційність – ризик – банківський процент». В основу обчислення індексу інноваційності проекту або підприємства має бути покладено критерій зіставлення їх норми доходності із середньою величиною рівня рентабельності авансованого капіталу по приналежній галузі. Зважаючи на значення індексу інноваційності, величину

ризиків проектів слід обчислювати за допомогою співставлення відхилення факторної ознаки від значень довірчого інтервалу із довжиною останнього, отриманого внаслідок імітаційного моделювання на основі встановлення закону статистичного розподілу випадкових величин. У підсумку, класичний прийом визначення процентної ставки за кредити для інноваційних проектів має бути скорегований на індекс опосередкованого ризику (I_r).

3.2. Розроблення моделей участі банків у наданні кредитів для впровадження інноваційних проектів

Світовий та європейський досвід свідчить про те, що кредити банків не є основним джерелом у фінансуванні інноваційної діяльності в різних галузях національної економіки, у тому числі й в агропродовольчому виробництві. Так, всі форми банківського кредиту у сумарному розмірі вкладених коштів в реалізацію інноваційних проектів в деяких розвинутих країнах світу мають незначну питому вагу: у Японії – 2,6 %, Європейському Союзі – 2,0 %, а США – 0,8 % [72, С. 43]. Це пояснюється, насамперед, в першу чергу тим, що інноваційний бізнес характеризується високим рівнем ризику, внаслідок чого комерційні банки суттєво (не завжди обґрунтовано) завищують величину процентної ставки і потребують чималих гарантій на повернення кредитів, що практично унеможлиблює їх використання для впровадження проектів (передусім, для малих і середніх підприємств). Проте існуючі державні механізми стимулювання процесу фінансування інноваційної діяльності у розвинених державах в меншій мірі зорієнтовані на роль комерційних банків, тому що у них сформований й успішно функціонує власний інвестиційний ринок. Виняткове значення на цьому ринку належить приватному венчурному підприємництву, тоді як держава через свої інститути (переважно через банки розвитку) здійснює кредитування інноваційних проектів, а також створює потужні фінансові стимули у формі податкових пільг, державного страхування і

гарантування кредитів. Варто зауважити, що такий механізм зорієнтований на фінансування інноваційних проектів, починаючи із початкових стадій, а саме із стадії науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, в той час як комерційні банки займаються фінансуванням проектів на останніх етапах, тобто, коли відбувається впровадження на ринок новоствореного продукту, які є менш ризиковими.

На сьогодні в Україні інвестиційний ринок (зокрема система інвестиційних банків) на зразок того, що вже багато років функціонує у розвинених країнах світу, перебуває лише у зародковому стані. Крім того, існуючим інститутам фінансування інновацій важко активно використовувати свій потенціал, зважаючи на недорозвиненість ринкових засад економіки. За таких умов банківське кредитування можна вважати основним джерелом фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств [96]. У період рецесії після світової фінансової кризи використання власних джерел інвестування (чистого прибутку та амортизації) як альтернативи кредитуванню є далеко недостатнім. У свою чергу обмежений розвиток фінансового ринку і відповідних фінансових інститутів не дає змоги підприємствам широко використовувати позики від населення через випуск цінних паперів [96]. Очевидно, що необхідність активізації участі банків у процесі інвестиційної підтримки інноваційного бізнесу впливає із взаємозалежності успішного розвитку банківської системи й економіки загалом. З одного боку, комерційні банки зацікавлені в стабілізації економічної ситуації, яка є необхідною умовою їхньої діяльності, з іншого – стабільність економічного розвитку великою мірою залежить від ступеня стійкості й гнучкості банківської системи, її ефективного функціонування [13, С. 16]. Однак, щоб активізувати механізм банківського фінансування у вітчизняну практику, на нашу думку, слід, насамперед, вирішити, як буде відбуватися гарантування банкам позичкового капіталу, наданого на реалізацію інноваційних проектів. Це питання набирає неабиякої актуальності в контексті малого і середнього бізнесу.

Практика пільгового кредитування, яка у вітчизняних умовах продемонструвала певну ефективність в агропродовольчому виробництві могла б сприяти фінансуванню інноваційної діяльності. Проте більшість аналітиків зазначає, що, зважаючи на жорсткі умови, в яких опинилися комерційні банки, та високий рівень ризику кредитування інноваційних проектів, необхідно розробити механізм страхування та компенсації втрат від зниження ціни кредитних ресурсів кредиторам. Вони зазначають, що в існуючих умовах компенсація таких втрат не може бути здійснена бюджетним коштом, а тому виняткової значущості набувають державні та недержавні фонди інноваційної підтримки бізнесу [13, С. 26].

Досвід країн ЄС доводить, що державне гарантування кредитів є ефективним інструментом підтримки науково-технологічної та інноваційної діяльності у тому разі, якщо воно здійснюється разом із бюджетними трансфертами (так званий мультиплікаційний ефект). До того ж, можуть мати місце різні схеми гарантування кредитів залежно від країни [13, С. 27].

У США банки пропонують свої продукти з гарантіями SBA (Small Business Administration), які часто добре пристосовані до потреб інноваційних підприємств. Американські банки мають додаткову функцію у фінансуванні інвестиційних кредитів. Ці кредити доповнюють зовнішні фінансові потоки венчурних фірм та бізнес-янголів. Банки надають перевагу фірмам, які перебувають у фазі зростання, хоч і необов'язково мають великі доходи або мають у наявності продукти, які характеризуються чималим ринковим потенціалом. Спеціально створені відділи займаються в межах банку венчурним фінансуванням. Крім того, деякі комерційні банки мають у своєму складі спеціалізовані венчурні фірми. Наприклад, Silicon Valley Bank має венчурну фірму Alliant Partners, яка спеціалізується на фінансуванні злиття та поглинання компаній, що гарантує з боку банку комплексність у наданні послуг [73, С. 232].

В Ізраїлі кредитування комерційними банками інноваційних проектів доповнюється сильною підтримкою уряду, добре розвинутою фінансовою

інфраструктурою та постійними контактами із американським середовищем бізнесу [181]. В цій державі неабияке значення у фінансуванні інноваційних підприємств мають багатосторонні міждержавні фундації (наприклад, американсько-ізраїльська) та фонди венчурного підприємництва, що і формує підвищену зацікавленість ізраїльських банків щодо фінансування інноваційних проєктів. До провідних ізраїльських банків, що здійснюють підтримку інноваційного бізнесу належать: Луомі Банк (Luomi Bank) та Ізраїльський дисконтний банк (Israel Discount Bank) [73, С. 233].

Програма гарантування кредитів у Сполученому Королівстві, яка була запроваджена ще у 1981 р., покриває до 85 % кредиту. В ній беруть участь всі клірингові банки держави. Термін надання інноваційного кредиту коливається від двох до семи років. Величина кредиту погашається щомісячно або щоквартально. Здебільшого, розмір процентної ставки у цьому випадку є близьким до величини процента у традиційних комерційних банках. Програма не передбачає надання гарантій урядом для банків, натомість останні сплачують державі спеціальну ризикову премію у розмірі 2–2,5 % від негарантованої частини кредиту, яку вони заносять у розмір кінцевої процентної ставки за кредити. Варто зауважити, що внаслідок банкрутства кожного третього підприємця-новатора, який отримав позику на впровадження інноваційного проєкту, вищенаведений механізм було переглянуто і змінено. Тепер для одержання права на участь у програмі, фізичні особи мають надати будь-яку заставу, у тому числі власне майно [13, С. 27].

На відміну від Сполученого Королівства, державні гарантії щодо кредитів комерційних банків (переважно для малих і середніх підприємств) у Німеччині надаються через спеціалізовані державні гарантійні банки, насамперед, через Німецький банк вирівнювання і Банк кредитів на оновлення (KfW Bankengruppe – „Kreditanstalt für Wiederaufbau” німецькою мовою означає «Кредитна установа для відбудови»). Останній по суті є німецьким банком розвитку, що належить до десятки найбільших банків країни. Його сукупні банківські активи перевищують 350 млрд євро. У Європі він є п'ятим емітентом

цінних паперів після урядів Німеччини, Великобританії, Франції та Італії [58, С. 41]. Власне механізм кредитування інноваційних проектів полягає у такому: Німецький банк вирівнювання надає кредити, здебільшого, для створення інноваційних фірм, а Банк кредитів на оновлення фінансує різні програми стимулювання господарського зростання. До фізичної особи, яка має намір заснувати фірму ставиться вимога щодо обсягу необхідних власних інвестиційних коштів – не менше 15 % від вартості інноваційного проекту. У разі дотримання вимоги Німецький банк вирівнювання може, не вимагаючи жодних гарантій і застави (але за умови позитивної оцінки самого проекту), надати кредит на термін до 20 років у розмірі до 25 % вартості проекту. Далі Банк кредитів на оновлення надає позику і покриває решту 75 % вартості проекту (максимальний розмір кредиту до запровадження євро становив 10 млн марок) [109]. Причому схема кредитування тут непряма, а опосередкована. Мається на увазі, що потенційний позичальник або інвестор звертається до свого обслуговуючого банку із заявкою (пропозицією) на фінансування інноваційного проекту. Обслуговуючі банки, які детально проінформовані Банком розвитку щодо програм розвитку, умов і порядку надання позик, надають заявникові відповідні консультації та рекомендації. У разі позитивного рішення оформлена заявка з проханням про надання кредиту передається обслуговуючим банком в Банк розвитку. Під час надходження заявки проводиться її детальне вивчення, і в разі позитивного висновку клієнтові відкривають кредитну лінію, кошти якої перераховуються на рахунок обслуговуючого банку, а вже він здійснює кредитування позичальника. Варто зазначити, що Банк розвитку звільнено від податків, мит, зборів. Крім того, уряд Німеччини гарантує всі зобов'язання банку за залученими позиками, емітованими борговими зобов'язаннями, терміновими операціями [187].

В Російській Федерації, починаючи із 2007 р. весь статутний капітал Банку розвитку формує «Внешэкономбанк». Банк розвитку тут сприяє трансформації національної економіки та її переходу на інноваційну модель розвитку. Підтримку інвестиційних проектів цей інститут розвитку здійснює

прямим наданням кредитів (у тому числі спільно із приватними фінансовими інститутами) та за допомогою зниження ризиків (надання гарантій, страхування кредитів тощо). У свою чергу Банк розвитку Росії своїм входженням до інноваційного проекту (фінансуючи, переважно, 25–30 % його вартості) дає сигнали іншим інвесторам та сприяє поліпшенню інвестиційного клімату в країні [144].

Банк розвитку Казахстану (створений у 2001 р.) займається фінансуванням створення конкурентоспроможних виробництв у не сировинних галузях промисловості, а також розбудовує інфраструктуру країни. Капітал цього інституту розвитку сформовано на 84,49 % урядом Казахстану та на 15,51 % – місцевими органами влади. Інвестиційна діяльність Банку розвитку представлена в усіх регіонах країни [166, С. 34].

В Латинській Америці Банки розвитку створені із переважаючою участю держави в капіталі і здійснюють кредитну політику в різних галузях економіки. Серед найуспішніших таких фінансових інститутів є – Національний банк економічного й соціального розвитку (Banco Nacional do Desenvolvimento Económico e Social) у Бразилії, Національна фінансова корпорація (Nacional Financiera S.A.) – у Мексиці, Корпорація розвитку (Corporacion de Fomento) – у Чилі, Фінансова корпорація розвитку (Corporacion Financiera de desarrollo) – у Перу. Слід наголосити, що головним інститутом антикризових заходів у Бразилії є Національний банк економічного і соціального розвитку (Banco Nacional do Desenvolvimento Económico e Social), важливим напрямом діяльності якого є допомога приватному бізнесу, що потерпіла внаслідок світової фінансово-економічної кризи. Так, у 2008 р. цей інститут спрямував на підтримку економічного розвитку країни 50 млрд доларів США, у 2009 – понад 55 млрд доларів США, забезпечивши в цілому 14 % загального обсягу інвестицій в економіку країни [189].

Банк розвитку Японії (Development Bank of Japan) на початку своєї діяльності спрямовував ресурси на розвиток морських перевезень та реконструкцію виробничої сфери. Сьогодні його діяльність сконцентровано на

таких ключових напрямках: розвиток новітніх технологій, розвиток громад, збереження навколишнього середовища. У період світової фінансової кризи ще одним із пріоритетних напрямів діяльності Банку розвитку стала підтримка малого та середнього бізнесу, в якому зосереджено 70 % робочої сили країни, внаслідок придбання акцій компаній, що мають проблеми з ліквідністю [182].

На перший погляд здається, що банки розвитку погоджуються на високі ризики, а тому одержують погані фінансові результати. Однак це не узгоджується з дійсністю. Такого роду банки обмежують ризик завдяки отриманому досвіду у застосуванні новаторських процедур [73, С. 235]. Здебільшого ці банки займаються кредитуванням малих і середніх підприємств, які впроваджують інноваційні проекти. Наприклад, діяльність Банку розвитку бізнесу у Канаді (BDC – Business Development Bank of Canada) і Європейський інвестиційний банк (EIB – European Investment Bank) [73, С. 235]. Згідно з дослідженнями Сторі і Тетчер (Storey і Tetcher), які проводились у Німеччині, Франції, Італії і Великобританії, малі та середні підприємства, що застосовували нові технології, мали фінансовий ризик нижчий ніж інші підприємства, які не впроваджували інновацій. Незважаючи на те, що вони – це невеликий відсоток від всіх новостворених підприємств, можуть отримати фінансування у спеціально створених для таких потреб банків розвитку [193].

Загалом у світі найчастіше виділяють дві моделі фінансування і гарантування державними банками розвитку інвестиційних проектів. Якщо у розвинених країнах діяльність Банку розвитку спрямована на соціальну підтримку населення та важливих для нього галузей економіки, то в країнах, що розвиваються, вони є запорукою успішного становлення й розвитку базових галузей промисловості, сільського господарства, виробничої інфраструктури. Останнє досягається повним або частковим фінансуванням проектів, надання експортних кредитів та їх страхування від комерційних і політичних ризиків [166, С. 35].

У Франції діє схема гарантування кредиту під назвою OSEO, яку було створено для фінансової підтримки французьких малих і середніх підприємств

в усіх секторах економіки з метою зменшення ризиків і спрощення процедури їх доступу до банківського кредиту. За організаційно-правовою формою OSEO – це державна холдингова компанія. Вона має децентралізовану структуру на регіональному рівні для розширення контактів із позичальниками. Схема гарантування кредитів OSEO діє через 25 регіональних представництв і 37 контактних пунктів на місцевому рівні. Така структура дає змогу сформувати міцне партнерство з банками та спільно виконувати процедуру ретельного аналізу інноваційних проектів, що сприяє встановленню контактів з бізнес-інкубаторами, бізнес-ангелами і венчурними фірмами, які надають підтримку новим інноваційним компаніям у сфері малого і середнього бізнесу, який швидко розвивається [188].

Подібно до французького досвіду в Угорщині, починаючи із 1991 р. діє Угорський сільський фонд гарантування кредитів (AVHGA). Він був створений Міністерством сільського господарства Угорщини. Головною метою Фонду є поліпшення доступу до фінансування малих і середніх підприємств у сільському господарстві. Спочатку в схемі брали участь п'ять банків: Agrobank Rt, Budapest Bank Rt, Magyar Hitelbank Rt, Mezőbank Rt, Országos Kereskedelmi és Hitelbank Rt. До 2010 р. кількість фінансових партнерів значно зросла, сягнувши 150 фінансових установ. Контргарантії держави становили частину його гарантій [191].

У 2007 р. в Литві за підтримки проекту ЄС започатковано Сільський фонд гарантування кредиту (Garfondas) із початковим капіталом близько 6 млн євро. У 2010 р. більшість позичальників під гарантію Фонду становили фермери, які вирощували зернові (52 %) і займались тваринництвом (25 %). Понад половина позик використано на закупівлю сільськогосподарської техніки [125].

Зважаючи на світовий досвід, основою державної політики з фінансового забезпечення інноваційного розвитку має стати створення спеціалізованих державних фінансових інститутів і їх взаємодія з банківськими установами та новоствореними небанківськими фінансовими інститутами [42]. В Україні, хоча держава може бути гарантом перед комерційними банками, у випадку розгляду

заявки на кредитування з боку Державної інноваційної фінансово-кредитної установи, організаторам інноваційного проекту вже самим доводиться шукати гаранта, у том числі й серед тих же комерційних банків. На відміну в російському законі роль поручителів покладається на державні інноваційно-венчурні фонди [51, С. 21]. У світовій практиці участь держави у венчурному фінансуванні може здійснюватись із метою надання державних гарантій щодо повернення суб'єктам господарювання можливих втрат від фінансування інноваційної діяльності (наприклад, в ЄС). Загалом у країнах ЄС державна підтримка реалізації інноваційних проектів, здебільшого, здійснюється через пряму бюджетну підтримку (надання грантів) або позиками Структурних фондів ЄС. Пряме фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, яке пов'язане зі створенням та використанням інновацій передбачає безповоротне надання бюджетних коштів на ці потреби у розмірі до 50 % сукупних витрат підприємств (приклад, Франція). Часто одержувачами такої допомоги є малі та середні інноваційні підприємства. Останніми роками найбільш поширеною формою субсидій стали гранти, які на конкурсних засадах надаються державою, різними міжнародними та громадськими організаціями та іншими спеціальними фондами задля проектного фінансування [51, С. 114–115]. Зокрема, європейські комерційні банки пропонують стандартні послуги у сфері кредитування інноваційної діяльності [51]: пакети для інноваційного бізнесу, кредитні гарантії, спеціальні схеми оцінки проектів, доступ до експертиз у галузі високих технологій і засоби побудови безпеки. Пакети для інноваційного бізнесу гарантують можливість доступу до дешевих або преференційних кредитних ліній, публічних субсидій або грантів. Час від часу, банки поєднують позики із процентними ставками, які обчислюються за плановим фінансовим результатом нововведення, або ж надають кредити з відстроченням сплати відсотків. Досить поширеним є спосіб поєднання кредитних інструментів із можливістю входження банку до власного капіталу підприємства. Надання банківських гарантій на кредитування є застрахованим іншими інституціями. У кожній

країні функціонують різні типи системи кредитних порук, а банки є їх активними учасниками. Зокрема, можна виділити Natwest, ING, Deutsche Bank, InvestKredit, SPEF, Banque de Development des PME [73, С. 234]. Зазначені банки кредитували у різних державах ЄС, переважно, великі і середні інноваційні підприємства, водночас роблячи спроби структурувати різні підходи до малого бізнесу та опрацювати правила складання технологічного рейтингу. Недоліком європейської банківської системи є те, що банки не виділяють інноваційний бізнес в окрему групу клієнтів. Такий підхід унеможливорює сегментацію у наданні специфічних фінансових послуг. Разом із тим, банки практично не висвітлюють інформацію про кредитування інноваційних проектів, що імовірно свідчить про надприбутки такого роду діяльності або досить високий рівень ризикованості [73, С. 235].

Поряд із питанням державних гарантій на кредити під інноваційні проекти, комерційним банкам в Україні слід розв'язати ще проблему високої вартості позичкового капіталу завдяки удосконаленню механізму часткової компенсації процентної ставки. Результати оцінки впливу інноваційної політики на інтенсивність інноваційної діяльності у приватному секторі за допомогою панельних рівнянь регресії для 20-ти країн ОЕСР за період 1982–2001 рр., яку проводили Ф. Жамотт і Н. Пейн доводять, що на бажання фірм інвестувати в нові ідеї й технології після макроекономічних показників, суттєво впливає саме рівень реальних процентних ставок за банківські кредити. До того ж, вчені наголошують на потенційній чутливості витрат на інноваційну діяльність до доступності джерел зовнішнього фінансування [169, 185].

У ЄС пільгове кредитування інноваційної діяльності передбачає повну або часткову компенсацію відсотків, сплачених за банківськими кредитами коштом спеціальних фондів або державного бюджету. Наприклад, у Німеччині для малих і середніх підприємств, які інвестують у модернізацію виробництва, освоєння випуску нових видів продукції або енергозбереження, надаються пільгові кредити в обсязі до 50 % від коштів, що витрачає з цією метою підприємство. В Італії пільгові кредити на технологічні нововведення

надаються у сумі до 80 % вартості інноваційного проекту на термін до 15 років. Надання безвідсоткових позик для реалізації інноваційної діяльності у Франції провадиться OSEO (колишній ANVAR) відповідно до Декрету № 2010-1672 від 28 грудня 2010 р. У Люксембургу Національне кредитно-інвестиційне товариство (Закон Люксембургу від 2 серпня 1977 р.) здійснює середню та довгострокову кредитну підтримку інноваційно-інвестиційних проектів, закупівлі обладнання тощо з пільговою сплатою відсотків [51, С. 114–115].

Щодо економіки України, то Т. А. Васильєва [13, С. 22] переконана в тому, що банківське кредитування є чи не єдиним найбільш простим і основним джерелом фінансування інноваційних проектів, що мають місце в сучасних умовах на вітчизняних підприємствах. Вона обґрунтовує це тим, що внаслідок незадовільного фінансового стану багатьох господарюючих суб'єктів та недорозвиненості вітчизняного фінансового ринку, унеможлиблюється механізм використання власного прибутку та коштів від продажу цінних паперів для реалізації зазначених заходів. Крім того, Т. А. Васильєва зазначає, що банківський кредит не створює додаткових витрат, що пов'язані із емісією облігацій або акцій на фондовому ринку, а зосереджує увагу банків переважно на оцінці здатності підприємства погасити кредит на основі бізнес-плану проекту і фінансової документації. Однак згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III від 07.12.2000 р., сума наданого кредиту одному позичальнику не може перевищувати 25 % активів банку, що за умов низької капіталізації українського банківського сектору обумовлює певну проблему. Особливо остання найбільше загострюється при розгляді умов надання довгостроково кредиту, який і узгоджується із критеріями інноваційності. Так, реалізація інноваційних проектів в Україні на сьогодні потребує вилучення з обігу банку грошових коштів на досить тривалий термін – 3–5 років. Звідси випливає, що у нашій державі необхідно опрацювати і запровадити у життя механізм посилення зацікавленості комерційних банків у нарощування обсягів довгострокового кредитування [16, С. 115].

Як зазначалось у розділі 1.2. на практиці можуть виникати три варіанти, за якими банкам доцільно по-різному формувати свою поведінку стосовно об'єкта інноваційної діяльності. За першим варіантом, коли процентна ставка за банківським кредитом є меншою за рентабельність інноваційного проекту, банку є сенс виступати у ролі венчурного інвестора. Оскільки проект характеризується високим рівнем ризику через впровадження принципово нового продукту НДДКР, на який є комерційний зразок, то банку слід створити власний спеціальний фонд венчурного фінансування. Зважаючи на ці реалії сьогодення, в Україні внаслідок низької капіталізації банківського сектору потенційний розмір таких фондів може бути запроваджений лише для реалізації переважно дрібномасштабних проектів. На нашу думку, гальмує розвиток такої форми участі вітчизняних банків в інноваційній діяльності не лише дефіцит позичкового капіталу і відсутність належних гарантій у відшкодуванні позичених коштів, але й нестача попереднього досвіду роботи із такими проектами. Для того, щоб їх розробити, по-перше, потрібно розглянути різні варіанти забезпеченості інноватора власним капіталом для впровадження бізнес-плану, а по-друге, встановити факт наявності гарантій для кредитної установи з боку підприємця, тобто наявність застави (рис. 3.6).

Варіант (А) передбачає, що у власника інноваційного зразка є певна частина власного капіталу і майно, яке може бути об'єктом застави. За таких умов, банку доцільно виступити співзасновником інноваційного підприємства, тобто стати власником певного паю у товаристві з обмеженою відповідальністю або акціонером у публічному акціонерному товаристві. У разі успішної реалізації інноваційного проекту (варіант (А.1)) кредитна установа може сподіватись на повне повернення позики, всієї величини процента (r), а також і частини чистого прибутку пропорційно його участі у статутному капіталі. Якщо проект виявиться провальним (А.2.), тоді підприємець, який був, по суті, ініціатором його впровадження, втрачає весь свій капітал та заставу.

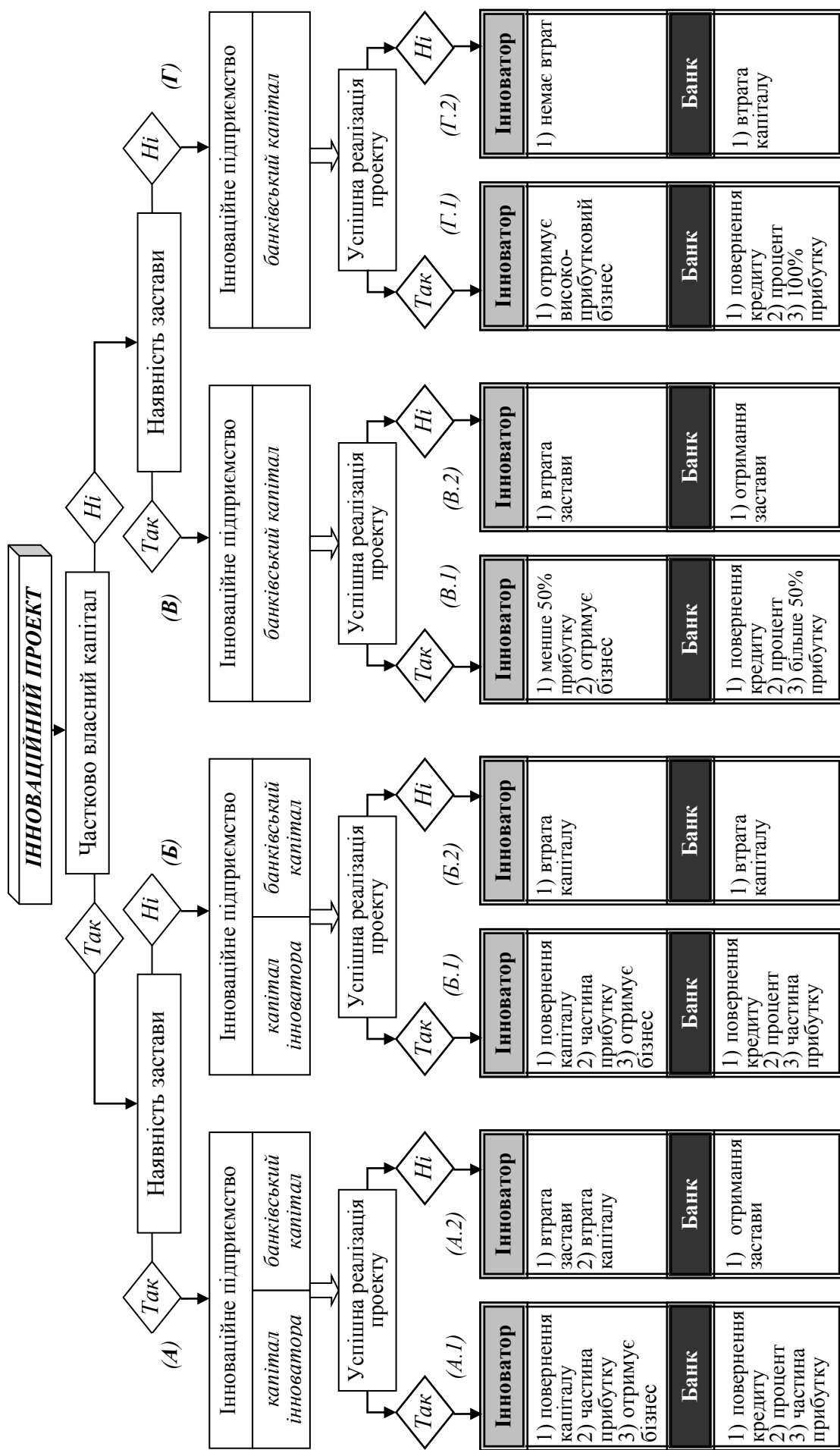

Рис. 3.6. Дескриптивна модель кредитування банком інноваційного проекту через його участь у втратах ($IRR > r$)

Джерело: власна розробка автора.

Натомість банк опиниться у вигідному положенні, тому що отримає гарантоване майно. Очевидно, що у цьому випадку інноватор потерпає найбільше, проте варто зауважити, що саме підприємництво здійснюється на власний страх і ризик суб'єкта господарювання, передусім, коли йдеться про інноваційний бізнес. Варіант (Б) є фактично ускладненою формою попереднього варіанту, тому що тут інноватор не може гарантувати банку повернення інвестованих коштів. За таких обставин, досягнення запланованого комерційного ефекту учасники інноваційного підприємства отримують цілий ряд вигод (варіант Б.1). Так, інтерес для підприємства становить повернення інвестованих коштів у проект, одержання у самостійне управління високоприбуткового бізнесу після його окупності, а також частини прибутку у вигляді дивідендів від участі у капіталі. У свою чергу банківська установа отримує такі ж самі вигоди як і при варіанті (А.1). Однак у разі, якщо проект виявиться невдалим, то банк і підприємець можуть втратити весь вкладений капітал (найбільш неприйнятний сценарій).

Загалом ситуація стає більш складною за умови відсутності власного капіталу у підприємця-інноватора, який його ініціює. Ми вважаємо, що тут потрібно запропонувати додатковий стимулюючий розподіл доходів для учасників. Зрозуміло, що 100 % інвестором буде комерційний банк, який бере на себе практично весь ризик інноваційного проекту. За логікою, останній має повністю ставати власником новоствореної вартості. Однак, у такому разі власник нового зразка не буде зацікавленим у впровадженні власного проекту на практиці. Для того, щоб його зацікавити, слід диференційовано ставитися до процесу участі у прибутках. Так, коли підприємець має належний об'єкт застави за відсутності власних коштів (варіант В.1), то він має сподіватись менш як на 50 % чистого прибутку у разі успішного впровадження проекту. Крім того, після його окупності банк має, за згодою сторін, вийти із засновників підприємства шляхом передачі права власності інноватору, який впродовж всього періоду має здійснювати управління реалізацією проекту. У свою чергу банк все одно повністю відшкодовує свої витрати, отримує не лише процент,

але й понад 50 % чистого прибутку. У варіанті (В.2), підприємець відмовляється лише від права власності на об'єкт застави на користь фінансової установи, яка його автоматично набуває, компенсуючи всі свої втрати від венчурної діяльності.

На нашу думку, якщо інноваційний проект фінансується повністю за рахунок засобів банку, а підприємець не має застави, то останній все одно повинен здійснювати поточне управління діяльністю підприємства. (варіант Г.1). Банк тут у повному обсязі повертає власні кошти із надбавкою у розмірі позичкового процента і 100 % прибутку на авансований капітал. Після окупності проекту інноватор отримує високоприбутковий бізнес. Найменш прийнятним для банку є варіант Г.4, коли він може втратити весь свій вкладений капітал, тоді як потенційні втрати підприємця будуть дорівнювати нулю.

За ситуації, коли інноваційним проектом планується впроваджувати виробництво вже експериментованої на ринку технології або товару, а внутрішня норма доходності проекту наближається або дорівнює процентній ставці із об'єктивним врахуванням технічних і комерційних ризиків, тоді банку є сенс зайнятись проектним кредитуванням. Оскільки продукти частково є відомими для потенційних споживачів, то для зменшення ступеня ризику, ми вважаємо за доцільне як своєрідне гарантування використовувати контракти на купівлю виробленої у майбутньому інноваційної продукції із її замовниками (рис. 3.7). За варіанта (А) передбачається, що у інноватора є певний обсяг капіталу потрібного для участі у проектному фінансуванні. Банк долучається до проекту, надаючи кредит на його реалізацію. В результаті досягнення комерційного успіху банк повертає тіло кредиту із запланованим процентом, тоді як підприємець може повернути свій капітал із величиною прибутку на нього. Крім того, після окупності інноваційного проекту останній одержує доходний бізнес, за умови повного виходу комерційного банку із проекту. Зважаючи, що у схемі гарантування фігурує ф'ючерсна угода на поставку

виробленої з часом продукції, то ризик недотримання планових показників за проектом є мінімальним.

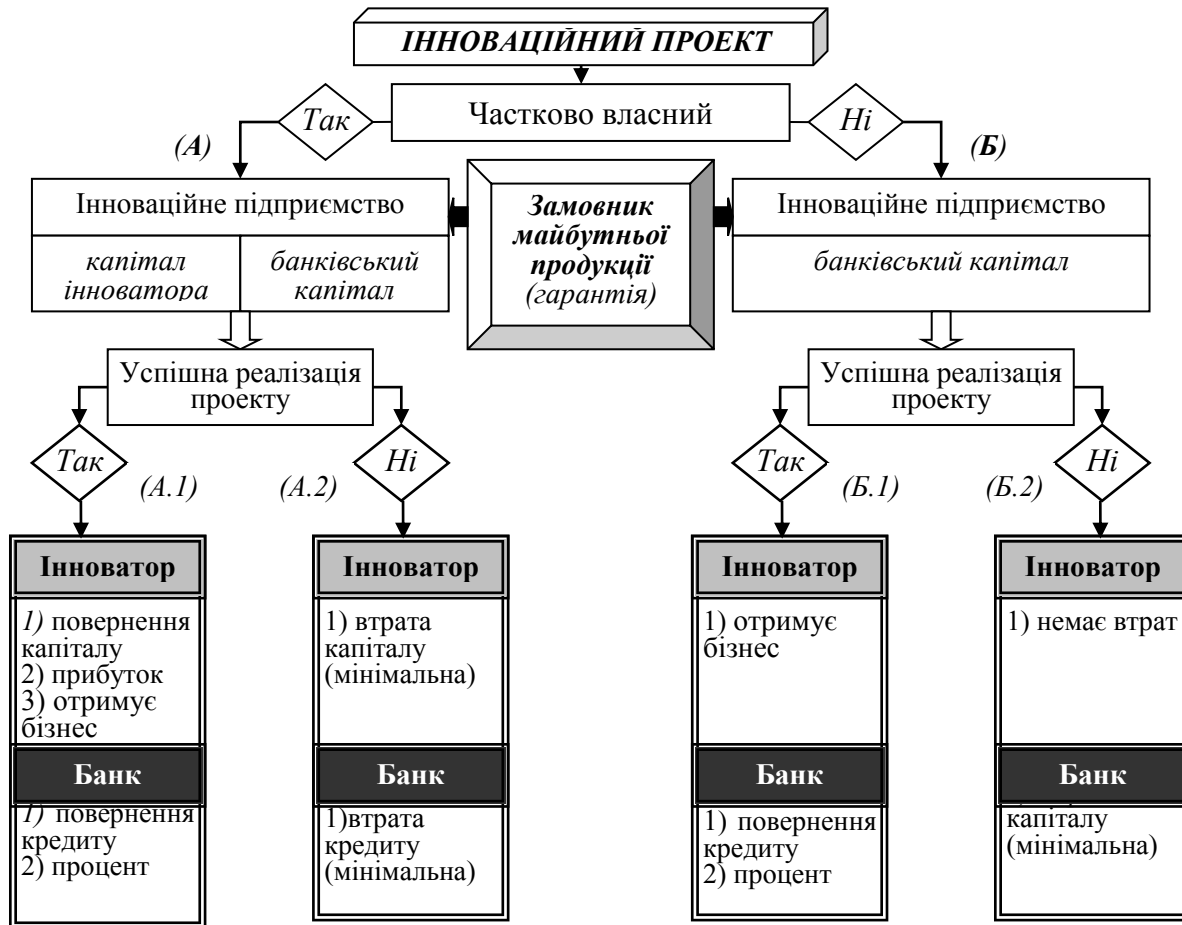

Рис. 3.7. Дескриптивна модель проектного кредитування банком інноваційного проекту при умові, що $IRR = r$
Джерело: власна розробка автора.

Якщо інноватор не має власного капіталу для участі у проектному фінансуванні, то комерційний банк може взяти на себе повну відповідальність за впровадження проекту, тобто прокредитувати його на весь розмір проекту. Однак за таких умов підприємець не має залишатись осторонь справи, а повинен приймати активну участь у процесі управління підприємством. Як винагороду він одержує функціональний прибутковий бізнес після окупності проекту, тоді як до вигод банку можна віднести як повернення тіла кредиту так і розміру проценту. При проектному кредитуванні банк може як брати участь в управлінні, так і контролювати на кожній проміжній стадії відхилення від

планових показників, що підвищує ступінь гарантованості повернення кредиту. Звідси стає очевидним, що настання варіанту (Б.2) є малоімовірним, причому інноватор тут не має втрат.

Очевидно, що більшість інноваційних проектів, які впроваджуються в агропродовольчому виробництві характеризуються тим, що внутрішня норма їх рентабельності є меншою за банківський процент за кредити. У таких умовах, на нашу думку, більш виправдано буде застосовувати механізм державного гарантування і часткової компенсації вартості кредитних ресурсів з тим, щоб довести її до прийняттого рівня (рис. 3.8). Якщо підприємець має певний обсяг власного капіталу, то він може самостійно заснувати інноваційне підприємство, а додатковий капітал залучити у формі банківського кредиту. Варто наголосити, що часткова компенсація процентної ставки може здійснюватись за рахунок фінансових джерел Банку розвитку, який було б бажано заснувати в нашій державі, або шляхом підтримки із Державної інноваційної небанківської фінансово-кредитної установи «Фонд підтримки малого інноваційного бізнесу», який було засновано відповідно до статті 19 Закону України «Про інноваційну діяльність» Постановою КМУ від 12.12.2011 р. № 1396.

У статуті Фонду в пункті «Мета і предмет діяльності Фонду» у статті 6 зазначено, що предметом Фонду є «повна або часткова компенсація за рахунок коштів державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів відсотків, сплачуваних суб'єктам інноваційної діяльності банкам та іншим фінансовим установам за кредитування інноваційних проектів» [111].

Найбільш прийнятною є ситуація, коли у підприємця є об'єкт застави. В такому разі банк може надати інноваційний кредит, але за умови, що відповідну частину процентної ставки буде відшкодовано. Успішна реалізація проекту (варіант А.1) забезпечує вчасне повернення інвестицій для інноватора, а для банку розміру наданого кредиту і планових відсотків. У разі фіаско інноваційного проекту фінансова установа стає власником об'єкта застави. Проте за відсутності належної застави видача кредиту стає неможливою.

Незамінним тут постає державне гарантування, яке може здійснюватись через входження держави до статутного капіталу підприємства на період реалізації проекту. Інакше кажучи йдеться про можливість створення так званого державно-приватного партнерства, яке на законодавчому рівні передбачено Законом України «Про державно-приватне партнерство» від 16.10.2012 р. № 5463-VI. Хоча у Законі у статті 4 «Сфери застосування державно-приватного партнерства» не зазначена інноваційна діяльність та агропромислове виробництво, але у цій же статті у п. 2 передбачено, що «державно-приватне партнерство може здійснюватися в інших сферах діяльності, крім видів господарської діяльності, які відповідно до закону дозволяється здійснювати виключно державним підприємствам, установам та організаціям» [36].

Крім того, до проекту доцільно було б залучити банківський капітал, причому компенсувавши частину процентної ставки із бюджету. Після реалізації проекту держава може вийти із підприємства, передавши свою частину акцій чи паю інноватору. Як наслідок, останній отримує інноваційний бізнес, тоді як банк впевнено повертає собі кредит із процентом. Навіть за фіаско у впровадженні підприємництва банківська установа практично не ризикує, оскільки отримує компенсацію від держави у розмірі наданої позики.

Якщо в інноватора відсутній власний капітал, але наявна застава, то він може практично без перешкод залучити банківський капітал, щоб сформувати активи підприємства. По закінченні терміну його реалізації підприємець повертає кредит із процентом, а далі стає одноосібним власником бізнесу. Пільгове кредитування тут є обов'язковим. При невдачі банк отримує об'єкт застави. Однак у разі відсутності як власного капіталу, так і особистих гарантій на повернення кредиту, то інноваційне підприємство знову має бути створено за допомогою державного капіталу, який би одночасно гарантував комерційному банку повернення кредиту і відсотків. У разі фіаско інноватор не зазнає втрат, а банк отримує відшкодування кредиту за рахунок бюджетних коштів. Натомість для успішної реалізації запропонованих нами вище

дескриптивних моделей, на нашу думку, слід на рівні державного регулювання запровадити сприятливе для банківського кредитування середовище за допомогою не лише бюджетного, але й організаційно-правового, податкового і грошово-кредитного важелів (рис. 3.9).

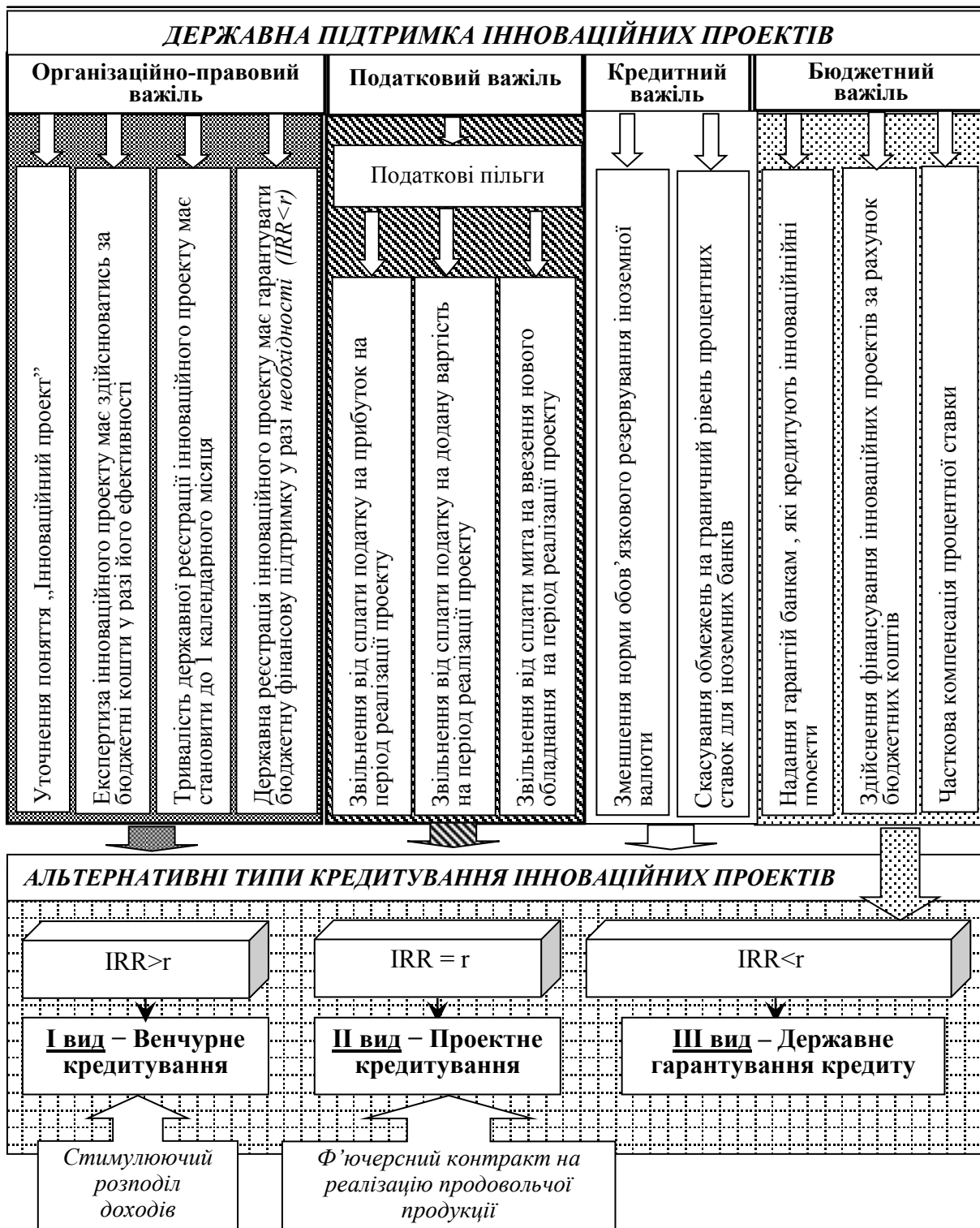

Рис. 3.9. Організаційно-економічний механізм реалізації та державної підтримки інноваційних проєктів в агропродовольчому виробництві
Джерело: власна розробка автора.

Величезне значення для підтримки інноваційного процесу може мати рішення Національного банку України стосовно цільової підтримки ліквідності тих банків, які здійснюють середньо- і довгострокове кредитування інноваційних проектів [16, С. 116]. Ми вважаємо, що елементом такого механізму для конкретної групи комерційних банків має бути зменшення вимоги Національного банку України щодо обов'язкової норми резервування іноземної валюти, яке має підвищити їх зацікавленість до такого роду кредитування.

Також держава має втілювати сприятливу податкову політику щодо суб'єктів господарювання, які займаються інноваційною діяльністю. Така підтримка буде спонукати процес трансферу технологій та ноу-хау у промисловість та сільське господарство. Підприємства, які впроваджують інноваційні проекти слід звільняти від всіх видів податків, зокрема, на два перших роки масового випуску продукції, що узгоджується із світовим науково-технічним прогресом [16, С. 116].

З іншого погляду, можна як альтернативний прийом використовувати диференціацію податкових ставок, зокрема ставок податку на прибуток з метою формування резервних фондів для інноваційного розвитку підприємств; коригування суми прибутку до оподаткування на величину затрат на інноваційну діяльність (суму внесків до фондів науково-технічного розвитку та інноваційних програм), відтермінування або скасування імпортного мита на інноваційну продукцію, скорочення терміну амортизації для підприємств, що впроваджують інноваційні технології [11, 27, 29, 95, 126].

3.3. Застосування ефективного механізму банківського кредитування інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві

Фінансовий механізм – це елемент всього господарського механізму, сукупність інструментів, важелів, форм і способів регулювання економічних

процесів [9]. Звідси випливає, що ефективність механізму банківського кредитування інноваційних проектів, як складова фінансового механізму, має досягатись шляхом раціонального поєднання і взаємодії конкретних способів та інструментів системи кредитних відносин, що забезпечує перевищення економічних вигод для банку над його витратами в організації цього процесу. В нашому випадку йдеться про вибір найбільш адекватних та ефективних варіантів участі комерційних банків у кредитуванні досліджуваних інноваційних проектів агропродовольчого сектору Київської області за допомогою визначення ефекту фінансового важеля для фінансової установи, а також порівняння норми доходності проектів і фактичної відсоткової ставки, яка ґрунтується на індексах інноваційності та опосередкованого ризику.

Отже, серед семи досліджуваних інвестиційних проектів згідно з нашими обчисленнями (формула (3.11)) інноваційними можна вважати тільки п'ять: проект ФГ «Агротрейд-2006» з будівництва лінійного елеватора із пропускною здатністю до 100 тис. т /рік, проект ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат» з будівництва заводу із виробництва нових видів високоякісних цільномолочної продукції і творожних виробів, проект із виробництва високобілкового корму для великої рогатої худоби «Уні-Про», проект із вирощування грибів гливи (вішанка), а також проект із впровадження технології вирощування екологічно чистої плодоовочевої продукції NASA (світлодіодна аеропоніка). Такого висновку ми дійшли, зважаючи на значення індексу інноваційності. Так, у п'яти зазначених вище проектів воно є більшим за одиницю (табл. 3.9).

Причому в останньому проекті величина індексу становить 7,2407, що свідчить про найвищий рівень інноваційності технології NASA. Натомість проект ТОВ «Сквирський комбінат хлібопродуктів» щодо будівництва сучасного зерноприймального комплексу на 60 тис. тонн зерна і ТОВ «Острійківське» стосовно реконструкції комплексу на 1200 фуражних корів доцільно занести до категорії звичайних інвестиційних.

Таблиця 3.9

Індекс інноваційності досліджуваних проектів (Іі) в агропродовольчому виробництві Київської області

№ п/п	Назва проекту	Внутрішня норма доходності (IRR _{ij}), %	Норма рентабельності авансованого капіталу по галузі (R _j)		Індекс інноваційності проекту (Іі)	
			факт	факт	2011 р.	факт
1.	ТОВ «Скви́рський комбінат хлібопродуктів»	-16	-7,9	-3,21	0,9121	0,8679
2.	ФГ «Агротрейд-2006»	33	-1,25	-3,21	1,3468	1,3741
3.	ТОВ «Острійківське»	11	11,94	17,39	0,9916	0,9455
4.	ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат»	33	1,98	-3,21	1,3041	1,3741
5.	Високобілковий корм для великої рогатої худоби «Уні-Про»	77	–	-3,21	×	1,8287
6.	Гриби гливи (вішанка)	87	–	17,39	×	1,5929
7.	Технологія вирощування екологічно чистої плодоовочевої продукції NASA(світлодіодна аеропоніка)	750	–	17,39	×	7,2407

Джерело: обчислено автором.

Проведені обчислення (див. формули (3.14) і (3.15)) засвідчують про наявність високого ступеня ризику практично для всіх аналізованих інвестиційних проектів, тому що розмір індексу опосередкованого ризику (І_r) здебільшого дорівнює одиниці (табл. 3.10).

Виняток тут становить тільки проект ТОВ «Острійківське» станом на 2011 р., де величина результативної ознаки дорівнює 0,457. Звідси випливає, що цей проект характеризується середньою величиною ризику, але він за попередніми обчисленнями не підпадає під класифікатор інноваційності. Таким чином, всі досліджувані нами інноваційні проекти є високо ризикованими, що практично підтверджує класичну гіпотезу.

Таблиця 3.10

Індекс опосередкованого ризику (Ir) досліджуваних проектів в агропродовольчому виробництві Київської області

№ п/п	Назва проекту	Межі довірчого інтервалу		Індекс інноваційності (Ii)		Індекс опосередкованого ризику (Ir)	
		ліва межа (a)	права межа (b)	факт	2011 р.	факт	2011 р.
1.	ТОВ «Сквирський комбінат хлібопродуктів»	1,0128	1,0448	0,9121	0,8679	1,000	1,000
2.	ФГ «Агротрейд-2006»	1,0128	1,0448	1,3468	1,3741	1,000	1,000
3.	ТОВ «Острійківське»	0,9341	0,9761	0,9916	0,9455	1,000	0,457
4.	ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат»	1,0128	1,0448	1,3041	1,3741	1,000	1,000
5.	Високобілковий корм для великої рогатої худоби «Уні-Про»	1,0128	1,0448	–	1,8287	×	1,000
6.	Гриби гливи (вішанка)	0,9341	0,9761	–	1,5929	×	1,000
7.	Технологія вирощування екологічно чистої плодоовочевої продукції NASA(світлодіодна аеропоніка)	0,9341	0,9761	–	7,2407	×	1,000

Джерело: розраховано автором.

За допомогою формули (3.16), яка враховує величину опосередкованого ризику було зроблено обчислення розміру процентної ставки за кредити для досліджуваних інноваційних проектів у деяких комерційних банках, які останніми роками належали до групи провідних кредиторів агропродовольчого виробництва Київської області на пільгових умовах (див. розділ 2.2). Одержані результати свідчать про те, що величина відсоткової ставки знаходиться у діапазоні від 23 до 54 % залежно від банку потенційного позичальника (табл. 3.11).

Обчислення відсоткової ставки за банківські кредити для досліджуваних інноваційних проектів агропродовольчого виробництва Київської області

№ п/п	Назва інноваційного проекту	Індекс опосередкованого ризику (I _r)		ПАТ «Державний експортно-імпортний банк України»		ПАТ «Креді Агріколь Банк»		ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»		ПАТ КБ «Правекс-Банк»		ПАТ «Банк „Київська Русь»
		факт	2011 p.	факт (2006 p.)	2011 p.	факт (2010 p.)	2011 p.	факт (2007 p.)	2011 p.	факт (2008 p.)	2011 p.	
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	ТОВ «Сквицький комбінат хлібопродуктів»	1,000	1,000	23,08	28,61	53,56	43,26	27,24	37,55	47,80	53,65	46,16
2.	ФГ «Агротрейд-2006»	1,000	1,000	23,08	28,61	53,56	43,26	27,24	37,55	47,80	53,65	46,16
3.	ТОВ «Острійківське»	1,000	0,457	23,08	20,84	53,56	31,52	27,24	27,35	47,80	39,09	33,63
4.	ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат»	1,000	1,000	23,08	28,61	53,56	43,26	27,24	37,55	47,80	53,65	46,16
5.	Високобілковий корм для великої рогатої худоби «Уні-Про»	×	1,000	–	28,61	–	43,26	–	37,55	–	53,65	46,16
6.	Гриби гливи (вішанка)	×	1,000	–	28,61	–	43,26	–	37,55	–	53,65	46,16
7.	Технологія вирощування екологічно чистої плодовоовочевої продукції NASA(світлодіодна аеропоніка)	×	1,000	–	28,61	–	43,26	–	37,55	–	53,65	46,16

Джерело: обчислено автором.

Найбільш прийнятним кредитором інноваційних проектів тут є ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України», оскільки ціна його кредитного ресурсу є найнижчою (від 23 до 28,6 %). Це пояснюється, насамперед, меншою вартістю кредитного портфеля цього комерційного банку порівняно із іншими чотирма (6,08 % у 2006 р. і 9,11 % у 2011 р.) (додаток Б).

Очевидно, що найменш прийнятними для позичальників є пропозиції ПАТ «Креді Агріколь Банк» і ПАТ КБ «Правекс-Банк», де розмір розрахованих відсоткових ставок з урахуванням ризику є найвищим. Оскільки інвестиційний проект щодо реконструкції комплексу на 1200 фуражних корів на ТОВ «Острійківське» не належить до категорії інноваційних, а ризик його впровадження є середнім, то обчислений розмір процентної ставки за користування кредитом станом на 2011 р. тут буде більш низьким. Зокрема, у ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України» у звітному періоді його величина становить лише 20,84 % річних проти 23,08 % для більш ризикових проектів. У свою чергу ПАТ КБ «Правекс-Банк» згідно з нашими обчисленнями є сенс надати позику під цей інвестиційний проект за плату у 39,09 % річних, тоді як для решти інноваційних проектів фінансова установа має встановити ціну кредитного ресурсу на рівні 53,65 %.

Зрозуміло, що такі умови банківського кредитування (здебільшого внаслідок високих процентних ставок за кредити) будуть задовольняти переважно дійсно інноваційні проекти, а не ті, які суб'єктивно визнаються такими їх замовниками. Щодо ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України» ефективним є надання позики для реалізації більшості наведених проектів, за винятком ТОВ «Сквирський комбінат хлібопродуктів» та ТОВ «Острійківське», у яких значення диференціала фінансового важеля є від'ємним по трьох сценаріях, що призводить до негативного значення ефекту фінансового левериджу з позиції комерційного банку в аспекті кредитування проекту (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

Ефект фінансового важеля з позиції банку ПАТ «Державний експортно-імпортерний банк України» від кредитування досліджуваних інноваційних проектів агропродовольчого виробництва Київської області

№ п/п	Назва інноваційного проекту	Внутрішня норма доходності (IRR)			Норма банківського проценту (r), %			Кредит, тис. грн	Інвестиція, тис. грн	Ефект фінансового важеля з позиції банку, %		
		факт	позахова (1)	позахова (2)	факт	позахова (1)	позахова (2)			факт	позахова (1)	позахова (2)
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
1.	ТОВ «Сквицький комбінат хлібопродуктів»	-16	20	23,08	28,61	32500	47500	-42,6	-46,3	-52,8		
2.	ФГ «Агротрейд-2006»	33	20	23,08	28,61	12427,2	12427,2	10,5	8,0	3,6		
3.	ТОВ «Острійківське»	11	20	23,08	20,84	10000	87200	-63,6	-85,3	-69,5		
4.	ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат»	33	20	23,08	28,61	49167	70860	15,2	11,6	5,1		
5.	Високобілковий корм для великої рогатої худоби «Уні-Про»	77	20	-	28,61	2556,8	2556,8	46,2	×	39,2		
6.	Гриби гливи (вішанка)	87	20	-	28,61	4000	4000	54,3	×	47,3		
7.	Технологія вирощування екологічно чистої плодовоовочевої продукції NASA(світлодіодна аеропоніка)	750	20	-	28,61	1045	1045	591,3	×	584,3		

Джерело: обчислено автором.

У свою чергу щодо ПАТ «Креді Агріколь Банк» неефективним можна вважати кредитування ще двох проектів, зокрема ФГ «Агротрейд-2006» і ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат», які характеризуються, на наш погляд, посереднім ступенем інноваційності (розмір індексу інноваційності становить до 1,5) (додаток В.1).

Аналогічна ситуація спостерігається і по відношенню до інших досліджуваних банків – ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ КБ «Правекс-Банк» і ПАТ «Банк „Київська Русь» (додатки В.2, В.3, В.4). Варто зауважити, що в усіх випадках високу ефективність банківського кредитування демонструють три останні інноваційні проекти, що впливає із значної додатної різниці між внутрішньою нормою доходності (IRR) і розрахованою величиною норми банківського процента (r).

Загалом застосовуючи удосконалену методику обчислення величини процентної ставки за кредити на інноваційні проекти та метод визначення ефекту фінансового левериджу для банку було одержано практичні результати по семи досліджуваних проектах, які рейтингово у моделі за пріоритетністю надання кредиту на їх впровадження згідно з рівнем економічної ефективності процесу (рис. 3.10).

Перше місце тут посів проект з вирощування екологічно-чистої плодоовочевої продукції за технологією NASA, оскільки величина внутрішньої норми доходності (IRR) є більшою за норму позичкового процента (r), а значення показника ефекту фінансового важеля для банку є найвищим (584,3 %).

Звідси, для ПАТ «Державний експортно-імпортний банк України» економічно вигідним буде брати участь у венчурному кредитуванні, тому що це дозволить йому, крім розміру відсотка одержати ще додатковий прибуток на вкладений капітал. Аналогічні рекомендації є науково виправдані для проектів під номерами (2) і (3), що пояснюється також перевищенням рівня їх рентабельності над процентною ставкою.

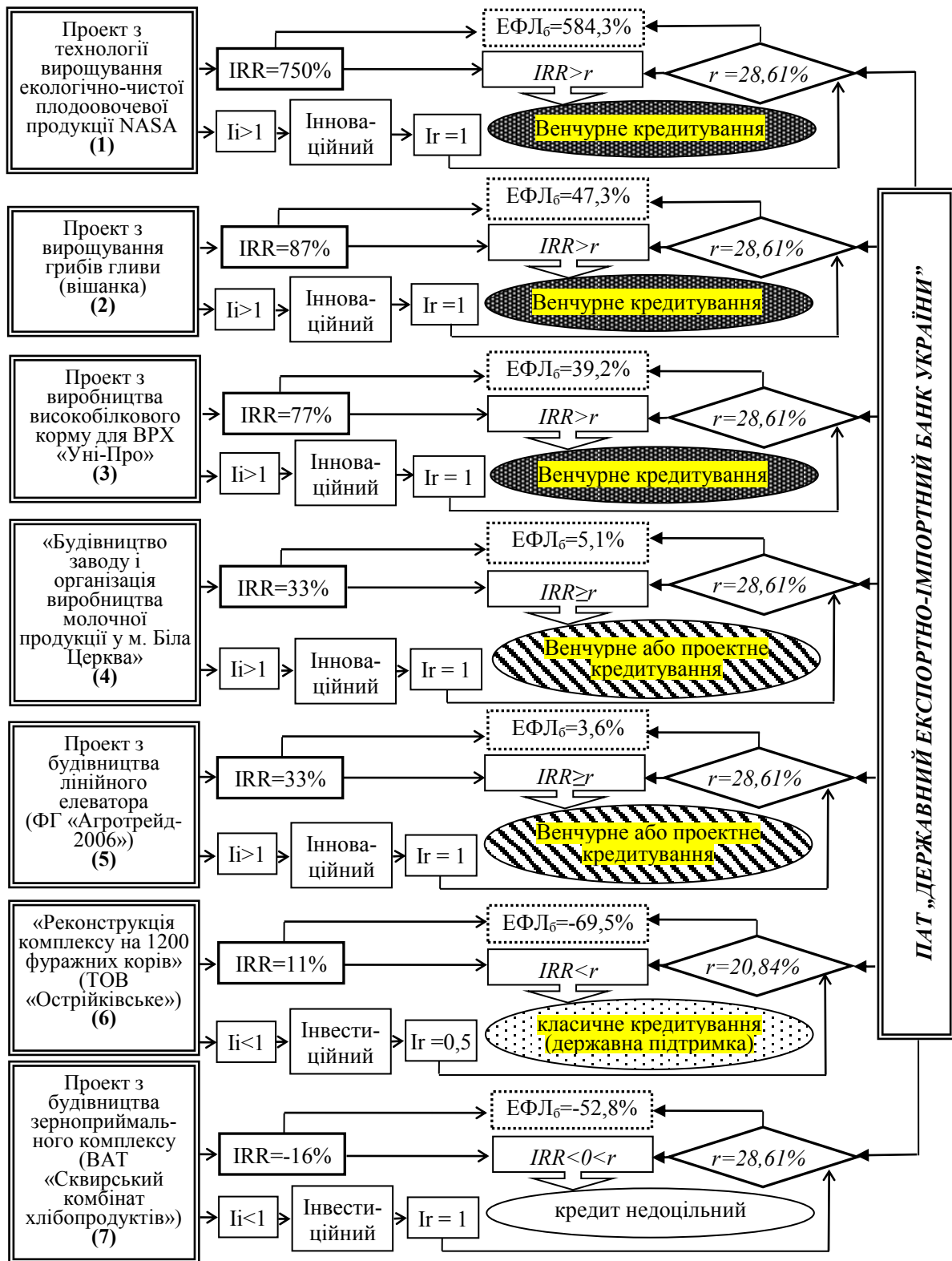

Рис. 3.10. Модель рейтингування інвестиційних та інноваційних проектів за рівнем ефективності та вибір форми їх банківського кредитування із можливих альтернативних варіантів

Джерело: побудовано автором.

Незважаючи на те, що проекти (4) і (5), на перший погляд, мають однакову доходність і для них прийнятна однакова вартість кредитного

ресурсу, проте розраховані значення ефекту фінансового важеля свідчать про вищу економічну ефективність проекту «Будівництво заводу і організація виробництва молочної продукції у м. Біла Церква». Оскільки в обох випадках різниця між рентабельністю і відсотком є додатною, але відносно незначною, то фінансування банком їх впровадження доцільно здійснювати через венчурне або проектне кредитування. Натомість проекти (6) і (7) згідно із значенням індексу інноваційності взагалі виявились звичайними інвестиційними. Крім того, проект (6) характеризується помірно високим рівнем ризику, що вплинуло на зниження процентної ставки за кредит до 20,84 %. Однак внаслідок того, що рентабельність проекту є додатною, але нижче за банківський відсоток, тому виправданим тут є схема класичного пільгового кредитування. У свою чергу кредит для будівництва зерноприймального комплексу (проект 7) є недоцільним, тому що його рентабельність є від'ємною величиною.

Модель рейтингування інвестиційних та інноваційних проектів за рівнем ефективності та обґрунтування пропозицій щодо вибору форми їх банківського кредитування із можливих альтернативних варіантів, на нашу думку, обов'язково у перспективі має супроводжуватись матрицею параметрів кредитування проектів. В останній мають зазначатись не тільки вхідні дані для обчислення внутрішньої норми їх доходності, фактичної величини відсоткової ставки з урахуванням ризику (індекси інноваційності та опосередкованого ризику проектів) і ефекту фінансового левериджу для банку, але й специфічні ознаки, які свідчать про унікальність проекту. Наявність у банку затвердженої матриці параметрів кредитування інвестиційних проектів дозволить суттєво розширити продуктову лінійку банку, вести відкритий діалог із клієнтами по найбільш гострим проблемам при вивченні питання про видачу кредиту, стимулювати позичальників до більшої прозорості у взаємовідносинах із банком та проведення дій, які скорочують ризики банку при входженні у проект [139].

За схем венчурного або проектного кредитування інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві комерційним банкам з метою мінімізації проектних ризиків доцільно додатково вживати другорядні заходи [89]:

- своєчасне доведення інформації про наявні ризики відповідним підрозділам банку;

- залучення до розроблення і реалізації проекту крупних фірм з великим досвідом ведення проектування, виробництва, будівництва та експлуатації;

- ретельне опрацювання і підготовка документів за взаємодією сторін, які приймають безпосередню участь у в реалізації проекту;

- диверсифікація ризиків, що дає змогу розподілити ризики між учасниками проекту;

- планування резервів – формування частки відрахувань на непередбачувані обставини: втрати робочого часу – додавання 10 % до часу виконання і вартості проекту як резервного, а також резервування частини засобів на втрати від проектів – (витрати на проект + очікувана величина ризиків) \times 5 %;

- прийняття заходів щодо носіїв ризику, чиї дії або бездіяльність спричинили виникнення події ризику.

Загалом, щоб досягти балансу в управлінні кредитним ризиком комерційного банку при наданні позики необхідно, насамперед, диверсифікувати кредитний портфель фінансової установи, впровадити структурну адаптивність і налагодити прозору систему обміну повною та об'єктивною інформацією [165]. Зокрема, на нашу думку, в структурі кредитного портфеля позики на впровадження інноваційних проектів, незважаючи на їх високу доходність, мають бути відповідно лімітовані залежно від рівня капіталізації кредитної установи.

Також має сприяти зниженню кредитного ризику за венчурного або проектного кредитування в агропродовольчому виробництві страхування. Воно застосовується з метою зниження ризиків забезпечення – втрати застави. Як основних умов угоди страхування можна навести такі [65]:

– термін дії угоди страхування повинен перевищувати термін дії кредитного договору як мінімум на 1–3 місяці (запас часу на реалізацію застави);

– страхова сума має бути не менше закладної суми предмета застави або як мінімум у розмірі позичкової заборгованості;

– набувачем вигоди є комерційний банк;

– страхування застави має відбуватись у затверджених (акредитованих) банком страхових компаніях, тобто компаніях із стійким фінансовим станом і позитивною діловою репутацією.

На відміну від венчурного або проектного кредитування, класична схема надання позики для впровадження інноваційних (або інвестиційних) проектів в агропродовольчому виробництві фактично перебуває у площині системи державного інвестиційного кредитування, яка не обмежується лише пільговими умовами. Зокрема, О. І. Стирська [135] виокремлює такі основні види її блоків:

– пільгове інвестиційне кредитування суб'єктів господарювання, яким передбачено покриття бюджетними коштами основної частини кредиторської заборгованості позичальника на довгострокові цілі;

– пільгове інвестиційне кредитування підприємств шляхом повної або часткової компенсації процентної ставки за позику;

– податкове інвестиційне кредитування;

– споживче інвестиційне кредитування;

– вітчизняне інвестиційне кредитування під гарантії уряду;

– іноземне інвестиційне кредитування під гарантії уряду.

Разом із пільговим інвестиційним кредитуванням, на особливу увагу заслуговує податковий інвестиційний кредит, який за визначенням С. В. Мочерного є відстроченням сплати податку на прибуток, який надається об'єкту підприємницької діяльності на певний час з метою збільшення його фінансових ресурсів для реалізації інноваційних програм. Наступна компенсація відстрочених сум здійснюється у формі додаткових надходжень

податку завдяки загальному зростанню прибутку, який буде одержаний внаслідок реалізації інноваційних програм [30, С. 386].

Не менш вагоме значення також має вітчизняне та іноземне інвестиційне кредитування під урядові гарантії. Воно є умовним кредитом, в якому на принципах строковості, поверненості і, здебільшого, платності залучаються вітчизняні та іноземні інвестиції для фінансування пріоритетних напрямів розвитку економіки, а держава є гарантом виконання кредитної угоди [135]. Перевагою такого підходу є те, що він дає змогу в умовах дефіциту державних фінансових ресурсів залучати необхідний обсяг капіталу.

Для того, щоб реалізовувати програму прямої бюджетної підтримки впровадження інноваційних проектів в агропродовольче виробництво за умови обмеженості бюджетних коштів слід апелювати до запозичень. Державні запозичення – це основна форма державного кредиту, коли держава є позичальником. Характерною рисою тут є те, що тимчасово вільні грошові кошти населення та суб'єктів господарювання залучаються до фінансування загальнодержавних потреб через випуск державою цінних паперів. Як правило, в Україні державні запозичення здійснюються за допомогою двох видів цінних паперів: облігацій і казначейських зобов'язань (векселів) [98].

Безпосередній контроль за цільовим використанням позичальниками бюджетного кредиту здійснюють фінансуючі банки. Для повноти контролю за цільовим використанням бюджетних кредитів банки, що проводять фінансування, отримують від позичальника всю необхідну для цього документацію (бізнес-плани, обчислення окупності, гарантовані джерела повернення бюджетного контролю тощо) [108].

За кодомом на підготовчій стадії інвестиційного кредитування інноваційних проектів в контексті фінансових, юридичних і технічних питань провідне значення мають фінансові консультанти. Так, часто це є група спеціалістів (банку чи консалтингової фірми) у сфері інвестиційного кредитування. До основних функцій фінансового консультанта належать [135]:

- 1) загальний аналіз запропонованого об'єкта кредитування;

2) загальний аналіз документації, інформації про передбачувані умови виробництва, збуту продукції, умови роботи працівників тощо;

3) побудова фінансової моделі проекту фінансування і складання фінансового плану, що включатиме аналіз можливостей використання та підготовку договорів із потенційними інвесторами;

4) вибір оптимальних шляхів кредитування;

5) визначення фінансової структури і фінансової політики;

6) аналіз ризиків інвестиційного кредитування, рекомендації із страхування цих ризиків;

7) підготовка юридичних контрактів із кредиторами і споживачами продукції.

Оскільки, переважно комерційні банки України не мають належного досвіду і навиків у роботі із процесом кредитування інноваційних проектів, насамперед, в агропродовольчому виробництві, вважаємо за доцільне на початкових етапах скористатись послугами іноземних фінансових консультантів. Останні можуть бути запрошені вітчизняними фінансовими установами на проведення тренінгів або як працівники. Зрештою, не менш значущим було б стажування і навчання співвітчизників – персоналу банків за кордоном з метою опанування особливостей менеджменту процедури інвестиційно-інноваційного кредитування підприємств, які належать до галузей сільського господарства і харчової промисловості.

Проте наступним етапом має стати формування так званої «платформи» банку у сфері інвестиційного кредитування інноваційних проектів. Має бути сформований цілісний клієнтський досвід, який буде контролюватися працівниками і керівниками відділу інноваційного кредитування. Як роз'яснює генеральний директор компанії «Катарсіс Бізнес Груп» («Katarsis Business Group») Г. Сартан, «платформа» – це та унікальність, якою наділена компанія, яку складно «викрасти» конкурентам, але яка робить продукт компанії простим і зрозумілим для споживача [123].

Проте послуги фінансових консультантів можуть бути знівельовані у разі подання недостовірної інформації суб'єктами рейтингових і моніторингових агентств. Останні не повинні свідомо розробляти і доводити до відома інших звіти, оцінки і рекомендації, які містять помилкові, неточні або упереджені висновки [135]. На наше переконання, ключовим завданням інформаційних та рейтингових агентств має стати не публікація і оперативне поширення деталізованих бізнес-матеріалів, а її аналіз і перевірка, щоб унеможливити потрапляння неправдивих даних у комунікаційне економічне середовище. Зрештою, це підвищить ефективність ухвалення управлінських рішень банківським менеджментом щодо інвестиційного кредитування, оскільки забезпечить прозорість у господарських операціях і знизить фактор невизначеності зовнішнього конкурентного середовища.

Таким чином із наукового дослідження у третьому розділі монографії впливають наступні висновки:

– світовий та європейський досвід свідчить про необхідність розвитку державно-приватних інституціональних структур щодо кредитування банками інноваційних проектів, у т.ч. в аграрній сфері. Поряд із створенням спеціальних підрозділів з надання позик для здійснення інноваційної діяльності у комерційних банках, уряди розвинених країн зацікавлені у функціонуванні банків розвитку і спеціальних фондів підтримки і гарантування кредитів, які доводять свою ефективність у фінансуванні інноваційних проектів, навіть за умови добре розвинутої фінансової інфраструктури (бізнес-янголи, фондовий ринок, страхові компанії, інвестиційні фонди тощо);

– залежно від різниці внутрішньої норми доходності (IRR) інноваційного проекту та фактичною відсотковою ставкою банку за кредит (r) різні сценарії банківського кредитування мають бути доповнені стимулюючими механізмами. Так, за умови $IRR > r$ стимулом для венчурного кредитування має стати прогресивний розподіл майбутнього прибутку між інноватором та фінансовою установою. У свою чергу, за рівності показників і як наслідок застосування проектного кредитування як гарантії для банку мають бути

ф'ючерсні угоди щодо купівлі створеної у майбутньому інноваційної продукції, оскільки планується виробляти не принципово новий товар, а удосконалений, попит на який вже практично сформований. І нарешті, коли $IRR < r$, тоді державі слід підтримувати кредитування, залучаючи до цього Банки розвитку або гарантійні фонди розвитку інноваційного підприємництва, застосовуючи механізм повної або часткової компенсації банківського процента;

– загалом для поживлення процесу банківського кредитування інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві державі доцільно створити сприятливе інноваційне середовище бізнесу, використовуючи організаційно-правовий важіль, податковий, кредитний і бюджетний. Причому останній слід застосовувати, переважно, тільки за умови, що інноваційний проект забезпечує внутрішню норму доходності (IRR) у розмірі, який є меншим ніж банківський відсоток за кредит;

– з метою встановлення обґрунтованої та об'єктивної відсоткової ставки за кредит комерційними банками на впровадження інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві вважаємо за доцільне дотримуватись послідовного логічного ланцюга «рентабельність авансованого капіталу – інноваційність – ризик – процентна ставка»;

– принципним підходом у визначенні рівня інноваційності інвестиційних проектів має бути зіставлення внутрішньої норми доходності проекту із рівнем рентабельності авансованого капіталу галузі, в якій планується його впроваджувати. Значення показника менше/рівне одиниці спростовує припущення щодо інноваційного характеру суб'єкта господарювання, тоді як значення індексу більше за одиницю свідчить про протилежний висновок;

– за допомогою прийомів методу імітаційного моделювання при аналізі 150 спостережень індексу інноваційності як по сільськогосподарських, так і по агропродовольчих підприємствах було встановлено нормальний закон статистичного розподілу ймовірностей змінних і одержано довірчий інтервал, який покладено в основу удосконаленого методу оцінки величини ризику. Так,

процентна ставка за кредит має залишатися без зміни лише у випадку низького ступеня ризику інноваційного проекту ($I_r = 0$), який досягається за умови, що індекс інноваційності дорівнює вибірковій середній генеральній сукупності. Збільшуватися процентна ставка має, коли рівень ризику є середнім або високим (відповідно $I_r \rightarrow 1$), що є можливим за умови наближення значення індексу інноваційності до меж довірчого інтервалу або навіть виходу за них. Варто зауважити, якщо значення індексу опосередкованого ризику дорівнює одиниці – це означає, що процентна ставка має бути збільшена вдвічі з метою об'єктивної реакції на міру невизначеності проекту;

– серед семи досліджуваних інвестиційних проектів п'ять можна занести до категорії інноваційних, тоді як проект з будівництва сучасного зерноскладського приміщення із пропускною здатністю до 60 тис. т зерна/рік ТОВ «Сквирський комбінат хлібопродуктів» і проект з реконструкції ферми на 1200 фуражних корів ТОВ «Острійківське» є звичайними інвестиційними проектами, тому що індекс інноваційності тут є меншим за одиницю;

– всі аналізовані інвестиційні проекти характеризуються високим ступенем ризику (індекс опосередкованого ризику дорівнює одиниці), крім проекту з реконструкції молочної ферми на 1200 фуражних корів ТОВ «Острійківське», де його значення становить 0,457;

– з урахуванням рівня ризику величина розрахованої відсоткової банківської ставки за кредит по п'яти комерційних банках, провідним кредиторам аграрного сектору Київської області за пільговими умовами, є більш високою ніж ставка дисконтування і встановилась у діапазоні від 20,84 і до 53,65 %. Порівняно більш низька ціна позичкового капіталу має місце у ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України», що пояснюється нижчою вартістю кредитного портфеля банку;

– з детального аналізу випливає, що для інвестиційного проекту ТОВ «Сквирський комбінат хлібопродуктів» кредит недоцільний, для проектів ФГ «Агротрейд-2006» і ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат» для банку ефективною може бути схема як венчурного, так і проектного кредитування,

для інноваційних проектів із виробництва високобілкового корму для великої рогатої худоби «Уні-Про», вирощування грибів гливи (вішанка) і впровадження нової технології із вирощування екологічно чистої плодоовочевої продукції NASA (світлодіодна аеропоніка) – венчурне кредитування, а для інвестиційного проекту ТОВ «Острійківське» – пільговий кредит.

ПІСЛЯМОВА

У монографії поглиблено теоретичні і методичні засади та запропоновано нове вирішення науково-практичних задач щодо підвищення ефективності банківського кредитування інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві.

З'ясовано, що з економічного погляду, інноваційний проект в агропродовольчому виробництві – це задум щодо здійснення інноваційної діяльності в сільському господарстві та харчовій промисловості, який документально оформлений у бізнес-план, де наводяться високі ризики недоотримання очікуваного рівня прибутковості, який є вище за його середнє значення по галузі внаслідок синергії факторів невизначеності аграрного та інноваційного середовища. Інноваційні проекти є тією рушійною силою, яка ініціює процес економічного зростання, оскільки передбачає комплекс заходів з оновлення існуючого, створення і використання нового конкурентоспроможного продукту з метою кращого задоволення суспільних потреб.

Визначено, що під банківським кредитуванням інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві варто розуміти процес надання банком позичкового капіталу інноватору на принципах цільового призначення, платності, повернення, строковості і забезпечення для впровадження інноваційного проекту у сільське господарство та харчову промисловість, підвищені ризики якого призводять до встановлення високої процентної ставки. Можливі форми участі банку у кредитуванні проекту: класичне кредитування (у разі, коли рівень доходності проекту менший за рівень процентної ставки); проектне (коли рівень доходності приблизно або дорівнює процентній ставці) і венчурне (коли величина рентабельності майбутнього проекту вища за процент).

Узагальнено методичні підходи до оцінки рівня економічної ефективності банківського кредитування інноваційних проектів, на основі чого встановлено,

що основним її показником є величина банківського процента за кредит, яка узгоджує економічний ефект із вартістю банківських ресурсів. Проте за різної норми доходності проектів або різної питомої ваги кредиту у структурі інвестицій цей показник не дає змоги виявити найдоцільніші серед них для банку. Звідси, рекомендовано запровадити допоміжний показник – ефект фінансового левериджу для банку, який характеризується добутком різниці внутрішньої норми доходності інвестицій та відсоткової ставки за кредит (диференціал важеля) і співвідношення величини інвестицій до суми кредиту на впровадження проекту (плече важеля), зменшений на ставку податку на прибуток (*додаток Ж.1*).

Аналіз розвитку інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України і, зокрема Київської області, свідчить про низький рівень її здійснення внаслідок недостатнього обсягу фінансування. Причиною цього є нестача власних коштів підприємств для впровадження інноваційних проектів, низька привабливість галузей для інвесторів і для кредиторів, зокрема банків, які не мають необхідні знання та досвід, а тому не зацікавлені кредитувати інноваційні проекти. Ситуація ускладнюється через недосконалість чинного законодавства у сфері регулювання інноваційної діяльності, яке характеризується відсутністю реальних стимулів для реєстрації, оскільки вона не гарантує державну підтримку інноваційних проектів. Низький обсяг банківських кредитів для агропродовольчих підприємств, що мають право на компенсацію відсоткової ставки, які спрямовуються на будівництво і реконструкцію виробничих приміщень, закупівлю основних засобів унеможлиблює процес оновлення і модернізації виробництва, тобто стримує розвиток інноваційної діяльності. Негативним є також те, що пріоритет державної підтримки у кредитуванні надається великим підприємствам, які не є гнучкими і маневреними в організації виробництва інноваційної продукції.

За допомогою показника ефекту фінансового важеля для банку було встановлено, що серед семи відібраних інвестиційних проектів із інноваційною спрямованістю в агропродовольчому виробництві Київської області

кредитування лише п'ятьох із них є ефективним, а тому доцільним, про що свідчить додатне значення запропонованого показника. Крім того результати обчислень створили підстави для сумніву щодо інноваційності аналізованих бізнес-проектів, що зумовило необхідність поглибити методичний інструментарій виявлення і виокремлення інноваційних проектів із загальної сукупності інвестиційних.

З метою удосконалення процентної політики банку запропоновано визначати величину об'єктивної процентної ставки за кредит на впровадження інноваційних проектів з урахуванням рентабельності проекту, індексу його інноваційності та індексу опосередкованого ризику, на який корегується фактична ставка по кредитах. В основу індексу інноваційності пропонується покласти зіставлення внутрішньої норми доходності проекту і середнього значення рентабельності авансованого капіталу по галузі, де планується його впроваджувати. У свою чергу розмір ризику ґрунтується на зіставленні різниці відхилень фактичного індексу інноваційності від меж довірчого інтервалу його усередненого прогнозу до різниці цих меж. І зрештою, норму процентної ставки за кредит пропонується визначати за середньою ціною кредитного портфеля банку, мінімальної маржі, що покриває його витрати, і планового прибутку від операцій, скорегованого на норму обов'язкового резервування та індекс опосередкованого ризику (*додаток Ж.3*).

Враховуючи необхідність активізації банків у ході надання позик для здійснення інноваційної діяльності в сільському господарстві та харчовій промисловості та підвищення його економічної ефективності, слід обрати найбільш адекватний та науково-обґрунтований варіант участі фінансово-кредитної установи у цьому процесі. Тому розроблено моделі участі банків у кредитуванні інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві залежно від співвідношення внутрішньої норми доходності проекту і об'єктивної процентної ставки за кредит, які дають змогу повніше узгодити економічні інтереси банку та інноватора. Так, за венчурного кредитування спільна вигода може досягатися завдяки мотивуючому розподілу прибутку між учасниками,

тоді як за проектного фінансування гарантією майбутніх грошових потоків має стати угода із покупцями виробленої у майбутньому інноваційної продукції. У свою чергу класичний кредит буде взаємовигідним за умови державної підтримки замовника інноваційного проекту, оскільки внутрішня норма його доходності є меншою за величину об'єктивної процентної ставки (додаток Ж.2).

Запропоновано покращити економічний механізм банківського кредитування інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві за допомогою моделі їх рейтингування банком, яка ґрунтується на комплексному зіставленні ефекту фінансового важелю по проектах з позиції кредитної установи та порівнянні внутрішньої норми їх доходності із значенням об'єктивної процентної ставки за кредит. Це дасть змогу кредитору виявити пріоритетність надання позики, і вибрати найбільш прийнятну форму фінансування проектів. У свою чергу інноватор отримає унікальну можливість здійснити інноваційну діяльність. Загалом застосування моделі рейтингування має забезпечити всебічне зростання економічної ефективності процесу банківського кредитування бізнес-проектів.

Отже, науково доведено, що практичне застосування розроблених рекомендацій з удосконалення банківського кредитування інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві дозволить збільшити як економічні вигоди банку, так й інноватора і, як наслідок, – підвищити конкурентоспроможність вітчизняної продукції аграрного сектору економіки держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабак В. Ф. Кредит и технический прогресс (долгосрочный кредит и капиталовложения в условиях научно-технической революции) / В. Ф. Бабак. – М. : Финансы, 1975. – 148 с.
2. Багиев Г. Л. Маркетинг: [учеб. для вузов] / Г. Л. Багиев, В. М. Тарасевич, Х. Анн. – [3-е изд.]. – СПб. : Питер, 2006. – 736 с.
3. Бандурка И. В. Технологическая инновационная деятельность: Финансово-экономический аспект: [монография] / И. В. Бандурка, С.П. Захарченков, Е.Л. Товажнянская. – Харьков: НТУ «ХПИ», 2003. – 320 с.
4. Банковское дело: [учеб.] / Под. ред. О. И. Лаврушина. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 576 с.
5. Батукова Л. Р. Оценка уровня инновационности инвестиционных проектов / Л. Р. Батукова // Регионология. – 2010. – № 3. – С. 59–68.
6. Беренс В. Руководство по оценке эффективности инвестиций / В. Беренс, П. М. Хавранек. – М. : Интерэкспресс, 1995. – 370 с.
7. Бессараб Т. В. Проблемні питання визначення поняття «банківський кредит» [Електронний ресурс] / Т. В. Бессараб // Наукові записки. – 2003. – Т. 2, – Частина II. – С.217–221 – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/.../09_bessarab_tv.pdf. – Назва з екрану.
8. Бланк И. А. Финансовый менеджмент: [уч. курс] / И. А. Бланк. – К.: Эльга Ника Центр, 2004. – 654 с.
9. Борисов А. Б. Большой экономический словарь / А. Б. Борисов – М.: Книжный мир, 2003. – 895 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bank24.ru/info/glossary/?srch=> – Назва з екрану.
10. Валдайцев С. В. Риски в экономике и методы их страхования / С. В. Валдайцев. – СПб., 1992. – С.4–31.
11. Василик О. Д. Теорія фінансів: [підруч.] / О. Д. Василик. – К. : НІОС, 2000. – 286 с.

12.Васильєва Н.К. Математичні моделі інноваційного розвитку в аграрній економіці / Н. К. Васильєва. – Дніпропетровськ: РВВ ДДАУ, 2007. – 348 с.

13.Васильєва Т. А. Банківське фінансування інноваційної діяльності : [монографія] / Т. А. Васильєва – Суми : Ділові перспективи. – 2006. – 60 с.

14.Воронкова А. А. Проблеми банківського кредитування сільськогосподарських товаровиробників в Україні / А. А. Воронкова, Л. В. Куцина // Сучасне банківництво – проблеми та перспективи розвитку. – 2008. – № 2(5). – С. 33–37 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.khibs.edu.ua/2\(5\)2008/R%201/Voronkova_Kucina.pdf](http://www.khibs.edu.ua/2(5)2008/R%201/Voronkova_Kucina.pdf). – Назва з екрану.

15.Впровадження схем гарантування кредиту в Україні. Приклад агробізнесу / Розвиток приватного сектору : [посіб. до реалізації рекомендацій]. – ОЕСР, листопад 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/daf/privatesectordevelopment/UkraineCGSAgribusinessUKR.pdf>. – Назва з екрану.

16.Гаман М. В. Державне управління інноваціями: Україна та зарубіжний досвід: [монографія] / М. В. Гаман. – К. : Вікторія, 2004. – 312 с.

17.Головне управління статистики у Київській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oblstat.kiev.ukrstat.gov.ua/content/>. – Назва з екрану.

18.Головне управління агропромислового розвитку Київської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kyiv-obl.gov.ua/golovne_upravlinnja_agropromislovogo_rozvitku. – Назва з екрану.

19.Гроші та кредит: [підруч.] / [М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.] за заг. ред. М. І. Савлука. – [3-тє вид., перероб. і доп.]. –К. : КНЕУ, 2002. – 598 с.

20.Гусак О. М. Формування інноваційно-інвестиційної політики в аграрній сфері економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук :

спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Олена Миколаївна Гусак. – К., 2010. – 18, [1] с.

21. Дацій О. І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України: [монографія] / О. І. Дацій. – К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2004. – 426 с.

22. Державна установа «Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України – SMIDA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://smida.gov.ua/>. – Назва з екрану.

23. Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dknii.gov.ua>. – Назва з екрану.

24. Державне агентство України з інвестицій та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://in.ukrproject.gov.ua/files/content/dodatok_1920.pdf. – Назва з екрану.

25. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрану.

26. Деева Н. М. Фінансовий аналіз: [навч. посіб] / Н. М. Деева, О. І. Дедіков. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 328 с.

27. Долішня М. М. Проблеми розвитку венчурних фондів в Україні та механізми їх розв'язання / М. М. Долішня // Соціально-економічні дослідження в перехідний період: зб. наук. праць. – Львів : ІРД НАНУ, 2005. – Вип. XXIV. – С.33–39.

28. Друкер П. Як забезпечити успіх у бізнесі: новаторство і підприємництво / П. Друкер; пер. з англ. – К.: Україна, 1994. – 319 с.

29. Дугин И. М. Финансовая поддержка малого бизнеса в Украине существующая практика и перспектива / И. М. Дугин // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 8. – С.29.

30. Економічна енциклопедія: у 3 т. / [Відп. ред. С. В Мочерний] – К. : Видавничий центр Академія, 2000. – Т.1. – С.89.

31. Економічний енциклопедичний словник. У 2 т. – Львів : Світ, 2005. – Т.1 / За ред. С. В. Мочерного. – 616 с.
32. Енциклопедія банківської справи України / [За ред. В. С. Стельмаха] – К.: Молодь, 2001. – 680 с.
33. Єрмаков О. Ю. Інноваційно-інвестиційне забезпечення виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств: [монографія] / О. Ю. Єрмаков, А. А. Гребеннікова. – Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2011. – 140 с.
34. Зайцев А. П. Финансы и экономическое стимулирование производства / А. П. Зайцев. – М. : Финансы, 1967. – с.44.
35. Закон України „Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>. – Назва з екрану.
36. Закон України „ Про державно-приватне партнерство ” із змінами і доповненнями у редакції від 16.10.2012 р. № 5463-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>. – Назва з екрану.
37. Закон України „Про наукову і науково-технічну експертизу” від 10.02.1995 р. № 51/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрану.
38. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>. – Назва з екрану.
39. Закон України „Про інвестиційну діяльність” від 18.09.1991 р. № 1560-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>. – Назва з екрану.
40. Захарченков С. П. Кредитование инновационных проектов: проблема риска: [монография]. / С. П. Захарченков. – Х. : НТУ «ХПИ», 2003. – 158 с.
41. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2012. Назустріч економічному зростанню та процвітанню / Фонд «Ефективне управління» [Електронний ресурс]. – 2012. – 208 с.– Режим доступу: http://www.feg.org.ua/docs/FEG_report_2012_body_ua_20.11.2012.pdf. – Назва з екрану.

42. Зимовець В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку економіки / В. Зимовець // Економіка України. – 2003. – №11. – С.12–14.

43. Зубець М. Аграрна наука на шляху інноваційних перетворень / М. Зубець, С. Володін // Голос України. – 8 червня 2004 року. – № 103.

44. Зубець М. В. Розвиток інтеграції та інвестиційно-інноваційної діяльності наукових установ АПК / М. В. Зубець, С. А. Володін // Економіка АПК. – 2003. – № 11. – С. 3–9.

45. Ігнат'єва Т. Г. Бюджетна підтримка інноваційної діяльності аграрних підприємств України: стан, особливості та проблеми [Електронний ресурс] / Т. Г. Ігнат'єва // Інноваційна економіка. – 2012. – № 1. – С.240–245– Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2012_1/240pdf. – Назва з екрану.

46. Ілляшенко С. М. Інноваційний менеджмент: [підруч.] / С. М. Ілляшенко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2010. – 334 с.

47. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: [монографія] / [П. Т. Саблук, О. Г. Шпикуляк, Л. І. Курило та ін.]. – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – 706 с.

48. Інноваційна діяльність у Київській області в 2010 р. : статистичний збірник / [За ред. Н. В. Лемешко]. – К. : Головне управління статистики у Київській області, 2011. – 90 с.

49. Інноваційна діяльність у Київській області в 2011 р. : статистичний збірник/ [За ред. Н. В. Лемешко]. – К. : Головне управління статистики у Київській області, 2012. – 105 с.

50. Інноваційна діяльність у Київській області в 2012 р. : статистичний збірник/ [За ред. Н. В. Лемешко]. – К. : Головне управління статистики у Київській області, 2013. – 106 с.

51. Інноваційна політика: Європейський досвід та рекомендації для України. Аналіз законодавства України у сфері досліджень, розробок та інноваційної діяльності та пропозиції щодо доповнень до законодавства. Проект ЄС «Вдосконалення стратегій політики та регулювання інновацій в

Україні» [Електронний ресурс]. – К.:Фенікс, 2011. Т.2. – 350 с.– Режим доступу: http://www.kneu.edu.ua/userfiles/our_partners/gudrun/3_UA.pdf. – Назва з екрану.

52.Інноваційні процеси в аграрному секторі економіки / [П. А. Лайко, М. М. Кулаєць, М. Ф. Бабієнко та ін.] // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 26–31.

53.Иванов Н. И. Национальные инновационные системы/ Н. И. Иванов // Вопросы экономики. – 2001. – № 7. – С.59–70.

54.Ивасенко А.Г. Инновационный менеджмент: [учеб. пособ.] / А. Г. Ивасенко, Я. И. Никонова, А. О. Сизова. – М. : КНОРУС, 2009. – 416 с.

55.Инновационный менеджмент: Концепции, многоуровневые стратегии и механизмы инновационного развития: [учеб. пособ.] / Под ред. В.М. Аньшина, А. А. Дагаева. – [3-е изд., перераб., доп.]. – М. : Дело, 2007. – 584 с.

56.Инновационный менеджмент в АПК / [Р. Н. Минниханов, [В. И. Алексеев](#), [Д. И. Файзрахманов](#)]. – М. : Изд-во МСХА, 2003. – 432 с.

57.Карбівничий І. В. Механізм формування та реалізації кредитної політики банку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Ігор Володимирович Карбівничий. – Суми, 2011. – 22 с.

58.Кіндзерський Ю. Засади формування ефективної моделі банку розвитку в Україні / Ю. Кіндзерський // Економіка України. – 2011. – № 10. – С.41–53.

59.Кобичева О. С. Науково-методичне забезпечення проектного фінансування в банках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Оксана Станіславівна Кобичева. – Суми, 2011. – 22 с.

60.Кольцова И.В. Практика финансовой диагностики и оценки проектов. / И.В. Кольцова, Д.А.Рябых. – М. : ООО «И.Д. Вильямс», 2007. – 416 с.

61.Коммерческие банки / [Рид Э., Коттер Р., Гилл Э., Смит Р.] – М. : Совм. сов.- амер. предпр. «Космополис», 1991. – 480 с.

62.Концепция долгосрочного социально-экономического развития Российской Федерации на период до 2020 г. (утв. Распоряжением

Правительства РФ от 17 ноября 2008 г. №1662-р.) [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.ifap.ru/ofdocs/rus/rus006.pdf> (дата обращения: 10.02.2010). – Загл. с экрана.

63.Коробейников М. Зарубежная практика кредитования сельского хозяйства [Электронный ресурс] / М. Коробейников // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2001. – № 4. – Режим доступа: http://www.creditcoop.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=108:agro-practice&catid=34:countries&directory=34. – Назва з екрану.

64.Корольова-Казанська О. Джерела фінансування інноваційних проектів підприємства [Електронний ресурс]. /О. Корольова-Казанська // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 5. – С.280–283– Режим доступу: http://www.econa.at.ua/Vyusk_5/koroleva.pdf – Назва з екрану.

65.Костюченко Н. Методы оценки и снижения кредитного риска / Н.Костюченко // Банковский менеджмент. – 2012. – № 8. – С. 2–7.

66.Кравченко С. І. Економічне обґрунтування інноваційних проектів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.02.02 «Економіка та управління наук.-техн. прогресом»/ Сергій Іванович Кравченко. – Донецьк, 2002. – 21 с.

67.Кредитний ризик: оцінка та управління при фінансуванні інноваційних проектів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Сергій Петрович Захарченков. – Х., 2004. – 20 с.

68.Кредитування і контроль: [підруч.] / [Т. С. Смовженко, Р. А. Слав'юк, Р. Р. Коцовська та ін.]. – К.: УБС НБУ, 2012. – 375 с.

69.Кручок С. І. Іпотечне кредитування: європейська практика та перспективи розвитку в Україні / С. І. Кручок. – К. : Урожай, 2003. – 208 с.: іл. – Бібліогр.: С. 203-205. ISBN 966-05-0210-9.

70.Кузнецова А. Я. Аналіз критеріїв економічної доцільності банківського кредитування інноваційних проектів та розрахунок їх ефективності / А. Я. Кузнецова // Вісник УАБС НБУ. – 2005. – № 1(18). – С. 65–73.

71. Кузнєцова А. Я. Інвестиційно-інноваційна діяльність та система її фінансового забезпечення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Анжела Ярославівна Кузнєцова. – К., 2005. – 37 с.
72. Кузнєцова А. Я. Удосконалення банківського і небанківського фінансування інноваційної діяльності в Україні: [монографія] / А. Я. Кузнєцова, Н. Я. Зінько, О. О. Другов – К. : УБС НБУ, 2009. – 175 с.
73. Кузнєцова А. Я. Фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності: [монографія] / А. Я. Кузнєцова. – Львів : Львів. банків. ін.-т НБУ, 2005. – 320 с.
74. Лаврушин О. И. Кредит и промышленность / О. И. Лаврушин. – М. : Финансы, 1967 – 48 с.
75. Латинско-русский и русско-латинский словарь / [Сост. А. В. Подосинов]. – [3-е изд.] – М. : Флинта Наука, 2007. – 744 с.
76. Латинсько-український словник / Ред.-упоряд. В. Литвинов.– К. : Українські пропілеї, 1998 р. – 712 с.
77. Ломаченко Т. И. Концептуальные подходы к инновационному развитию АПК регионов: III Междунар. науч.-практ. конф. «Дни науки», т.3: Экономические науки / Т.И. Ломаченко. – Днепропетровск: Наука и образование, 2007. – С.68–72.
78. Ломаченко Т. И. Рынок инноваций в АПК: теория, методология и организация: [монография] / Т. И. Ломаченко. – К. : ННЦ ИАЭ, 2010. – 376 с.
79. Макконнелл К. Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю. [пер. с 14-го англ. изд.]. – М. : ИНФРА-М, 2005. – XXXVI. – 972 с.
80. Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>. – Назва з екрану.
81. Міське інвестиційне агентство у Білій Церкві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mia-bc.com.ua/investment_projects/42/. – Назва з екрану.
82. Москвин В. А. Кредитование инвестиционных проектов / В. А. Москвин. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 145 с.

83.Москвін С. О. Проектний аналіз: [навч. посіб.] / С. О. Москвін. – К. : ТОВ Вид-во Лібра, 1999. – 368 с.

84.Мутанов Г. Экономико-математические методы и модели / Г. Мутанов.– [2-е изд., доп.]. – Алматы: Казак. університеті, 2011. – 409 с.

85.Мутанов Г. М. Метод оценки инновационности и конкурентоспособности инновационных проектов [Электронный ресурс] / Г. М. Мутанов, Ж. С. Есенгалиева / Фундаментальные исследования. – 2012. – № 3. – С.712–717. – Режим доступа: http://www.rae.ru/fs/?section=content&op=show_article&article_id=9999013. – Загл. с экрана.

86.Наукова та інноваційна діяльність в Україні : статистичний збірник/ [Електронний ресурс]. [Відп. за вип. І.В. Калачова]. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2012. – 305 с. – Режим доступа: <http://innocentre.onu.edu.ua>. – Назва з екрану.

87.Наукова та інноваційна діяльність в Україні : статистичний збірник/ [Електронний ресурс]. [Відп. за вип. І.В. Калачова]. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2013. – 287 с. – Режим доступа: <http://innocentre.onu.edu.ua>. – Назва з екрану.

88.Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/?jsessionid=47D3BF0FD47E324C81BA8AD92E282007>. – Назва з екрану.

89.Недоспасова В. Проектный риск-менеджмент коммерческого банка / В. Недоспасова // Банковский менеджмент. – 2013. – № 1. – С. 26–31.

90.Непочатенко О. О. Банківські механізми кредитування аграрних підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Олена Олександрівна Непочатенко. – К., 2009. – 33 с.

91.Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України – Режим доступа: http://ukrstat.org/uk/albom/albom_2012/INNOV/1_innov_12.doc. – Назва з екрану.

92.Обсяг реалізованої продукції за основними видами промислової діяльності за січень–грудень 2011 року [Електронний ресурс] // Експрес-випуск № 23 від 30.01.2012, Держкомстат, Головне управління статистики у Київській області. – Режим доступу: <http://oblstat.kiev.ukrstat.gov.ua/content/p.php3?c=874&lang=1> – Назва з екрану.

93.Олійник О. Аналіз ринку кредитних послуг [Електронний ресурс] / О. Олійник // Агробізнес сьогодні. – 2011. – № 18(217). – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/component/content/article/628.html?ed=48>. – Назва з екрану.

94.Олійник О. О. Довгострокове банківське кредитування сільськогосподарських підприємств України: стан та перспективи розвитку / О. О. Олійник, О. В. Поворознюк // Вісник НУБіП України. – 2010. – № 154, Ч.3. – С. 126–132.

95.Онишко С. В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку: [монографія] / С. В. Онишко. – Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2004. – 434 с.

96.Онишко С. В. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності: [навч. посіб.] / С. В. Онишко, Т. В. Паєнтко, К. І. Швабій – К. : КНТ, 2008. – 256 с.

97.Оспищев В. Методы оценки эффективности инвестиций / В. Оспищев, Е. Горошанская, Т. Мельник // Бизнес Информ. – 1998. – № 5. – С. 37–39.

98.Оспищева В. І.Фінанси: курс для фінансистів [Електронний ресурс] / В. І. Оспищева. Бібліотека українських підручників. – Режим доступу: http://libfree.com/172574005_finansifunktsiyi_finansiv.html

99.Пасічник І. В. Фінансово-кредитне забезпечення інноваційної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Ірина Володимирівна Пасічник. – Суми, 2000. – 18 с.

100.Парламентські слухання 20.06.2007 р. «Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1244-16>. – Назва з екрану.

101. ПАТ «Банк „Київська Русь”» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kruss.kiev.ua/.../GO_2011_spreadsw... – Назва з екрану.
102. ПАТ „Креді Агріколь Банк” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://credit-agricole.com.ua/ukr/about/accounting/annual-reports/>. – Назва з екрану.
103. ПАТ КБ „ПРАВЕКС-БАНК”. Фінансова звітність за рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravex.com/ukr/about/reports/statement>. – Назва з екрану.
104. Пересада А. А. Проектне фінансування: [підруч.] / А. А. Пересада, Т. В. Майорова, О. О. Ляхова. – К. : КНЕУ, 2005. – 736 с.
105. Пересада А. А. Управління банківськими інвестиціями: [монографія] / А. А. Пересада, Т. В. Майорова. – К. : КНЕУ, 2005. – 388 с.
106. Перзеке М. Б. Банківське кредитування як джерело фінансування інвестиційного процесу / М. Б. Перзеке // Фінанси України – 2003. – № 3. – С. 138–141.
107. Положення Національного банку України «Про кредитування» від 28.09.1995 р. №246 (втратив чинність) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0246500-95>. – Назва з екрану.
108. Положення про державне кредитування будов і об’єктів виробничого призначення: затверджено наказом Міністерства фінансів і Міністерства економіки від 26.06.1996 р. № 128/79 (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0348-96>
109. Попович О. С. Науково-технологічна та інноваційна політика: основні механізми формування та реалізації / О. С. Попович; За ред. д-ра екон. наук, проф. Б. А. Малицького. – К. : Фенікс, 2005. – 226 с.
110. Постанова Кабінету Міністрів України № 794 від 17.04.2013 р. «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки суб’єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/794-2010-%D0%BF> – Назва з екрану.

111.Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.2011 р. № 1396 «Про утворення Державної інноваційної небанківської фінансово-кредитної установи «Фонд підтримки малого інноваційного бізнесу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1396-2011-%D0%BF>. – Назва з екрану.

112.Постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2011 р. № 389 «Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389-2011-%D0%BF>. – Назва з екрану.

113.Пригожин А.И. Нововведения: стимулы и препятствия (социальные проблемы инноватики) / А.И. Пригожин. – М. : Политиздат, 1989. – 271 с.

114.Проектний аналіз / За ред.. С. О. Москвіна. – К. : ТОВ Вид-во Лібра, 1999. – 368 с.

115.Пшик Б. І. Кредитування банками інвестиційних проектів / Б. І. Пшик, Є. І. Парфенюк. – Львів. : ЛІБС УБС НБУ, Вид-во ННВК «АТБ», 2008. – 89 с.

116.Резнік Н.П. Зарубіжний досвід інвестування в агропромисловий комплекс / Н.П. Резнік // Культура народів Причорномор'я. – 2008. – № 147. – С. 77–80.

117.Річний звіт АТ „Райффайзен Банк Аваль” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aval.ua/f/1/about/bank_reports/ar_2011.pdf. – Назва з екрану.

118.Рогова Е. М. Управление рисками инновационных проектов: [учеб. пособ.] / Е. М. Рогова, Е. А. Ткаченко, С. Ю. Шевченко. – СПб. : Изд-во СПб ГУЭФ, 2001. – 75 с.

119.Роуз Питер С. Банковский менеджмент / Питер.С. Роуз; пер. с англ.; [2-е изд.]. – М. : Дело, 1997. – 768 с.

120.Савлук М. І. Гроші та кредит: [підруч] / М. І. Савлук. – К. : КНЕУ, 2001. – 602 с.

121.Самоховец М. П. Система кредитування сільського господарства: автореф. дис. на соискание ученой сткпени канд. экон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы,

денежное обращение и кредит» / Мария Павловна Самоховец. – Санкт-Петербург, 2010. – 24 с.

122.Санто Б. Инновация как средство экономического развития / Б Санто; пер. с венгр. общ. ред. и вступ. сл. Б. В. Сазонова. – М. : Прогресс, 1990 – 296 с.

123.Сартан Г. Современные тенденции в развитии обучения персонала / Г. Сартан // Банковский менеджмент. – 2012. – № 9. – С. 54–56

124.Семотюк О. П. Сучасний словник іншомовних слів / О. П. Семотюк. – [3-тє вид. , доп.] – Х. : Веста : Ранок, 2010. – 688 с.

125.Сільський фонд гарантування кредиту (2010), Річний звіт 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.garfondas.lt/uploads/documents/METINES_ATASKAITOS/Fondas2010_EN.pdf (станом на 15 лютого 2012 р.). – Назва з екрану.

126.Смовженко Т. Регулювання розвитку інноваційного підприємництва в Україні: фінансовий вимір: [монографія] /Т. Смовженко, А. Кузнєцова, В. Бербека. – К. : УБС НБУ, 2010. – 190 с.

127.Смоленюк А. П. Розвиток інноваційного підприємництва в агропромисловому виробництві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Андрій Петрович Смоленюк. – К., 2010. – 20 с.

128.Стадник В. В. Інноваційний менеджмент / В. В. Стадник, М. А. Йохна. – К. : Академвидав, 2006. – 464 с.

129.Статистичний щорічник України за 2012 рік / За ред. О. Г Осауленка. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 552 с.

130.Статистичний бюлетень Національного банку України, березень 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=71195. – Назва з екрану.

131.Статистичний бюлетень Національного банку України, березень 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=71195. – Назва з екрану.

132. Статистичний бюлетень Національного банку України, лютий 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=71195. – Назва з екрану.
133. Статистичний бюлетень Національного банку України, лютий 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=71195. – Назва з екрану.
134. Статистичний бюлетень Національного банку України, лютий 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=71195. – Назва з екрану.
135. Стирська О. І. Система державного інвестиційного кредитування в Україні. / О. І. Стирська // Вісник університету банківської справи НБУ. – 2012. – № 3(15). – С. 96–101.
136. Тацуно Ш. Стратегія технополіса / Ш. Тацуно. – М., 1989. – С. 111.
137. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями / Б. Твисс; сокр. пер. с англ. авт.; предисл. и науч. ред. К. Ф. Пузыня. – М. : Экономика, 1989. – 271 с.
138. Тисс. Д. Дж. Стратегия извлечения прибыли из технологической инновации / Дж. Д. Твисс // Вест. Ленингр. ун-та. – 1991. – Сер. 5. – Вып. 4. – С. 38–39.
139. Тюмин А. Оценка кредитоспособности инвестпроекта: структура сделки / А. Тюмин // Банковский менеджмент. – 2013. – № 2. – С. 15–21.
140. Укрексімбанк. Річний звіт 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eximb.com/ukr/about/annual_report/. – Назва з екрану.
141. Управление исследованиями, разработками и инновационными проектами / [Валдайцев С. В., Мотовилов О. В., Молчанов Н. Н. и др.]; под ред. С. В. Валдайцева. – СПб. : Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1995. – 208 с.
142. Управление проектами / Под. ред. В. Д. Шапиро. – СПб. : Два-три, 1996.
143. Український інститут науково-технічної і економічної інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу:- http://www.uintai.kiev.ua/viewpage.php?page_id=446. – Назва з екрану.

144.Участие Внешэкономбанка в финансировании инвестиционных проектов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.veb.ru/ru/strategy/support>. – Загл. с экрана.

145.Файчук О. В. Досвід використання преференційних кредитів у сільському господарстві Польщі: уроки для України / О. В. Файчук // IV Міжнародний форум молодих вчених, 12 травня, 2010 р.: тези доп. – Харків, 2010. – Том 1. – С. 209–211.

146.Файчук О. В. Альтернативні варіанти участі банків у фінансуванні інноваційних проектів / О. В. Файчук // II науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих учених, 11 травня, 2012 р.: тези доп. – К., 2012. – С. 212–213.

147.Файчук О. В. Теоретичні аспекти інноваційного проекту / О. В. Файчук // Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених, аспірантів і студентів, 4–5 квітня, 2012 р.: тези доп. – Харків : ХНАУ, 2012. – С. 257–260.

148.Файчук О. В. Внедрение инноваций в агропромышленные предприятия Киевской области Украины: финансовый аспект / О. В. Файчук // Междунар. науч.-практ. конф. проф.-препод. состава, науч. сотруд. и асп. 24–26 января, 2013. – СПбГАУ. – Санкт-Петербург: Пушкин.– 2013. – Ч. II. – С. 325–328.

149.Файчук О. В. Удосконалення державної підтримки кредитування банками інноваційних проектів / О. В. Файчук // III Всеукраїнська науково-практична конференція 23-24 квітня, 2013 р. — Кривий Ріг: КЕІ КНУ, 2013. – Т.1. – С. 377–381.

150.Файчук О. В. Особливості банківського кредитування інноваційних проектів в агропромисловому виробництві / О. В. Файчук // X Міжнародна наук.-практ. конф. присвячена 20- річчю Фінансово-економічного факультету: Черкаси, 18–19 квітня, 2013 р. – Черкаси, 2013. – С. 263-264.

151.Файчук (Поворознюк) О. В. Сучасний стан розвитку банківського кредитування агроформувань України / О. В. Файчук // Збірник наукових праць ТДАУ. – 2010. – Вип. 10. – С. 308–313.

152.Файчук (Поворознюк) О. В. Організаційно-економічний механізм державної підтримки банківського кредитування агроформувань України / О. М. Файчук, О. В. Файчук (Поворознюк) // Вісник ХНАУ. – 2010. – № 2 (1). – С. 80–83.

153.Файчук (Поворознюк) О. В. Довгострокове банківське кредитування сільськогосподарських підприємств України : стан та перспективи розвитку / О. О Олійник, О. В. Файчук (Поворознюк) // Вісник НУБіП України. – 2010. – № 154 Ч.3. – С. 126–132.

154.Файчук О. В. Інновація: дилема між статикою та динамікою / О. В. Файчук // Вісник НУБіП України. – 2011. – № 168 Ч.2. – С. 126–132.

155.Файчук О.В. Роль комерційних банків у фінансуванні інноваційних проектів / О.В. Файчук // Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». – 2012. – № 7. – С. 193– 201.

156.Файчук О. В. Ключова проблема фінансової підтримки інноваційних проектів – недосконалість вітчизняного законодавства / О.В. Файчук // Економіка. Фінанси. Право. – 2013. – № 2. – С. 21–24.

157.Файчук О. В. Сучасні тенденції розвитку пільгового банківського кредитування агропромислових підприємств Київської області / О. В. Файчук // Економіст. – 2013. – № 1. – С. 18– 21.

158.Файчук О. В. Методи оцінки фінансової ефективності банківського кредитування інноваційних проектів / Л. М. Худолій, О. В. Файчук // Інноваційна економіка. – 2013. – № 3. – С. 240– 245.

159.Файчук О. В. Оцінка ефективності банківського кредитування інноваційних проектів в агропромисловому виробництві Київської області [Електронний ресурс] / О. В. Файчук // Ефективна економіка. – 2013. – № 3. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1902>. – Назва з екрану.

160.Файчук О. В. Методичні і прикладні аспекти визначення процентної ставки банку за кредити для реалізації інноваційних проектів в

агропромислового виробництві / Л. М. Худолій, О. В. Файчук // Економіст. – 2013. – № 4. – С.44–48.

161.Файчук О. В. Практичне застосування удосконаленої методики розрахунку рівня економічної ефективності кредитування банками інноваційних проектів / О. М. Файчук, О. В. Файчук // Економіст. – 2013. – № 6. – С. 16–18.

162.Файчук О. В. Дескриптивні моделі участя банків в кредитуванні інноваційних проектів / О. В. Файчук // Proceeding of materials of international Scientific-Practical Conference Dedicated to the 90th Birth Anniversary of Professor George Papava Actual problems of economies of post communist countries at current stage. – Tbilisi, 2013. – С. 561–566.

163.Фатхутдинов Р. А. Інноваційний менеджмент: [уч. для вузів] / Р. А. Фатхутдинов. – М. : ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1998. – 600 с.

164.Федун І. Л. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Ігор Леонідович Федун. – Київ, 2007. – 19 с.

165.Фещук А. Кредитний ризик банку: аналіз і оцінка / А. Фещук // Банківський менеджмент. – 2012. – № 8. – С. 8–15.

166.Філонова І. Банк розвитку як запорука економічного зростання в Україні / І. Філонова // Вісник НБУ. – 2010. - № 11. – С.33–42.

167.Фінансовий словник / Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. [4-те вид., випр. та доп.] – К. : Вид-во Львівського банківського інституту НБУ, 2002. – 238 с.

168.Фінансовий словник-довідник / За ред. М.Я. Дем'яненка. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 555 с.

169.Черевиков Є. Л. Методичні підходи до оцінки ефективності державної фінансової підтримки інноваційної діяльності / Є. Л. Черевиков // Фінанси України. – 2012. – № 3. – С. 60–68.

170.Шенаев В. Н. Проектное кредитование. Зарубежный опыт и возможности его использования в России / В. Н. Шенаев, Б. С. Ирниязов. – М. : АО Консалтбанкир, 1996. – 105 с.

171.Шепа В. В. Новые интегрированные формирования в сельском хозяйстве / В. В. Шепа, А. К. Алмаши. – Ужгород: Карпаты, 1990. – 91 с.

172.Шешегов С. В. Показатели оценки уровня инновационности в пищевой промышленности [Электронный ресурс] / С. В. Шешегов // Экономика и экологический менеджмент. –2010. – № 2. – С.211–216. – Режим доступа: economics.open-mechanics.com/articles/204.pdf. – Загл. с экрана.

173.Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер; пер. с нем. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.

174.Шумпетер Й. А. История экономического анализа: в 3 т. / Й. А. Шумпетер. – СПб, 2001.

175.Экономическая энциклопедия/ Е. Александрова, А. Аникин, А. Архипов и др.; ред. Л.И. Абалкин и др.; Институт экономики РАН. – М.: Экономика, 1999. – 1055 с.

176.Эффективность научно-технических проектов и программ / [О. В. Пилипенко, Е. С. Переверзев , А. П. Алпатов и др.]. – Днепропетровск: Пороги, 2008. – 509 с.

177.Яковлев А. И. Проектный анализ инвестиций и инноваций / А. И. Яковлев. – Х. : Бизнес Информ, 1999. – 116 с.

178.Яценко В. М. Формування та реалізація інвестиційно-інноваційного розвитку сільського господарства / В. М. Яценко // Економіка АПК. – 2004. – №12. – С. 68–74.

179.АВВУУ Lingvo [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.lingvo.ua/uk/Search/la-ru/innovatio>. – Назва з екрану.

180.Andrzej Pomykalski. Zarządzanie innowacjami / Andrzej Pomykalski / Warsyawa-Łódź: Wydawnictwo Naukowe PWN. – 2001. – 248 с.

181.Begowich M.E. The High-Tech Loan Portfolio Not Just a snack, Anymore / Journal of Lending and Credit Risk Management. – 1998. – P.31–49.

- 182.DBJ's history [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dbj.jp/en/co/info/history/index.html>. – Назва з екрану.
- 183.Elliot P. Creativity and Innovation //Network. – 1986–1987. – Vol.12, № 384. – P. 2–7.
- 184.Faychuk O. V. Theoretical basis of the concept “innovation” / O. V. Faychuk // International scientific conference devoted to 60th Anniversary of Faculty of Economics “Economics of Agriculture and Environmental Sciences in the Context of Globalization and Regional Challenges”. – Kyiv, – 2011. – P. 263–270.
- 185.Jaumotte F., Pain N. An overview of public policies to support innovation / OECD Economics Department// Working Paper. – 2005. – № 456.
- 186.John D. Finnerty. Project Financing. Asset-Based Financial Engineering. – New Jersey: John Wiley&Sons, Inc., Hoboken, 2007. – 476.
- 187.KfM Bankengruppe [Электронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kfw.de/kfw/en/index.jsp>. – Назва з екрану.
- 188.Implementing credit guarantee schemes in Ukraine: the case of agribusiness. Private sector development policy handbook. – OECD Eurasia competitiveness programme, 2012. – 91 p.
- 189.Micro, Small and Medium Enterprises [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inter.bndes.gov.br/english/mpme.asp>. – Назва з екрану.
- 190.Rose, Peter S. Bank management & financial services / Peter S. Rose, Sylvia C. Hudgins. – [8th ed. p. cm.] – (The McGraw-Hill/Irwin series in finance, insurance and real estate). – 734 p.
- 191.Rural Credit Guarantee Foundation (AVHGA), (2011) [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.avhga.hu/>, станом на 8 лютого 2012 р. – Назва з екрану.
- 192.Schumpeter J. The instability of capitalism // Economic Journal. 1928. P.361–386. In:N.Rosenberg (Ed) The Economics of Technological Change. Homewood – Penguin Books, 1971
- 193.Storey D.J. Tethler B.S. New technology based firms in the European Union: an introduction, Elsevier Science BV. – Amsterdam, 1998. – P.933–946.

**Вхідна інформація для обчислення розміру часткової компенсації
процентної ставки агропромисловим підприємствам із державного
бюджету**

Роки	Вимога Постанов КМУ	Облікова ставка НБУ, %
2000	50% облікової ставки НБУ, але не менше 17,5% річних (лише для короткострокових кредитів)	30,6
2001	50% облікової ставки НБУ, але не менше 17,5% річних (лише для короткострокових кредитів)	19,7
2002	для кредитів у національній валюті – 70% облікової ставки НБУ, але не менше 10% річних; для кредитів у іноземній валюті – 5% річних	7,0
2003	для кредитів у національній валюті – 70% облікової ставки НБУ, але не менше 10% річних; для кредитів у іноземній валюті – 5% річних	7,0
2004	<i>короткострокові кредити:</i> - у національній валюті – 10% річних; - в іноземній валюті – 7% річних <i>довгострокові кредити:</i> - у національній валюті – 12-14% річних; - в іноземній валюті – 8-9% річних	9,0
2005	<i>короткострокові кредити:</i> - у національній валюті – 10% річних; - в іноземній валюті – 7% річних <i>довгострокові кредити:</i> - у національній валюті – 12-14% річних; в іноземній валюті – 8-9% річних	9,5
2006	<i>короткострокові кредити:</i> - у національній валюті – 10% річних; - в іноземній валюті – 7% річних <i>довгострокові кредити:</i> - у національній валюті – 12-14% річних; в іноземній валюті – 8-9% річних	8,5
2007	<i>короткострокові кредити:</i> - у національній валюті – 10% річних; - в іноземній валюті – 7% річних <i>довгострокові кредити:</i> - у національній валюті – 12-14% річних; в іноземній валюті – 8-9% річних	8,0
2008	для кредитів у національній валюті – розмір облікової ставки НБУ; для кредитів у іноземній валюті – до 8,5% річних	12,0
2009	для кредитів у національній валюті – 1,5 облікової ставки НБУ; для кредитів у іноземній валюті – 12% річних	10,25
2010	для кредитів у національній валюті – розмір облікової ставки НБУ; для кредитів у іноземній валюті – 10% річних	7,75
2011	для кредитів у національній валюті – розмір облікової ставки НБУ; для кредитів у іноземній валюті – 10% річних	7,75

Джерело: складено автором на основі дослідження Постанов КМУ «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>

Вихідні дані для розрахунку процентної ставки за кредит по відібраним банкам у відповідні роки (по методу Кручка С.І.)

№ п/п	Показники	Назва банку						
		ПАТ „Державний експортно-імпортний банк України”	ПАТ „КРЕДИ АГРИКОЛЬ БАНК”	ПАТ „Райффайзен Банк Аваль”	ПАТКБ „ПРАВЕКС-БАНК”	ПАТ „Банк „Київська Русь”		
		2006 р.	2010 р.	2011 р.	2007 р.	2011 р.	2008 р.	2011 р.
1.	Вартість кредитного портфеля, % (ВКП _{ВКВ})	6,08	8,74	6,79	5,44	6,78	7,90	14,37
	- кредити та заборгованість клієнтів, тис. грн.	13566646	42918982	5024065	7247727	33702676	5750717	3703860
	- процентні витрати, тис. грн.	824981	329405	341045	393987	2286198	454371	532397
2.	Мінімальна маржа (покриває витрати банку), % вартості кредитного портфеля (ММ _{ВКВ})	3,33	15,22	12,02	5,50	9,17	13,42	5,89
	- адміністративні та інші оперативні витрати, (непроцентні витрати), тис. грн.	452118	1019347	604143	398606	3090662	771747	218040
3.	Необхідний прибуток банку, % розміру кредитного портфелю (П _{ВКВ})	2,82	0,62	0,04	2,09	1,77	-0,33	0,01
	- чистий прибуток поточного періоду, тис. грн.	382465	88121	2206	151501	595878	-18823	543
4.	Норма обов'язкового резервування, % (Нр)	6	0	0	1	0	1	0

Джерело: розраховано автором за допомогою [1, 2, 3, 4, 5]

Ефект фінансового важеля з позиції банку ПАТ „КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК” від кредитування досліджуваних інноваційних проектів агропромислового виробництва Київської області

№ п/п	Назва інноваційного проекту	Внутрішня норма доходності (IRR)			Норма банківського проценту (r), %			Кредит, тис. грн.	Інвестиція, тис. грн.	Ефект фінансового важеля з позиції банку, %		
		факт	позахо-вана (1)	позахо-вана (2)	факт	позахо-вана (1)	позахо-вана (2)			факт	позахо-вана (1)	позахо-вана (2)
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9			
1.	ТОВ "Сквицький комбінат хлібопродуктів"	-16	20	53,56	43,26	32500	47500	-42,6	-82,3	-70,2		
2.	ФГ "Агротрейд-2006"	33	20	53,56	43,26	12427,2	12427,2	10,5	-16,7	-8,3		
3.	ТОВ "Острійківське"	11	20	53,56	31,52	10000	87200	-63,6	-300,6	-144,9		
4.	ТОВ "Білоцерківський молочний комбінат"	33	20	53,56	43,26	49167	70860	15,2	-24,0	-12,0		
5.	Високобілковий корм для ВРХ "Уні-Про"	77	20	-	43,26	2556,8	2556,8	46,2	*	27,3		
6.	Гриби гливи (вішанка)	87	20	-	43,26	4000	4000	54,3	*	35,4		
7.	Технологія вирощування екологічно чистої плодовоовочевої продукції NASA(світлодіодна аеропоніка)	750	20	-	43,26	1045	1045	591,3	*	572,5		

Джерело: розраховано автором

Додаток В.2.

Ефект фінансового важеля з позиції банку ПАТ „Райффайзен Банк Аваль” від кредитування досліджуваних інноваційних проектів агропромислового виробництва Київської області

№ п/п	Назва інноваційного проекту	Внутрішня норма доходності (IRR)			Норма банківського проценту (г), %			Кредит, тис. грн.	Інвестиція, тис. грн.	Ефект фінансового важеля з позиції банку, %		
		факт	розрахунок (1)	розрахунок (2)	факт	розрахунок (1)	розрахунок (2)			факт	розрахунок (1)	розрахунок (2)
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9			
1.	ТОВ "Сквицький комбінат хлібопродуктів"	-16	20	27,24	37,55	32500	47500	-42,6	-51,2	-63,4		
2.	ФГ "Агротрейд-2006"	33	20	27,24	37,55	12427,2	12427,2	10,5	4,7	-3,7		
3.	ТОВ "Острійківське"	11	20	27,24	27,35	10000	87200	-63,6	-114,7	-115,5		
4.	ТОВ "Білоцерківський молочний комбінат"	33	20	27,24	37,55	49167	70860	15,2	6,7	-5,3		
5.	Високобілковий корм для ВРХ "Уні-Про"	77	20	-	37,55	2556,8	2556,8	46,2	*	32,0		
6.	Гриби гливи (вішанка)	87	20	-	37,55	4000	4000	54,3	*	40,1		
7.	Технологія вирощування екологічно чистої плодовоовочевої продукції NASA(світлодіодна аеропоніка)	750	20	-	37,55	1045	1045	591,3	*	577,1		

Джерело: розраховано автором

Додаток В.3.

Ефект фінансового важеля з позиції банку ПАТКБ „ПРАВЕКС-БАНК” від кредитування досліджуваних інноваційних проектів агропромислового виробництва Київської області

№ п/п	Назва інноваційного проекту	Внутрішня норма доходності (ІRR)			Норма банківського проценту (г), %			Кредит, тис. грн.	Інвестиція, тис. грн.	Ефект фінансового важеля з позиції банку, %		
		факт	розрахунок (1)	розрахунок (2)	факт	розрахунок (1)	розрахунок (2)			факт	розрахунок (1)	розрахунок (2)
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9			
1.	ТОВ "Сквицький комбінат хлібопродуктів"	-16	20	47,8	53,65	32500	47500	-42,6	-75,5	-82,5		
2.	ФГ "Агротрейд-2006"	33	20	47,8	53,65	12427,2	12427,2	10,5	-12,0	-16,7		
3.	ТОВ "Острійківське"	11	20	47,8	39,09	10000	87200	-63,6	-259,9	-198,4		
4.	ТОВ "Білоцерківський молочний комбінат"	33	20	47,8	53,65	49167	70860	15,2	-17,3	-24,1		
5.	Високобілковий корм для ВРХ "Уні-Про"	77	20	-	53,65	2556,8	2556,8	46,2	*	18,9		
6.	Гриби гливи (вішанка)	87	20	-	53,65	4000	4000	54,3	*	27,0		
7.	Технологія вирощування екологічно чистої плодовоовочевої продукції NASA(світлодіодна аеропоніка)	750	20	-	53,65	1045	1045	591,3	*	564,0		

Джерело: розраховано автором

Додаток В.4.

Ефект фінансового важеля з позиції банку ПАТ „Банк „Київська Русь” від кредитування досліджуваних інноваційних проектів агропромислового виробництва Київської області

№ п/п	Назва інноваційного проекту	Внутрішня норма доходності (IRR)		Норма банківського проценту (r), %		Кредит, тис. грн.	Інвестиція, тис. грн.	Ефект фінансового важеля з позиції банку, %	
		факт	розрахунок	факт	розрахунок			факт	розрахунок
0	1	2	3	6	7	8			
1.	ТОВ "Сквирський комбінат хлібопродуктів"	-16	20	32500	47500	-42,6	-73,6		
2.	ФГ "Агротрейд-2006"	33	20	12427,2	12427,2	10,5	-10,7		
3.	ТОВ "Острійківське"	11	20	10000	87200	-63,6	-159,8		
4.	ТОВ "Білоцерківський молочний комбінат"	33	20	49167	70860	15,2	-15,4		
5.	Високобілковий корм для ВРХ "Уні-Про"	77	20	2556,8	2556,8	46,2	25,0		
6.	Гриби гливи (вішанка)	87	20	4000	4000	54,3	33,1		
7.	Технологія вирощування екологічно чистої плодовоовочевої продукції NASA(світлодіодна аеропоніка)	750	20	1045	1045	591,3	570,1		

Джерело: розраховано автором

Динаміка чистого прибутку агропродовольчих підприємств Київської області

№ п/п	Назва підприємства	КВЕД	Чистий прибуток, (Р), тис.грн.									
			2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1	ВАТ "Рокитнянський цукровий завод"	15.83.0-виробництво цукру	-2555,0	703,0	3,0	2,0	205,0	-7389,0	-4507,0	631,0	153,0	21589,0
2	ВАТ "Яготинський маслозавод"	15.51.0-маслобобна, сиробобна, молочна промисловість	112,0	1153,8	1481,6	1957,1	8551,3	9031,0	1258,0	9806,0	20223	7951
3	ВАТ "Іванківський маслозавод"	15.51.0-маслобобна, сиробобна, молочна промисловість	-521,0	-529,0	82,0	-170,2	-8,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
4	ЗАТ "АТ Макарів молокозавод"	15.51.0-маслобобна, сиробобна, молочна промисловість	-2169,1	-2016,1								
5	ПАТ "Обухівський молочний завод"	15.51.0-маслобобна, сиробобна, молочна промисловість	540,4	636,5	1036,0	887,5	1084,1	1132,6	1925,0		1221,0	2513,0
6	ВАТ "Бровари-молоко"	15.51.0-маслобобна, сиробобна, молочна промисловість	257,0		43,8	105,5	120,8	87,9	239,0	158,0		
7	ЗАТ "Кама"	15.51.0-маслобобна, сиробобна, молочна промисловість							678,0		3236,0	449,0
8	ВАТ "Ставищенський маслозавод"	15.51.0-маслобобна, сиробобна, молочна промисловість	-823,1	-182,0	-119,7	258,1	598,5	1726,3	892,0	-967,0	-568,0	
9	ВАТ "Унавецьке"	01.30.0-змішане сільське господарство	-228,9	-274,3		29,5			-45,0	-333,0	-1660,0	
10	ПАТ "Забір'я"	01.11.0-вирощування зернових та технічних культур	-282,0	-68,0	12,0	-551,0	-683,4	-715,9	-135,0	-573,0	176,0	-567
11	ПАТ "Городище-Пустоварівський цукровий завод"	15.83.0-виробництво цукру	6103,6	-2073,9	1089,0	4076,4	3472,9	50,0	63,0	197,0	250,0	307
12	ВАТ "Узинський цукровий завод"	15.83.0-виробництво цукру	2,1	3,5	1,5	1,3	0,1	-1692,0	-1044,0	-1803,0	-1374,0	
13	ВАТ "Саливонківський цукровий завод"	15.83.0-виробництво цукру + 01.11.0	1792,0	4912,0	5069,0	2506,0	2097,0	-15107,0	-32685,0	31076,0	11027,0	5098,0
14	ВАТ "Переяслав-Хмельницький завод продтоварів"	15.84.0-харчова кондитерська промисловість		-2865,0	-1191,0	-2307,7	-237,8	-1330,1	-1076,9	-1016,5	-266,0	-922,0
15	ВАТ "Березальпродтовари"	15.81.0-виробництво хліба та хлібобулочних виробів		-121,7	-200,6	406,2	-671,8		-164,5	-378,6	-257,5	-108,6
16	ВАТ "Ржищівський завод продтоварів"	15.89.1-виробництво харчових концентратів		68,7	260,6	348,2	229,9	2,9	408,7			
17	ВАТ "Рокитнянський завод продтоварів"	15.13.0-виробництво м'ясних продуктів"		17,2	15,3	77,3	22,1	13,3	38,0	42,0	0,0	98,7
18	ВАТ "Київський крохмально-переробний комбінат"	15.61.2-переробка круп	-28,0	-19,1	-3,8	24,7	2,2	62,6	69,0	151,9	-22,3	-58,5
19	ВАТ "Оранський крохмальний завод"	15.62.0-виробництво крохмалю	-125,7	-4,3	-144,0	-385,1	-403,9				-15,0	-141,0
20	ПАТ "Миронівське"	01.11.0-вирощування зернових та технічних культур		81,9							174,0	238,0
21	ЗАТ "Переяслав хмельницький хлібозавод"	15.81.0-виробництво хліба та хлібобулочних виробів	0,0	1,5	12,9	6,3	29,5	93,4				
22	ВАТ КДЗ С.-Г. машинобудування "Київськешман"	29.32.9-виробництво с.-г. машин та обладнання		-2223,0	52,7	434,2	0,0	353,3	-103,0	-5053,3	-2678,7	
23	ВАТ "Білоцерків'яш"	29.32.2-виробництво с.-г. машин для кормовиробництва	-8133,0	-7457,0	-5839,0	-3579,4	-600,5	950,5	1810,0	1026,0	917,0	1331,7
24	ВАТ "Ірпін'яш"	29.32.2-виробництво с.-г. спец.машин	-912,5		90,5	339,5	28,1	1,6	2,0	-147,0	-5,0	5,0
25	ВАТ "Тетіївський завод продтоварів"	15.82.0-виробництво сухарів, пирогів і тістечок з тривалим терміном зберігання		29,3	11,0	25,4	-232,2	-166,1	-294,4	-254,0	-86,4	-196,4
26	ВАТ "Яготинський завод продтоварів"	15.61.2-виробництво круп, переробка с.-г. продукції										
27	ВАТ "Сіралія Україна"	15.89.1-виробництво харчових концентратів			0,0	903,5	0,0	0,0	0,0	23761,0	1710,0	0,0
28	ВАТ "Зурувський буржорядгосп"	01.11.0-вирощування зернових культур		-903,3	-458,9							
29	ВАТ "Яготинське"	01.21.0-вирощування худоби	-119,7	455,0	1146,0	417,0	265,8	621,0	981,0	596,0	-2508,0	-1540,0
30	ВАТ "Синявське"	21.11.0-сільське господарство, вирощування буряків	749,0	498,0	1631,0	1715,0	692,0	1080,0	1124,0	1520,0	1633,0	158,0
31	ВАТ "Шамраївське"	21.11.0-сільське господарство, вирощування буряків	68,0	-614,0	69,0	29,0	-924,0	-2477,9	-484,0	-193,0	-51,0	-820,0
32	ВАТ "Кашперівський буржорядгосп"	01.30.0-змішане сільське господарство	1,4		0,1	-499,1	0,2				-782,0	-261,0

Джерело: [22]

Динаміка чистого прибутку агропродовольчих підприємств Київської області

№ п/п	Назва підприємства	КВЕД	Чистий прибуток, (Р), тис.грн.													
			2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011				
33	ВАТ "Кожанське"	01.30.0-змішане сільське господарство		-1754,0	-689,8						16,0	-216,0				
34	ВАТ "Кагарлицький бурякозавод"	01.30.0-змішане сільське господарство	1,0		-492,0	0,0	-1117,0	903,0	-1023,0				-325,0	818,0		-310,0
35	ВАТ "Переяславський експериментальний завод хлібопродуктів"	15.71.0-виробництво комбікормів	465,9	465,1	109,6	99,7	57,5	145,1	404,0				384,0	184,0		306,0
36	ВАТ "Городище-Пустоварівський бурякозавод"	01.11.0-виробництво с.-г. продукції	15,0	-742,0	273,0	137,0	348,0	3161,4	2701,0				3903,0	1666,0		7501,0
37	ВАТ "Новоолександрівське"	01.11.0-виробництво с.-г. продукції	-1565,0	-1243,0	-73,0	-541,8	-225,2	58,1	244,0				138,0	37,0		12,0
38	ВАТ "Віта" (ПАТ ЖЛК Україна)	15.51.0-промпереробка (масло, сир)	567,0	440,0	186,0	438,0	267,0	4,7	1250,0				1445,0	2577,0		-591,0
39	Переяслав-Хмельницьке ЗАТ "Молпродукт"	15.51.0-виробництво молочних продуктів		106,8	123,0	37,0	22,4	-279,7	-509,0							
40	ВАТ Київський молочний завод №3 "Вімм-Біллер-Данн Україна"	15.51.0-виробництво молочних продуктів		-19469,7	-32270,6	-2349,6	29284,1	9398,1	-60295,0				-19292,0	-32452,0		-20176,0
41	ВАТ "Роменський молочний комбінат"	15.51.0-виробництво молочних продуктів	-3081,0	5559,0	6677,0	3787,9	-8127,3									
42	ВАТ "Сквирський сирзавод"	15.51.0-виробництво молочних продуктів,	-297,0		-95,0	-21,0		217,4	3093,0				-488,0			
43	ЗАТ "Аграрник"	15.13.0-виробництво м'ясних продуктів	75,0	-648,8			-1278,2	-675,5								
44	ПАТ "Білоцерківськ-рибгоос"	05.02.1-рибне господарство	-114,1	-21,0		-9,0	-357,2		-10,0			-6,5	-31,0	201,3		
45	ВАТ "Вишгородськ-рибгоос"	05.02.1-рибне господарство	-109,0		1,0	-98,8	-255,0		458,0			-10,0	125,0	-221,0		
46	ВАТ "Лемешівське"	01.30.0-змішане сільське господарство			12,0	-534,0	79,7	134,9	2369,0			-457,0	-2545,0	-3532,0		
47	ВАТ "Гребінки-Хлібопродукт"	15.71.0-переробка зерна (комбікормова промисловість)	21,1	56,0	102,4	28,9	-39,3	-9,8	-1188,0			-1086,0	-674,0	-1123,0		
48	ВАТ "Баршівський Ветсанутильзавод"	15.71.0-виробництво готових кормів для тварин			-269,0	-22,0	-7,0	307,0	177,0			204,0		-181,0		
49	ЗАТ "Агропромислова компанія Київщина"	01.30.0-змішане сільське господарство			-4,0	-5,0	-5,0	0,0	0,0							
50	ВАТ "Райагрохім"	01.30.0-змішане сільське господарство	15,5	4,8	13,8	2,3	-47,3	-101,8	-467,2			-292,9	-149,8			
51	ЗАТ "Замовник"	01.30.0-змішане сільське господарство		-5,4	-6,2	-3,5	-3,1									
52	ВАТ "Жміївське"	01.11.0-виращування зернових культур	-87,0	-63,0	-15,0	-5,0	-12,0	-12,0	-48,0			-21,0	-11,0	-39,0		
53	ВАТ племазавод "Колос"	01.21.0-розведення ВРХ											-919,0	0,0		
54	ПАТ "Світанок"	01.11.0-виращування зернових культур	-291,0	-6,0	-21,0	-36,0	-37,0	-124,0	-145,0			-158,0	-43,0	-258,0		
55	Сільськогосподарське ВАТ "Київська овочева фабрика"	01.11.0-виращування зернових культур	-1749,9	5113,2	10484,2	-1215,7	5239,8	9453,5	-6844,0			3910,0	3257,0	3077,0		
56	ПАТ "Племінний завод Борнічі"	15.33.2-розведення ВРХ			-3779,0	841,0	205,0	2602,5	-1506,0			-724,0	-644,0	-177,0		
57	ПАТ "Березанське"	01.30.0-змішане сільське господарство		-1905,0	-1716,0							249,0	-856,0			
58	ПАТ "Племтахозавод "Кучаківський"	01.24.0-розведення птиці	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0			0,0	-141,0	-118,0		
59	ПАТ "Обухівське"	01.11.0-виращування зернових культур				241,0	229,0	1296,7	403,0			97,0	35,0	15084,0		
60	ВАТ "Агрокомбінат "Калина"	01.21.0-м'ясе та молочне скотарство		-1778,0	-2133,0	-2348,0	405,0	-327,6	37500,0			24723,0	319,0	-13122,0		
61	ВАТ "Племінний завод "Дзвінкове"	01.21.0-розведення ВРХ											0,0	0,0		
62	Хмельницького	01.21.0-розведення ВРХ, 01.11.0	-800,0	-763,0	20,0	-643,0	-674,0	-469,0	-953,0			-1094,0				
63	ВАТ "Березанське агропродовольче підп./"Недра"	51.11.0-посередництво в торгівлі с.-г. продукцією	-178,0	-63,0	-117,0	-264,0	-185,0	-238,0	-118,0			-260,0	-243,0			
64	ВАТ "Білоцерківський елеватор"	63.12.0-складування	226,0	406,8	1313,3	859,3	-164,3	1352,0	5747,0			873,0	4238,0	151,0		
65	ЗАТ "Василівськхлібопродукт"	15.61.2-виробництво круп, переробка с.-г. продукції		-2325,0	-759,5	954,9	4,8	-2949,0	1961,0			-15655,0	-8650,0			

Джерело: [22]

Динаміка чистого прибутку агропродовольчих підприємств Київської області

№ п/п	Назва підприємства	КВЕД	Чистий прибуток, (Р), тис.грн.									
			2002	2003	2004	2005	2006	2007	2009	2010	2011	
66	ВАТ "Калитянський екс.з-д комбікормів і перміксів	15.72.0-виробництво кормів	660,0	51,7	724,7	-1239,1	362,2	-156,1	2109,0	-4567,0	-88,0	509,0
67	ПАТ "Рокипянський комбінат хлібопродуктів"	15.71.0-комбікормова промисловість	-220,4	-239,1	187,7	-480,7	-1058,1	-753,6	774,0	-2518,0	-2518,0	-2522,0
68	ВАТ "Миронівський з-д по вигот. круп і комбікормів"	15.61.2-виробництво круп, переробка с.-г. продукції	219,5	-4086,6	-4010,8	1797,5	-12918,6	-4489,6	201,0	302,0	245,0	2095,0
69	СТОВ "Агроеніт"	01.11.0-виробництво зернових та технічних культур					5304,0	10254,0	5146,0	10871,0	2993,0	
70	ВАТ "Переяславський експериментальний комбінат хлібопродуктів"	15.71.0-виробництво комбікормів	465,9	465,1	109,6	99,7	57,5	145,1	404,0	384,0	184,0	306,0
71	ВАТ "Бородянське хлібоприміальне підприємство"	51.11.0-посередництво в торгівлі с.-г. продукцією	2,1	5,2	-31,4	0,0	0,0	6,2	-2,6	5,3	7,9	6,3
72	ВАТ "Тетіївське хлібоприміальне підприємство"	51.11.0-посередництво в торгівлі с.-г. продукцією	318,9	147,3	553,2	80,6	820,9	41,5	1100,0	1336,0	1494,0	783,0
73	ПАТ "Яготинське хлібоприміальне підприємство"	51.21.0-оптова торгівля зерном	391,6	433,0	661,0	1203,4	553,8	903,7	379,0	980,0	-1017,0	551,0
74	ВАТ "Богуславська ХПП"	51.11.0-посередництво в торгівлі с.-г. продукцією	-114,3	128,5	-165,2	34,3	367,5	19,0	16,0	5,0	25,0	5,0
75	ВАТ "Бориспільський Екс комбікормовий з-д"	15.71.0-во-во гот-х кормів для тварин, що утр. фермах	1958,0	1111,0	2328,0	-121,5	2635,0	-12403,5	-2558,0	-14975,0	-3914,0	-1728,0
76	ВАТ "Сквирацький комбінат хлібопродуктів"	15.61.1-виробництво круп	222,6	-450,8	-704,9	994,8	1377,6	-2382,8	-1724,0	11,0		
77	ВАТ "Ольшанський комбінат хлібоприміальне підприємство"	51.11.0-посередництво в торгівлі с.-г. продукцією	-334,7	-487,5	-364,7	69,0	-668,5	388,5	-888,0	-465,0	-1832,0	-1001,0
78	ВАТ "Агропрогрес"	01.30.0-змішане сільське господарство	-151,2	21,9	24,4	28,2	30,8	31,0	32,0	30,0	31,0	
79	ЗАТ "Агрфірма "Германівська"	01.30.0-змішане сільське господарство	5,0		546,0	387,0	308,0	933,9	653,0			
80	ПАТ "Сузір'я-Полужна"	01.30.0-змішане сільське господарство			20,0	1010,0	700,0	499,7	1301,0		1063,0	1274,0
81	ЗАТ "Київський м'ясопереробний завод"	15.13.0-виробництво м'ясних продуктів	-663,1	-295,3	-526,3	555,2	343,8	55,4	-18652,0			
82	ВАТ "Герезне"	01.21.0-розведення ВРХ, 01.30.0-змішане с.-г.		303,0	1827,6	4434,0	-984,2	3847,5	7795,0	6328,0		
83	ПАТ "Кожухівське"	01.24.0-розведення птиці	31,0	-63,0	-311,0	278,0	-7663,0	-5341,0	-10469,0	-13123,0	-15250,0	26593,0
84	ЗАТ "Богуславський маслозавод"	15.51.0-виробництво молочних продуктів	22,8	-437,9	-194,3	-1052,4	454,8	18,5	-1647,0			
85	ЗАТ "Птахофабрика Київська"	01.24.0-розведення птиці	4484,4	-2780,9	4861,4	14388,7	-6589,7	-13304,9	0,0			
86	ВАТ "Птахофабрика "Васильківська"	01.24.0-розведення птиці	-1862,0	-833,0	-1172,0	505,0	641,0	-333,0	2300,0	1841,0	-970,0	-3183,0
87	ВАТ "Комбінат "Тепличний"	01.12.0-овочівництво, декоративне садівництво, ...	6484,5	12878,9	24432,8	27030,8	22942,8	25955,3	24765,0	26185,0	36752,0	17442,0
88	ВАТ "Плодородсадницьке"	01.30.0-змішане сільське господарство	-239,0	-32,0	180,0	567,9	1898,3	500,8	583,0	-838,0	-1009,0	-1103,0
89	ПАТ "Білоцерківський консервний завод"	15.33.2-виробництво плодоовочевих консервів	403,2	54,1	151,7	131,7	120,6	158,6	169,0	2512,0	-3203,0	1345,0
90	ВАТ "Богуславський консервний завод"	15.33.2-виробництво плодоовочевих консервів	-212,6	-300,9	-468,0	-170,1	-770,4	-37,0	-112,0			
91	ПАТ "Бориспільське хлібоприміальне підприємство"	63.12.0-складське господарство	7,4	52,3	96,0	166,9	7,5	-63,5	128,0	1131,2	968,5	121,8
92	ПАТ "Птахофабрика "Україна"	01.24.0-розведення птиці	2980,0	3232,7	3866,7	19786,4	-601,9	7463,4	1244,0	16284,0	12546,0	-8020,0
93	ВАТ "Мрія"	01.11.0-виращування зернових		27,0	60,7	60,7	9,6	119,9	3,0	6,0	18,0	
94	ВАТ "Племптахофабригосл"	01.24.0-розведення птиці	892,4	353,6	60,3	25,6	132,2	19,1	-14649,0	-11873,0	-11881,0	-7254,0
95	ВАТ "Березанський комбікормовий завод"	63.12.0-сільське господарство	497,0	261,8	381,9	43,1	427,1	15,3	-2146,0	-1844,3	-1999,1	2993,3
96	ПАТ "Племінний завод "Агро-Реґіон"	01.30.0-змішане сільське господарство	43,0	239,0	3416,0	9055,3	12029,3	21958,3	-19940,0			3944,0
97	ПАТ "Агрофірма Березанська Птахофабрика"	01.24.0-розведення птиці	222,0	2349,3	1441,7	4983,6	-12508,8	1500,2	1834,0			10214,0
98	ВАТ "Крушинський птахівничий комплекс"	01.24.0-розведення птиці		142,1	-372,8	150,1	5733,6	67352,8	-3145,0	-12184,0	-29163,0	200,0
99	ВАТ "Устимівське хлібоприміальне підприємство"	15.71.0-переробка зерна	39,0	-52,0	209,2	211,0	215,9	-108,6	-310,8	-2481,6	-554,6	-4058,0
100	ВАТ "Сквирастільрибгосл"	05.01.1-розведення риби	8,2	2,8	9,8	7,8	0,1	12,6	13,7	3,0	199,0	28,0

Джерело: [22]

Динаміка середньорічної вартості основних засобів агропродовольчих підприємств Київської області

№ п/п	Назва підприємства	КВЕД	Сер.-вартість осн. засобів (Ссєр), тис. грн									
			2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1	ВАТ "Рокитнянський цукровий завод"	15.83.0-виробництво цукру	45024,0	45024,0	44563,0	45309,0	45067,0	44608,0	45369,5	47509,5	50825,0	54220,0
2	ВАТ "Яготинський маслозавод"	15.51.0-маслобобна, сиробобна, молочна промисловість	17757,7	11492,7	12028,9	13453,6	15677,7	30150,0	33160,0	57278,0	81108,0	96391,0
3	ВАТ "Іванківський маслозавод"	15.51.0-маслобобна, сиробобна, молочна промисловість	1637,0	2120,0	2159,5	2149,0	2153,0	2134,5	2116,0	2100,0	2069,0	2054,0
4	ЗАТ "АТ Макарів молокозавод"	15.51.0-маслобобна, сиробобна, молочна промисловість	8088,8	9296,7								
5	ПАТ "Обухівський молочний завод"	15.51.0-маслобобна, сиробобна, молочна промисловість	4703,4	5292,7	6139,2	7335,5	8285,8	9195,0	10376,0		15160,0	16376,0
6	ВАТ "Бровари-молоко"	15.51.0-маслобобна, сиробобна, молочна промисловість	1783,0		1728,9	1956,5	2282,3	2503,0	2659,0	2870,5		
7	ЗАТ "Кагма"	15.51.0-маслобобна, сиробобна, молочна промисловість						7414,5	9680,0		9720,0	
8	ВАТ "Ставищенський маслозавод"	15.51.0-маслобобна, сиробобна, молочна промисловість	2388,0	2401,4	2989,1	3619,4	3671,7	4000,5	4334,0	4353,5	2292,0	
9	ВАТ "Унавецьке"	01.30.0-змішане сільське господарство		2899,0	2885,5	3340,5		2471,0	2327,5	2382,0		
10	ПАТ "Забір'я"	01.11.0-вирощування зернових та технічних культур	11416,5	9453,5	7887,0	7337,5	7191,2	7263,5	6894,0	6726,0	6852,0	6884,5
11	ПАТ "Городище-Пустоварівський цукровий завод"	15.83.0-виробництво цукру	16750,0	17964,8	17213,7	17128,0	17658,3	18508,7	18771,5	18676,0	186045,0	20789,0
12	ВАТ "Узинський цукровий завод"	15.83.0-виробництво цукру	23979,0	25572,9	27128,5	28932,8	29607,7	29737,8	32996,5	35973,5	35875,0	
13	ВАТ "Саливонківський цукровий завод"	15.83.0-виробництво цукру + 01.11.0	62362,0	63973,5	74749,0	82978,5	83132,0	92803,5	98747,5	95584,5	94572,5	94416,5
14	ВАТ "Переяслав-Хмельницький завод продтоварів"	15.84.0-харчова кондитерська промисловість		13450,0	13840,0	14310,6	14706,9	14854,0	14979,3	14831,5	14629,3	14552,4
15	ВАТ "Березаньпродтовари"	15.81.0-виробництво хліба та хлібобулочних виробів		1032,5	1117,6	1448,5	1858,0		2318,0	2296,4	2238,3	1775,5
16	ВАТ "Ржищівський завод продтоварів"	15.89.1-виробництво харчових концентратів		1411,7	1350,5	1372,5	1396,5	1479,6	1633,5			
17	ВАТ "Рокитнянський завод продтоварів"	15.13.0-виробництво м'ясних продуктів"		2860,2	2969,9	2969,9	2989,7	2989,7	2990,0	2990,0	2990,0	3121,3
18	ВАТ "Київський крохмально-переробний комбінат"	15.61.2-переробка круп	1737,5	1740,0	1748,0	2931,3	4430,0	4695,6	4629,5	4611,7	4535,4	4441,7
19	ВАТ "Оранський крохмальний завод"	15.62.0-виробництво крохмало	2700,0	2747,0	2778,6	2769,5	2721,6			976,0	1717,0	
20	ПАТ "Миронівське"	01.11.0-вирощування зернових та технічних культур		11582,7							11405,0	11111,5
21	ЗАТ "Переяслав хмельницький хлібозавод"	15.81.0-виробництво хліба та хлібобулочних виробів	1904,3	2001,6	2202,4	1497,8	2583,1	2558,1				
22	ВАТ КДЄЗ С.-Г. машинобудування "Київсьільмаш"	29.32.9-виробництво с.-г. машин та обладнання		8861,0	8140,4	7472,8	6915,9	7133,6	8051,5	6058,0	2729,8	
23	ВАТ "Блоцкерківмаш"	29.32.2-виробництво с.-г. машин для кормовиробництва	181241,0	135496,5	42487,0		42487,0	7193,0				
24	ВАТ "Ірпіньмаш"	29.32-виробництво с.-г. спецмашин	9333,7		9671,4	10190,9	5229,8	13154,1	15898,5	16004,0	16004,0	16005,3
25	ВАТ "Геттівський завод продтоварів"	15.82.0-вир-о сухарів, пирогів і тістечок з трив. термі. зб-ня		379,2	381,4	406,5	432,0	475,1	607,5	442,5	185,0	99,0
26	ВАТ "Яготинський завод продтоварів"	15.61.2-виробництво круп, переробка с.-г. продукції				4637,2	4551,1	3699,4	2451,0	2003,5	2029,4	2044,5
27	ВАТ "Срізіалія Україна"	15.89.1-виробництво харчових концентратів		10233,0	12825,4	16615,2	29521,4	43388,5	47604,5	50234,0	53722,5	
28	ВАТ "Згурівський бурякорадгосп"	01.11.0-вирощування зернових культур		12930,5	12588,3							
29	ВАТ "Яготинське"	01.21.0-вирощування худоби	18082,0	17102,5	17102,5	15284,5	13503,5	12446,0	12446,0	12265,0	11927,0	11455,5
30	ВАТ "Синявське"	21.11.0-сільське господарство, вирощування буряків	26115,5	27879,5	30139,5	33737,0	37549,5	37810,5	41119,5	44730,0	49866,0	54995,0
31	ВАТ "Шамраївське"	21.11.0-сільське господарство, вирощування буряків	14337,0	14052,0	13815,0	14216,0	14030,0	12661,3	12341,0	12232,5	12137,5	11982,0
32	ВАТ "Кашперівський бурякорадгосп"	01.30.0-змішане сільське господарство	16366,9		15957,7	15957,7	13246,2				10184,0	10184,0
33	ВАТ "Кожанське"	01.30.0-змішане сільське господарство		8028,1	8028,1			4305,0				
34	ВАТ "Кагарлицький бурякозавод"	01.30.0-змішане сільське господарство	12611,0		12806,0	12680,5	12634,0	12341,5	10650,0	10190,0	10209,0	9997,5

Джерело: [22]

Динаміка середньорічної вартості основних засобів агропродовольчих підприємств Київської області

№ п/п	Назва підприємства	КВЕД	Сер.-вартість осн. засобів (Ссрр), тис. грн									
			2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
35	ВАТ "Переяславський експер. з-д хлібопродуктів"	15.71.0-виробництво комбікормів	15060,0	15066,1	15555,3	16216,4	16954,8	21580,5	31998,5	46597,0	61771,0	70042,5
36	ВАТ "Городище-Пуштоварівський бурякоралгосп"	01.11.0-виробництво с.-г. продукції	6660,0	6660,0	6560,0	6785,5	5879,0	5910,0	6183,5	6393,0	6824,5	
37	ВАТ "Новоолександрівське"	01.11.0-виробництво с.-г. продукції	17126,5	17126,5	15087,0	14699,5	12242,6	12032,0	11903,0	11140,0	10282,5	
38	ВАТ "Віта" (ПАТ ЖЛК України)	15.51.0-промпереробка (масло, сир)	6679,5	7277,5	7874,5	8312,5	9119,5	10747,0	12945,5	14903,0	16806,0	19683,0
39	Переяслав-Хмельницьке ЗАТ "Молпродукт"	15.51.0-виробництво молочних продуктів		6506,5	6775,6	7443,1	8090,8	8229,0	8131,0			
40	ВАТ Київський молочний завод №3 "Віам-Білл-Данн Україна"	15.51.0-виробництво молочних продуктів		89877,1	113174,5	127923,7	134340,4	288372,8	306298,0	326435,0	351309,0	408049,5
41	ВАТ "Роменський молочний комбінат"	15.51.0-виробництво молочних продуктів, 01.11.0	26003,5	29211,0	22694,9	22694,9	4955,8					
42	ВАТ "Сквирський сирзавод"	15.51.0-виробництво молочних продуктів	4522,5		1475,0	1396,0		1459,0	1572,5	1532,5		
43	ЗАТ "Аграрник"	15.13.0-виробництво м'ясних продуктів	4987,5	5076,3			3341,4					
44	ПАТ "Білоцерківський рибгосп"	05.02.1-рибне господарство	21080,5	13204,0		5813,5	4223,0		1675,5	1661,6	1668,8	1784,0
45	ВАТ "Вингородський рибгосп"	05.02.1-рибне господарство	4508,0		3521,7	3467,3	3458,6		5202,5	4875,0	4950,5	5056,5
46	ВАТ "Лемешівське"	01.30.0-змішане сільське господарство			13088,5	12942,0	12523,1	11751,7	11239,5	11018,5	10927,0	11032,0
47	ВАТ "Гребінки-Хлібопродукт"	15.71.0-переробка зерна (комбікормова промисловість)	4518,7	4508,2	4500,5	4510,3	4497,0	4482,7	4496,0	5880,5	7249,0	7244,0
48	ВАТ "Баршівський Ветсанутильзавод"	15.71.0-виробництво готових кормів для тварин			2933,5	2978,0	3031,0	3349,0	3349,0	3564,5	3520,0	
49	ЗАТ "Агропромислова компанія Київщина"	01.30.0-змішане сільське господарство			6068,0	6068,0	6068,0	6068,0	6068,0			
50	ВАТ "Райагрохім"	01.30.0-змішане сільське господарство	2145,0	2145,0	2145,0	2145,0	2145,0	1476,0	792,2	765,4	753,7	
51	ЗАТ "Замовник"	01.30.0-змішане сільське господарство		178,7	215,4	215,4	211,4					
52	ВАТ "Жмітівське"	01.11.0-вирощування зернових культур	7394,0	7394,0	7408,5	7445,0	7445,0	7390,5	6433,5	6415,0	6044,0	5137,0
53	ВАТ племязавод "Колоєс"	01.21.0-розведення ВРХ									9454,0	9458,0
54	ПАТ "Світанок"	01.11.0-вирощування зернових культур	12590,0	12590,0	12419,0	12419,0	12381,5	12329,0	12197,5	12089,0	12056,0	11891,5
55	Сільське-е ВАТ "Київська овочева фабрика"	01.11.0-вирощування зернових культур	38386,8	38386,8	35264,4	50625,3	75584,6	54845,2	38105,5	37970,5	37707,0	37335,5
56	ПАТ "Племінний завод Боричі"	15.33.2-розведення ВРХ			34218,5	34218,5	25923,0	22671,3	20124,5	17373,0	16078,0	15746,5
57	ПАТ "Березанське"	01.30.0-змішане сільське господарство		22122,0	21137,5					17242,0	17216,0	
58	ПАТ "Племтагосзавод "Кучаківський"	01.24.0-розведення птиці	23624,0	23624,0	23611,5	25130,0	26600,0	26045,5	25552,0	25479,0	24992,0	21565,0
59	ПАТ "Обухівське"	01.11.0-вирощування зернових культур				63351,1	63351,1	66096,0	65312,0	65258,0	65158,0	64664,0
60	ВАТ "Агрокомбінат "Калина"	01.21.0-м'ясе та молочне скотарство		83501,0	83370,5	85668,0	91702,5	93614,9	95307,5	97920,0	107991,5	127419,0
61	ВАТ "Племінний завод "Дзвінкове"	01.21.0-розведення ВРХ									2031,0	2031,0
62	ВАТ "Племінний завод ім. Богдана Хмельницького"	01.21.0-розведення ВРХ, 01.11.0	10138,5	10138,5	10035,0	8728,5	8728,5	6611,5	6611,5	5653,0		
63	ВАТ "Березанське агропрод. підприємство "Недра"	51.11.0-посередництво в торгівлі с.-г. продукцією	3541,5	3520,0	3520,0	3861,0	4421,5	4646,0	4646,5	4648,0	4629,0	
64	ВАТ "Білоцерківський елеватор"	63.12.0-складування	12640,3	14756,6	14756,6	17204,9	18390,2	20138,5	20138,5	22906,5	24069,5	24256,0
65	ЗАТ "Васильківський комбінат"	15.61.2-виробництво крупи, переробка с.-г. продукції		34778,8	34778,8	55254,3	55366,3	55344,0	55344,0	57525,0	58300,0	
66	ВАТ "Калитяський ЕЗ комбікормів і пермісів"	15.72.0-виробництво кормів	20269,0	20353,4	20559,2	21800,8	22884,0	22964,1	23183,0	23776,0	29930,0	35683,5
67	ПАТ "Рокитнянський комбінат хлібопродуктів"	15.71.0-комбікормова промисловість	10232,2	10272,6	10603,5	12164,8	13930,2	15536,4	17684,0	19124,0	19838,5	20696,5
68	ВАТ "Миронівський з-д по вигот. крупи і комбікорм"	15.61.2-виробництво крупи, переробка с.-г. продукції	34228,7	52609,6	88835,1	214114,4	379499,4	556820,0	685601,0	803802,5	913115,0	923031,0

Джерело: [22]

Динаміка середньорічної вартості основних засобів агропродовольчих підприємств Київської області

№ п/п	Назва підприємства	КВЕД	Сер.-вартість осн. засобів (Ссер), тис. грн																	
			2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011								
69	СТОВ "Агросвіт"	01.11.0-виробництво зернових та технічних культур																		
70	ВАТ "Переяславський експ. комбінат хлібопрод."	15.71.0-виробництво комбікорнів	15066,1	15066,1	15555,3	16216,4	16954,8	21580,5	31998,5	46597,0	61771,0	70042,5								
71	ВАТ "Боряднянське хлібоприймальне підприємство"	51.11.0-посередництво в торгівлі с.-г. продукцією	464,2	837,3	837,3	1208,1	1208,1	604,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
72	ВАТ "Тетіївське хлібоприймальне підприємство"	51.11.0-посередництво в торгівлі с.-г. продукцією	9583,5	9856,2	10142,4	10433,3	10205,3	9766,2	10247,0	10981,5	11246,0	11314,5								
73	ПАТ "Яготинське хлібоприймальне підприємство"	51.21.0-оптова торгівля зерном	10443,5	106,2	10668,5	10948,5	11177,5	11227,8	11300,5	12059,0	12785,5	44860,0								
74	ВАТ "Богуславське ХПП"	51.11.0-посередництво в торгівлі с.-г. продукцією	3468,6	3468,6	3509,7	3545,3	3397,5	3353,0	3353,0	3394,0	3565,5	3787,0								
75	ВАТ "Бориспільський експ. комбикормовий з-д"	15.71.0-в-во гот-х кормів для тварин, що утрим. на фермах	29659,5	31228,0	32843,0	34012,5	35876,5	36513,0	38530,5	35945,5	35945,5	34210,0								
76	ВАТ "Сквирянський комбінат хлібопродуктів"	15.61.1-виробництво круп	39096,9	39096,9	38452,4	38513,7	63882,5	63882,5	70812,5	73260,5										
77	ВАТ "Ольшанинське хлібоприйм. підприємство"	51.11.0-посередництво в торгівлі с.-г. продукцією	3830,3	4019,3	4301,7	4929,4	5696,0	5945,7	6670,5	7421,0	7727,0	8195,5								
78	ВАТ "Агропрогрес"	01.30.0-змішане сільське господарство	4606,4	4570,1	5247,3	10326,9	14940,6	15025,9	15204,0	15203,0	14446,5									
79	ЗАТ "Агрфірма "Германієвська"	01.30.0-змішане сільське господарство	16151,1		10098,5	10098,5	10193,8	9607,4	9784,0	9784,0										
80	ПАТ "Сузір'я-Полужна"	01.30.0-змішане сільське господарство			2217,5	2217,5	2902,5	3783,8	3837,0		7146,0	7146,0								
81	ЗАТ "Київський м'ясопереробний завод"	15.13.0-виробництво м'ясних продуктів	37934,4	37934,4	39022,0	39522,2	39995,2	53553,5	65920,5											
82	ВАТ "Терезине"	01.21.0-розведення ВРХ, 01.30.0-змішане с.-г.		25615,4	25615,4	27931,3	26896,2	27906,8	31671,0	32317,5										
83	ПАТ "Кожухівське"	01.24.0-розведення птиці	20345,0	18813,0	20207,0	22245,5	23639,0	34452,5	47127,0	50826,5	53662,0	60470,0								
84	ЗАТ "Богуславський маслозавод"	15.51.0-виробництво молочних продуктів	2651,0	2727,7	2865,6	3246,8	3624,6	4113,9	4718,0											
85	ЗАТ "Ітахофабрика Київська"	01.24.0-розведення птиці	53992,0	53992,0	55448,8	60439,7	67455,7	74503,2	0,0											
86	ВАТ "Ітахофабрика "Васильківська"	01.24.0-розведення птиці	27859,0	27775,5	27367,0	24433,0	21908,0	22065,5	22789,5	23779,0	25315,5	26261,0								
87	ВАТ "Комбінат "Телличний"	01.12.0-овочівництво, декоративне садівництво...	101666,8	112785,5	125070,5	132534,4	137859,4	145154,5	152385,5	169060,0	184335,0	184462,5								
88	ВАТ "Плодорозсадницьке"	01.30.0-змішане сільське господарство	8538,0	8538,0	8703,5	8703,5	9072,2	8326,9	6337,5	3899,0	3932,5	3832,5								
89	ПАТ "Білоцерківський консервний завод"	15.33.2-виробництво плодовоовочевих консервів	7216,3	7225,9	6471,1	6471,1	6876,5	7403,1	7697,5	7709,5	7718,0	7672,5								
90	ПАТ "Богуславський консервний завод"	15.33.2-виробництво плодовоовочевих консервів	6549,7	6837,4	7458,2	8138,9	8454,4	8345,0	8345,0											
91	ПАТ "Бориспільське хліб.-прийм. підприємство"	63.12.0-складське господарство	2206,2	2438,9	2438,9	2915,0	3270,4	3404,8	3532,0	3585,8	3647,6	3749,6								
92	ПАТ "Ітахофабрика "Україна"	01.24.0-розведення птиці	33239,0	33239,0	33678,4	35722,3	39247,9	42075,5	51988,5	64669,0	74026,0	79474,0								
93	ВАТ "Мрія"	01.11.0-вирощування зернових			2965,0	2843,3	2842,5	2763,0	2640,5	2595,5	2520,0									
94	ВАТ "Племтахорадгосп"	01.24.0-розведення птиці	14283,2	14949,2	16551,7	21126,5	27469,1	34460,8	45895,5	57334,5	112543,0	164355,5								
95	ВАТ "Березанський комбикормовий завод"	63.12.0-сільське господарство	6063,8	10500,0	11207,0	14067,5	14067,5	15999,8	16211,0	16653,8	16634,7	16817,9								
96	ПАТ "Племний завод "Агро-Реґіон"	01.30.0-змішане сільське господарство	4263,5	17912,5	34436,5	45986,2	52676,5	6205,1	122934,5	200800,0	199388,5									
97	ПАТ "Агрофірма Березанська Ітахофабрика"	01.24.0-розведення птиці	13831,5	16751,4	24956,0	42030,1	72071,4	101157,2	112692,0											
98	ВАТ "Крушинський птаховий комплекс"	01.24.0-розведення птиці		13,0	24,2	132,7	264,5	848,4	873,5	381,5	467,0	266,0								
99	ВАТ "Устимівське хлібоприймальне підприємство"	15.71.0-переробка зерна	3027,5	3219,4	3219,4	3410,4	3509,0	3509,2	3175,8	36225,5	19142,3	2059,0								
100	ВАТ "Сквирасільрибгосп"	05.01.1-розведення риби	1980,8	1617,1	1242,5	1255,7	1255,7	1255,7	1255,7	1255,7	1255,7	1256,0								

Джерело: [22]

Динаміка середньорічного залишку нормованих оборотних засобів агропродовольчих підприємств Київської області

Додаток Є.1

№ п/п	Назва підприємства	КВЕД	Сер-р-залишок нормов. обор-засобів (Сноз), тис. грн												
			2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011			
1	ВАТ "Рокитнянський цукровий завод"	15.83.0-виробництво цукру	7967,0	7967,0	9293,0	9358,0	17147,5	20817,0	35113,5	116046,0	179536,5	173812,5			
2	ВАТ "Яготинський маслозавод"	15.51.0-маслобробна, сиробробна, мол. пром.	23741,2	14429,7	15580,2	16446,0	21467,2	18675,0	32081,0	52266,0	79087,0	151149,0			
3	ВАТ "Іванківський маслозавод"	15.51.0-маслобробна, сиробробна, молочна пром.	960,5	3022,5	3136,5	1371,0	933,0	733,0	686,5	668,0	668,0	679,0			
4	ЗАТ "АТ Макарів молокозавод"	15.51.0-маслобробна, сиробробна, молочна пром.	7768,5	2686,4											
5	ПАТ "Обухівський молочної завод"	15.51.0-маслобробна, сиробробна, молочна пром.	2145,1	2416,5	2878,4	7235,3	4398,9	5312,7	6352,5		527,0				
6	ВАТ "Бровари-молоко"	15.51.0-маслобробна, сиробробна, молочна пром.	441,4		350,8	307,4	229,5	332,4	513,0	679,0					
7	ЗАТ "Катма"	15.51.0-маслобробна, сиробробна, молочна пром.							3845,0		8390,0				
8	ВАТ "Ставищенський маслозавод"	15.51.0-маслобробна, сиробробна, молочна пром.	585,6	173,5	603,1	1012,5	1062,0	1555,8	2467,5	2798,0	4632,5				
9	ВАТ "Унавецьке"	01.30.0-змішане сільське господарство		734,0	662,1	788,5			818,0	824,5	362,5				
10	ПАТ "Забір'я"	01.11.0-вирощування зернових та технічних культур	1206,0	1044,0	995,5	1152,0	2490,2	3937,0	5717,5	6814,0	5609,5	5555,5			
11	ПАТ "Городище-Пустоварівський цукровий завод"	15.83.0-виробництво цукру	19720,0	19284,9	21427,8	31603,0	44013,5	73946,3	113815,0	124264,0	144566,5	167439,0			
12	ВАТ "Узинський цукровий завод"	15.83.0-виробництво цукру	10767,4	12283,1	14015,0	14804,8	14155,8	10326,7	5135,5	2149,0	1620,0				
13	ВАТ "Салонківський цукровий завод"	15.83.0-виробництво цукру + 01.11.0	14678,0	18218,5	23624,0	23061,0	26260,5	39720,0	45179,5	61527,5	59468,0	71983,0			
14	ВАТ "Переяслав-Хмельницький завод продтоварів"	15.84.0-харчова кондитерська промисловість		2987,5	2807,0	2404,2	2926,9	2244,3	1579,4	1817,8	2125,5	2458,5			
15	ВАТ "Бережаньпродтовари"	15.81.0-виробництво хліба та хлібобулочних вир.		372,9	549,8	847,4	829,7		329,0	163,3	78,3	33,6			
16	ВАТ "Ржищівський завод продтоварів"	15.89.1-виробництво харчових концентратів		268,1	463,6	825,6	841,3	605,2	765,3						
17	ВАТ "Рокитнянський завод продтоварів"	15.13.0-виробництво м'ясних продуктів"		183,3	95,4	376,1	1325,0	1928,4	1905,5	4373,5	2083,5	413,1			
18	ВАТ "Київський крохмально-переробний комбінат"	15.61.2-переробка круп	50,0	52,0	55,1	83,7	138,2	203,0	309,0	493,2	458,7	222,3			
19	ВАТ "Орацький крохмальний завод"	15.62.0-виробництво крохмалю	396,8	437,2	427,2	312,6	178,9				81,5	14,5			
20	ПАТ "Миронівське"	01.11.0-вирощування зернових та техніч. культур		1584,8							4447,5	5821,0			
21	ЗАТ "Переяслав хмельницький хлібозавод"	15.81.0-виробництво хліба та хлібобулочних вир.	16,5	90,6	134,3	284,4	828,0	1760,2							
22	ВАТ КДЕЗ С.-Г. машинобудування "Київсьільмаш"	29.32.9-виробництво с.-г. машин та обладнання		3421,5	4149,0	2530,9	1330,0	802,3	1367,0	2200,5	2005,9				
23	ВАТ "Білоцерківмаш"	29.32.2-виробництво с.-г. машин для кормовироб.	10771,0	9793,0	15207,0		15207,0	15358,0							
24	ВАТ "Ірпінськ"	29.32-виробництво с.-г. спец.машин	4390,2		4145,4	4858,0	5692,0	5682,8	4922,0	4581,0	5540,5	7300,6			
25	ВАТ "Тетіївський завод продтоварів"	15.82.0-вир-тво сухарів, пир-в і тіст. з трив.терм. зб		63,7	61,3	64,0	96,8	178,8	188,5	136,5	142,5	75,5			
26	ВАТ "Яготинський завод продтоварів"	15.61.2-виробництво круп, переробка с.-г. прод.				688,1	656,1	629,5	645,5	668,5	644,9	603,9			
27	ВАТ "Сіріалія Україна"	15.89.1-виробництво харчових концентратів			9926,4	12913,7	13170,9	15100,4	19852,5	25178,5	32575,5	36528,0			
28	ВАТ "Згурівський бурякорядгосп"	01.11.0-вирощування зернових культур		1575,6	1393,8										
29	ВАТ "Яготинське"	01.21.0-вирощування худоби	3522,1	4087,0	4087,0	4723,0	5357,6	6885,5	6885,5	8389,0	7923,5	6523,5			
30	ВАТ "Снявське"	21.11.0-сільське господарство, вир-ння буряків	11137,0	10301,0	12464,5	15298,5	16612,5	19695,5	23966,5	29497,5	27097,0	20589,0			
31	ВАТ "Шамрайвське"	21.11.0-сільське господарство, вир-ання буряків	8095,5	7677,5	7508,5	7543,5	7411,5	6282,6	5065,5	4856,0	4830,5	4486,0			
32	ВАТ "Кашперівський бурякорядгосп"	01.30.0-змішане сільське господарство	1592,4		759,4	759,4	698,6				449,0	283,5			
33	ВАТ "Кожанське"	01.30.0-змішане сільське господарство			1911,7						1292,5				

Джерело: [22]

Динаміка середньорічного залишку нормованих оборотних засобів агропродовольчих підприємств Київської області

Додаток Є.2

№ п/п	Назва підприємства	КВЕД	Сер.-залишок нормов. обор.засобів (тис. грн)												
			2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011			
34	ВАТ "Кагарлицький бурякозавод"	01.30.0-змішане сільське господарство	5042.5	4380.5	4547.0	4253.5	4862.5	7559.5	7267.5	5484.0	5682.0				
35	ВАТ "Переяславський експ. з-д хлібпродуктів"	15.71.0-виробництво комбикормів	7628.9	13680.0	18704.9	11660.2	303117.3	29920.5	25761.5	29861.0	24248.5				
36	ВАТ "Городище-Пустоварівський бурякозавод"	01.11.0-виробництво с.-г. продукції	2697.5	2697.5	2560.5	458.5	4578.5	8466.1	17867.0	25618.5	38032.0				
37	ВАТ "Новоолександрівське"	01.11.0-виробництво с.-г. продукції	943.0	837.0	669.5	458.8	734.8	339.7	1008.5	1197.0	1191.0				
38	ВАТ "Віта" (ПАТ ЖЛК Україна)	15.51.0-промпереробка (масло, сир)	3299.0	3843.0	3856.0	4169.5	5019.5	5877.0	7896.0	10957.0	13302.5				
39	Переяслав-Хмельницьке ЗАТ "Молпродукт"	15.51.0-виробництво молочних продуктів		2288.3	2359.1	2343.9	1958.9	1916.0							
40	ВАТ Київський молоч "Віам-Біллз-Данн Україна"	15.51.0-виробництво молочних продуктів		26013.2	66923.3	54156.7	46055.7	165854.1	154798.5	172977.5	218361.5				
41	ВАТ "Роменський молочний комбінат"	15.51.0-виробництво молочних продуктів	10690.0	14614.0	91352.2	91352.2	111467.8								
42	ВАТ "Сквирський сирзавод"	15.51.0-виробництво молоч. прод., 01.11.0	3192.0	2211.0	1855.5		2645.9	2570.5	3456.0						
43	ЗАТ "Аграрник"	15.13.0-виробництво м'ясних продуктів	1322.5	1269.6			396.6								
44	ПАТ "Білоцерківський рибосп"	05.02.1-рибне господарство	921.7	891.5			389.5	106.0	77.6	67.1	2768.4				
45	ВАТ "Вінгородський рибосп"	05.02.1-рибне господарство	366.8		299.6	268.0	220.2	176.0	172.5	183.5	258.0				
46	ВАТ "Лемішівське"	01.30.0-змішане сільське господарство			2350.5	2345.0	2482.6	2465.3	3494.5	5806.0	12866.5				
47	ВАТ "Гребінки-Хлібпродукт"	15.71.0-переробка зерна (комбикормова пром.)	1470.0	1524.9	1733.1	1870.6	1849.2	4137.7	1492.5	818.0	610.0				
48	ВАТ "Барішівський Ветсангітязавод"	15.71.0-виробництво готових кормів для тварин			579.5	533.0	575.5	975.0	1031.5	943.5					
49	ЗАТ "Агропромислова компанія Київщина"	01.30.0-змішане сільське господарство			22.0	19.0	19.0	19.0							
50	ВАТ "Райагрохім"	01.30.0-змішане сільське господарство	1236.5	1236.5	2359.1	1422.6	2384.0	1063.5	947.6	998.3	1472.9				
51	ЗАТ "Замовник"	01.30.0-змішане сільське господарство		3.8	2.9	2.9	7.2								
52	ВАТ "Жміївське"	01.11.0-вирощування зернових культур	592.5	592.5	478.5	387.5	387.5	398.0	500.0	475.5	378.0				
53	ВАТ племзавод "Колос"	01.21.0-розведення ВРХ								1549.5	1502.0				
54	ПАТ "Світанок"	01.11.0-вирощування зернових культур	1530.5	1530.5	1652.0	1667.5	932.5	205.0	351.5	390.0	252.5				
55	Сільськогосподарське ВАТ "Київська овочева ф-ка"	01.11.0-вирощування зернових культур	24449.2	24449.2	27527.0	27399.2	32622.4	44379.2	38168.0	31971.0	27664.0	57384.5			
56	ПАТ "Племінний завод Борниці"	15.33.2-розведення ВРХ			8906.0	8906.0	11056.9	10268.5	13038.5	13608.5	12608.5				
57	ПАТ "Березаньське"	01.30.0-змішане сільське господарство		1867.0	1811.5				1345.0	1239.0					
58	ПАТ "Племзавод "Кучаківський"	01.24.0-розведення птиці	96.0	96.0	248.0	439.5	499.5	753.5	304.5	68.0	62.0				
59	ПАТ "Обухівське"	01.11.0-вирощування зернових культур				5386.4	5386.4	7336.5	11966.5	18368.0	20555.5	32262.5			
60	ВАТ "Агрокомбінат "Калина"	01.21.0-м'ясе та молочне скотарство		4212.0	4286.0	8049.5	9769.5	8247.3	53811.0	75338.0	91762.5	94105.5			
61	ВАТ "Племінний завод "Дзвінкове"	01.21.0-розведення ВРХ								0.0	0.0				
62	ВАТ "Племінний завод ім. Богдана Хмельницького"	01.21.0-розведення ВРХ, 01.11.0	795.0	795.0	519.5	459.0	459.0	349.5	170.0		258389.5				
63	ВАТ "Березаньське агропродовольче п-во "Недра"	51.11.0-посередництво в торгівлі с.-г. прод.	756.0	527.0	527.0	155.0	152.5	108.5	206.0	360.5	368.5				
64	ВАТ "Білоцерківський елеватор"	63.12.0-складування	2935.2	6596.7	6596.7	8649.4	12684.8	25337.5	52897.0	104034.5	24555.0				
65	ЗАТ "Васильківський елеватор"	15.61.2-виробництво круп, переробка с.-г. прод.		3213.6	3213.6	6173.6	9843.3	7104.0	46217.5	46217.5	94787.5				
66	ВАТ "Калитянський ЕЗ комбикормів і пермісів"	15.72.0-виробництво кормів	8464.0	9755.8	11549.6	14807.7	19926.7	18213.3	17549.0	18097.5	2212431.0				

Джерело: [22]

Додаток Є.3

Динаміка середньорічного залишку нормованих оборотних засобів агропродовольчих підприємств Київської області

№ п/п	Назва підприємства	КВЕД	Сер.р.залишок нормов. обор.засобів (Сноз), тис. грн												
			2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011			
67	ПАТ "Рокитанський комбінат хлібопродуктів"	15.71.0-комбикормова промисловість	1146,1	3455,8	6182,8	5529,0	7632,8	12542,4	21382,0	48497,0	54664,0				
68	ВАТ "Миронівський з-д по вигот. круп і комбік-ів"	15.61.2-виробництво круп, переробка с.-г. прод.	15930,3	33545,7	114776,9	215540,3	325402,5	592156,3	835821,5	1160144	1886185	24248,5			
69	СТОВ "Агросвіт"	01.11.0-вир-цтво зернових та технічних культур					22113,5	26109,5	28410,0	35457,0	37117,0	556,1			
70	ВАТ "Переяславський експ. комбінат хлібопрод."	15.71.0-виробництво комбикормів	13680,0	13680,0	18704,9	11797,5	11660,2	30317,3	29920,5	257615,0	29861,0	18834,5			
71	ВАТ "Бородянське хлібоприймальне підприємство"	51.11.0-посередництво в торгівлі с.-г. прод.	5254,0	3852,9	3852,9	2961,5	3037,6	1885,1	754,1	763,3	770,4	2695,5			
72	ВАТ "Тетіївське хлібоприймальне підприємство"	51.11.0-посередництво в торгівлі с.-г. прод.	3037,8	3876,0	3490,3	3545,3	4109,0	6379,3	8866,0	9971,0	13913,0	1227,5			
73	ПАТ "Яготинське хлібоприймальне підприємство"	51.21.0-оптова торгівля зерном	3065,0	2849,0	3071,5	3242,0	2861,5	2995,5	2525,0	3410,0	2761,5	6796,0			
74	ВАТ "Богуславське ХПП"	51.11.0-посередництво в торгівлі с.-г. прод.	697,2	697,2	697,2	932,3	625,7	1629,0	1629,0	1925,5	1589,0				
75	ВАТ "Бориспільський експ. комбикормовий з-д"	15.71.0-в-во гот-х корм. для твар. що утрим. ф.	6032,5	11584,0	14294,0	11290,4	15361,1	17510,0	33421,0	14918,0	11380,5	34116,0			
76	ВАТ "Сквирацький комбінат хлібопродуктів"	15.61.1-виробництво круп	6919,6	6919,6	6990,5	8986,6	22093,5	22093,5	26906,0	15103,5					
77	ВАТ "Ольшаницьке хлібоприймальне підприємство"	51.11.0-посередництво в торгівлі с.-г. прод.	3264,6	3596,1	3031,1	3427,8	5945,7	2803,4	3212,0	2764,0	2398,0				
78	ВАТ "Агропрогрес"	01.30.0-змішане сільське господарство	684,0	844,9	979,1	984,1	1006,9	1285,7	1844,5	2151,0	1986,0	4010,5			
79	ЗАТ "Агрферма "Германівська"	01.30.0-змішане сільське господарство	2646,5		3642,5	3786,3	2933,0	4002,8	4948,0	4948,0					
80	ПАТ "Сузір'я-Попружна"	01.30.0-змішане сільське господарство			4953,5	4953,5	2933,0	2888,4	4438,0	4010,5					
81	ЗАТ "Київський м'ясопереробний завод"	15.13.0-виробництво м'ясних продуктів	17007,8	17007,8	18789,9	21043,4	27775,3	34700,3	31007,5	21268,5					
82	ВАТ "Терезине"	01.21.0-розведення ВРХ, 01.30.0-змішане с.-г.		7175,0	7175,1	8923,4	11448,0	15409,2	20197,5	21268,5					
83	ПАТ "Кожухівське"	01.24.0-розведення птиці	3028,0	4351,0	5674,0	10715,0	16631,0	14704,5	16029,5	20766,0	17607,5				
84	ЗАТ "Богуславський маслозавод"	15.51.0-виробництво молочних продуктів	1365,2	1327,5	1388,5	2032,5	2240,8	2150,1	2258,5			5904,5			
85	ЗАТ "Пахофабрика Київська"	01.24.0-розведення птиці	22897,3	22897,3	23794,0	32104,7	44390,4	53814,9	0,0		106302,0				
86	ВАТ "Пахофабрика "Васильківська"	01.24.0-розведення птиці	781,0	472,5	713,0	953,5	2957,0	4807,0	6114,0	78515,0	7533,0	2457,0			
87	ВАТ "Комбінат "Тепличний"	01.12.0-овочівництво, декор. садівництво...	14792,3	16565,6	18208,7	27144,0	51759,4	59262,6	52214,0	53673,5	75343,5	11578,5			
88	ВАТ "Плодорозадницьке"	01.30.0-змішане сільське господарство	1120,5	1120,5	1521,7	1521,7	2085,2	2650,7	3614,0	4125,5	3301,0				
89	ПАТ "Білоцерківський консервний завод"	15.33.2-виробництво плодовоовочевих консервів	5531,8	5193,8	4971,5	4971,5	5390,3	6020,4	9333,0	13336,0	10981,5	20905,8			
90	ВАТ "Богуславський консервний завод"	15.33.2-виробництво плодовоовочевих консервів	3278,9	4143,0	2724,4	3259,4	4350,8	5076,0				67471,0			
91	ПАТ "Бориспільське хлібоприймальне підприємство"	63.12.0-складське господарство	6812,9	6101,0	6101,0	5860,4	8050,1	10310,0	10351,5	8410,1	6885,1				
92	ПАТ "Пахофабрика "Україна"	01.24.0-розведення птиці	12624,0	13642,6	13642,5	25549,0	38761,8	42302,0	87425,5	103973,0	83272,5	132161,0			
93	ВАТ "Мрія"	01.11.0-вирощування зернових			386,5	521,7	557,7	602,9	796,5	867,5	678,0	5262,2			
94	ВАТ "Племтаходрагост"	01.24.0-розведення птиці	1874,4	2688,0	2348,5	2926,3	7523,9	11933,8	21390,0	23798,0	19911,0	147281,0			
95	ВАТ "Березанський комбикормовий завод"	63.12.0-сільське господарство	2092,8	2153,0	2153,0	2632,8	2632,8	86567,7	3333,5	4393,5	5944,9	152085,5			
96	ПАТ "Племінний завод "Агро-Реґіон"	01.30.0-змішане сільське господарство	2091,5	11471,5	23530,5	28729,3	33035,3	84665,4	170750,0		103935,0	88150,5			
97	ПАТ "Агрферма Березанська Пахофабрика"	01.24.0-розведення птиці	9761,6	19894,3	25028,3	26723,6	53947,6	100768,0	123257,0		152085,5	108421,0			
98	ВАТ "Крушинський птахівничий комплекс"	01.24.0-розведення птиці		5978,0	5842,0	9359,0	19654,1	51974,0	85617,5	120995,5	135374,0	1123,5			
99	ВАТ "Устимівське хлібоприймальне підприємство"	15.71.0-переробка зерна	416,1	395,0	394,4	495,2	850,0	897,3	3786,2	38079,5	126578,9				
100	ВАТ "СквираСільбросп"	05.01.1-розведення риби	122,9	248,6	364,9	379,9	441,1	532,9	663,6	802,6	921,0	75942,0			

Джерело: [22]

УКРАЇНА

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

ВЛАСНОСТІ УКРАЇНИ

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ

СВІДОЦТВО

про реєстрацію авторського права на твір

№ 51958

Науковий твір "Метод "Ефект фінансового левериджу для банку"

(вид, назва службового твору)

Автор(и) **Файчук Ольга Валеріївна, Худолій Любов Михайлівна**

(повне ім'я, псевдонім (за наявності))

Авторські майнові права належать **Національний університет біоресурсів і природокористування України, вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, 03041**

(повне ім'я фізичної та/або повне офіційне найменування юридичної особи, адреса)

30.10.2013

Дата реєстрації

Голова Державної служби інтелектуальної власності України
М.В. Ковіня

УКРАЇНА

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

ВЛАСНОСТІ УКРАЇНИ

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ

СВІДОЦТВО

про реєстрацію авторського права на твір

№ 51959

Науковий твір "Моделі участі банків у кредитуванні інноваційних проектів"

(вид, назва службового твору)

Автор(и) **Файчук Ольга Валеріївна**

(повне ім'я, псевдонім (за наявності))

Авторські майнові права належать **Національний університет біоресурсів і природокористування України, вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, 03041**

(повне ім'я фізичної та/або повне офіційне найменування юридичної особи, адреса)

30.10.2013

Дата реєстрації

Голова Державної служби
інтелектуальної
власності України
М.В. Ковіня

УКРАЇНА

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

ВЛАСНОСТІ УКРАЇНИ

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ

СВІДОЦТВО

про реєстрацію авторського права на твір

№ 51960

Науковий твір "Методика "Об'єктивна процентна ставка за кредит на реалізацію інноваційних проектів"

(вид, назва службового твору)

Автор(и) Файчук Ольга Валеріївна, Худолій Любов Михайлівна

(повне ім'я, псевдонім (за наявності))

Авторські майнові права належать Національний університет біоресурсів і природокористування України, вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, 03041

(повне ім'я фізичної та/або повне офіційне найменування юридичної особи, адреса)

30.10.2013

Дата реєстрації

Голова Державної служби інтелектуальної власності України
М.В. Ковіня

ПЕРЕЛІК ТАБЛИЦЬ

<i>Таблиця 1.1</i>	Цикли розробки проекту	17
<i>Таблиця 1.2</i>	Категорії інноваційних проектів	43
<i>Таблиця 1.3</i>	Альтернативні варіанти банківського кредитування інноваційних проектів за різних умов зіставлення рівня ефективної ставки банку та їх доходності	48
<i>Таблиця 2.1</i>	Кількість і питома вага підприємств харчової промисловості, що займались інноваційною діяльністю в загальній їх кількості по Київській області та загалом по країні	88
<i>Таблиця 2.2</i>	Вартість і питома вага обсягу реалізованої інноваційної агропродовольчої продукції в загальному його обсязі по Київській області та загалом по країні	89
<i>Таблиця 2.3</i>	Динаміка кількості промислових підприємств Київської області за видами економічної діяльності, які впроваджували інновації, од.	90
<i>Таблиця 2.4</i>	Кількість освоєних видів інноваційної продукції у розрахунку на одне інноваційно-активне промислове переробне підприємство, найменувань	95
<i>Таблиця 2.5</i>	Динаміка і структура фінансування інноваційної діяльності за видами економічної діяльності у Київській області	96
<i>Таблиця 2.6</i>	Розподіл обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності в харчовій промисловості	97
<i>Таблиця 2.7</i>	Порівняльна структура фінансування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості за джерелами	98
<i>Таблиця 2.8</i>	Обсяги реалізованої інноваційної продукції та фінансування інновацій в Київській області за видами економічної діяльності разом за період 2009–2012 роки	99
<i>Таблиця 2.9</i>	Динаміка і питома вага кредитів АПК України за 2000-2012 роки	106
<i>Таблиця 2.10</i>	Пільгові кредити в АПК України і зміна процентних ставок за ними протягом 2000-2012 рр.	107
<i>Таблиця 2.11</i>	Динаміка і структура кредитів, наданих банками	111

	агропродовольчим підприємствам Київської області, які мають право на отримання компенсації відсоткової ставки	
<i>Таблиця 2.12</i>	Середньо- і довгострокові кредити, надані агропродовольчим підприємствам Київської області у 2012 р., які мають право на отримання компенсації відсоткової ставки, за цільовим призначенням	113
<i>Таблиця 2.13</i>	Групування агропродовольчих підприємств Київської області за обсягом наданих середньо- і довгострокових кредитів, які мають право на компенсацію відсоткової ставки	116
<i>Таблиця 2.14</i>	Найбільші агропродовольчі підприємства-позичальники банківських середньо- і довгострокових кредитів, що мають право на компенсацію відсоткової ставки у Київській області у 2012 році (обсяг кредиту понад 50 млн грн)	118
<i>Таблиця 2.15</i>	Державні джерела фінансування інноваційних проектів	122
<i>Таблиця 2.16</i>	Недержавні джерела фінансування інноваційних проектів	123
<i>Таблиця 2.17</i>	Оцінка вартості інноваційного проекту ВАТ «Сквирський КХП»	125
<i>Таблиця 2.18</i>	Рух коштів по кредитній лінії (з урахуванням сезонності), тис. грн.	126
<i>Таблиця 2.19</i>	Оцінка фінансової ефективності інноваційного проекту ВАТ «Сквирський комбінат хлібопродуктів»	128
<i>Таблиця 2.20</i>	Економічна оцінка ефективності інвестиційного проекту ФГ «Агротрейд-2006»	130
<i>Таблиця 2.21</i>	Розмір і структура витрат на впровадження інвестиційного проекту в ТОВ «Острійківське», тис. грн, %	132
<i>Таблиця 2.22</i>	Коефіцієнт забезпечення кредиту ТОВ «Острійківське» станом на 01.01.2011 року	133
<i>Таблиця 2.23</i>	Структура вартості інвестиційного проекту ТОВ „Білоцерківський молочний комбінат”	135
<i>Таблиця 2.24</i>	Плановий обсяг реалізації молочної продукції на ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат», т	136
<i>Таблиця 2.25</i>	Планова чиста виручка від реалізації молочної продукції на ТОВ «Білоцерківський молочний	137

	комбінат», тис. грн без ПДВ	
<i>Таблиця 2.26</i>	Плановий рівень маржинального доходу до ціни молочної продукції станом на 2008 рік	138
<i>Таблиця 2.27</i>	Розрахунок потреби у кредитних ресурсах на реалізацію проекту ТОВ „Білоцерківський молочний комбінат”, тис. грн.	139
<i>Таблиця 2.28</i>	Оцінка фінансової ефективності інноваційного проекту ТОВ „Білоцерківський молочний комбінат”	141
<i>Таблиця 2.29</i>	Економічна оцінка ефективності інвестиційного проекту з виробництва високобілкових кормів для великої рогатої худоби «Уні-Про»	143
<i>Таблиця 2.30</i>	Економічна оцінка ефективності інвестиційного проекту з вирощування грибів гливи (вішанка)	144
<i>Таблиця 2.31</i>	Економічна оцінка ефективності інвестиційного проекту зі створення мережі теплиць з вирощування екологічно чистої дешевої плодоовочевої продукції за новітньою суперприбутковою технологією NASA (світлодіодна аеропоніка)	146
<i>Таблиця 2.32</i>	Економічна ефективність банківського кредитування деяких інвестиційно-інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві Київської області	147
<i>Таблиця 3.1</i>	Рівень рентабельності авансованого капіталу вибіркового підприємств харчової промисловості Київської області	159
<i>Таблиця 3.2</i>	Індекс інноваційності (Іі) вибіркового підприємств харчової промисловості Київської області	160
<i>Таблиця 3.3</i>	Ранжування вибірки індексу інноваційності підприємств харчової промисловості Київської області за 2002-2011 роки	161
<i>Таблиця 3.4</i>	Інтервальний ряд розподілу індексів інноваційності підприємств харчової промисловості	162
<i>Таблиця 3.5</i>	Рівень рентабельності авансованого капіталу вибіркового сільськогосподарських підприємств Київської області	165
<i>Таблиця 3.6</i>	Індекс інноваційності (Іі) вибіркового сільськогосподарських підприємств Київської області	166
<i>Таблиця 3.7</i>	Ранжування вибірки індексу інноваційності сільськогосподарських підприємств Київської	167

	області за 2002–2011 роки	
<i>Таблиця 3.8</i>	Інтервальний ряд розподілу індексів інноваційності сільськогосподарських підприємств	168
<i>Таблиця 3.9</i>	Індекс інноваційності досліджуваних проектів (Pi) в агропродовольчому виробництві Київської області	195
<i>Таблиця 3.10</i>	Індекс опосередкованого ризику (Ir) досліджуваних проектів в агропродовольчому виробництві Київської області	196
<i>Таблиця 3.11</i>	Обчислення відсоткової ставки за банківські кредити для досліджуваних інноваційних проектів агропродовольчого виробництва Київської області	197
<i>Таблиця 3.12</i>	Ефект фінансового важеля з позиції банку ПАТ «Державний експортно-імпортний банк України» від кредитування досліджуваних інноваційних проектів агропродовольчого виробництва Київської області	199

ПЕРЕЛІК РИСУНКІВ

<i>Рисунок 1.1</i>	Розподіл витрат за стадіями реалізації проекту	18
<i>Рисунок 1.2</i>	Принципова схема інноваційного проекту	22
<i>Рисунок 1.3</i>	Місце інноваційних проектів у системі економічного зростання економіки	24
<i>Рисунок 1.4</i>	Схема участі банку у кредитуванні інноваційного проекту як інвестора (участь у прибутках)	36
<i>Рисунок 1.5</i>	Місце банку у фінансуванні інноваційних проектів	37
<i>Рисунок 1.6</i>	Роль банку у кредитуванні інноваційних проектів залежно від їх категорії	45
<i>Рисунок 1.7</i>	Вплив факторів на позичковий відсоток банківського кредитування інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві	54
<i>Рисунок 1.8</i>	Модель процесу банківського кредитування інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві	75
<i>Рисунок 2.1</i>	Головні перепони до реєстрації та фінансування інноваційних проектів в реальному секторі економіки України	86
<i>Рисунок 2.2</i>	Структура обсягів реалізованої промислової продукції за основними видами діяльності по Україні і Київській області у 2012 році	87
<i>Рисунок 2.3</i>	Динаміка впровадження інновацій в агропродовольчому виробництві Київській області	91
<i>Рисунок 2.4</i>	Структура виробництва інноваційних видів продукції переробних підприємств Київської області за видами економічної діяльності	93
<i>Рисунок 2.5</i>	Структура впровадження нових технологічних процесів на переробних підприємствах Київської області за видами економічної діяльності	94
<i>Рисунок 2.6</i>	Норма прибутку підприємств з виробництва харчової продукції, напоїв та тютюнових виробів за 2002-2011 роки,%	100
<i>Рисунок 2.7</i>	Обсяги кредитів (залишки коштів на кінець періоду), залучених в економіку України і розмір процентної середньозваженої ставки (з урахуванням овердрафту) за 2002–2012 роки	102

<i>Рисунок 2.8</i>	Обсяги кредитів, залучених в АПК Київської області на звичайних і пільгових умовах, млн грн	109
<i>Рисунок 2.9</i>	Питома вага банків за величиною наданих середньо- і довгострокових кредитів агропродовольчим підприємствам Київської області, які мали право на компенсацію відсоткової ставки у 2007 році, %	119
<i>Рисунок 2.10</i>	Питома вага банків за величиною наданих середньо- і довгострокових кредитів агропродовольчим підприємствам Київської області, які мали право на компенсацію відсоткової ставки у 2012 р., %	120
<i>Рисунок 3.1</i>	Квадрат взаємозв'язку між рентабельністю інноваційного проекту і банківським процентом за кредит	158
<i>Рисунок 3.2</i>	Полігон відносних частот	163
<i>Рисунок 3.3</i>	Гістограма відносних частот	163
<i>Рисунок 3.4</i>	Полігон відносних частот	169
<i>Рисунок 3.5</i>	Гістограма відносних частот	169
<i>Рисунок 3.6</i>	Дескриптивна модель кредитування банком інноваційного проекту через його участь у прибутках ($IRR > r$)	185
<i>Рисунок 3.7</i>	Дескриптивна модель проектного кредитування банком інноваційного проекту при умові, що $IRR = r$	188
<i>Рисунок 3.8</i>	Дескриптивна модель банківського кредитування інноваційного проекту при умові, що $IRR < r$	190
<i>Рисунок 3.9</i>	Організаційно-економічний механізм реалізації та державної підтримки інноваційних проектів в агропродовольчому виробництві	192
<i>Рисунок 3.10</i>	Модель рейтингування інвестиційних та інноваційних проектів за рівнем ефективності та вибір форми їх банківського кредитування із можливих альтернативних варіантів	201

ПЕРЕЛІК ДОДАТКІВ

<i>Додаток А</i>	Вхідна інформація для обчислення розміру часткової компенсації процентної ставки агропромисловим підприємствам із державного бюджету	234
<i>Додаток Б</i>	Вихідні дані для розрахунку процентної ставки за кредит по відібраним банкам у відповідні роки (по методу Кручка С.І.)	235
<i>Додаток В.1</i>	Ефект фінансового важеля з позиції банку ПАТ „КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК” від кредитування досліджуваних інноваційних проектів агропромислового виробництва Київської області	236
<i>Додаток В.2</i>	Ефект фінансового важеля з позиції банку ПАТ „Райффайзен Банк Аваль” від кредитування досліджуваних інноваційних проектів агропромислового виробництва Київської області	237
<i>Додаток В.3</i>	Ефект фінансового важеля з позиції банку ПАТКБ „ПРАВЕКС-БАНК” від кредитування досліджуваних інноваційних проектів агропромислового виробництва Київської області	238
<i>Додаток В.4</i>	Ефект фінансового важеля з позиції банку ПАТ „Банк „Київська Русь” від кредитування досліджуваних інноваційних проектів агропромислового виробництва Київської області	239
<i>Додаток Д.1</i>	Динаміка чистого прибутку агропродовольчих підприємств Київської області	240
<i>Додаток Д.2</i>	Динаміка чистого прибутку агропродовольчих підприємств Київської області	241
<i>Додаток Д.3</i>	Динаміка чистого прибутку агропродовольчих підприємств Київської області	242
<i>Додаток Е.1</i>	Динаміка середньорічної вартості основних засобів агропродовольчих підприємств Київської області	243

<i>Додаток Е.2</i>	Динаміка середньорічної вартості основних засобів агропродовольчих підприємств Київської області	244
<i>Додаток Е.3</i>	Динаміка середньорічної вартості основних засобів агропродовольчих підприємств Київської області	245
<i>Додаток Є.1</i>	Динаміка середньорічного залишку нормованих оборотних засобів агропродовольчих підприємств Київської області	246
<i>Додаток Є.2</i>	Динаміка середньорічного залишку нормованих оборотних засобів агропродовольчих підприємств Київської області	247
<i>Додаток Є.3</i>	Динаміка середньорічного залишку нормованих оборотних засобів агропродовольчих підприємств Київської області	248
<i>Додаток Ж.1</i>	Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір «Метод «Ефект фінансового левериджу для банку»	249
<i>Додаток Ж.2</i>	Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір «Моделі участі банків у кредитуванні інноваційних проектів»	250
<i>Додаток Ж.3</i>	Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір «Методика «Об'єктивна процентна ставка за кредит на реалізацію інноваційних проектів»	251

АННОТАЦИЯ

Монография посвящена обоснованию теоретических и разработке практических рекомендаций по повышению экономической эффективности банковского кредитования инновационных проектов в агропродовольственном производстве. Движущей силой экономического развития отраслей является реализация инновационных проектов. На основании критического анализа взглядов иностранных и отечественных ученых предложена авторская интерпретация понятия инновационного проекта в агропродовольственном производстве, под которым следует понимать замысел по осуществлению инновационной деятельности в сельскохозяйственном производстве и пищевой промышленности, который документально оформлен в бизнес-план, где указываются высокие риски неполучения ожидаемого уровня прибыльности, который выше его среднего значения по отрасли, вследствие синергии факторов неопределенности аграрной и инновационной среды.

Альтернативным источником финансирования инновационных проектов может выступать банковское кредитование. В диссертационном исследовании на глубоком теоретическом уровне систематизированы и обобщены сущность и особенности банковского кредитования инновационных проектов в агропродовольственном производстве. Последний представляет собой процесс выдачи банком ссудного капитала инноватору на принципах целевого назначения, платности, возвратности, срочности и обеспечения для внедрения инновационного проекта в сельское хозяйство и пищевую промышленность, повышенные риски которого приводят к установлению высокой процентной ставки. Также проанализированы условия банковского кредитования инновационных проектов в зависимости от соотношения внутренней нормы их доходности, величины процентной ставки за ссуду, а также от степени готовности и рискованности проекта. Детально рассмотрены методы оценки экономической эффективности инновационных проектов, рисков, расчета процентной ставки за кредит, на основании чего сделана попытка комплексного подхода к анализу степени эффективности непосредственно банковского

кредитования инновационных проектов путем предложения дополнительного показателя эффекта финансового рычага для банка.

В результате проведенного анализа деятельности инновационно-активных предприятий в пищевой отрасли были определены правовые и экономические причины, препятствующие ее инновационному развитию. Также установлено, что существуют проблемы финансирования издержек на инновационную деятельность предприятий данной отрасли. Большинство из них из-за убыточности не имеют достаточного количества собственных денежных средств для модернизации производства, а отсутствие интереса у государства и частных инвесторов к подобному роду капиталовложениям приводит к усугублению этой проблемы. Потенциальным выходом из сложившейся непростой ситуации могло бы стать банковское кредитование, которое на сегодняшний день имеет скромное значение в общем объеме финансирования инновационной деятельности. Оценка состояния и тенденций банковского кредитования субъектов хозяйствования в аграрном секторе Киевской области дала основание утверждать как о наличии негативной тенденции снижения величины заемных средств на льготных условиях, так и об их низком качестве и эффективности использования, что существенно препятствует переходу на инновационную модель развития. Сделана попытка практического расчета уровня экономической эффективности банковского кредитования, исследуемых инвестиционных проектов с инновационной составляющей, которые ведут свою деятельность в сельскохозяйственном и пищевом секторах экономики региона. В результате было определено, что кредитование некоторых из них является неоправданным и неэффективным, а также возникли сомнения по поводу инновационности некоторых инвестиционных проектов.

Исходя из доминирующей роли субъективного подхода и сложности объективной оценки величины нормы процентной ставки по кредиту на реализацию инновационных проектов, соискателем усовершенствована соответствующая методика, в основу которой легла взаимосвязь: «уровень

доходности авансового капитала проекта» – «индекс инновационности» – «индекс косвенного риска» – «объективная величина процентной ставки». Изучив мировой опыт государственной поддержки финансирования инновационной деятельности, соискателем разработаны и обоснованы дескриптивные модели участия коммерческих банков в кредитовании инновационных проектов – классическая, венчурная и проектная. В основу данных моделей положена разница в соотношении между внутренней нормой доходности проектов и процентной ставкой за кредит, а также отличие первоначальных условий займа (наличие собственного капитала у инноватора, объекта имущественного залога). Так, при венчурном кредитовании общая выгода может быть достигнута благодаря мотивирующему распределению прибыли между участниками, тогда как при проектном финансировании гарантией будущих денежных потоков должно стать соглашение из покупателей произведенной в перспективе инновационной продукции. В свою очередь классический кредит будет взаимно выгодным при условии государственной поддержки заказчика инновационного проекта, поскольку внутренняя норма его доходности меньше за величину объективной процентной за ссудный капитал. При помощи усовершенствованной ранее методики расчета объективной величины процента, показателя эффекта финансового рычага были предложены рекомендации по определению эффективности, приоритетности, целесообразности и выбора оптимальных вариантов кредитования исследуемых инвестиционных и инновационных проектов в агропродовольственном производстве, которые систематизированы соискателем в соответствующую модель их рейтингования. Применение данной модели на практике должно обеспечить повышение экономической выгоды как для банковского учреждения, так и для инноватора.

Ключевые слова: кредит, банк, инновационный проект, агропродовольственное производство, процентная ставка, риск, эффективность, внутренняя норма доходности, финансовый рычаг.

SUMMARY

The manuscript is devoted to the investigation of the theoretical and practical development of recommendations for improving the economic efficiency of bank lending to innovative projects in the agri-food industry. Specific nature, particular characteristics and conditions of bank lending to innovative projects in the agri-food production are defined and generalized on the basis of comparing the project internal rate of return and the rate of interest on credit. Causes of low innovation activity of the food industry enterprises are analyzed and systematized. It is reviewed the status and trends in bank lending to businesses in the agricultural sector. The methodological tools to determine the size of the objective rate loan, based on the level of innovation and risk projects are improved. It is designed a descriptive model of the bank participation in the financing of innovative projects due to various correlation of their profitability and interest rates, as well as different conditions of the borrower's capital and collateral object property availability. Suggestions for choosing priorities and alternative lending bank innovative projects based on calculated indicators of its effectiveness are grounded.

Keywords: credit, bank, innovative project, agri-food production, interest rate, risk, efficiency, internal rate revenue, financial leverage.

Наукове видання

**ХУДОЛІЙ Любов Михайлівна
ФАЙЧУК Ольга Валеріївна
ФАЙЧУК Олександр Михайлович**

**ПЕРСПЕКТИВИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ
ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ В АГРОПРОДОВОЛЬЧОМУ
ВИРОБНИЦТВІ УКРАЇНИ**

Монографія

Формат 60x90/16. Тираж 300 пр. Ум. друк. арк. 17.3 Зам. № 593

Видавець і виготовлювач ТОВ «ЦП «КОМПРИНТ»
03150, Київ, вул. Предславинська, 28
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ДК №4131 від 04.08.2011 р.